

castellum

VERENIGING VOOR LOKALE GESCHIEDENIS
VAN KALKEN EN LAARNE



DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JAARGANG XVIII – NR. 1 – MAART 2001

Afgiftekantoor: 9270 Laarne 1



castellum

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VOOR LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE**

BESTUUR

- Ere-voorzitter: **Jonkheer de Pessemier 's Gravendries,**
Slot van Laarne, 9270 Laarne
- Voorzitter: **Marcel Meijs,**
Kruisenstraat 31, 9270 Kalken, tel. 09 367 55 06
- Bibliothecaris: **Antoon Afschrift,**
Brandemanstraat 93, 9270 Laarne
- Penningmeester: **Lieven Hanselaer,**
Koffiestraat 61, 9270 Kalken
- Redactiesecr.: **Johan R.J. De Wilde,**
Varensbos 29, 9920 Lovendegem
- Secretaris: **André Van De Sompel,**
Kruisenstraat 70, 9270 Kalken, tel. 09 367 83 54
- Leden **Eric Balthau,**
Termstraat 80, 9270 Laarne
Dirk Clerick,
Nerenweg 72, 9270 Kalken
Felix Waldack,
J. Van De Veldestraat 7, 9270 Kalken,
tel. & fax 09 367 80 92,
e-mail: Felix.Waldack@advalvas.be

Verantwoordelijke uitgever: Johan R.J. De Wilde,
Varensbos 29, 9920 Lovendegem

EDITORIAAL

In dit nummer starten wij met een stukje recente geschiedenis van Laarne en Kalken. André Van De Sompel bespreekt het ontstaan van de middenstandsbewegingen in de regio Wetteren kort na de Eerste Wereldoorlog. Het kan een basis zijn voor verder onderzoek.

Johan De Wilde staat even stil bij de problematiek van armoede en ondersteuning n.a.v. een proces in Laarne ca. 1720.

In het volgend nummer komen de volgende onderwerpen aan bod: het deponderen van archivalia uit het kasteel van Laarne in het Rijksarchief tijdens de tweede helft van de 19de eeuw, het eerste deel van een studie over het politiek personeel in Laarne en een bijdrage over de Bautsmolen.

Voor de toekomst zijn nog gepland: een onderzoek naar de stand van zaken van onze kennis over de heksenprocessen in Laarne (1607/8), een studie over de familie Schoutheete / van Erpe als heren van Laarne, een bijdrage over een eeuweling in Laarne, enz. ...

Omdat het besturen van een geschiedkundige kring, het periodiek publiceren van artikels, en het organiseren van uiteenlopende randactiviteiten met de regelmaat van de klok tijd, inzet en beschikbaarheid vraagt, doet het bestuur van dit tijdschrift opnieuw een oproep tot kandidaten die op vrijwillige basis een taak in het bestuur op zich willen nemen. Belangstellenden kunnen contact nemen met een van de bestuursleden die vermeld zijn op de eerste bladzijde van dit nummer.

Een van onze activiteiten is trouwens de deelname aan de Open Monumentendag 2001, die dit jaar plaatsvindt op zondag 9 september. Dit jaar draait alles om het thema "Grondstof, stof tot nadenken - Metaal".

Niet zo lang geleden maakten wij reeds bekend dat u ons kan bereiken via e-mail. Wij werken op dit ogenblik ook aan een eigen website met het volgende adres: perso.planetisvillage.com/waldack/castellum.htm.

Geleide christelijke middenstandsbeweging in het kanton Wetteren tijdens de periode 1926-1932, met extra aandacht voor het ontstaan van de christelijke middenstandsbonden van Kalken en Laarne¹

André Van De Sompel

Verantwoording

UNIZO² Kalken vierde op 24 september 2000 haar 75-jarig bestaan met onder andere de uitgifte van een kort historisch overzicht op cd-rom. Hoe de middenstandsbeweging, waarnaar gerefereerd werd bij die viering, ontstaan is, werd niet belicht.

Met deze verkennende studie werd gepoogd dat voor een deel te verhelpen. De ontstaansgeschiedenis van plaatselijke middenstandsbonden is niet los te koppelen van een nationaal-katholiek bewustwordingsprogramma, terwijl een sluitende definitie van het begrip *middenstand* moeilijk te geven is. De belangen van de middenstanders bleken enkel te verdedigen via medezeggenschap op politiek vlak. Dat bleek allerm minst evident.

Met de publicaties van Dr. Peter Heyrman³ als leidraad en enkele propagandistische middenstandsbladen als bron, werd nagegaan hoe de Christelijke Middenstandsbeweging in de periode 1926-1932 ook in het kanton Wetteren veld gewonnen heeft. Voor de bespreking van de oprichting van een middenstandsbond in Kalken en Laarne beschikten we over meer gegevens. Het archief van de Laarnse middenstandsbond wordt immers bewaard bij Jozef Raman⁴ en Antoon Afschrift doet

¹ Met dank aan Romain Lemaire voor de tekstcorrectie.

² UNIZO: Unie van Zelfstandige Ondernemers, sinds 28 mei 2000 de benaming voor het vroegere NCMV (Nationaal Christelijk Middenstandsverbond).

³ HEYRMAN P., *Voor eigen winkel: honderd jaar middenstand en middenstandsbeweging in Oost-Vlaanderen*, Gent, 1991.

HEYRMAN P., *Middenstandsbeweging en beleid in België (1918-1940). Tussen vrijheid en regulering*, Leuven, 1998.

⁴ Met dank aan Jozef Raman voor de toestemming de archiefstukken in te kijken en de gegevens te verwerken.

Voor de Kalkense afdeling waren niet zo direct archiefstukken uit de beginperiode beschikbaar. Marcel Meys, die in de jaren 1970 secretaris van de Kalkense NCMV-afdeling was, herinnerde zich niet het bestaan van archiefmateriaal uit de beginperiode.

Gesprek met Paul en Rachel Hanselaer - De Gelder (08 februari 2001): Het is mogelijk dat de familie De Gelder nog beschikt over interessante stukken uit de nalatenschap van Remi De Gelder. Mevrouw Rachel De Gelder herinnert zich zeer goed dat haar vader, Remi De Gelder, ooit een *Geschiedenis van de Kalkense middenstand* geschreven heeft.

onderzoek naar de plaatselijke politieke geschiedenis. Voor Kalken konden we terugvallen op vroeger onderzoekswerk⁵.

A. Wennen aan een nieuwe wereld (1918-1926)⁶

1. Doel en werking van de middenstandsbonden

Beroepsbonden voor zelfstandigen traden vooral vanaf de tweede helft van de 19^{de} eeuw op de voorgrond. Die plaatselijke beroepsbonden konden een overlegforum hebben in regionale of nationale beroepsfederaties.

Enkele organisatiegolven vóór 1914 konden in het katholieke kamp geen blijvende en algemene middenstandsbeweging teweegbrengen, in tegenstelling tot wat voor de landbouwers en de arbeiders wel gelukt was.

Na W.O. I waren de onpartijdige en katholieke beroepsbonden en middenstandsortorganisaties *doorgaans allerm minst gelukkig met de opname van de socialisten in de regering*. Bovendien dacht de liberale partij dat onder de middenstand het grootste aantal aanhangers kon aangeworven worden.

De zelfstandigen wilden medezeggenschap op nationaal vlak. Dat kon enkel door de vorming van landelijke verenigingen. Ook in het katholieke kamp zag men dat in. Lokale of regionale interprofessionele organisaties⁷ zouden de bouwstenen zijn van een nationale belangenvereniging.

Zoals bij de andere middenstandsbonden had ook de werking van de katholieke middenstandsbonden vier steunpunten: de bevordering van de onderlinge solidariteit en samenwerking tussen de vak- en standsgenoten, de uitbouw van een relevante dienstverlening, de aangepaste scholing van de leden en de verwezenlijking van de middenstandseisen op sociaal en politiek vlak.

2. Landelijke, provinciale, regionale en plaatselijke katholieke bonden

De strijd om evenredige verdeling op de katholieke kieslijsten voor landbouwers, arbeiders, hogere burgerij en middenstanders, zou van de middenstanders een langdurige en veeleisende gezamenlijke inzet vragen. Onder impuls van kardinaal Mercier werd in juni 1919 de Christelijke Landsbond van de Belgische Midden-

⁵ BOGAERT E. en VAN DE SOMPEL A., *Kalken van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne. Bijdragen tot het historisch onderzoek*, Kalken, 1997.

⁶ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, pp. 73-163. In mei 1926 was de regering Poulet (Katholieke Partij) - Vandervelde (Belgische Werklieden Partij) gevallen.

⁷ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, p. 40 en HEYRMAN P., o.c., Gent, 1991, p. 94.

De bedienden, vrije beroepen, grote industriëlen, kaderleden, renteniers, huiseigenaars en vele andere professionele categorieën uit de brede middenklasse waren vertegenwoordigd in de interprofessionele middenstandsbeweging.

stand opgericht⁸. Die Landsbond werd in 1921 als vertegenwoordiger van de middenstand opgenomen in de Katholieke Unie, de hervormde Katholieke Partij. De Landsbond zou naast het ACW en de Boerenbond echter het zwakke broertje blijven en het bleef moeilijk om politieke erkenning te verkrijgen⁹. Later werd in elke Vlaamse provincie een provinciaal middenstandssecretariaat (PMS) voor studie, documentatie en propaganda opgericht¹⁰. Aan het hoofd ervan stond een priester, bijgestaan door afgevaardigden van afdelingen uit de provincie¹¹.

Het Oost-Vlaamse PMS¹² werd in het najaar van 1920 door Fernand Van Ackere¹³ opgericht, met de goedkeuring van Mgr. Seghers¹⁴. Het was gevestigd in de Lange Kruisstraat 4, te Gent. De leiding was in handen van secretaris E.H. Joos¹⁵. Van september 1922 tot 1927 werkte het PMS onder de vleugels van de Christelijke Landsbond.

Van Ackere, Joos en vrijgestelde Camiel Struyvelt¹⁶ stelden alles in het werk om in de gemeenten rondom Gent katholieke burgersbonden op te richten. *De Middenstandsbelangen*¹⁷, het bewust kort vóór de wetgevende verkiezingen voor de provincie en de senaat van eind november 1921 verschenen propagandabladd, maakte melding van de voorbereidingen op de oprichting van nieuwe burgersbonden in Zeveneken (definitieve stichting op 6 november 1921), Scheldewindeke (november 1921), Zele (eind 1921 - begin 1922), Wachtebeke (definitieve stichting van de

⁸ *De Middenstand* (Landsbond), 6^{de} jg., nr. 12 (december 1924) en 7^{de} jg., nr. 12 (december 1925).

⁹ HEYRMAN P., o.c., Gent, 1991, p. 96.

¹⁰ *De Middenstand* (Landsbond), 5^{de} jg. nr. 11 (november 1923). Een PMS werd opgericht in Brugge, Gent, Brussel, Antwerpen en Wintershoven (Limburg).

¹¹ *De Middenstand* (Landsbond), 5^{de} jg., nr. 12, (december 1923).

¹² Verder in de tekst wordt met de afkorting PMS enkel het Oost-Vlaams Provinciaal Middenstandssecretariaat bedoeld.

¹³ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, p. 606.

Industrieel ingenieur Fernand Van Ackere (1878-1958) was onder andere stichter van het Oost-Vlaams PMS (1920) en het PMOV, medestichter OMV (1923), medestichter Gentse Bank van Handel en Nijverheid (1920), Burgerskrediet (1923), AMB (1928) en ABB (1931), katholiek volksvertegenwoordiger Gent-Eeklo (1921-1936) en senator (1936-1946).

¹⁴ *De Middenstand* (Landsbond), 5^{de} jg., nr. 7 (juli 1923).

¹⁵ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, p. 593.

Priester Leo Joos (1885-1941) was onder andere onderpastoor te Berchem-Oudenaarde (1911-1915) en Waarschoot (1915-1921), proost Oost-Vlaams PMS (1921-1938), onderpastoor en pastoor (1924-1941) Klein Begijnhof Gent, medestichter Burgerskrediet (1923) en beheerder OMV (1923-1938).

¹⁶ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, p. 604.

Camiel Struyvelt (1886-1961) was onder andere onderwijzer te Zottegem (1905-1909), directeur jongensschool Berchem-Oudenaarde (1909-1919), kosten-organist (1919-1923), vrijgestelde en secretaris-generaal van het Gentse PMS (1919-1946), medestichter en lid beheerraad OMV (1923-1961), secretaris Leersecretariaat van Gent en Omliggende (1919-1930 en 1932-1954), hoofdredacteur van de bladen *Middenstandsbelangen*, *De Middenstand* (Gent) en *De Middenstand-Burgersblad*.

¹⁷ *De Middenstandsbelangen* (Gent), 1^e jg., nr. 1 (18 september 1921), propagandanummer.

Vlaamsche Christen Bond van Ambachten en Neringen op 25 oktober 1922), Winkel en Mendonk (oproep tot vergadering in februari 1922), Berlare (aankondiging tot stichting van een afdeling, voorzien op 26 februari 1922), Sleidinge (stichting vóór juli 1923) en ook nog bijvoorbeeld Melle (gesticht op 14 januari 1923, met dertig leden¹⁸), Gentbrugge (1923), Heusden (voorbereidende vergadering in september 1925) enz.

Dat het ook bij de middenstandsafdeling Zeveneken om politieke invloed te doen was, toont de opmerking: *Drij burgersafgevaardigden werden aangesteld voor het plaatselijk Kieskomiteit; zoo is de standsorganisatie volledig ingericht*¹⁹.

De Landsbond prees in haar propagandablad *De Middenstand* de inspanningen die het PMS tijdens de periode september 1923 – maart 1924 geleverd had. Volgens dat blad was *in gansch de Provincie den middenstand aan 't wakker worden. Sedert eenige weken heeft in deze provincie de Middenstand veel van hem doen spreken en eenieder die een weinig belang stelt in politieke en sociale werking heeft het oog gericht op die opkomende beweging*²⁰. Vooruitgang werd eveneens geboekt in Lokeren, St.-Niklaas, Aalst, Geraardsbergen, Oudenaarde en Dendermonde²¹.

In het arrondissement Dendermonde werd het middenstandsverbond van Wetteren opgericht in mei 1924. Een plaatselijke verslaggever formuleerde eind 1925 het ontstaan en het uiteindelijke succes als volgt²²:

Bij zijn moeilijke geboorte in Mei 1924 was de 'Middenstandsbond van Wetteren' een kleurloos kind; we bedoelen: hij had geen politieke kleur. Was die kleurloosheid een voorteeken van zwakheid en van lastige ontwikkeling? 't Moest wel zijn, want het kind 'n wilde niet op, en, na maanden en maanden van teedere zorgen moesten we bestatigen dat onze lieveling wegwijnen zou: hij leed aan bloedarmoede door gemis aan Christelijken geest die het bloed is dat leven en groeiacht schenken moet aan elke duurzame sociale beweging, en niet het minst aan deze van den middenstand.

Deze ervaring maakten we ten nutte, en, ernstig bezorgd met de herwording van onzen stand, besloten we het leven van onzen bond te redden. Onmiddellijk werd hij heringericht op christelijken grondslag.

(...) Met reden dus mogen we de toekomst met vertrouwen inzien, en, met Gods hulpe, 't "Nief Partijken" wordt een machtige organisatie.

3. Voorlichting, vorming en dienstverlening in het PMS

Camiel Struyvelt reisde de gemeenten af en gaf door voordrachten een beslissende duw bij de organisatie van nieuwe bonden.

¹⁸ *De Middenstand* (Landsbond), 6^{de} jg., nr. 4 (april 1924).

¹⁹ *De Middenstandsbelangen* (Gent), 1^{ste} jg., nr. 5 (6 november 1921).

²⁰ *De Middenstand* (Landsbond), 5^{de} jg., nr. 9 (september 1923).

²¹ *De Middenstand* (Landsbond), 6^{de} jg., nr. 3 (maart 1924).

²² *Wetteren. - Een veelbelovende bond*, in: *De Middenstand*, 6^{de} jg., nr. 12 (december 1925).

Een degelijke voorlichting over de problemen waarmee de middenstand te maken had, was belangrijk. De fiscaliteit was na de oorlog hét centraal mobilisatiethema van de middenstandsbeweging. De meeste zelfstandigen hielden geen regelmatige boekhouding bij en dat zorgde voor problemen. Een *Comiteit voor Ontwikkeling in den Middenstand* deed daarom onder andere een oproep aan burgersbonden of gemeentebesturen die lessen boekhouding wilden geven²³.

Erkende leersecretariaten kregen steun van de overheid bij het afsluiten van leercontracten en het organiseren van examens.

Het PMS ijverde voor een apart verzekeringswezen en een eigen bankinstelling. In 1923 werd de *Onderlinge Middenstandsverzekering* (OMV) opgericht. Plaatselijk werd de OMV vertegenwoordigd door agenten en elke plaatselijke agent was een nieuwe propagandist voor de organisatie van de middenstand. Eveneens in 1923 werd de krediet- en spaarcoöperatie *Burgerskrediet* opgericht²⁴. Een andere “eigen” bank was de in 1920 opgerichte *Gentse Bank voor Handel en Nijverheid*.

Via het propagandablاد werd het politiek en economisch programma bekend gemaakt. Het was dus van belang dat de nieuw aangesloten middenstanders een abonnement op dat blad namen.

B. Herwonnen zelfvertrouwen (1926-1930)²⁵

Tijdens de tweede helft van de jaren 1920 was de werkgelegenheid en de koopkracht van de bevolking toegenomen. Toch bleef er bij de middenstanders een fiscaal ongenoegen.

In 1926 waren er ook gemeenteraadsverkiezingen. In *De Middenstand* werd de uitslag ervan besproken:

We hebben vernomen dat heel het land door de katholieke standenlijsten bij de laatste gemeentekiezing zegevierend uit den strijd zijn gekomen. Doch wat ons meest verheugd is dat op die lijsten de namen prijken van de beste onzer leden die den Middenstand vertegenwoordigen.

Inzonder in ons arrondissement Gent-Eekloo zijn de gemeenteraden zeer talrijk waarin van af 1 Januari aanstaande de vertegenwoordigers van den Middenstand officieel zullen zetelen en er handelen zullen in naam van den bond.

*Welk verschil met den toestand over enkele jaren, toen de Middenstand noch erkend, noch aangesproken werd in het opmaken der lijsten!*²⁶

²³ *De Middenstandsbelangen*, 2^{de} jg., nr. 1 (28 September 1922).

²⁴ Ze veranderde van naam in 1928 (Algemene Middenstandsbank – AMB) en in 1931 (Algemene Burgersbank – ABB).

²⁵ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, pp. 165 – 229.

²⁶ *De Middenstand* (Gent), 5^{de} jg., nr. 10 (oktober 1926).

Om een eigen ministerie van de Middenstand te bekomen, was het belangrijk dat gewicht in de schaal kon geworpen worden, niet alleen door de inzet en het succes van bijvoorbeeld boegbeelden als minister Baels, E.H. Pater Marie Albert (Karel Van Der Cruyssen²⁷) en Fernand Van Ackere, maar ook en vooral vanuit de basis, vanuit de bonden. *De Middenstand* riep de bonden die hun statuten of reglementen nog niet opgestuurd hadden naar het *Ambt van den Middenstand*, dat zo vlug mogelijk te doen²⁸. Volgens Struyvelt waren begin april 1928 al 145 bonden officieel erkend²⁹.

Het PMS beschikte eind 1927 over volgende diensten: de bank Burgerskrediet, een leerlingensecretariaat, een advocatendienst, een *schuldvorderingsdienst*, een verzekeringsdienst, een fiscale dienst, een *pensioen- en loonkwestiedienst*, een *algemene inlichtingendienst voor Holland en Frankrijk* en een *algemene hulpdienst*.

Het PMS scheurde zich in maart 1927 af van de Landsbond. Omdat bovendien de Landsbond geen geld meer had voor het uitgeven van een nationaal ledenblad, eigende Van Ackere zich de titel toe en vanaf februari 1926 verscheen *De Middenstand* als het orgaan van het PMOV.

1. Een eigen lokaal voor de middenstandsafdeling van Wetteren

Goed twee jaar na de oprichting kocht de middenstandsafdeling van Wetteren, naar het voorbeeld van andere bonden, een eigen lokaal aan in de Molenstraat. Het werd plechtig geopend op Pinksteren 1926³⁰ als *Het Middenstandshuis*. De inhuldiging, waarop iedere andere middenstandsbond uit de omgeving was uitgenodigd, vond plaats op zondag 1 augustus 1926. Na een plechtige hoogmis en een optocht, volgde een feestzitting in het lokaal³¹.

Meestal werden benaderende ledenaantallen opgegeven. Ook voor Wetteren gold dat. In februari 1927 telde die bond 250 leden. In diezelfde periode hadden voorbereidingen plaats om afdelingen te stichten in Wetteren-ten-Ede en Kwatrecht. Na de voorbereidende vergaderingen van februari-maart 1927³² volgde enkele maanden later de definitieve oprichting van de afdelingen van Wetteren-ten-Ede (26 juni 1927) en van Kwatrecht (vermoedelijk op 1 mei 1927³³). Werden in het ledenaantal van Wetteren ook de geïnteresseerde leden van die buitenwijken opgenomen?

De algemene vergaderingen van de bond van Wetteren gingen eerst door op onre-

²⁷ Karel Van Der Cruyssen (1874-1955) was achtereenvolgens behangersbaas, oorlogsheld en kloosterling.

²⁸ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 33 (12 augustus 1928).

²⁹ Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, voordracht tijdens algemene vergadering van 1 april 1928.

³⁰ *De Middenstand* (Gent), 5^{de} jg., nr. 6 (juni 1926).

³¹ *De Middenstand* (Gent), 5^{de} jg., nr. 7 (juli 1926).

³² *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nr. 8 (27 februari 1927).

³³ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nrs. 25 (26 juni 1927) en 26 (3 juli 1927).

gelmatige tijdstippen. Vanaf 1931 waren er driemaandelijkse algemene vergaderingen.

In die middenstandsbond waren ook beroepsbonden ondergebracht. Af en toe maakte *De Middenstand* er melding van: de *Vereenigde Suikerbakkers*, de *Vereenigde bakkers van Wetteren*, een vereniging voor schoenmakers, de *Hofbouwmaatschappij Boom- en Bloemteeltkring*, een herbergiersbond enz...

2. *Verspreiding van de christelijke middenstandsbondsgedachte in het kanton Wetteren*

a. *Oprichting van bonden*

Ter gelegenheid van de *Katholieke-dag* in het voorjaar van 1927 te Dendermonde bekleemtoonde E.H. Joos dat de middenstand zonder een eigen ministerie machteloos stond in de strijd tegen het als onrechtvaardig ervaren belastingstelsel³⁴. Hij riep op tot oprichting van een gewestelijk secretariaat in het arrondissement Dendermonde en de oprichting van burgersbonden in alle gemeenten. In dat arrondissement waren er toen onder andere bonden in Wetteren, Hamme, Zele, Waasmunster, Moerzeke en Lebbeke.

Die vergadering in Dendermonde was de start van een propagandaperiode waarbij de afdeling Wetteren zich niet onbetuigd liet. Ze zette zich in om in de buurgemeenten die het kanton Wetteren vormden, afdelingen te helpen opstarten: Kalken, Serskamp, Massemen, Schellebelle, Wichelen en Laarne. De bond van Wetteren kreeg felicitaties van het PMS voor *de goede propaganda die zij voeren in hunne omgeving. Dank aan hunne werking werd de middenstandsgedachte verspreid in een midden, waar nooit van onze sociale werking werd gesproken. En zoo werden vergaderingen gehouden te Wetteren-ten Ede, Quatrecht, Calcken, Overmeire*³⁵ en werden er aldaar een sterke kern bestaande uit de beste middenstanders gevormd³⁶. Wetteren-ten-Ede en Kwatrecht behoorden tot Wetteren, maar in de propagandapers stond het beter Wetteren-ten-Ede en Kwatrecht als aparte gemeenten voor te stellen. Tijdens de zomermaanden van 1927 vonden in de meeste gemeenten van het kanton Wetteren voorbereidende vergaderingen plaats, meestal aangekondigd als "stichtingsvergaderingen"³⁷. Zulke vergaderingen gingen door in Kalken (22 mei

³⁴ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nr. 18 (1 mei 1927).

³⁵ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nrs. 22 (6 juni 1927), 24 (19 juni 1927) en 43 (30 oktober 1927). In Overmere was de stichting van een middenstandsverbond gepland op zondag 12 juni 1927. De uiteindelijke en definitieve stichting, met de verkiezing van een bestuur, had pas op 24 oktober van datzelfde jaar plaats

³⁶ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nrs. 26 (3 juli 1927) en 28 (17 juli 1927).

³⁷ In *De Middenstand* (Landsbond + Gent) werden regelmatig data van oprichtingen van kringen of bonden opgenomen. Het is niet altijd duidelijk welke organisatievorm bedoeld werd en of het over de oprichting van een nieuwe kring ging dan wel over een heroprichting.

1927)³⁸, Laarne (10 juli 1927), Schellebelle (10 juli 1927) en Serskamp (10 juli 1927)³⁹. De definitieve oprichting van de katholieke afdelingen vond plaats eind 1927: Kalken en Laarne (in beide plaatsen op 30 oktober)⁴⁰, Schellebelle (13 november) en Serskamp (op een niet nader bepaalde dag, wel was reeds op 15 januari 1928 een algemene vergadering gepland). De kring van Schellebelle had in december 1927 ongeveer 70 leden, allemaal lezers van *De Middenstand*. De stichting van de kring van Wichelen vond plaats op 28 oktober 1928⁴¹. In Massemen vormden in maart 1931 twaalf personen een voorlopig bestuur om de stichtingsvergadering van een middenstandsbond voor te bereiden. Struyvelt had op 1 maart van dat jaar, in de herberg van de weduwe Alfons Bossaer in Massemendorp, met medewerking van enkele bestuursleden van de bond van Wetteren, het pad geëffend⁴². Enkele vergaderzalen werden vermeld. Te Schellebelle werd vergaderd in het lokaal bij J. Petit in het Dorp. In Serskamp gebeurde dat bij Fr. Baeten in *Den Anker*. De oprichting van de bond van Wichelen had plaats in de *zaal van de patronage*. Zitdagen, gehouden door de provinciale vrijgestelde Struyvelt, werden doorgaans gevolgd door een al dan niet algemene vergadering. Het systeem van zitdagen en algemene vergaderingen woog zwaar op het PMS.

We bevestigden met genoegen dat onze leden druk gebruik maken van de zitdagen die we inrichten, bijzooverre dat ons Sekretariaat bezwijkt onder het werk welke die zitdagen meebrengen.

Er moeten bedienden toegevoegd worden aan ons Sekretariaat, die uitsluitend gelast zijn te werken voor onze leden. Die bedienden zullen we kunnen aanstellen, indien onze bank "Burgerskrediet" gesteund wordt door onze leden, waardoor de winsten onzer financieele inrichting groter en groter worden. Een deel dier winsten zullen ons toelaten goede bedienden aan te stellen. Leden, komt en komt allen op de zitdagen om inlichtingen, doch brengt er ook aan Mr Struyvelt uwe vrije gelden en spaargeld. Bij ons rusten die gelden zoo stevig als in gelijk welke bankinrichting en zullen ons toelaten op korten tijd eenen financieele macht op te bouwen, steun onzer sociale werking, waarop we allen zullen fier mogen op zijn.

Leden, "Burgerskrediet" is uwe bank en alleen met "Burgerskrediet" doet ge uwe bankzaken⁴³.

³⁸ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nrs. 19 (15 mei 1927), 20 (22 mei 1927) en 21 (29 mei 1927).

³⁹ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nrs. 26 (3 juli 1927) en 28 (17 juli 1927).

⁴⁰ Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, folio 1: *Verslag der stichtingsvergadering gehouden op Zondag 30^o October, 1927.*

⁴¹ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 45 (4 november 1928).

⁴² *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nrs. 9 (1 maart 1931) en 10 (8 maart 1931).

⁴³ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 10 (4 maart 1928).

b. Vorming en dienstverlening

Agenten van de bank Burgerskrediet en van de OMV in september 1926 voor het kanton Wetteren waren onderwijzer Oscar Raman te Laarne en Leo Vergaert uit het Middenstandshuis te Wetteren⁴⁴. Op het Laarnse agentschap Burgerskrediet hield in 1928 Oscar Raman *zich ter beschikking der leden iederen dag*⁴⁵. In 1930 had Wetteren evenmin een agentschap van de AMB, opvolger van de bank Burgerskrediet. In Laarne en Kalken had die bank met respectievelijk Oscar Raman en Remi De Gelder wél agenten.

In het kanton Wetteren was er in 1928 geen bijkantoor van *de Gentsche Bank voor Handel en Nijverheid*. Bijhuizen waren er wel in Aalst, Dendermonde, Eeklo, Hamme, Zottegem, Waasmunster en Zele en bijkantoren in bijvoorbeeld Berlare, Overmere en Lochristi⁴⁶.

STABILISATIE

Plaats uw beschikbare gelden in de

Gentsche Bank voor Handel en Nijverheid

Filiaal der Volksbank van Leuven

Zetel : **St-Baafsplaats, 18, Gent.**

Bijhuizen ; **Aalst, Dendermonde, Eeklo,**

Hamme, Waasmunster, Zele en Sottegem

Bijkantoren : Baelegem, Buggenhout,

Deynze, Dickelvenne, Gavere, Lebbeke

Lede, Loochristy, Moerzeke, Nederbrakel,

Nevele, Overmeire, St-Denys-Westrem,

Sleydinge en Sottegem.

Stipte geheimhouding. Volkomene

zekerheid.

Advertentie voor de *Gentsche Bank voor Handel en Nijverheid*,
uittreksel *De Middenstand*, 6^{de} jg., nr. 21 (29 mei 1927).

⁴⁴ *De Middenstand* (Gent), 5^{de} jg., nrs. 6 (juni 1926) en 9 (september 1926).

⁴⁵ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 19 (10 juni 1928).

⁴⁶ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 8 (19 februari 1928).

niet aan verstaan.

Ik kan u onmogelijk gansch die wetten uitleggen, zegde de Heer Spreker, doch trachten we allen met onze boeken in orde te zijn; daarom prijs ik u zeer aan ons blaadje "de Middenstand" te lenen en te bewaren.

Ziehier eenige verdere uitleggingen over de zegelwet:

Bij het afleveren eener kwitantie plakt men:

voor min dan 10 f.	geen zegel
van 10 f. tot 100 f.	een geheel zegel van 0,10 f.
" 100 f. tot 500 f.	" " " " 0,25 f.
boven 500 f.	" " " " 0,40 f.
boven 1.000 f.	" " " " 0,60 f.
" 1.500 f.	" " " " 0,80 f.
" 2.000 f.	" " " " 1 f.



Voor een kwijtschrift van pacht plakt men ook een volledige zegel.

" " " " vervoer " " een verdeelde zegel.

Voor een kwijtschrift van pacht, maandelijks betaald, hoeft men maar eens de vereischte zegels op de totale jaarlijksche som te plakken.

Bij kwijtschriften van gemeenten, bank, provincie plakt men ook een volledige zegel.

Voor rekeningen of facturen plakt men een verdeelde zegel, namelijk het bovenste deel.



Het onderste deel plakt men in een daartoe bestemd boek. Beide deelen dragen dezelfde dagteekening en hetzelfde handteeken.



Indien één zegel niet in orde is afsteekend, kan men een late oploopen van 10 f.

Naar de leden toe werden ook activiteiten ingericht. Naast een jaarvergadering met feestmaaltijd voor alle leden, zoals dat bijvoorbeeld ook in Kalken en Laarne gebeurde, richtte de bond van Wetteren jaarlijks een groots sinterklaasfeest in. Zo had er op 4 december 1927 een sinterklaasfeest plaats voor 200 schoolkinderen. Te Wetteren had op 15 januari 1928 een luisterrijk kunstfeest plaats in een feestzaal, met Vlaamse zangstukken.

De bonden woonden regelmatig feestzittingen van (beroeps)bonden uit andere gemeenten bij.

Tot de eerste voordrachten in de nieuwe bonden behoorden die over het zegelrecht en het boekhouden: bijvoorbeeld te Laarne op 15 februari 1928, te Kalken op 29 januari 1928 en te Overmere op 3 februari 1928.

Struyvelt betoogde dat *De handel van veel menschen hier in België gaat met rasse schreden achteruit. (...) omdat onze Middenstanders niet genoeg ontwikkeld zijn.* Een herinrichting van het leerlingenwezen was een middel om *onze kinderen bekwaam te maken dat ze geen concurrentie (...) moeten vreezen en hun eigen werken naar den vreemde zouden kunnen zenden of uitvoeren*⁴⁷.

3. Uitstraling

De invloed van de middenstandsbonden op de totale bevolkingsgroep is moeilijk na te gaan. We hebben het gevoel dat de middenstandsbonden een nogal marginaal bestaan leidden.

De aan- of afwezigheid van de proost werd steeds vermeld in de verslagen van de samenkomsten. Ook dat behoorde tot de propagandagewoonten.

Hét middel om als middenstandsbond naar buiten te komen, was de organisatie van een handelstentoonstelling ter gelegenheid van de jaarlijkse gemeentekermis. De middenstandsbonden maakten er een gewoonte van om de tentoonstellingen van bevriende bonden te bezoeken. Voorbeelden daarvan waren de tentoonstellingen van Heusden en Wetteren in 1927. Politieke zwaargewichten openden die tentoonstelling te Wetteren. Vermeldenswaard is ook de inrichting van de Overmeerse *handelsfoor* van 21 tot 23 augustus 1932 in de jongensschool.

Op vraag van het gemeentebestuur zette de Wetterense bond zich in voor de geteisterden van de overstroming van 1928 in het Dendermondse.

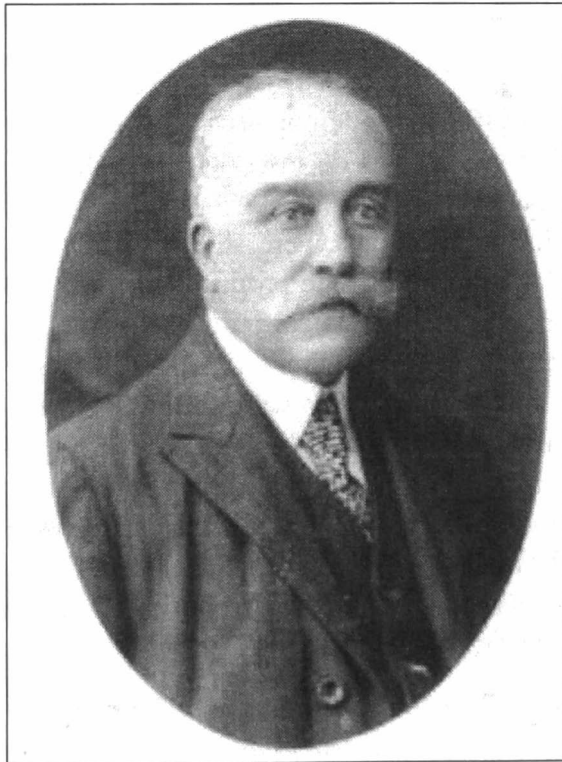
⁴⁷ Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, verslag algemene vergadering 1 april 1928.

4. In Laarne

a. Politieke situatie

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 behaalde de katholieke lijst negen zetels. Een lijst die aanleunde bij de Frontpartij behaalde de resterende twee zetels.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1926 kwamen twee katholieke partijen op: een lijst met de toekomstige burgemeester, Dr. Florimond De Visscher, en een scheurlijst met Dr. Prosper Myncke als lijsttrekker. De lijst van Dr. De Visscher behaalde zeven zetels, die van Dr. Myncke vier. De socialisten behaalden geen enkele zetel.



*Burgemeester en doctor in de geneeskunde,
Florimond De Visscher (1866-1942).
Bidprentje, verzameling Petrus De Wilde.*

b. Stichting van de bond

Vrijgestelde Camiel Struyvelt was meestal aanwezig op de definitieve stichtingsvergadering van de gemeentelijke bonden. We veronderstellen, dat de manier waarop die vergaderingen door hem geleid werden, voor zowat alle andere kringen gelijklopend zullen geweest zijn. Op de stichtingsvergadering van de Laarnse bond op 30 oktober 1927 zette Struyvelt uiteen wat de middenstand was en waarom vereniging noodzakelijk was. Hij vergeleek de situatie van de middenstand met die van de Boerenbond en die van de 600.000 *gesyndikeerde* socialisten. De middenstand stond nog nergens, terwijl de twee genoemde voorbeelden reeds verschillende vertegenwoordigers in de Kamers hadden. Volgens Struyvelt betaalde een *gesyndikeerde* socialist een jaarlijks lidgeld van 100 frank. De bijdrage voor de middenstanders zou slechts 10 frank bedragen, vermeerderd met 12,5 frank *voor het blaadje, dat hoeft gelezen en bewaard te worden*. Struyvelt had het natuurlijk over de dienstverlening van het PMS. Tot slot riep hij de aanwezigen op *een bestuur te kiezen, bestaande uit knappe mannen, die zouden werken voor 't welzijn van de burgerij*.

Pas tijdens de algemene vergadering van 15 februari 1928 werd een bestuur gekozen.

Mr. Struyvelt gaf een boeiende en praktische voordracht over zegelwetten en eenvoudige boekhouding. Daarna bedankte hij den heer O. Raman, omdat hij reeds van vroeger vóór het bestaan van den bond in onze gemeente, zijn medehulp verleende aan den Christen Middenstand gevestigd te Gent. Hij stuurde ook zijn dank toe aan Mr. L. Van Damme, 1^e lid van die vereeniging in Laerne.

De geachte Heer Struyvelt werd warm toegejuichd. Daarna werd er overgegaan tot het kiezen van een bestuur.

De E.H. Pastoor bekwam de meeste stemmen, maar ingezien hij de proost is, waren ze ongeldig. Werden gekozen: de Heeren Fl. De Visscher, burgemeester (voorzitter), O. Raman, L. Van Damme, M. Mehuys en jr. E. Neyt⁴⁸.

Tijdens de bestuursvergadering van 21 februari 1928 werd de bestuursploeg vervolledigd. Oscar Raman werd aangesteld als schatbewaarder en secretaris. Juffrouw Elodie Neyt kreeg de taak van *hulpschrijfster* toegewezen. Het bestuur bestond dan uit een voorzitter, twee ondervoorzitters, een schatbewaarder, een *schrijfster* en zes commissarissen.

Als vertegenwoordigers van de belangrijkste beroepsgroepen werden aangeduid: Florimond Van Peteghem (voor de smeden), Leonard Van Damme (voor de handelaars), Marcel Mehuys (voor de wevers), Leon De Wilde (voor de bloemisten),

⁴⁸ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nrs. 6 (5 februari 1928), 7 (12 februari 1928) en 9 (26 februari 1928). De artikeltjes werden ingezonden door de secretarissen – verslaggevers van de lokale bonden. Dat kon nagegaan worden aan de hand van de verslagen van de middenstandsbond van Laerne.

Charles Louis De Visscher (voor de schrijnwerkers), Achiël De Veirman (voor de bakkers), Emiel Rombaut (voor de lederbewerders) en Cyrille Van Thuyne (voor de kiekenkwekers).

Ook de algemene vergadering van 1 april 1928 bleek een succes:

Oprecht gelukkig zei M. de Burgemeester, de Visscher, Voorzitter, welkom aan eenieder. Hij verontschuldigde den E.H. De Kimpe⁴⁹, pastoor, weerhouden door de vergadering der Kerkfabriek. Vervolgens gaf de heer Voorzitter het woord aan M. Struyvelt.

Zijn voordracht liep over: a) het handelsregister; b) de bedrijfsbelastingen; c) de redevoering van Minister Baels in het Senaat. Verder deed de heer Voordrachtgever al het goede uitschijnen, dat de Eerww Pater Albert (M.K. Van der Cruysen, Gent) en de heer ingenieur Van Ackere doen voor den Middenstand.

De zaal dreunde van de toejuichingen. Een warme dank werd toegestuurd aan den heer Spreker door den heer Burgemeester: M. O. Raman, schatbewaarder, legde de samenstelling uit van het bestuur. Hij voegde erbij: "M. Struyvelt, de spil van onzen bond, heeft me beloofd aan ieder lid persoonlijk een bezoek te brengen". De heer Voorzitter sloot de vergadering met den wensch: "Ik hoop dat M. Struyvelt ons maandelijks door zoo een puike voordracht zal verrassen!"⁵⁰

De vergaderingen van de Laarnse bond vonden plaats in het gemeentehuis, de zittingen af en toe ten huize van Oscar Raman, in de Lepelstraat. De Laarnse afdeling hield in 1928 vijf algemene vergaderingen en vanaf 1929 jaarlijks nog slechts maximum drie⁵¹. Nominatieve lijsten van leden werden niet aangetroffen. Wel besliste het bestuur van de Laarnse bond op 28 februari 1928 de doelgroep uit te breiden tot de eigenaars *zodat zij hun belangen kunnen verdedigen*.

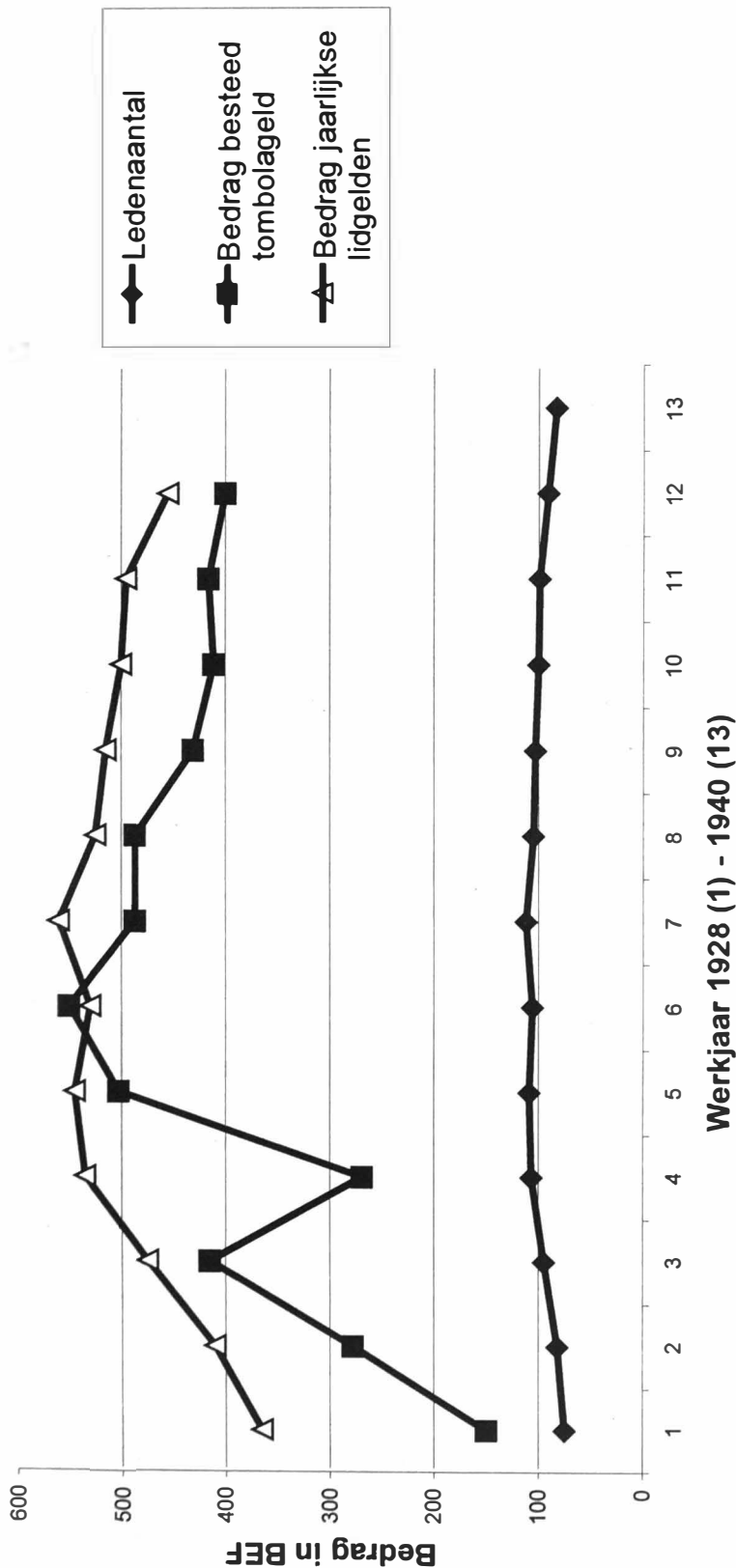
Eenmaal per jaar werd de algemene vergadering afgesloten met een tombola. Die tombola moet minstens een even belangrijke reden tot aanwezigheid geweest zijn als de vormingsredevoeringen. Voor die tombola werd een flink deel van de lidgeldinkomsten gebruikt. De leden betaalden een jaarlijks lidgeld van vijf frank voor de periode tot aan W.O. II. In tabel 1 werd een overzicht van het ledenaantal, het bedrag van de jaarlijkse lidgelden en het daarvan gebruikte bedrag voor de jaarlijkse tombola weergegeven. De ontvangsten beperkten zich tot de jaarlijkse lidgelden en de eventuele intresten van het spaarboekje of een kasbon. Uitzonderingen vormden een toelage van de staat in december 1928 ten bedrage van 200 frank en een andere toelage van het *kieskomiteit Dendermonde* in 1936 om de kiespropaganda voor de verkiezingen in datzelfde jaar te bekostigen.

⁴⁹ Petrus De Kimpe (1866-1960), pastoor te Laarne 1924-1951.

⁵⁰ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 15 (8 april 1928).

⁵¹ Algemene vergaderingen vonden plaats op 15 februari 1928, 26 februari 1928, 1 april 1928, 8 juli 1928, 26 november 1928, 27 januari 1929, 20 oktober 1929, 26 januari 1930, 9 maart 1930, 12 oktober 1930, 25 januari 1931, 8 december 1931 en 7 februari 1932.

Middenstandsverbond Laarne 1928-1940: leden­aantal, jaarlijks besteed tom­bolageld, bedrag jaarlijkse lidgelden





*Onderwijzer Oscar Raman (1891-1970).
Verzameling Anaïs Raman.*

5. Specifieke situatie in Kalken

a. Neutrale beroepsgroepen vóór en na W.O. I

In Kalken was in 1911 een scheuring ontstaan in de katholieke partij, met de familie Tibbaut aan de ene kant en aanhangers van Dr. Jozef Van De Velde⁵² aan de andere kant.

Enkele weken vóór het uitbreken van W.O. I werden door die rivaliserende groepen inspanningen gedaan om bonden in te richten. Die middenstandsmensen waren toen niet echt partijgebonden. Ze waren katholiek, maar ze hadden sympathie voor één van de twee protagonisten. Dokter Van De Velde had contact genomen met het ministerie van Nijverheid en Arbeid. Enkele krantenartikels uit dagblad *Het Volk* kondigden vergaderingen aan:

Op maandag 06 juli, komen twee afgevaardigden van het ministerie van Nijverheid en Arbeid eene voordracht houden bij K. De Landsheer, Kruisen, voor ambachtslieden en neringdoeners. Begin om 4 1/2 uur 's namiddags.

⁵² VAN DE SOMPEL A., Open kijk op leven en werk van dokter Jozef Van De Velde (1871-1939), in: *Castellum*, jg. VI, nr. 4, december 1989, p. 4-81.

*Geen twijfel of den oproep aan belangstellenden gedaan zal goed beantwoord worden, want reeds in eene voorlopige vergadering hebben velen hun woord gegeven van te zullen meehelpen tot het stichten van vereenigingen en bonden. Zoo moet het zijn want in de vereeniging ligt het heil onzer kleine burgerij*⁵³.

en:

*Maandag aanstaande 13 juli heeft bij de kinderen De Landsheer de vergadering plaats voor al de ambachtslieden van Calcken om over te gaan tot de bepaalde stichting van de vereenigingen. Om 7 uur 's avonds voor de kleermakers en vleeschhouwers, om 7 1/2 uur voor de bakkers, schoenmakers, schrijnwerkers, metsers, verwers en smeden. Geen twijfel of onze ambachtslieden zullen door hunnen opkomst toonen dat alle afgunst en wederkeerig wantrouwen uit hun midden is gebannen en dat zij als het ware broeders met en tegenover elkander willen handelen*⁵⁴.

Waarschijnlijk ging het om onpartijdige bonden. Het is echter onwaarschijnlijk dat door het uitbreken van de oorlog die bonden iets nuttigs konden doen. We hebben evenmin zicht op de leden van die beroepsgroepen.

Tijdens W.O. I ontstond in Kalken een naijver tussen de plaatselijke afdelingen van het Nationaal Voedingscomiteit en Volksopbeuring⁵⁵. Die strijd was een voortzetting van de politieke onenigheid. Dat bemoeilijkte meer dan waarschijnlijk een samenwerking tussen de plaatselijke middenstanders. Enerzijds waren een aantal zelfstandigen betrokken bij de plaatselijke afdeling van het Nationaal Voedingscomiteit, bij Volksopbeuring zal dat waarschijnlijk niet anders geweest zijn. Bij de plaatselijke werking van het Nationaal Voedingscomiteit bleken enkele vooraanstaande personen betrokken te zijn, onder andere fabrieksverantwoordelijke Viktor De Meyer (1881-1950), rentenier Emiel De Lausnay (1867-1933) en slager Theophiel De Kegel (1860-1945)⁵⁶.

Na W.O. I moedigde Dr. Van De Velde vanuit de gevangenis zijn aanhangers aan om de beroepsbonden herin te richten. In diezelfde periode riepen zijn plaatselijke politieke tegenstanders, mogelijk met steun van de dorpsgeestelijkheid, beroepsbonden in. Midden februari 1919 vonden in de Muziekzaal van de Koninklijke Harmonie daartoe vergaderingen plaats. Verdere informatie ontbreekt voorlopig of kon nog niet gecontroleerd worden. Het is evenmin onduidelijk welke impact die organisa-

⁵³ Dagblad *Het Volk*, 24^{ste} jg., nr. 154, 4 juli 1914, p. 2.

⁵⁴ Dagblad *Het Volk*, 24^{ste} jg., nr. 159, 10 juli 1914, p. 3.

⁵⁵ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, p. 74-78. Tijdens W.O. I ontstond, ten gevolge van het bevoorradingsstelsel in het bezette gebied, een belangenconflict tussen het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit, het collaborerende activistische distributieorgaan Volksopbeuring en de wereld van de zelfstandige kleinhandel.

⁵⁶ DUQUET F., *Zo was Kalken*, Schellebelle, 1984, foto's pp. 99-101.

ties hadden⁵⁷. Tijdens de periode 1923-1926 was volgens huidig UNIZO-voorzitter Roger Van De Walle een werking opgestart onder het voorzitterschap van Viktor De Meyer. Die werking was echter niet specifiek katholiek te noemen⁵⁸.

b. Een katholieke middenstandsbond

Met de verkiezingsoverwinning van de katholieke partij van Werner Tibbaut (1887-1971) in 1926, bleek een gepast of beter klimaat te zijn geschapen om een christelijke middenstandsbond op te richten. Die overwinning was echter zeer nipt. In een kleine gemeenschap waarin elkeen ieders politieke gezindheid kende, en waarin ongetwijfeld een aantal zelfstandigen ook partij gekozen had voor de frontpartij van Dr. Jozef Van De Velde, moet de propaganda voor de oprichting van een katholieke middenstandsbond niet gemakkelijk geweest zijn. Bovendien hadden de socialisten sinds 1923 een groeiende aanhang met een vakvereniging als basis⁵⁹.

Wat evenmin onbelangrijk mag genoemd worden, is het feit dat eind 1925-begin 1926 de pro-burgemeesterstrekking ook over een drukker, in de persoon van koster Braeckman, kon beschikken.

Na de voorbereidende vergadering van zondag 22 mei 1927 vond de eigenlijke stichting van de katholieke middenstandsafdeling op een niet nader vermelde dag in november van datzelfde jaar plaats in de *Muziekzaal*⁶⁰ in de Koffiestraat. Daar zouden trouwens alle andere samenkomsten doorgaan⁶¹. Het mag enigszins verwondering wekken dat als lokaal *De Muziekzaal* van de Koninklijke Harmonie de voorkeur genoot boven de Kantschool of een ander parochiaal vergaderlokaal, zoals dat in enkele omliggende dorpen het geval was. Wanneer we weten dat die ontmoetingsplaats in de onmiddellijke omgeving van de woning van Dr. Jozef Van De Velde gelegen was, en dat die zaal eigendom was van burgemeester Werner Tibbaut, gaat er wellicht een lichtje op...

Calcken. – De middenstanders hadden redelijk goed beantwoord aan de uitnoodiging om de eerste vergadering voor middenstanders bij te wonen. Heer burgemeester Tibbaut opende de vergadering, wenschte welkom aan allen en stelde spreker, Mr. Struyvelt⁶², voor.

⁵⁷ BOGAERT E., VAN DE SOMPEL A., *Kalken, van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne. Bijdragen tot het historisch onderzoek*, Kalken, 1997, p. 289-290.

⁵⁸ Gesprek met Roger Van De Walle, 1 februari 2001 met verwijzing naar gesprekken met De Lausnay Alfred (1899-1991).

⁵⁹ *De Werker*, Wetterens weekblad, 23 september 1923.

⁶⁰ VAN DE SOMPEL A., Een nieuwe muziekzaal voor de Kalkense harmonie St.-Cecilia in 1877-1878, een denkoefening: wie, wat en waarom?, in: *Castellum*, jg. XVI, nr. 2, juni 1999, p. 28-42.

⁶¹ Op onregelmatige tijdstippen: zo bijvoorbeeld op 30 oktober 1927, 20 november 1927, 7 december 1927 en 29 januari 1928.

⁶² Volksvertegenwoordiger Henri Libbrecht, erevoorzitter van de middenstandsbond van Wetteren, liet zich voor de vergadering van 27 mei 1927 verontschuldigen.

Deze, praktisch en klaar; ontvouwde het doel en het wezen der middenstandsbeweging, somde de voordeelen op verbonden aan de samenwerking en de macht van getal-en financieele sterkte.

E.H. Onderpastoor Vande Calseyde sloot de vergadering, dankte spreker en maande iedereen aan zich lid te maken van den Christen Middenstandsbond en zodoende organisatie te vormen. Een voorloopig bestuur werd aangeesteld, vele leden lieten zich opteekenen en werd er besloten binnen kort eene nieuwe vergadering te houden, tot welks lukken groote propaganda zal gemaakt worden⁶³.

In *De Middenstand* van 27 november 1927 vernemen we dat:

De stichtingsvergadering van den Middenstandsbond mag zeer wel gelukt heeten, want een groot getal toehoorders waren opgekomen, niettegenstaande het slechte weder en iedereen liet zich inschrijven.

De vergadering werd geleid door Eerw. Heer Van de Calseyde⁶⁴, die den heer Burgemeester verontschuldigde en zich tevreden verklaarde over de goede opkomst. Hij wees op den nood van den middenstand en zei overtuigd te zijn, dat deze vergadering het begin zou zijn van een schoone werking ten bate van den Middenstand. M. Struyvelt nam dan het woord, dankte E.H. Onderpastoor voor zijne kostbare medewerking en vroeg aan de leden, dat ze immer hunne priesters en bestuursleden met warme genegenheid en dank zouden omringen om hunne belanglooze toewijding aan onze opkomende en lastige werking.

Spreker handelde dan over middenstandsbeweging, over den stillen, maar zekeren vooruitgang der organisatie, over de noodzakelijkheid der vereeniging en de macht eraan verbonden, over al de inrichtingen ten bate van den Middenstand opgericht. Hij bewees hoe benevens getalsterkte, finantieele macht noodzakelijk is.

*Met de grootste aandacht werd deze uiteenzetting gevolgd en als E.H. Onderpastoor voorstelde dat benevens 't lidgeld ook iedereen het blad (= het blad *De Middenstand*) zou nemen werd het voorstel eenparig goedgekeurd⁶⁵.*

Verslagen van de vergaderingen van 29 januari en 10 mei 1928 luidden als volgt:

Met een voorzitter zooals heer Roels, met 'nen proost zooals E.H. Van de Calseyde, met een flink bestuur zooals het is samengesteld, gaat onzen bond den goeden weg op. Vooraleer het een paar weken verder is moet en zal het honderdste lid aangeteekend zijn.

Er was eene goede opkomst op de vergadering van Zondag 29 Februari (sic, moet 29 januari zijn) en met de meeste aandacht werd geluisterd naar al het

⁶³ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nr. 21, 29 mei 1927, p. 2.

⁶⁴ Evarist Van De Calseyde (1896-1954), onderpastoor te Kalken 1924-1932.

⁶⁵ *De Middenstand* (Gent), 6^{de} jg., nr. 47 (27 november 1927).

nuttige dat door Mr Struyvelt werd voorgelegd. Dezen die zijn raad en wenken willen volgen aangaande boekhouden en fiskale verplichtingen, zullen gespaard blijven van vele onaangenaamheden. Den heer Voorzitter was den tolk van eenieder om spreker te danken en hij verzocht hem zoo rap mogelijk een nieuwe zitdag te komen houden⁶⁶.

Calcken. Van den zitdag alhier gehouden op Donderdag 10n Mei maakten opnieuw verscheidene leden goed gebruik.

De vergadering om 7 1/2 uur werd niet zooals gewoonte talrijk bijgewoond. Het seizoen en den dag t'halvent de week hadden daar zeker schuld aan. In alle geval hebben het veertigtal leden hunne moeite niet beklagd want buiten vele wetenswaardigheden gegeven door M. Struyvelt over Middenstands-beweging, kwamen ze onder den indruk van het diepgevoelde woord van spreker die handelde over Jeugdorganisatie. Hij bewijst de noodzakelijkheid dier beweging en hoe het noodig is de burgersjeugd te doen voelen en medewerken in onze organisatie.

Deze voordracht werd meer dan naar gewoonte toegejuicht wat bewees dat de leden begrepen hadden.

Ook was heer Voorzitter Roels de tolk van eenieder door spreker te danken en hem volle steun toe te staan⁶⁷.

Een andere algemene vergadering had plaats op zondag 2 december 1928.

De heer Voorzitter Roels opende ze met een hartelijk welkom en verleende het woord aan den schrijver-schatbewaarder die het jaarlijksch verslag om de afgeloopen werkzaamheden voordroeg.

De aanwezigen bewezen door hun handgeklap dat het verslag flink op zijn pooten stond en de goedkeuring van eenieder wegdroeg. Wat het meest geestdrift verwekte was de gebrachte en welverdiende hulde aan den E.H. Onderpastoor Van de Calseyde, proost der afdeeling, die noch tijd noch moeite spaart om den bloei van den bond te verzekeren. Het verslag van de inkomsten en uitgaven van ons eerste levensjaar mag bevredigend heeten.

Vervolgens sprak de heer De Henau over de macht der verzekering. In klare taal ontspon hij voor onze toehoorders de noodzakelijkheid en de verschillende manier van verzekering en prees ten slotte de Onderlinge Middenstandsverzekering aan als de verzekering uwer bonden. (...)

Daarna sprak de E.H. Van de Calseyde over het Middenstandssecretariaat dat in Wetteren zetelt en voor de aangesloten leden allervoordeligst is in allerhande moeilijkheden. Ook voegde hij er bij dat de lokalen der Lange Kruisstraat voor de leden toegankelijk zijn.

⁶⁶ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 6 (5 februari 1928).

⁶⁷ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 21 (20 mei 1928).

*Na de betaling der jaargelden voor 1929 lieten verscheidene zich als lid inschrijven en na een vurig dankwoord van de voorzitter ging de vergadering in de beste gesteltenis uiteen*⁶⁸.

Wie in de beginperiode voorzitter was, is onduidelijk. Meer dan de vermelding van de familienaam Roels werd uit de propagandapers niet gehaald. Twee personen konden in aanmerking komen⁶⁹, beiden stonden aan de kant van de burgemeester en de geestelijkheid:

- Jozef Roels (1874-1959) x Alida Justine Baeten (1878-1936) had enige ervaring met beroepsgroepenwerking. Hij was lid en in de jaren 1930 voorzitter van het Oost-Vlaamse Molenaarsverbond⁷⁰. Het gezin Roels – Baeten was pas in juni 1927 terug van een verblijf van tien jaar in Kluizen. Ze hadden in augustus 1917 hun olieslagmolen te Kalken verlaten om in Kluizen het molenbedrijf van familieleden te leiden tot de oudste zoon van die overleden familieleden meerderjarig was⁷¹.
- Alfons Roels (1888-1929) x Anna Van Gansberghe (1889-1981) was een jonge bakker. Het is mogelijk dat hij lid was van een of andere bakkersvereniging. Omdat de jaargang 1929 van *De Middenstand* niet kon geraadpleegd worden, kon geen duidelijkheid bekomen worden. Het overlijden van een bondsvoorzitter zou er zeker in vermeld zijn.

In krantenbijdragen over de werking van de Kalkense bond voor de periode 1930-1940 werd enkel nog melding gemaakt van de secretaris – penningmeester Remi De Gelder. Over het ledenaantal van de Kalkense bond tijdens de ontstaansperiode werden we nauwelijks ingelicht. We hebben bovendien helemaal geen zicht op wie zich bij die bond aangesloten had. In februari 1928 verwachtte secretaris-schatbewaarder De Gelder, dat de vereniging korte tijd later honderd leden kon hebben.

Over de gewone bestuursleden werd eveneens nergens gerept. Wel veronderstellen we dat, zoals te Laarne, vertegenwoordigers uit verschillende beroepsgroepen⁷² het

⁶⁸ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 52 (16 december 1928). Verslag ondertekend met de initialen D.D.G. Staat D.G. voor De Gelder?

⁶⁹ Hun nakomelingen verklaarden niet op de hoogte te zijn van het feit dat hun voorvader een taak in het middenstandsverbond Kalken opgenomen zou hebben.

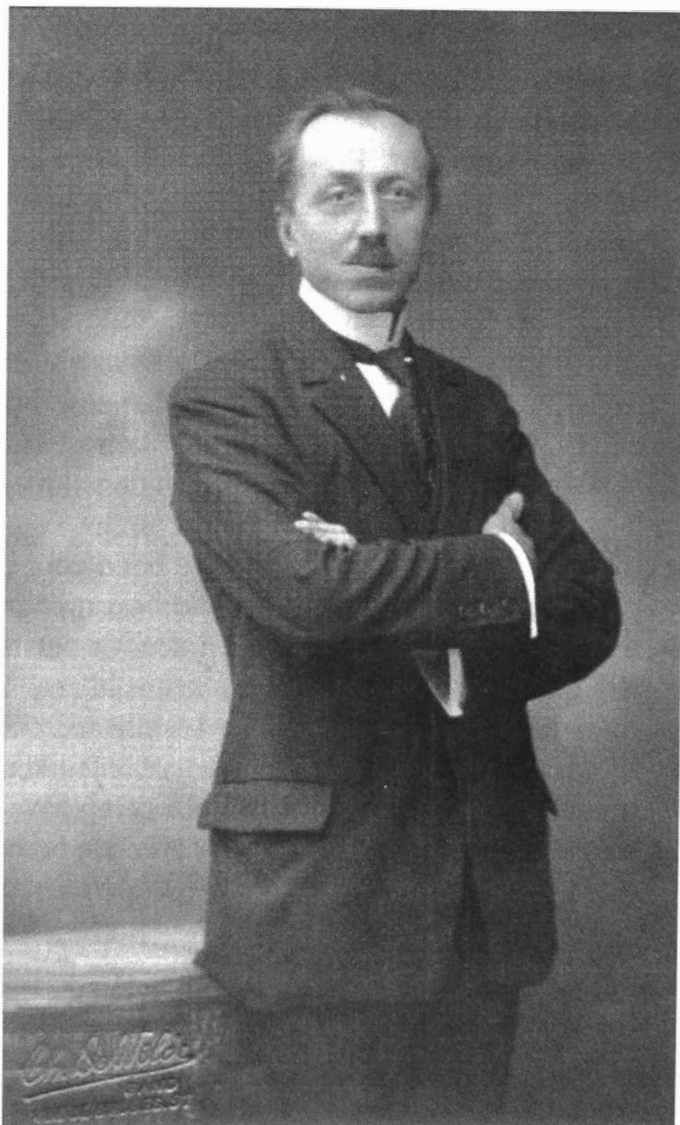
⁷⁰ *De Belgische Molenaar*, 48^{ste} jg., nr. 13/14 (5 juni 1953).

⁷¹ Gemeentehuis Laarne, Archief Kalken, Tienjaarlijkse bevolkingsregisters Kalken 1911-1920 en 1921-1930 + Interview Guy Roels, 8 Januari 2001. Het betreft het gezin Bernard D'Hondt (+ juli 1917) – Helena Baeten (+ juli 1917).

⁷² UNIZO Kalken stelde op haar cd-rom als eerste voorzitter *fabrikant* Victor De Meyer (1881-1950) voor. Secretaris was uiteraard Remi De Gelder. Als (stichtende) leden werden vermeld: slachter/beenhouwer Jozef Bracke (1896-1965), slachter/beenhouwer Maurits Meys (1895-1956), koperslager Frans Willems (1892-1973), *ondernemer* Petrus de Caluwé (1885-1949), slachter/beenhouwer Odilon Baes (1888-1953), bakker Emiel De Ridder (1886-1957), wagenmaker Cyriel Dhooghe (1880-1969) en brouwer Cesar Verstraeten (1867-1943).

Volgens de gegevens uit de kiezerslijst van Kalken voor 1936 waren er in de gemeente 12 smeden, 32 handelaars en winkeliers, 95 wevers, 7 bloemisten, 15 schrijnwerkers en timmerlieden, 15 bakkers, 15 lederbewerkers, 20 slachters/beenhouwers, enz...

bestuur vervolledigden. In Laarne en Kalken bestonden volgens Peter Heyrman voor de periode 1926-1938 geen aparte bakkers- en beenhouwersbonden⁷³. De Kalkense beenhouwers waren meestal aangesloten bij de Zeelse beenhouwersbond...⁷⁴



Jozef Roels (1874-1959).

*Foto omstreeks 1927, geschonken door de toneelbond van Kluizen
bij zijn terugkeer naar Kalken.*

Verzameling mevrouw Odile Verstraeten.

⁷³ HEYRMAN P., o.c., Gent, 1991, p. 103.

⁷⁴ Gesprek met Adolf Vion, 08 februari 2001.



Alfons Roels (1888-1929).
Verzameling mevrouw Monique Dauwe.



Remi De Gelder (1882-1950).
Verzameling UNIZO Kalken.

6. Totalitaire werking voor elke standsorganisatie

a. Jeugdafdelingen

In het najaar van 1927 bleek de tijd rijp voor de opstarting van een jeugdwerking in alle middenstandsbonden. Propaganda werd daarvoor gevoerd onder andere in het vooruitzicht van de Jeugddag te Gent, op 25 september 1927. Op 15 april 1928 werd *de Vereniging der Kristelijke Middenstandsjeugd Oost-Vlaanderen* opgericht⁷⁵. Aan die vergadering mochten zes jongelingen uit de middenstandsbond Laarne deelnemen.

In Schellebelle was al op woensdag 4 april 1928 een jeugdorganisatie opgericht⁷⁶. Zele volgde op 17 april 1928 met de oprichting van *een Kristelijke Middenstands- en Burgerjeugdafdeling*⁷⁷. De oprichting van die afdelingen kaderden in de algemene organisatie van de Middenstandsjeugddag te Gent op 24 juni 1928⁷⁸. De jeugd-afdelingen van Kalken en Laarne namen er aan deel. In Overmere ging op 29 juni 1928 een grote algemene vergadering voor alle leden door, *bijzonderlijk voor de ouders en de jeugd*⁷⁹.

De buitengewone vergadering van de Laarnse bond op 10 juni 1928 was ingericht voor alle leden, *doch bijzonderlijk voor de Vaders en Moeders en voor de jongelingen*. Spreker Camiel Struyvelt verwachtte veel volk: *Laerne heeft hem dat gewoon gemaakt*⁸⁰.

Op Zondag, 10^e juni hadden we onze eerste vergadering nopens de stichting van een jeugdafdeling.

Na de opening gaf de Heer Voorzitter het woord aan Mijnheer Struyvelt. Deze zette op een prachtige, ja op een puike wijze uiteen waarom de "Middenstandsjeugd" zich moet organiseren.

De heer Burgemeester bedankte gulhartig den Heer Voordrachtgever en beloofde alles in 't werk te stellen om onze katholieke jeugdafdeeling te doen bloeien.

De burgersjongelingen van Laarne zullen laten zien wat ze vermogen!

*Maandag, 18^e dezer, om 8 ure 's avonds zullen ze hun eerste vergadering houden in het gewoon lokaal "Gemeentehuis". Hun reglement zal er besproken worden en op Zondag 24^e zullen ze in Gent laten zien hoe eendrachtig ze den strijd aanvatten*⁸¹.

⁷⁵ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nrs. 17 en 18 (22 & 29 april 1928).

⁷⁶ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 15 (8 april 1928).

⁷⁷ Bijblad aan *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nrs. 17 & 18 (22 & 29 april 1928).

⁷⁸ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nrs. 26 (24 juni 1928) en 27 (1 juli 1928).

⁷⁹ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 25 (17 juni 1928).

⁸⁰ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 24 (10 juni 1928).

⁸¹ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 25 (17 juni 1928).

De jeugdorganisatie moest *menschen maken die 1) aan het hoofd der gemeente kunnen staan, 2) die hun ambacht of stiel op een bekwame wijze kunnen uitvoeren. (...) Wanneer we onze Burgersjongens nagaan schijnt onze toekomstige Middenstand niet al te rooskleuring. De jongelingen gaan tegenwoordig te veel naar: Footbals, Cinema's en Danszalen. Sociale werken kennen ze niet. Onze huidige Jeugd moet dit verbeteren* verklaarde Struyvelt op de Laarnse algemene vergadering, op 8 juli 1928.

De jeugdafdeling van Laarne, met als bestuursleden⁸² Jozef Vervaet (voorzitter), Albert Van Peteghem (ondervoorzitter), Benjamin Vervaet (schatbewaarder), André Bracke (commissaris) en Achiël Van Kerckhove (schrijver) kende in de beginperiode weinig succes. Dat blijkt uit de oproep voor een samenkomst op 11 januari 1930, na een jaar *sluimeren*. Proost en onderpastoor Janssens⁸³ praatte tijdens die en latere samenkomsten onder andere over de Katholieke Actie⁸⁴. De jeugdafdeling richtte op 6 december 1930 een tombola in waarop ook de *leden van den grooten middenstand* welkom waren. Er was *vlaamsche leute in overvloed*. Ook hier overstegen de uitgaven voor de tombola van 1930 lichtjes het bedrag van het jaarlijkse lidgeld⁸⁵. In 1930 betaalden de 46 leden van de jeugdafdeling een jaarlidgeld van vijf frank.

Ook in Kalken werd de burgersjeugd bewerkt. Op donderdag 10 mei 1928 zou Struyvelt tijdens een *grote algemeene vergadering* een belangrijke voordracht houden. *De leden met hunne echtgenoten en hunne zonen worden tot die vergadering dringend uitgenodigd*. Over deelname van de dochters werd niet gerept. Ongeveer een maand later besliste de Kalkense bond *talrijk deel te nemen aan den Jeugddag te Gent op 24 juni aanstaande. Middenstandsjeugd uit Calcken houdt u vrij. Geeft uw naam op om deel te nemen aan de reis, aan den Eerw. Heer Proost van den bond, of aan de heeren Roels of De Gelder, voorzitter en secretaris*⁸⁶.

b. Ook plaats voor de vrouwen

De Middenstand deed eind augustus 1932 een oproep tot organisatie van de *Katholieke Burgers- en Middenstandsvrouwen en der Vrouwelijke Jeugd* (de V.K.B.V. en de V.K.B.J.)⁸⁷. In Wetteren bleek begin juli 1932 reeds een *Vrouwelijke*

⁸² Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, verslag vergadering 13 juni 1928: bestuursverkiezing.

⁸³ Jozef Janssens (1898-1972), onderpastoor te Laarne 1925-1934.

⁸⁴ *De Middenstand* (Gent), 9^{de} jg., nr. 2 (11 januari 1930).

⁸⁵ Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, Jaarlijks verslag van de *bond der Jeugdafdeeling*, dd. 6 december 1930.

⁸⁶ *De Middenstand* (Gent), 7^{de} jg., nr. 24 (10 juni 1928).

⁸⁷ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 25 (3 juli 1932). Dat blad ontstond begin 1931 uit de samenwerking van het PMS en de Gentse neutrale *middendstandsbond Algemeen Comiteit De Middelstand*.

Katholieke Burgersjeugd te bestaan⁸⁸. Tot dan werd af en toe een activiteit speciaal naar de vrouwen toe ingericht. Als voorbeeld kunnen we het familiefest van de Wetterense bond van 30 december 1928 aanhalen. Tijdens een algemene vergadering te Laarne, op 12 oktober 1930, riep Struyvelt de vrouwen op de vergaderingen bij te wonen.

Meer gegevens voor Kalken en Laarne werden niet aangetroffen.

C. Een kantonnale en arondissemamentele werking (1927-1932)

Vanaf de zomer van 1930 begon de economie in België duidelijk te slabakken. De export liep terug, fabrieken sloten hun deuren en de werkloosheid nam toe. Het protest tegen de onduidelijkheid van de nieuwe fiscale wetten nam toe.

1. De bond van Wetteren wint aan belang

Met tussenkomst van de afdeling van Wetteren werd op 18 januari 1931 een kring voor Impe, Wanzele en Smetlede gesticht⁸⁹. Rond diezelfde periode deed de afdeling van Wetteren extra inspanningen om het abonnementenaantal op *De Middenstand* op te drijven⁹⁰.

Begin 1931 telde de middenstandsbond van Wetteren 362 aangesloten gezinnen⁹¹. In de kring van Wetteren werden de wijkvergaderingen van Kwatrecht en Wetteren-Ede voorbereid⁹². Het valt op, dat vanaf begin 1931 voor de afdeling van Wetteren een vaste en soms uitgebreide plaats voorzien werd in de rubriek *Middenstandsleven* van *De Middenstand*. Zo werd de lezer op de hoogte gebracht van het intern verenigingsleven. In de schoot van die bond werd op 7 april een *Vereeniging voor Radioliefhebbers van Wetteren en Omstreken* opgericht⁹³. Die vereniging vulde de andere groeperingen aan: een biljartclub, het *Reizigersgezelschap*, de *Gemengde Tooneelbond*, de *Meisjesbond*, de schuttersmaatschappij *De IJzeren Arm*, de *Teerlingenbond* enz...⁹⁴

In schril contrast met de aandacht voor de Wetterense bond staat de berichtgeving voor de bonden van de andere gemeenten van het kanton in het jaar 1932: enkel de jaarlijkse ledenbijeenkomst werd vermeld.

⁸⁸ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 32 (28 augustus 1932).

⁸⁹ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 3 (18 januari 1931).

⁹⁰ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 5 (1 februari 1931). *Op 3 weken tijd bracht de bloeiende bond van Wetteren ons 82 nieuwe abonnementen aan. Waar blijven de andere?*

⁹¹ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 5 (1 februari 1931).

⁹² *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 7 (15 februari 1931).

⁹³ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nrs 11 (15 maart 1931), 13 (29 maart 1931) en 16 (19 april 1931).

⁹⁴ *De Middenstand-Burgersblad*, 13^{de} jg., nr. 19 (7 mei 1933).

2. Een kantonnale werking

Eenmaal bijna overal plaatselijke bonden opgericht waren, was de tijd rijp om met een betere organisatie en meer gezag de middenstandsbelangen te verdedigen. De oprichting van een kantonnale bond van Wetteren was een logische stap⁹⁵.

De katholieke middenstandsbond van Wetteren schreef de Laarnse bond op 5 oktober 1928 aan om de goedkeuring te vragen voor de oprichting van de *kantonnale Bond Wetteren*. Tevens werd gevraagd of de Laarnse bond zou willen toetreden. We veronderstellen dat tegelijkertijd de andere bonden in het kanton hetzelfde schrijven ontvingen.

Vanuit Wetteren werd een deel van de taak van het PMS overgenomen. Dat kon onder andere via voordrachten gebeuren. Zo gaf op het jaarlijks feest van de Laarnse bond op 26 januari 1930 provincieraadslid en bestuurslid van de Wetterense bond, Leon De Smet, een lezing over de kantonnale werking van de middenstandsvereniging.

Op woensdag 22 juli 1931 woonden vertegenwoordigers van Wetteren, Kalken, Serskamp, Massemen, Schellebelle en Wichelen een vergadering van het bestuur van het kantonnaal verbond bij. Laarne was verontschuldigd. In die vergadering werden, in uitvoering van de beslissing van de arrondissementsbond van enkele weken voordien, twee middenstanders gekozen die zitting zouden hebben in de katholieke kiesvereniging van Dendermonde. Toen werd beslist: *De drie regelmatig georganiseerde standen, landbouwers, middenstanders en werklieden, krijgen in het bestuur der kiesvereniging elk een vertegenwoordiging van twee afgevaardigden per kanton*⁹⁶. Voor het kanton Wetteren werden als effectieve leden benoemd Polydoor D'Hooge (Wetteren) en Arthur Van Damme⁹⁷ (Kalken). Vervangers waren Jozef Eeckhout (Serskamp) en Emiel Lauwers (Wichelen).

Tijdens diezelfde vergadering werd beslist een kantonnaal leersecretariaat op te richten. Met die oprichting ging men regelrecht in tegen het bestaande leersecretariaat onder leiding van de Katholieke Kring van Wetteren.

Daar het werk van het leerlingwezen er een is, rechtstreeks afhankelijk van de hoogere organisatie; werk, dat bij iederen middenstandsbond noodzakelijk is, om er zijn werking tot haar volle ontplooiing te laten komen en er tevens zijn bloei en vooruitgang te waarborgen, wordt bij algemeenheid besloten een Secretariaat van den Leertijd in te richten in den schoot van het kantonnaal kristen middenstandsverbond. Dit secretariaat wordt zoo ingericht dat er in iedere gemeente van het kanton een afdeling van het secretariaat bestaat, waaruit iedere bond dan ook de voordeelen zal genieten. Een voorloopig

⁹⁵ Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, verslag vergadering 10 oktober 1928.

⁹⁶ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 30 (2 augustus 1931).

⁹⁷ Rentenier Arthur Van Damme (1872-1953) woonde in de Schriekstraat. Op zijn bidprentje stond vermeld: *Bijzonder ereteken 2^{de} klas der Beroepsvereniging*.

bestuur wordt aangesteld dat aan de goedkeuring der algemeene vergadering zal onderworpen worden.

Burgemeester Duchâteau verwoordde in de vergadering van de Middenstandsbond van Wetteren van 11 augustus 1931 de bezwaren van de Katholieke Kring, zeggende, dat het leersecretariaat van die Kring reeds zes jaar werkte. De voorzitter van de Middenstandsbond van Wetteren repliceerde dat dat leersecretariaat niet zes, maar zeven jaar voordien was opgericht door de middenstandsbond die toen nog gevestigd was in de Katholieke Kring. Bovendien was het niet het verbond van Wetteren dat de beslissing tot oprichting had genomen, maar wel het kantonnaal verbond. Volgens de verslaggever leek het duidelijk, dat *De stichting van een Leersecretariaat in den schoot van het Kristen Middenstandsverbond beteekent een bron van inkomsten te willen geven aan zeven Kristen Vereenigingen die ijveren tot grootmaking van den middenstand naast de andere standen, in een sterk gebouwde Katholieke Partij*⁹⁸.

Tijdens de bestuursvergadering van het kantonnale verbond van 28 februari 1932 werden twee belangrijke zaken besproken. Enerzijds deed het verbond een oproep tot de oprichting van plaatselijke herbergiersbonden, om ze daarna te verenigen in een arrondissementsbond. Als ander belangrijk punt stond de samenstelling van de plaatselijke kiesverenigingen en vooral de inspraak van de plaatselijke middenstandsbond op de agenda. Elk van de drie standen kon kandidaten afvaardigen voor die poll.

Waar een plaatselijke kiesvereniging bestaat duidt elke stand het aantal afgevaardigen aan waarop hij recht heeft; in kleine gemeenten nochtans wordt dit werk meestal geregeld door den Eerw. Pastoor of den heer Burgemeester zonder dat de aldus benoemde afgevaardigden als standsvertegenwoordigers optreden.

De heer voorzitter wijst de vergadering op het belang dat de middenstand er bij heeft op de poll door eigen afgevaardigden vertegenwoordigd te zijn en dringt er op aan opdat de besturen der verschillende bonden de noodige voetstappen zouden aanwenden om zelf het derde deel afgevaardigden te benoemen.

*De vergadering is het hiermee ten volle eens en om dit werk te vergemakkelijken zal op voorstel van den heer De Gelder (secretaris van de Kalkense bond) door het bureel een schrijven gestuurd worden naar de verschillende patroons (sic, nvdr: pastoors) en burgemeesters om de kristen middenstandsbonden in de gelegenheid te stellen zelf deze afgevaardigden aan te duiden*⁹⁹.

⁹⁸ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 32 (16 augustus 1931).

⁹⁹ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 10 (6 maart 1932).

3. *De arrondissementsbond en het Provinciaal Christelijk Middenstandsverbond Oost-Vlaanderen (PMOV)*

De eerste vergaderingen van de arrondissementsbond van Dendermonde hadden plaats in 1927. Op de bestuursvergadering van de Laarnse bond, op 12 april 1928, las Oscar Raman de *Standregelen der Kristene Middenstandsbonden van het Arrondissement Dendermonde* voor. Enkele belangrijke punten waren:

Art I. Er is een Verbond gesticht tusschen de Kristene Middenstandsbonden van het Arrondissement Dendermonde, zonder vaste zetel, aangezien de Vergaderingen om de beurt zullen belegd worden in de 4 Kantonshoofdplaatsen: Dendermonde, Hamme, Zele en Wetteren.

Art. IV. Ieder aangesloten Bond betaalt een jaarlijksche bijdrage van 0,25 fr. Per lid, dat aangesloten is bij bovengemelde inrichtingen en die hiervoor cotisatie betalen.

Art. V. Het Bestuur van dit Verbond bestaat uit afgevaardigden van ieder aangesloten Middenstandsbond, en is vastgesteld als volgt: 1 afgevaardigde tot 50 leden, boven de 50 leden heeft iedere bond recht op een bijgevoegde afgevaardigde voor ieder volledig vijftigtal.

Art. VII. Het Bestuur benoemt in zijn midden het Bureel, samengesteld als volgt: een Voorzitter; een Ondervoorzitter; een schrijver en een Schatbewaarder. Een Geestelijke raadgever kan aan het Bestuur toegevoegd worden.

De Laarnse bond besloot de betaling van de bijdrage uit te stellen tot na de eerstkomende vergadering van de arrondissementsbond in Wetteren...

In dat bestuur werden zowat alle economische vraagstukken besproken: *taks- en zegelwet, bedrijfsbelastingen, sociale commissie's, handelsregister, mutualiteit in den middenstand, wet op de gezinsvergoedingen, ouderdomspensioenwet, gemeentelijke opcentiemen, inrichting van het provinciaal middenstandsverbond, wet op den huisarbeid, bescherming van ambachten en neringen tegen onwettige concurrentie door invoering van het patentrecht, tarieven over electriciteitsverbruik, ons standpunt in de vlaamsche beweging en zoo meer*¹⁰⁰.

Eind 1931 vormden 4000 gezinshoofden de macht van het arrondissementsverbond¹⁰¹.

¹⁰⁰ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg. nr 41 (18 oktober 1931).

¹⁰¹ *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 41 (18 oktober 1931). Dat was althans het ledenaantal vooropgesteld door spreker Joris Smet, secretaris van de bond van Zele, op de algemene vergadering van de middenstandsbond van Wetteren van 8 oktober 1931.

HEYRMAN P., o.c., Gent, 1991, p. 178, voetnoot 36. Peter Heyrman gaf als ledenaantal voor het gewest Dendermonde in 1934 het getal van 1980 leden op.

Vermelden we nog dat het PMOV werd ingericht en dat op de eerste vergadering, op 1 mei 1931, afgevaardigden uit het Waasland, Wetteren, Zele, Oudenaarde en het arrondissement Gent-Eeklo aanwezig waren.

4. *Werking in Kalken en Laarne*

Voor de periode 1930 – 1932 werden in de propagandapers weinig gegevens gepubliceerd over de samenstelling van de besturen. Regelmatig werd de helft van de bestuursleden van de Laarnse bond herverkiesbaar gesteld, maar resultaten van die verkiezingen werden niet medegedeeld. Burgemeester Florimond De Visscher bleef voorzitter.

Voor wat Kalken betreft, voor die periode werd nergens melding gemaakt van een verandering in het bestuur. In de bijdragen werd nooit vermeld wie de voorzitter van de Kalkense bond was. Zoals voor Laarne, bleek enkel de secretaris-penningmeester vermeld: Raman voor Laarne en De Gelder voor Kalken.

Tijdens de winter 1930-1931 waren de eerste effecten van de economische crisis merkbaar. Dat kan misschien de minder goede opkomst voor een vergadering met voordracht te Laarne op 26 april 1931 verklaren. Ook een vergadering en spreekuur te Kalken, omstreeks juni 1931, werd *tamelijk goed bijgewoond*¹⁰².

Katholieke middenstandsbonden werden uiteraard ingeschakeld in het parochiale leven. Dat gebeurde zeker indien de proost of de lokale geestelijkheid gevierd werden, bijvoorbeeld de jubelviering van de Kalkense pastoor Ivo Botteldooren op 14 juni 1931.

D. De middenstand in het kanton Wetteren kreeg politiek geen voet aan de grond (1932)

Het jaar 1932 zou een belangrijk jaar worden voor de middenstandsbeweging met de verkiezingen voor de gemeenteraden (9 oktober), de Kamer en de Senaat (27 november) en de provincieraad (4 december). Even vóór die verkiezingen werd in Gent een grote manifestatie ingericht, werd de laatste groep middenstanders (de meisjes en de vrouwen) daadwerkelijk betrokken in de beweging en werd begonnen met de uitgifte van de premiezegel *De Middenstand*.

Het blad *De Middenstand* was een niet te onderschatten propagandamedium geworden: het aantal abonnementen steeg van 1000 in 1927 tot 7200 in 1932¹⁰³.

¹⁰² *De Middenstand-Burgersblad*, 11^{de} jg., nr. 23 (7 juni 1931).

¹⁰³ *De Middenstand-Burgersblad*, 13^{de} jg., nr. 15 (9 april 1933).

1. Een middenstandssecretariaat in Wetteren

Zowat elke week was er in *De Middenstand* een ruime plaats voorbehouden voor mededelingen uit het verbond van Wetteren. Dat had ongetwijfeld te maken met de installatie van een middenstandssecretariaat en de plannen voor de bouw van een feestzaal voor de *Samenwerkende Maatschappij Kristen Middenstand*. Die nieuwe impulsen garandeerden echter geen blijvend grote opkomst voor de algemene vergaderingen.

Vanuit het middenstandssecretariaat in Wetteren werden, naar het voorbeeld van het PMS, diensten aangeboden aan de bonden uit het kanton. De facelift van de middenstandsbond was compleet met de opening op 21 mei 1932 van een nieuw lokaal *aan de markt, Het Burgershuis* genoemd¹⁰⁴.

Vanaf april 1932 was er een advocatendienst om aan de middenstanders *kosteloos den eersten raad te verstrekken bij gebeurlijke moeilijkheden*¹⁰⁵.

Het secretariaat kreeg in mei een nieuwe opsteker: het kreeg bericht dat het leersecretariaat officieel door het ministerie aangenomen was. De vraag tot erkenning was ingediend op 21 maart 1932 en provincieraadslid De Smet had een goed woordje gedaan¹⁰⁶. Het leersecretariaat was al een tijdje in werking en het stond open voor jongeren uit het hele kanton. Op 22 mei 1932 legden dertien leerlingen een examen af van de cursus *schoenmaker-snijden*. De meeste leerlingen kwamen uit Wetteren, drie echter uit Kalken. Alfons Bracke (°1909) behaalde een grote onderscheiding en Remi Verschraegen (1905-1975) en Ernest Tondeleir (1903-1971) onderscheiding¹⁰⁷. De eerst vermelde persoon woonde in de Koffiestraat, de andere twee in de Kruisenstraat. Is er een logische verklaring voor het feit dat die drie personen uit dezelfde wijk afkomstig zijn?

Om de middenstanders nog beter van dienst te zijn, werd in de *Statiestraat* een kantoor van de ABB opgericht. Het hoofdkantoor van die bank was gevestigd in de lokalen van het PMS. Voor geldverrichtingen bij die bank kon men in Kalken bij Remi De Gelder terecht.

2. Het Nationaal en Internationaal congres van den Stedelijken en Landelijken Middenstand ¹⁰⁸

Alle middenstanders werden opgeroepen deel te nemen aan de *Wapenschouwing* van 18 september 1932, als afsluiting van het *Nationaal en Ingternationaal congres*

¹⁰⁴ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nrs. 18 (1 mei 1932) en 37 (2 oktober 1932). Een nauwkeurigere situering van dat gebouw ontbrak.

¹⁰⁵ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 15 (10 april 1932).

¹⁰⁶ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 20 (15 mei 1932).

¹⁰⁷ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 21 (5 juni 1932).

¹⁰⁸ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nrs. 34 (11 september 1932), 35 (18 september 1932) en 36 (25 september 1932).

van den *Stedelijken en Landelijken Middenstand* van 14 tot 18 september te Gent. De bond van Wetteren zou zeker opgemerkt worden: op 11 september 1932 was de vlag plechtig ingehuldigd met een optocht en een feestzitting. Onder de dertigduizend middenstanders, althans volgens *De Middenstand*, die door het centrum van Gent trokken, bevonden zich de middenstandsbonden van Wetteren, Serskamp, Kalken, Schellebelle, en Laarne. Laarne was trouwens met nog twee groepen vertegenwoordigd: de muziekmaatschappij en de middenstandsjeugd. De stoet was samengesteld uit 262 vertegenwoordigingen.

3. *Nieuwe initiatieven*

Het PMS verkondigde in oktober 1932 dat ze de premiezegel *De Middenstand* in de handel bracht. Voor elke regio in Oost-Vlaanderen werden vertegenwoordigers gezocht, onder andere voor Wetteren en omtrek¹⁰⁹. Tijdens de Kalkense jaarvergadering van 20 februari 1932 werd beslist de middenstandszegel te verspreiden.

4. *De gemeenteraadsverkiezingen te Wetteren: strijd tegen burgemeester Jozef Duchâteau*¹¹⁰

De Middenstand blokletterde als algemeen resultaat van de gemeenteraadsverkiezingen van 1932: *Vooruitgang gegeven aan de socialisten. Dit is niet te ontkennen*¹¹¹. De gemeenteraadsverkiezingen brachten in Wetteren bovendien geen vertegenwoordiger van de middenstand in de gemeenteraad.

Begin 1932 bleek voor de middenstandsbond alles nog naar wens te verlopen.

De heer Burgemeester Duchateau, in wien we een steeds grootere middenstandsvriend begoeten kon maar laat aanwezig zijn. Hij zegde zich bijzonder gelukkig omdat zijn tegenwoordigheid ons een bewijs mag zijn van de nakende overeenkomst tusschen burgers en middenstanders.

Ten titel van inlichting weze het hier tusschen gevoegd dat binnen kort een katholieke strijdersbond zal gesticht worden waarvan alle katholieke burgers en middenstanders zullen kunnen lid worden. Een comiteit zal door de leden aangesteld worden dat aan de leiding zal staan van de politieke werking in deze stand.

¹⁰⁹ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 39 (16 oktober 1932).

¹¹⁰ HEYRMAN P., o.c., Leuven, 1998, p. 587.

Duchâteau Jozef (1896-1968), zoon van een Gents geneesheer; industrieel te Wetteren, politiek erfgenaam van Henri Libbrecht, gemeenteraadslid en burgemeester Wetteren (1927-1957), katholiek volksvertegenwoordiger Dendermonde (1936-1946) met sympathieën voor Rex, bestuurslid Provinciaal Middenstandsverbond van Oost-Vlaanderen, politiek verdediger van middenstandseisen, voorzitter Koninklijke Belgische Wielrijdersbond.

¹¹¹ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 39 (16 oktober 1932).

De heer Burgemeester spreekt dan van de a.s. verkiezingen en wenscht uit den grond van zijn hart dat er maar één katholieke lijst weze: eenheid brengt den strijd tot een goeden uitslag. Ten slotte vraagt hij dat de stand burgers-middenstanders er zou voor zorgen op de katholieke lijst namen te brengen van personen, bewust van hun plicht en werkdadig voor het eenige doel de katholieke gedachte te doen zegevieren tot algemeen welzijn der bevolking en bloei der katholieke partij¹¹².

Op de dagorde van de wellicht belangrijkste vergadering van dit dienstjaar van de middenstandsbond van Wetteren van 18 augustus 1932 stond de *Politieke bespreking aangaande de vertegenwoordiging van den Kristen Middenstand op de Katholieke lijst bij de aanstaande gemeentelijke verkiezingen*¹¹³. Op 8 september 1932 werd er een poll gehouden. De lijstvorming van de katholieken bleek allerm minst van een leien dakje te verlopen, want reeds vóór de poll moest de middenstandsbond duidelijk stellen dat ze allerm minst een scheuring in het katholieke kamp beoogde¹¹⁴. Vijfentwintig leden van de middenstandsbond riepen een algemene vergadering bijeen waarop de uitslag van de poll van 8 september zou vernietigd worden. Meer nog, op 18 en 19 september werd een nieuwe poll georganiseerd, maar dan meer dan waarschijnlijk voor een kandidaat van de middenstand minder...¹¹⁵. Kort voor de verkiezingen werd het manifest *Een woord uitleg* door de Kristen Middenstandsbond van Wetteren uitgegeven. Het gaf op *onvervalschte wijze de ware toedracht* hoe het kwam dat *de Kristene Middenstanders alleen in de strijd staan om het recht en het heil van hun organisatie te verdedigen*.

De Middenstand blokletterde als algemeen resultaat van de gemeenteraadsverkiezingen van 1932: *Vooruitgang gegeven aan de socialisten. Dit is niet te ontkennen*¹¹⁶. De uitslag van de verkiezingen moet, te oordelen naar de inhoud van onderstaand artikel, voor de Wetterense middenstanders een ontgoocheling geweest zijn.

De beslommeringen van den kiesstrijd en ook nog wel andere omstandigheden zijn er de oorzaak van geweest dat de 'Rubriek Wetteren' uit dit blad gedurende de laatste weken niet regelmatig werd gevuld. Was het enerzijds weinig opbeurend talrijke klachten te moeten hooren, omdat onze bond geen teken van leven gaf, anderzijds hadden deze verwijtselen toch deseen goeden kant dat ze ons de ervaring brachten, dat het Middenstandsnieuws uit Wetteren door talrijke leden regelmatig gelezen wordt. Dit is dienvolgens een spoorslag geweest om ons met des te meer ijver terug aan 't werk te zetten en er voortaan op te passen dat de Middenstanders van Wetteren en omliggende regelmatig een brok nieuws van eigen leven en beweging te lezen krijgen. Dat

¹¹² *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 1 (4 januari 1932).

¹¹³ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 30 (14 augustus 1932).

¹¹⁴ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 33 (4 september 1932).

¹¹⁵ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 35 (18 september 1932).

¹¹⁶ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 39 (16 oktober 1932).

Wetteren's Kristen Middenstandbond zoo maar niet met een vingerknip te dooden is zullen wij gauw bewijzen door verscheidene feesten, leergangen en een tentoonstelling welke eerstdaags zullen plaats hebben¹¹⁷.

Er werd met geen woord gerept over de echte verzuchtingen van de middenstanders. Na 1932 werden trouwens de gegevens over de werking van de afzonderlijke bonden of hun instellingen in *De Middenstand* gaandeweg schaarser. Er was een einde gekomen aan de strijdlustige en onderhoudende berichtgeving vanuit de bonden. Dat de katholieken de verkiezingen voor de Kamer en de Senaat en de provincie met goed resultaat afsloten, was niet van die aard om echte triomfartikelen te brengen. De Wetterense middenstandsbond was wél tevreden met de herverkiezing van textielhandelaar Leon De Smet, verdediger van de middenstand als bestuurslid van die bond, als provincieraadslid.

Dat de middenstand voor gans Oost-Vlaanderen geen enkele vertegenwoordiger had in de Senaat, zat *De Middenstand* dwars. Volgens dat blad was dat een echte kaakslag, temeer omdat zoiets gebeurde in een provincie waar *de Middenstand best is georganiseerd van heel België, en de bewondering verwekt van Holland, Frankrijk en Duitsland*¹¹⁸. Dat de Wetterense burgemeester Duchâteau in diezelfde Senaat de middenstand zou vertegenwoordigen, vond *De Middenstand* onzin. Hem werd verweten dat hij *in zijn maalderijen varkens uitkapte, om de beenhouwers ten onder te helpen*. Het blad vervolgde: *Den Middenstand is niet gediend door de hoogere burgerij* (waartoe Jozef Duchâteau klaarblijkelijk behoorde). *De Hoogere Burgerij is de eerste en grootste bestrijder geweest van de middenstand, en is het gebleven*.

5. In Kalken en Laarne

Namens de bonden die eind 1931 op de eindejaarsvergadering van de Wetterense bond waren uitgenodigd, verklaarde Remi De Gelder dat *de bonden uit het kanton schouder aan schouder stonden waar de belangen der middenstanders op het spel staan*¹¹⁹.

In Kalken en Laarne bleef ook in de aanloop van en na de verkiezingen van 1932 de katholieke partij verdeeld. Dat bleek uit de verkiezingsuitslag van Laarne met zeven zetels voor de partij van middenstandsvoorzitter De Visscher en vier zetels voor de partij van diens opposant Dr. Myncke. In Kalken behield de katholieke partij van de burgemeester nipt de meerderheid.

De stelling van Peter Heyrman, dat de katholieke kiesverenigingen ontvankelijker stonden ten overstaan van de middenstandskandidaten, konden we voor Kalken en Laarne niet nagaan bij gebrek aan geschikt bronnenmateriaal. We hebben de indruk

¹¹⁷ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 43 (13 november 1932).

¹¹⁸ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 50 (december 1932).

¹¹⁹ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 1 (4 januari 1932).

dat men er in Kalken en Laarne vanuit ging dat de burgemeester en de pastoor, als (ere-)burgemeester en proost, de belangen van de middenstand voldoende konden verdedigen. Andere gemeenteraadsleden van de aan de macht zijnde katholieke partij waren vaak vertegenwoordigers van families die al decennia lang als vanzelfsprekend politieke mandaten waarnamen. Eerder in de (katholieke) oppositie waren plaatselijke middenstanders opgenomen, bijvoorbeeld bloemist Kamiel Baetens voor Laarne en handelaar Emiel Van Nieuwenhuyse (1895-1978) voor Kalken. Anderzijds werd in Kalken voor de Katholieke Partij winkelier Henri De Lausnay (1860-1953) voor het eerst tot gemeenteraadslid verkozen.

Besluit en verdere evolutie

De middenstand poogde invloed en macht te verwerven in de openbare besturen, maar daarvoor werd ze gedwongen aan politiek te doen. In de periode kort vóór de verkiezingen van 1921, 1926 en 1932 kreeg de middenstand aanmoedigen om zich te verenigen of om zich beter voor te bereiden op die verkiezingen. Bij de verkiezingen van 1932 primeerde enkel het belang van de Katholieke Partij en haar eminente kandidaten. De aloude oproep *Allen als een man voor de katholieke lijst! Voor autaar en eerd!*¹²⁰ maakte dat duidelijk. De vertegenwoordigers en de enthousiaste medewerkers van de katholieke middenstandsbonden werden daarmee op een pijnlijke manier geconfronteerd. Al de inspanningen voor een gelijkwaardige vertegenwoordiging hadden niet het gewenste resultaat. Het PMS versterkte daarom de roep naar een apart ministerie voor de Middenstand¹²¹.

De groeiende invloed van de middenstandsbond in Wetteren werd niet beloond met een grotere inbreng op plaatselijk politiek vlak. Na de verkiezingen van 1932 zond die afdeling aan *De Middenstand-Burgersblad* enkel of vooral nog aankondigingen door van ontspannende activiteiten, over de ambities of vergaderingen van de middenstandsbond, het leerlingensecretariaat, de *Pensioenkas*, de *Patroonshulp* en de dienstverlening aan bonden van omliggende gemeenten werd amper nog bericht. De vermeldingen van de activiteiten van de Kalkense en de Laarnse bond voor de periode tot aan de Tweede Wereldoorlog beperkten zich tot de aankondiging en het verslag van de jaarlijkse algemene vergadering, eind januari - begin februari.

Na 1932 werden trouwens de gegevens over de werking van de afzonderlijke bonden of hun instellingen in *De Middenstand-Burgersblad* gaandeweg schaarser. Er was een einde gekomen aan de strijdlustige en onderhoudende berichtgeving vanuit de bonden en het blad kreeg, naar het eind van de jaren 1930 toe, meer en meer het uitzicht van een reclameblad.

Deze bijdrage kan de aanzet zijn tot de studie van de eigenlijke verenigingsgeschiedenis van het NCMV in Kalken en Laarne.

¹²⁰ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg. nr. 45 (27 november 1932).

¹²¹ *De Middenstand-Burgersblad*, 12^{de} jg., nr. 41 (30 oktober 1932).

Bijlage: lijst van gebruikte afkortingen

- PMS: provinciaal middenstandssecretariaat Oost-Vlaanderen
- PMOV: provinciaal christelijk middenstandsverbond Oost-Vlaanderen
- OMV: Onderlinge Middenstandsverzekering
- AMB: Algemene Middenstandsbank
- ABB: Algemene Burgersbank

Bronnen

a. Gesproken bronnen

Paul en Rachel Hanselaer – De Gelder, gesprek 08 februari 2001.

Adolf Vion, gesprek 08 februari 2001.

Guy Roels, gesprek 08 februari 2001.

Roger Van De Walle, gesprek 01 februari 2001.

b. Geschreven bronnen

Kalken

Petrus De Wilde

- Kiezerslijst Wetgevende Verkiezingen van 24 mei 1936, gemeente Kalken.
- Verzameling bidprentjes Kalken en Laarne.

Monique Dauwe

- Verzameling bidprentjes Kalken

Guy Roels

- *De Belgische Molenaar*, 48^{ste} jg., nr. 13/14 (5 juni 1953).

Gemeentehuis Laarne

- Archief Kalken, Tienjaarlijkse bevolkingsregisters Kalken 1911-1920 en 1921-1930

Laarne, bewaard bij Jozef Raman

- Verslagboek *Christelijke Middenstand Laarne*, vanaf de stichtingsvergadering (30 oktober 1927) tot de vergadering van 7 februari 1932, aangevuld met zeer korte vermeldingen van bestuursvergaderingen op 27 december 1944, 7 mei 1945, 21 april 1948, en 20 juni 1949 en het verslag van een handelstentoonstelling te Laarne op 21 en 22 juli van een niet nader vermeld jaar.
- Schrifte ontvangsten en uitgaven *Christelijke Middenstandsband Laarne*, 1928-1945.

Leuven, Kadoc

- *De Middenstand, Verbondsblad van den Christelijken Landsbond van den Belgischen Middenstand*, Brussel, 5^{de} - 7^{de} jg., 1923-1925.
- *De Middenstandsbelangen, Orgaan van het Katholiek Burgersverbond van het Arrondissement Gent-Eekloo, en van het Middenstandssecretariaat van Oost-*

Vlaanderen, Gent, oprichting 1921, halfmaandelijks/maandblad, zeer onvolledig beschikbaar.

- *De Middenstand(-Burgersblad)*, *Orgaan van het Katholiek Provinciaal Middenstandsverbond / Weekblad voor den Christelijken Middenstand*, Gent, 1926-1939, jaargang 1929 ontbreekt volledig. De versmelting van de bladen *De Middenstand* en *Burgersblad* dateert van begin 1931.

Bibliografie

- BOGAERT E. en VAN DE SOMPEL A., *Kalken van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne. Bijdragen tot het historisch onderzoek*, Kalken, 1997.
- DUQUET F., *Zo was Kalken*, Schellebelle, 1984.
- HEYRMAN P., *Voor eigen winkel. Honderd jaar middenstand en middenstandsbeving in Oost-Vlaanderen*, Gent, 1991.
- HEYRMAN P., *Middenstandsbeweging en beleid in België (1918-1940). Tussen vrijheid en regulering*, Leuven, 1998 (Kadoc-Studies 22).
- VAN DE SOMPEL A., Open kijk op leven en werk van dokter Jozef Van De Velde (1871-1939), in: *Castellum*, jg. VI, nr. 4, december 1989, p. 4-81.
- VAN DE SOMPEL A., Een nieuwe muziekzaal voor de Kalkense harmonie St.-Cecilia in 1877-1878, een denkoefening: wie, wat en waarom?, in: *Castellum*, jg. XVI, nr. 2, juni 1999, p. 28-42.
- UNIZO KALKEN, 1925-2000, *Unizo Kalken, 24 september 2000*, cd-rom en brochure, Kalken, 2000.

Perikelen rond het onderhoud van een arme oude weduwe in Laarne ca 1720

Johan R.J. De Wilde

Op 23 september 1700 verloor Marie Bauduyns haar man Pieter De Meester. Waarschijnlijk had dit echtpaar geen nakomelingen of bloedverwanten, die vanaf dat ogenblik voor de bejaarde weduwe konden zorgen. Vanaf 1702 duikt haar naam immers op in de rekeningen van de Laarnse armendis of Heilige-Geesttafel. Zij kreeg toen 26 schellingen 8 groten als huishuur¹. Dit lijkt erop te wijzen dat zij bij iemand inwoonde - wellicht op een kamertje - tegen betaling. Het jaar nadien komt het armenbestuur, naast de huishuur, ook tussen in de onkosten voor het brandhout². In 1704 noteerde de armmeester op haar naam een totale uitgave van 5 pond 6 sch. 4 gr.; en dit voor brandhout, twee hemden, contant geld en huishuur³. Uit de armenrekening van 1705 blijkt dan dat de weduwe van Pieter De Meestere, een *oude caducque vr(auwe)*, wordt verzorgd door ene Joosyne Bracke. Die ontving hiervoor 2 pond gr. De weduwe ontving 3 pond 5 sch. *In ghelde ende Branthaut*⁴.

Uit de Laarnse volkstelling van 1709 weten we dat Joosyne Bracke een "devote" was. Eén van de taken van deze devote vrouwen was het verzorgen van oude, gebrekkige en arme mensen, zoals Marie Bauduyns. Volgens de telling van 1709 woonden er bij J. Bracke minstens 2 personen in⁵. Zij had evenwel geen graanvoorraden.

In 1718 en 1719 ontving J. Bracke respectievelijk 20 sch. gr. en 13 sch. gr. aan *camerhuere* voor Marie Bauduyns⁶. Schroefde men in die jaren de uitgaven aan de weduwe terug? Wat er toen precies gebeurde ontgaat ons grotendeels bij gebrek aan bronnenmateriaal, maar het is wel zeker dat iemand haar lot ter harte nam en de zaak voor de Raad van Vlaanderen bracht. In december 1719 - januari 1720 werden de pastoor, de armmeesters, de burgemeester en de schepenen van Laarne in Gent voor de rechtbank gedaagd⁷. Marie Bauduyns was toen al meer dan 80 jaar oud. Na twee jaar *Continuele sieckte* was zij in *uytterste armoede ende extremiteyt* vervallen. Zij kon helemaal niet in haar eigen levensonderhoud voorzien.

De bescheiden procesbundel bevat enkele gegevens over de armen in de toenmalige

¹ Rijksarchief Beveren, Kerkarchief Laarne (verder afgekort: RAB, KL) nr. 279.

² RAB, KL nr. 280.

³ RAB, KL nr. 281.

⁴ RAB, KL nr. 282.

⁵ Zie de bewerking en bespreking van deze bron in mijn artikel: De Laarnse telling van 1709, in: *Castellum*, XII nr. 2, 1995, p. 38.

⁶ RAB, KL nrs. 294 (1718) en 295 (1719).

⁷ Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen nr. 20678.

ge maatschappij. In Laarne zag men dagelijks *vremde bedelaers ende landtloopers*. Die armen gingen *van deure tot deure ende slaepen van d'een schuere in d'ander*. Zij profiteerden van de *daghelijcksche distributien* en konden bovendien *hunne Last... winnen... met te gaen bedelen bij andere pieuse menschen ofte met te wercke*. Hieruit blijkt dat bedelaars een vertrouwd gegeven waren in het straatbeeld, ook in vredestijd. Zij konden hier en daar een kleinigheid verdienen door karweien te verichten. Soms genoten de armen van aalmoezen; dit werd beschouwd als een daad van vroomheid vanwege de schenker.

Bij Marie Bauduyns lag dit helemaal anders. Door haar hoge ouderdom en verzwakte gezondheid was de weduwe tot dit alles niet meer in staat. In Laarne, zo luidt de aanklacht, had men haar willen *payen met een appel ende hey (ei) qualick souffisant synde* om in leven te blijven. Zij vroeg voor zichzelf een wekelijkse of maandelijkse *bylegh met onderhout van cleederen ofte lynwaet*. Zij bezat niets anders dan *eene bagatelle van meubelkens ende linwaet die ... souden bedraghen ter somme van vyf a ses ponden grooten de welcke sy met plaisier aen hemlieden aermen disch geerne wilt cederen tot secours van haer voorseyde alimentatie*. De indirecte rede in dit citaat bewijst dat iemand anders de belangen van deze oude vrouw behartigde: we komen echter niet te weten wie. Er is ons ook geen verdediging of standpunt bekend van de Laarnse magistraat of de clerus. Door een vonnis van de Raad van Vlaanderen werden laatstgenoemden wel verplicht om in het onderhoud van de weduwe te voorzien.

In 1720 bracht de Laarnse armmeester deze post in bij zijn uitgaven: *over verteirt gelt in beloope vande affairen marie bauduyns en lieven dierick i Lb iiiii gr*⁸. Onkosten voor een advocaat?

Vanaf 1721 trok men jaarlijks opnieuw 5 pond gr. uit voor het onderhoud van Marie Bauduyns⁹. Het vonnis van de Raad van Vlaanderen werd dus gedwee gevolgd.

In een laatste rekening vonden wij nog deze aantekening: *Item betaelt aen Joosyne Bracke ten diversche reysen als by haer ghecocht de nootsaekelyckheyt tot onderhout van marie de meester tot den daeghe van haer overlyden in Xbre 1732, enz ...*¹⁰. Volgens de parochieregisters overleed Marie Bauduyns op 5 december 1732 *etatis 100 ann(orom)*; dat wil zeggen: 100 jaar oud. Zij had ongeveer 30 jaar lang ondersteuning van de gemeenschap nodig gehad.

⁸ RAB, KL nr. 296. Over Lieven Dierick is ons verder niets bekend.

⁹ RAB, KL nr. 297 (1721) en 307 (mei 1731).

¹⁰ RAB, KL nr. 309.

Aankondiging boek

Twee jaar geleden werd in Destelbergen een eenmalige tentoonstelling over straatnamen georganiseerd. Na de tentoonstelling werd op dit gegeven verder gewerkt. De gevonden informatie wordt nu gebundeld in een boek. Het zal de volgende titel dragen:

'SPEUREN NAAR HET VERLEDEN VAN UW STRAAT. Van Abeeldreef tot Zondernaamstraat'.

Het is bedoeld als een speurtocht naar de oorsprong en de naamverklaring van alle straten (nu of ooit) in Destelbergen. Het boek zal 320 bladzijden tellen, met meer dan 200 zwart-wit foto's en nog eens meer dan 200 kleurfoto's. Bovendien worden enkele reproducties van oude en nieuwe kaarten opgenomen. De verschijningsdatum is voorzien voor november 2001.

Om een dergelijke uitgave mogelijk te maken zijn er uiteraard fondsen nodig. Wie deze onderneming financieel wil steunen door vooraf in te tekenen, kan dit doen door per boek een voorschot van **300 BEF** te storten op de rekening **737-0026074-24** van **MILOB, Gasmeterlaan 112, 9000 Gent** met de mededeling: **Voorschot Stratenboek.**

Het boek in de voorverkoop besteld zal **1.250 BEF** kosten. De voorintekenaars worden vermeld in de intekenlijst volgens het aantal aangekochte boeken en daarin alfabetisch zoals geschreven op het stortingsformulier. Hun vertrouwen wordt beloond, want **na 10 juni 2001 wordt de verkoopprijs 20 % duurder.** De voorintekenaars worden op de voorstellingsreceptie uitgenodigd waar men dan (mits het resterende bedrag vooraf te betalen) het boek kan bekomen.

**AFGEVAARDIGDE bij het Verbond van de Kringen voor
Heemkunde in Oost-Vlaanderen:**

Marcel Meys, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

CONTACTADRES en RUILEXEMPLAREN:

André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

**ADRESWIJZIGINGEN, NIEUWE ABONNEMENTEN en
LIDMAATSCHAP CASTELLUM**

Gewoon lid: 400,-

Steunend lid: 650,-

Erelid: 1.000,-

Beschermend lid: 2.000,-

Rekening: 393-0430850-65 Castellum:

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

De lijst van de beschermheren of -vrouwen, van de ereleden en de steunende leden zal jaarlijks in het laatste Castellumnummer verschijnen.

ADDENDUM

bij het artikel over AUMANS MOLEN in Castellum, jg. XVII, nr. 4 van december 2000.

In dit artikel kwam ook Schattemansmolen ter sprake (p. 6).

Dit was lange tijd de enige korenwindmolen in Laarne.

Maar in 1736 was eveneens een molen van een ander type opgericht. Het betreft de "Stampkotmolen", die in dat jaar door Joannes Vlierbergh was opgericht. Die stond op de kouter (perceel C 832). In die molen werd olie geperst uit lijn-, raap- en koolzaad.

Castellum

Driemaandelijks tijdschrift van de VERENIGING VOOR
LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE

Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

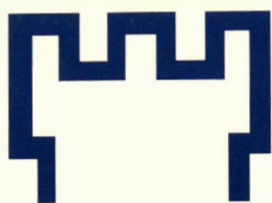
Oplage: 300 exemplaren

Omslagillustratie: De voormalige herberg "De Posthoorn" aan de Heirweg in
Laarne. Afgebroken in 1966.

INHOUD

Editoriaal	2
Geleide christelijke middenstandsbeweging in het kanton Wetteren tijdens de periode 1926-1932, met extra aandacht voor het ontstaan van de christelijke middenstandsbonden van Kalken en Laarne <i>André Van De Sompel</i>	3
Perikelen rond het onderhoud van een arme oude weduwe in Laarne ca 1720 <i>Johan De wilde</i>	40
Aankondiging boek	42
Addendum	43

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en de auteur,
en het toezenden van een exemplaar.



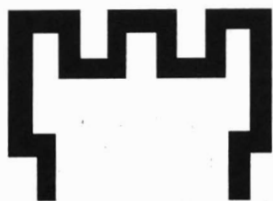
castellum

VERENIGING VOOR LOKALE GESCHIEDENIS
VAN KALKEN EN LAARNE



DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JAARGANG XVIII – NR. 2 – JUNI 2001

Afgiftekantoor: 9270 Laarne 1



castellum

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VOOR LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE**

BESTUUR

- Ere-voorzitter: **Jonkheer de Pessemier 's Gravendries,**
Slot van Laarne, 9270 Laarne
- Voorzitter: **Marcel Meijs,**
Kruisenstraat 31, 9270 Kalken, tel. 09 367 55 06
- Bibliothecaris: **Antoon Afschrift,**
Brandemanstraat 93, 9270 Laarne
- Penningmeester: **Lieven Hanselaer,**
Koffiestraat 61, 9270 Kalken
- Redactiesecr.: **Johan R.J. De Wilde,**
Varensbos 29, 9920 Lovendegem
- Secretaris: **André Van De Sompel,**
Kruisenstraat 70, 9270 Kalken, tel. 09 367 83 54
- Leden **Eric Balthau,**
Termstraat 80, 9270 Laarne
Dirk Clerick,
Nerenweg 72, 9270 Kalken
Felix Waldack,
J. Van De Veldestraat 7, 9270 Kalken,
tel. & fax 09 367 80 92,
e-mail: Felix.Waldack@advalvas.be

Verantwoordelijke uitgever: Johan R.J. De Wilde,
Varensbos 29, 9920 Lovendegem

EDITORIAAL

Zoals in het editoriaal van het vorige nummer al werd meegedeeld, zal onze vereniging op zondag 9 september meewerken aan de Open Monumentendag. In de Mouterij (Mouterijstraat, Kalken) zal een centraal aanmeldingspunt zijn voor de geïnteresseerde bezoeker. Het is de bedoeling dat er doorlopend iemand van onze kring aanwezig zal zijn. Het bestuur wil ook een inventaris bezorgen van metalen voorwerpen in onze gemeente, en eventueel foto's tentoonstellen met tekst en uitleg in de Mouterij. Het bestuur doet bij deze een oproep aan mensen die zeldzame metalen voorwerpen hebben (of weten waar er zich bevinden) om die voorwerpen aan het bestuur bekend te maken.

Op die manier kunnen we tot een des te gevarieerder beeld komen van dit patrimonium.

Naar aanleiding van het verplicht invoeren van de euro in januari 2002, wil het bestuur nu al meedelen dat de abonnementsprijzen voor het geschiedkundig tijdschrift Castellum met ingang van 1 januari als volgt zijn vastgesteld:

- gewoon lid: 10 €
- steunend lid: 16 €
- erelid: 25 €
- beschermend lid: 50 €

Dit zijn de afgeronde waarden die de huidige abonnementsgelden het dichtst benaderen.

Wat vindt u tenslotte in dit nummer? Antoon Afschrift brengt het eerste deel van een studie over het politiek personeel in Laarne. Voor deze aflevering hebben we ook een bijdrage van een gastauteur: M.J. Baudts beschrijft kort de historiek van de Bautsmolen in Laarne, en geeft genealogische informatie over de familie die haar naam aan de molen gaf. Na de publicatie van een foto van de herberg 'De Posthoorn' vroegen enkele lezers zich af waar die herberg precies stond. Johan De Wilde beantwoordt die vraag in een laatste bijdrage.

Het artikel over het deponeren van archivalia, dat eerder werd aangekondigd, wordt wegens plaatsgebrek verplaatst naar het derde kwartaalnummer van deze jaargang.

Het politiek personeel van de gemeente Laarne van het einde van Ancien Regime tot de Franse Tijd (1789-1814)

Een proeve van prosopografie¹

Antoon Afschrift

In de 18e eeuw verspreidden de verlichte intellectuelen in Engeland, Frankrijk en Duitsland nieuwe ideeën over de inrichting van de Staat en de verhoudingen tussen Kerk en Staat. Ze stelden de traditionele, “door God gewilde standenmaatschappij” in vraag en bestreden ze. Onder invloed van die ideeën trachtten de verlichte Oostenrijkse regeerders in onze gewesten de staat te moderniseren door stelselmatig bepaalde hervormingen door te voeren, wat uiteindelijk zou leiden tot de reactionaire Brabantse Omwenteling (1789).

Alhoewel het woord “Verlichting” uit Duitsland stamt (Aufklärung ²), was vooral Frankrijk de bakermat van alle nieuwe ideeën. De verlichtingsfilosofen, de schrijvers, de encyclopedisten, de intellectuelen, waren, samen met een deel van de adel en de opkomende burgerij, de wegbereiders van de Franse Revolutie. In hun geschriften trokken ze van leer tegen het despotisme en de slavernij, voor de opstand van de onderdrukten en de mensenrechten, voor de scheiding der machten. Zo werd de Franse revolutie een politieke en sociale revolutie. De Verlichting wilde de ongelijkheid, die werd in stand gehouden door de adellijke en religieuze machtshebbers ten nadele van het volk ongedaan maken. *De Verlichting is dus maatschappijkritisch en revolutionair, letterlijk, want zij bereidt de Franse Revolutie voor, die meestal gezien wordt als het begin van de hedendaagse geschiedenis* ³.

¹ Met bijzondere dank aan E. Balthau voor het verschaffen van het nodige bibliografische materiaal, allerlei nuttige wenken en precieus gegevens uit het archief van het kasteel van Laarne, waarvoor eveneens dank aan Jonkheer de Pessemier. Dank ook aan A. Van De Sompel en J. De Wilde voor het nalezen van de tekst. *Gebruikte afkortingen*: AKL (Archief Kasteel Laarne), RAB (Rijksarchief Beveren), RAG (Rijksarchief Gent), GAL (Gemeentearchief Laarne), BR (Burgerregister), T4 (Telling jaar 4), Q (Quoteboeken), BV (Bevolkings-register), SA (Status Animarum).

² De klassieke definitie vinden we bij Kant. De vraag “Wat is Verlichting” beantwoordde hij als volgt: “Verlichting is het uitreden van de mens uit de onmondigheid die hij aan zichzelf te wijten heeft”. C. Offermans, *Het licht der rede. De Verlichting in brieven, essays en verhalen*, Amsterdam/Antwerpen, 2000.

³ P. Verhuyck, *Durfte weten*, recensie van C. Offermans, *Het licht der rede. De Verlichting in brieven, essays en verhalen*, Standaard der letteren, nr. 2537, 27 dec. 2000, p.14-15; P. Hazard, *Het Europese denken in de achttiende eeuw van Montesquieu tot Lessing*, Amsterdam, 1993; D. M. G. Sutherland, *Revolutie en contra-revolutie. Frankrijk 1789-1815*, Amsterdam, 1988; M. Elchardus (red.), *De opstand der intellectuelen. De Franse revolutie als avant-première van de moderne cultuur*, Kapellen, 1989.

Veel historici beschouwen de Franse Revolutie, vooral de eerste jaren (1789-1794) als een radicale scheiding van twee werelden, de absolute breuk tussen de oude, aristocratische samenleving en de nieuwe burgerlijke maatschappij. Het was een enorme aardschok, die niet alleen Frankrijk, maar ook de rest van de westerse wereld definitief veranderde en waarvan de natrillingen nu nog voelbaar zijn.

De politieke gevolgen waren radicaal ingrijpend en tot in het bestuur van het kleinste dorp voelbaar. Misschien nog wel het meest in een kleine dorpsgemeenschap, omdat op het platteland niet echt aan actieve politiek gedaan werd en er ook nauwelijks sprake was van opkomende burgerij, die mogelijk de ideeën van de Verlichting aankleefde. De enkele intellectuelen, die het conservatieve, agrarische Laarne toen telde (de notaris, de dokter, de griffier), hadden allen een sterke binding met de oppermachtige baron en de pastoor, die de progressieve ideeën van de Verlichting zwaar op de korrel namen en actief bestreden. De invloed van pastoor-deken J.B. Peeters op de bijna zonder uitzondering katholieke inwoners was zeker zeer groot. Als deken van Dendermonde nam hij bovendien het voortouw in het protest tegen de eed van trouw aan de burgerlijke constitutie en tegen de willekeurige maatregels der Franse commissarissen ⁴. *Aan conservatieve zijde aanvaardde men wel het contract tussen vorst en volk, maar stelde men de maatschappij toch vooral voor als een [...] door God gewilde standenmaatschappij. De conservatieven verwierpen bijgevolg de principes van de Franse revolutie [...]. Concreet betekende dit, dat de conservatieven zich in 1794 verhielden van elke samenwerking met het revolutionaire bewind* ⁵.

Maar politiek wordt nu eenmaal gemaakt door mensen en een politiek stelsel kan niet in stand gehouden of ingrijpend veranderd worden, zonder een minimale medewerking van de lokale gezagsdragers. De houding van het lokale politieke personeel was dus voor de Fransen belangrijk.

In volgende bijdrage pogen we een beeld te scheppen van de lokale gezagsdragers van de gemeente Laarne tijdens de regimewisseling. We trachten na te gaan hoe de samenwerking tussen die gezagsdragers en de Franse overheid verliep en evolueerde. Het onderwerp van deze studie is een wel omschreven groep mensen, die eenzelfde ambt uitoefenden, deel uitmaakten van eenzelfde socio-culturele klasse van eenzelfde gemeente, binnen de perken van een bepaalde historische periode. Op basis van de voorhanden zijnde bronnen (zie bijlage) trachten we vanuit de biografische gegevens ons een idee te vormen wie die mensen waren. De laatste tijd maakt

⁴ J. B. Van Baveghem, *Het Martelaarsboek*, Gent, 1875, p. 358.

⁵ L. François, *De Zuidnederlandse elite in een overgangstijd: politieke evolutie tussen 1789 en 1830*, in: *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis*, jaargang XLIII, 1989, pp. 65-78.

prosopografie ⁶ als onderzoeksmethode meer opgang in de geschiedschrijving ⁷. Bij de meeste auteurs gaat het over een politieke en sociale elite, waarover kwantitatief en kwalitatief voldoende bronnenmateriaal aanwezig is, kortom over persoonlijkheden en families die heel wat sporen hebben nagelaten. Dit is helaas niet het geval met de groep (bijna uitsluitend landbouwers) die ons hier bezighoudt en dit brengt uiteraard belangrijke beperkingen mee. De biografische gegevens zijn schaars: geen geschriften, brieven, redevoeringen, dagboeken, familiegeschiedenissen. Het is dan ook uiterst moeilijk te weten te komen wat die mensen precies dachten over de politieke en sociale omwentelingen waarmee ze geconfronteerd werden. Hun mening, en de publieke opinie in het algemeen, moeten we afleiden uit feitelijke reacties op gebeurtenissen.

In een eerste deel (1789-1795) bekijken we het lokale bestuur op het einde van het Oud Regime. Wie waren die gezagsdragers? Tot welke sociale groep behoorden ze? Welk was hun binding met de heer van Laarne en op grond van wat werden ze verkozen en aangesteld? Welke was hun onderlinge, familiale relatie?

In een tweede deel (Directoire, Consulaat en Keizerrijk) peilen we naar de reactie van diezelfde gezagsdragers op het plotse wegvallen van de eeuwenlange zekerheden, die hun leven voor een belangrijk deel bepaalden. Waren ze bereid mee te werken met de Franse overheid en werden ze alsnog daartoe uitgenodigd? Bodden ze tegenstand en weigerden ze elke medewerking? Zo ja, brokkelde dit verzet al dan niet af naarmate de nieuwe structuren vaste vorm kregen, beter functioneerden en het ijzeren republikeinse regime een zachtere vorm aannam onder Napoleon? Traden er nieuwe mensen naar voor? En tenslotte, slaagde de Franse overheid erin de onvoorwaardelijke sympathie en steun van de lokale gezagsdragers te winnen?

⁶ "Prosopografie is een kollektieve of groepsbiografie waarin de externe karaktertrekken van een populatie die iets gemeenschappelijk heeft (beroep, sociale of geografische oorsprong, leeftijd, opvoeding, enz.) beschreven wordt. [...] Een prosopografische studie is een studie die, vertrekkend van een vragenlijst, biografische gegevens verzamelt over een welomschreven groep mensen en op grond van deze gegevens antwoorden vindt op historische vragen". H. De Ridder-Symoens, *Prosopografie en middeleeuwse geschiedenis: een onmogelijke mogelijkheid?* in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XLV, 1991, pp. 95-117.

⁷ Meer daarover in: L. François, *De Zuidnederlandse elite in een overgangstijd: politieke evolutie tussen 1789 en 1830*, in: *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis*, jaargang XLIII, 1989, pp. 65-78; G. Beech, *Prosopography*, in: J. M. Powell, Ed. *Medieval Studies, An Introduction*, Syracuse, 1992, 2e ed., Jaargang 111, 1996; J. de Jongh, *Prosopografie, een mogelijkheid. Elite onderzoek tussen politieke en sociaal-culturele geschiedenis*, in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, Jrg. 111, 1996; Van 't dack, *Wat is prosopografie?*, in: *Academiae Analecta. Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren*, Jrg. 53, 1991, pp. 19-54; L. Stone, *Prosopography*, *Daedalus, Historical Studies Today*, *Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, L, 1971, pp. 46-79; J. A. Faber, *Genealogie en maatschappijgeschiedenis*, *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, XXX, 1976, pp. 32-38.

I. Het einde van het Ancien Régime (1789-1795)

Toen Theodore Joseph van Vilsteren (1724-1792), baron van de parochie en de baronnie van Laerne, heer van Amelroy, Aertselaer en ter Straeten, enz... op 4 mei 1789 de vernieuwing van het leenhof van de baronnie en het kasteel van Laarne ⁸ liet optekenen, beschikte hij nog over de volledige privileges en rechten van de feodale heer. Niet minder dan tachtig vazallen waren hem leenplichtig. Hij bezat de *hoogste, middelste en laagste* rechtspraak en benoemde de baljuw, de burgemeester en de zeven schepenen, evenals de griffier, de koster, de kapelaan. Kortom, de baronnie was nog een perfecte overleving van de feodale orde en zou dat nog blijven tot de Zuidelijke Nederlanden administratief geannexeerd werden bij de Franse republiek (1 oktober 1795) ⁹.

Of dat alles voor de baron van Laarne een geruststellende gedachte was, valt te betwijfelen. De bevoorrechte klassen, de geestelijkheid en de adel, leefden niet meer zo veilig als voor de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Een en ander kondigde het einde van de paternalistische deugden van het heerlijk stelsel aan en de berichten, die hem om die tijd ongetwijfeld vooral vanuit Frankrijk bereikten, logen er niet om.

Het lokale, feodale bestuur

De organisatie van de plaatselijke besturen was een ingewikkelde zaak. Op het platteland oefenden de heren van de heerlijkheden overheidsrechten uit, weliswaar onder het hoge gezag van de vorst, maar toch zonder diens controle. De wetgeving was zeer uiteenlopend. Het gewoonterecht was een onoverzichtelijke doolhof en week af van de ene kasselrij tot de andere. De ene plaats verschilde van de andere in het detail van de institutionele opbouw, de wetgeving, de maten en gewichten, de usantie ¹⁰.

Wat het graafschap Vlaanderen betreft was het platteland, bestuurlijk gezien, opgedeeld in kasselrijen. Die kasselrijbesturen waren samengesteld uit afgevaardigden van de dorpen, die hun aanzienlijkste notabelen delegeerden. Tot hen richtte de vorst zijn beden en daar hield eigenlijk zijn bemoeienis met het lokale bestuur op. Toezicht op het bestuur van de dorpen was een kasselrijbevoegdheid, omdat het een grondige kennis van de lokale geplogenheden en structuren vereiste. Dat toezicht betrof enkel de fiscale aangelegenheden. Wat de rechtspraak betreft bleef de heerlijkheid haar zelfstandigheid behouden tot het einde van het Ancien Régime.

⁸ Archief Kasteel Laarne (AKL), voorlopig nr. 184.24.

⁹ H. Douchamps, J. Lefèvre, *La famille Christyn de Ribaucourt, dl. 2, Les Ribaucourt*, 1988. Een gedetailleerde opsomming van de privileges van de heer van Laarne vinden we in het denombrement uit 1795, vermeld in F. De Potter, J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten van de provincies Oost-Vlaanderen. Vierde reeks. Arrondissement Dendermonde*, deel 1, Gent, 1889, Laarne, p. 30.

¹⁰ P. Lenders, *Het einde van het Ancien Régime in België. Het politiek personeel in de gemeenten*, in: *Standen en Landen*, nr. 93, Kortrijk, 1995/96.

In de dorpen zelf was er, in tegenstelling tot de steden, geen sprake van actieve politiek. Het profiel van een landelijk overheidspersoon werd door de traditie bepaald. Zijn macht had hij enkel te danken aan de lokale heer, die hem aanstelde **omwille van het feit dat hij tot een bepaalde familie of sociale groep behoorde** ¹¹.

Het dorp (parochie) werd, in naam van de heer, bestuurd door de baljuw, de burgemeester en de schepenen. Ze kunnen vergeleken worden met het hedendaagse gemeentebestuur, met dien verstande dat ze, uiteraard, niet democratisch verkozen werden en vooral dat het bestuursniveau heel wat meer omvattend was. *Inderdaad, in het Ancien Régime was er geen scheiding van machten en werden zowel het uitvoerend als het (lokaal) wetgevend en gerechtelijk bestuur in het kader van de heerlijkheid uitgeoefend* ¹². De parochiebestuurders beschikten dus over ruime bevoegdheden op administratief en rechterlijk vlak. Zo werden de staten van goed onder hun toezicht opgesteld, voor de schepenbank werden de wettelijke passeringen, verkoopakten van gronden en huizen, verleden en tenslotte bezat de schepenbank van Laarne zowel de hogere, als de middelste en lagere rechtspraak ¹³. In dat alles werden ze bijgestaan door een griffier, die de verslagen in de resolutieboeken schreef, de leen- en renteboeken bijhield, verkoopakten en staten van goed opstelde, fungeerde als ontvanger, enz. Verder beschikte de baljuw over een officier (ook wel sergeant genoemd) die moest toezien op de openbare orde binnen de parochie en die kan vergeleken worden met de latere veldwachter.

De *prochie van Laerne*¹⁴, behoorde samen met Kalken, Zele, Hamme, Berlare, Overmere, Uitbergen, Grembergen, Moerzeke, St.-Gillis, Zwijveke, Denderbelle, Baasrode, Lebbeke, Opwijk, Wetteren en Schellebelle tot de kasselrij van het Land van Dendermonde. Een parochie kon tot meerdere heerlijkheden behoren, maar dat was, op het einde van de 18e eeuw, niet het geval in Laarne. Het is merkwaardig dat een viertal schepenen van de heerlijkheid Laarne (Joannes De Vylder, Pieter Everaert, Lieven Schepens en Judocus Vervaet) op Ertbuur woonden en één sche-

¹¹ P. Lenders, op. cit., pp. 119-120.

¹² J. Mertens, *Heerlijkheden (9e eeuw-1795)*, in: *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen Vlaanderen tot 1795*, W. Prevenier & B. Augustyn (eds.), Alg. Rijksarchief, 1997.

¹³ De **lagere justitie**, ook wel grondjustitie genoemd, beperkte zich tot het beslechten van geschillen betreffende gronden, het acteren van grondoverdrachten en het opleggen van kleine boeten. De **middele justitie** beperkte zich tot het berechten met put en galg van dieven, voorzover dat niet gepaard ging met criminele handelingen. De **hoge justitie** verleende de heer grote bevoegdheden zoals het behandelen van alle criminele en civiele zaken, het opleggen van lijfstraffen met het zwaard, de galg, de stok en het tentoonstellen aan de schandpaal. De wet mocht ook grote boeten en zelfs verbanning uitspreken. I. Hoste, L. Stockman, *Geschiedenis van Poeke*, Aalter, 1985, p. 49.

¹⁴ Een parochie of dorp was eigenlijk oorspronkelijk een kerkelijke indeling, maar rond de parochiekerk ontstond er tevens een wereldlijke, burgerlijke gemeenschap, een *prochie*. Aldus werd de parochie ook als een burgerlijke entiteit beschouwd. Het is in die betekenis dat we hier het woord gebruiken.

pen (Lievin Van Nieuwenhuyze) was leenman van de heer van Raveschoot. Ertbuer was een enclave die juridisch en administratief bij Wetteren hoorde en kerkelijk bij Heusden ¹⁵. Raveschoot was een heerlijkheid die zich binnen de parochie Kalken bevond ¹⁶.

Einde van de Oostenrijkse tijd

De verlichte Oostenrijkse vorsten wilden van de Zuidelijke Nederlanden een moderne staat met sterk, uniform centraal gezag maken. *Voor het eerst werden de instellingen van de Zuidelijke Nederlanden van binnen uit blijvend gemoderniseerd* ¹⁷. Jozef II was een hervormer, geen revolutionair. Hij vaardigde na 1781 onvermoeibaar het ene edict na het andere uit. Eerst kwamen de religieuze kwesties aan de beurt en van 1783 af begon de Keizer het staatsbestuur en de rechtspraak te hervormen. Hij kreeg bij die reorganisatie de steun van een gedeelte van de bevolking, de opkomende nieuwe burgerij, maar kwam hevig in botsing met de Kerk, de gilden en de erfelijke aristocratie. Die groepen verzetten zich hevig tegen de geleidelijke uitholling van hun privileges, zodat Jozef II zich vaak genoodzaakt zag zijn maatregelen in te trekken en allerlei toegevingen toe te staan. De “Kleine Revolutie” van de zomer van 1787 had dan ook het enorme psychologisch effect dat het keizerlijk gezag niet onaantastbaar was, ook al bleven de meeste hervormingen van kracht ¹⁸. Het verzet leidde uiteindelijk tot de Brabantse Omwenteling (einde 1789) en de afkondiging van de onafhankelijkheid van de Verenigde Belgische Staten (10 januari 1790). Op het lokale vlak was er niettemin in wezen niet geraakt aan de privileges van de heer.

Wat in Frankrijk gebeurde, was echter van een ander allooi. De monarchie was in een financiële crisis geraakt die de directe aanleiding tot de Revolutie werd. Op de dag dat de Laarnse baron zijn schepenbank samenstelde, 4 mei 1789, stapte een stoet, bestaande uit alle afgevaardigden van de Staten-Generaal door Versailles, naar de kerk Saint-Louis, om Gods zegen te vragen voor een gunstig verloop van de besprekingen van de Staten-Generaal, die ‘s anderdaags een aanvang zouden nemen. De *Etats généraux* brachten uiteindelijk niet de ultieme oplossing en ver-

¹⁵ J. R. J. De Wilde, *De enclave Ertbuur van de vroege Middeleeuwen tot ca. 1600; peiling naar het ontstaan en de ontwikkeling van een plattelandsgehucht*, in: Castellum XIII, nr. 3-4, 1996, p. 10. Idem. *Hoe de enclave Ertbuur deel ging uitmaken van de gemeente Laarne (1806-1810)*, in: Castellum XIV, nr. 2-3, 1997, p. 71-80.

¹⁶ E. Bogaert, A. Van De Sompel, *Kalken van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne*, Kalken, 1997, p. 295.

¹⁷ P. Lenders, *De Zuidelijke Nederlanden onder Maria Theresia 1740-1780*, in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, deel 9, 1980, p. 98. L. Dhont, *Politiek en institutioneel onvermogen 1790-1794 in de Zuidelijke Nederlanden*, in: *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, deel 9, 1980, pp. 139-159.

¹⁸ L. François, *Van Wenen, Parijs en Den Haag tot Brussel. Politiek en macht in de Zuidelijke Nederlanden*, Universiteit Vrije Tijd, Davidsfonds, 1997.

zoening, maar mondden uit in de bestorming van de Bastille, op 14 juli 1789. Zo kwam de Revolutie op gang, waarvan de gevolgen nog merkbaar zijn in ons huidige politiek stelsel. Op de nacht 4 augustus 1789 werd met één pennentrek door de *Assemblée nationale* te Parijs een einde gemaakt aan het eeuwenoude feodale regime. Meteen verloor Philippe Christyn, die toen in Brussel zijn residentie had, de feodale privileges van de heerlijkheid Ribaucourt en behield hij slechts de titel van graaf van Ribaucourt ¹⁹.

In de Zuidelijke Nederlanden nam het niet zo een vaart, ook al volgden de gebeurtenissen zich snel op: de Oostenrijkse Restauratie (jan. 1791 - nov. 1792), de eerste Franse bezetting na de slag bij Jemappes (nov. 1792 - maart 1793), de tweede Oostenrijkse Restauratie (maart 1793 - juni 1794) en tenslotte de tweede Franse inval (Fleurus, 26 juni 1794) waarna de Oostenrijkers definitief de Nederlanden verlieten. In die chaotische jaren bleven op het lokale politieke vlak de zaken wat ze waren, d.w.z., de heer van Laarne stelde jaar na jaar de schepensbank, pointers en zetters, enz. aan: november 1790, 4 juli 1791, 14 oktober 1793. De onregelmatigheid - geen aanstelling in 1792 - was waarschijnlijk te wijten aan wisselende kansen van Fransen en Oostenrijkers en anderzijds het overlijden van Theodore Josephus Franciscus-Xaverius Gislenus van Vilsteren op 17 januari 1792. Hij was baron van Laarne vanaf 1763, stierf ongehuwd en was de laatste afstammeling van de Vlaamse stam van Vilsteren. Bij zijn overlijden ging de baronie over op zijn zuster Maria Theresia van Vilsteren, weduwe-douairière van Libert-François Christyn, 1e graaf van Ribaucourt († 1785)²⁰. Zij is de laatste barones die de schepensbank van de baronnie van Laarne samenstelde, op 14 oktober 1793. De Ribaucourts waren ondertussen verwickeld in de strijd van Oostenrijk tegen de Franse invallers. Majoor Nicolas-Fernand de Ribaucourt sneuvelde, als commandant in het Oostenrijkse leger te Corioule, bij Namen, op 30 november 1792, nadat hij was getroffen door een Franse kanonskogel.²¹ De Franse invasie had een aanzienlijke exodus van adellijke families, gefortuneerde burgers, geestelijken, magistraten en functionarissen van het Oostenrijks regime naar Duitsland en Oostenrijk op gang gebracht. Ze vreesden Franse represailles omdat ze in het Oostenrijkse leger hadden gediend en anderzijds wilden ze zich niet compromitteren met het nieuwe regime. Sommigen keerden vrij snel terug, van zodra de situatie enigszins tot rust was gekomen, vooral om te vermijden dat hun goederen zouden geconfiscieerd worden. Daarna kozen ze voor de Franse overwinnaars. Ook de Ribaucourts hebben de uittocht gevolgd. Ze bevonden zich nog te Brussel einde februari 1794, maar moeten in de lente vertrokken zijn naar Duitsland. Ze vestigden zich te Hildesheim, bij

¹⁹ Ribaucourt, sinds de eerste gemeenteraad van 1790 Raimboucourt genoemd, bevindt zich een tiental km ten noorden van Dowaaï (Douai) richting Rijsel.

²⁰ E. L. Schepens, *Enige genealogische gegevens over de heren van Laarne: de familie van Vilsteren*, in: *Castellum*, jrg. V, nr. 4, 1988.

²¹ H. Douchamps, J. Lefèvre, *La famille Christyn de Ribaucourt, deel II, Les Ribaucourt*, 1989, p. 415.

Hannover. Daar werd Prosper (1796-1882), de toekomstige graaf en burgemeester van Laarne op 7 april 1796 geboren. Hij was de zoon van Philippe Alexandre Christyn (1748-1823), graaf de Ribaucourt, baron van Laarne ²² en Antoinette de Quarré ²³.

Het bestuur van de parochie Laarne (1789-1794)

a: leenman van de baron

b: pachter van de baron

Baljuw: Joannes Franciscus Bauwens (a)

Ontvanger: Guillaume Emanuel van der Moeren

Griffier: Emanuel van der Moeren

Officier: Jan de Smet, fs. Lieven (van 15.12.1785 tot 29.03.1791)
Macharius Bracke, fs. Jan (van 30.03.1793 tot 13.10.1793)
Judocus Bernaert, fs. Pieter (vanaf 14.10.1793)

Schepenen:

1789

Lieven Seghers fs. Jacques, landman (a,b)
Albertus Vlieberghe, bakker (b)
Jacobus Van Damme, landman (a)
Nicolais Vispoel, herbergier, particulier (a,b)
Judocus Vervaet, landman
Pieter Raman, landman (a)
Joannes Van der Vennet, landman (a)

1790

Lieven Seghers fs. Jacques, landman (a,b)
Judocus Vervaet, landman
Lieven Schepens, landman
Lieven De Vylder fs. Matthijs, landman (a)
Jacobus De Letter, landman (a,b)
Joannes De Vylder fs. Paulus, landman (a)
Joannes Franciscus Vandermeulen, landman
Pointers en zettters:²⁴
Jacobus Matthijs fs. Andries, landman (a)
Albertus Vlieberghe, bakker (b)

1791

Jacobus Matthijs fs. Andries, landman (a)
Pieter Everaert, landman (a)
Judocus Vervaet, landman
Lieven Schepens, landman

1793

Pieter Everaert, landman (a)
Jacobus Van Damme, landman (a)
(Theodor van Hoeymissen)²⁵ (a)
Judocus Vervaet, landman

²² Hij volgde in 1796 zijn overleden moeder, Marie-Thérèse van Vilsteren, op.

²³ H. Douxchamps, J. Lefèvre, op. cit., p. 440 en 678.

²⁴ Pointers en zettters berekenden de belastingaanslag en noteerden die in de cohierboeken. Ze stelden de ommestellingslijsten op. In die lijst werden alle belastingplichtigen ingeschreven met naast hun naam het verschuldigde bedrag. Voor het bepalen van dat bedrag maakte men gebruik van de landboeken, waarin voor elk perceel de werkelijke oppervlakte, de belastbare oppervlakte, de eigenaar en de gebruiker staan genoteerd. I. Hoste, L. Stockman, *Geschiedenis van Poeke*, Aalter, 1985, p. 49.

²⁵ De aanstelling van landbouwer Th. van Hoeymissen, die eveneens herbergier was in *d'hostelrije "de Sterre"* op de Heirweg, ging blijkbaar niet door en zijn naam werd tussen haakjes geplaatst. Hij zou later samenwerken met de Franse gezagsdragers, in zoverre dat de vergaderingen van het lokale bestuur, ten tijde van het kanton Overmere, niet in het schepenhuis, maar wel in zijn herberg plaatsvonden!

Lieven De Vylder, landman (a)
 Jacobus De Letter, landman (a,b)
 Lieven Seghers fs. Paulus, landman (a,b)

Pieter Raman fs. Adriaen, landman ((a)
 Jacobus De Letter, landman (a,b)
 Lieven Seghers fs. Paulus, landman (a,b)
 Livinus Aelterman, landman

Pointers en zettters:

Lieven Seghers fs. Jacques, landman (a,b)
 Jacobus Van Damme, landman (a)

Pointers en zettters

Lieven Seghers fs. Jacques, landman (a,b)
 Lieven De Vylder, landman (a)

Wie waren nu die mensen en op grond van wat werden zij aangesteld? De baljuw, griffier en ontvanger waren zeer nauw betrokken bij de belangen van de baron en moesten dan ook het volle vertrouwen van hun heer genieten. Ze moesten regelmatig de baron vertegenwoordigen als gevolmachtigde bij het verlijden van notariële akten, het regelen van erfeniskwesties, gerechtszaken en dergelijke. Ze werden gekozen omwille van hun bekwaamheid, eerlijkheid en het vertrouwen dat ze genoten. Vaak bleven die functies dan ook lange tijd toegewezen aan dezelfde familie.

De familie Van der Moeren²⁶ was afkomstig uit de streek van Izegem. Guillaeme Emanuel Van der Moeren, fs. Pieter werd op 24 maart 1734 aangesteld als griffier door de douairière Marie Isabelle Catharine van Lichtervelde, weduwe van Jacques Joseph van Vilsteren²⁷. Hij woonde met zijn broer Anthone in een woning in de Lepelstraat, waar nu het herenhuis van de familie Walrave staat. In 1783²⁸ werd hij als griffier opgevolgd door zijn neef Emanuel Van der Moeren (° Izegem 1734, † Laarne 10.10.1808), zoon van Joseph en Marie Catharine van Haute, jongere broer van Albert Ferdinand (° Izegem 1729, † Laarne 05.02.1808). Albert Van der Moeren was kapelaan castraal van de heer van Laarne. Guillaeme blijft, ook na de aanstelling van zijn neef als griffier, de belangen van de baron behartigen als rentmeester (ontvanger). Op 31 augustus 1792 werd de gewezen griffier en agent van baron Theodor van Vilsteren, Emanuel van der Moeren, door Marie-Thérèse de Ribaucourt aangesteld als ontvanger en gevolmachtigde in Laarne, Land van Dendermonde, Wetteren-Ertbuer, Belsele en Waasmunster, Land van Waas, Veurne-Ambacht, Kwartier van Ieper en Waasten²⁹.

Joannes Frans Bauwens, fs. Joannes, werd op 5 april 1777 aangesteld als plaatsvervangend baljuw en meier van Laarne³⁰. In 1725 was Antoon Bauwens (zijn grootvader?) griffier en leenman van de baron³¹. Er is mogelijk verwantschap met Charles Joseph Anthone Bauwens, grondeigenaar, Urselinenstraat te Gent, fs. Jacques Joseph Bauwens, heer van Everstein, vanaf 1751 eigenaar van "de Mote"

²⁶ E. L. Schepens, *De verdwenen hofstede van Guillaeme Van der Moeren, griffier van Laarne en rentmeester van de familie van Vilsteren*, in: *Castellum*, V, nr. 2, 1988, pp. 20-36.

²⁷ AKL, voorlopig nr. 188.6.

²⁸ AKL, voorlopig nr. 299.1.

²⁹ AKL, voorlopig nr. 619.

³⁰ AKL, voorlopig nr. 188.5.

³¹ AKL, voorlopig nr. 568.17.

en leenman (1785) van de baron van Laarne ³².

De functie van officier of sergeant werd gecumuleerd met die van jachtwachter, boswachter ³³.

De schepenbank werd theoretisch, in principe, samengesteld door de baron, maar het lijkt waarschijnlijk dat hij zich minstens liet adviseren door zijn onmiddellijke medewerkers. Het is zelfs best mogelijk dat de baljuw, als lokale plaatsvervanger van de heer, zelf de lijst opstelde en aan de heer voorlegde. Tenslotte had hij door zijn functie een direct contact met de lokale notabelen. Hadden de aftredende schepenen enige invloed? Werd er rekening gehouden met de mening van de pastoor, als geestelijk hoofd? De griffier, te vergelijken met de huidige gemeentesecretaris, had zeker ook enige invloed. Hij was de hoogst getaxeerde ambtenaar in de ommestellingen, hoger dan om het even welke handelaar of landbouwer, de persoon die alles beredderde en domineerde. Bovenstaande tabel laat uitschijnen dat er soort beurtrol was om de functie van eerste schepen (burgemeester), pointer en zetter, uit te oefenen.

De leden van de schepenbank en andere bestuurlijke ambtenaren behoorden tot de notabelen van het dorp. Het waren gefortuneerden of toch meer begoeden, economisch belangrijken, maar toch op een of andere wijze afhankelijk van de heer van Laarne. Ze waren, als leenman, cijnsplichtige, pachter of buurman, uiteraard de belangen van de baron genegen. Uit de *index op den leenbouck* ³⁴, de denombrementen ³⁵ en pachtbrieven ³⁶ van het archief van het kasteel blijkt dat de meeste leden van de schepenbank **leenmannen** of **pachters**, of beide waren:

Leenmannen: Lieven Seghers fs. Jacques, Jacobus Van Damme, Nicolais Vispoel, Pieter Raman fs. Adriaen, Joannes Van der Vennet, Lieven De Vylder fs. Matthijs, Jacobus De Letter, Joannes De Vylder fs. Paulus, Jacobus Matthijs fs. Andries, Pieter Everaert, Lieven Seghers fs. Paulus, Theodor Van Hoeymissen.

Pachters: Lieven Seghers fs. Jacques, Albertus Vlieberghe, Nicolais Vispoel, Jacobus De Letter, Lieven Seghers fs. Paulus.

Van de 17 verschillende personen die de vier laatste schepenbanken vormden, waren er 15 landbouwer. Landbouwers waren belangrijk in de dorpsgemeenschap en stonden sociaal hoger in aanzien dan bv. de ambachtslui. Het aantal landbouwers (landman, landvrouw) in Laarne bedroeg, volgens de telling van 1796, 260 eenheden, wat neerkomt op 41,27 % van de toenmalige actieve bevolking ³⁷.

³² AKL, voorlopig nr. 383.11.

A. Afschrift, *Vive de Belgen! Dood aan de Hollanders! De anti-orangistische plundering van het buitengoed de Mote te Laarne*, in: *Castellum*, XVI, nr. 3-4, 1999, Bijlage 3, p. 69.

³³ AKL, voorlopige nrs. 185.6, 185.7, 185.8.

³⁴ AKL, voorlopig nr. 382/2.

³⁵ AKL, voorlopige nrs. 383, 386, 368

³⁶ AKL, voorlopige nrs. 331, 332.

³⁷ L. Jaspers, C. Stevens, *Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Régime, een socio-professionele en demografische analyse*, Gent 1985, Werkdocument 2.

De twee niet-landbouwers hadden eveneens verplichtingen tegenover de baron van Laarne:

- **Albert Vlieberghe**, was bakker op het Dorp. Zijn vader Joannes, zoon van Bartholomeus, bewoonde (als pachter van de baron) een hofstede van 44 roeden groot, die in 1777 in handen kwam van Albert. Zijn broer, Bernardus, pachtte het Schepenhuis en de hofstede van baron van Vilsteren, volgens een pachtbrief van 22 april 1768:
Afstand van pacht van het Schepenhuis te Laarne door Jacobus De Letter fs. Macharius en overdracht van de pacht aan Bernardus Vliebergh fs. Joannes, 22 april 1771 ³⁸.
- **Nicolais Vispoel** fs. Lieven was, zoals zijn vader, leenman en pachter van de baron. Hij pachtte in 1739 de hofstede “ter Eecken” ³⁹, vanaf 1764 *Dhofstede te Kerkhove*⁴⁰, *Z. de plaetse, O dhofstede van den here baron* ⁴¹. Vanaf 1765 werd Nicolais Vispoel de pachter en hij zou dat blijven tot wanneer, in 1791, de pacht werd overgedragen aan Joannes Frans Vervaet. In het archief van het kasteel van Laarne bevinden zich de pachtbrieven, van 10 september 1781, 26 april 1784 en 25 oktober 1787 ⁴². Nicolais Vispoel was in de eerste plaats herbergier en dan, als nevenberoep, landbouwer.

In het Ancien Regime werden de politieke functies verdeeld binnen een beperkte, gesloten groep notabelen. Bepaalde landbouwersfamilies zijn vele generaties na mekaar opvallend vertegenwoordigd in het bestuur van Laarne: Seghers, Van Damme, Vliebergh, Vispoel, Matthijs, De Vylder, Everaert, Vervaet, Raman, Schepens, De Letter, enz... Die families hadden niet alleen het landbouwersberoep en de politieke functie gemeen, maar de meeste waren vaak, op een of andere wijze, familie van mekaar. Boerenzonen huwden met een boerendochter uit hetzelfde dorp of de onmiddellijke omgeving (Heusden, Destelbergen, Kalken). Daardoor ontstond er na verloop van tijd een dicht kluwen van verwantschappen, in zoverre dat bij een huwelijk regelmatig dispensatie moest gevraagd worden omwille van bloedverwantschap. Dit was o.m. het geval met Andries Dauwe, Livinus De Groote en Jean Van Mossevelde (zie bijlage). De meeste vooraanstaande boeren waren dus familie van mekaar. Zo was er bijvoorbeeld een familiale relatie tussen:

- de familie De Vylder en de families Van Rysselberghe, Seghers, De Groote, Matthijs, Van Damme, Van der Vennet.

³⁸ AKL, stuk nr. 332.2.

³⁹ RAB, Oud Archief Laarne, Quoteboeken, 1718-1758.

⁴⁰ Op de hofstede te Kerkhove, naast het toenmalige kerkhof, stond de herberg “Ten Kerkhove”, die dienst deed als schepenhuis en (in 1767 gesloopt) werd om er het nieuwe schepenhuis op te bouwen. Bouwheer was Theodorus van Vilsteren. A. Demey, *Lodewijkstijlen en Oost-Vlaamse architectuur*, Gent, 1991.

⁴¹ RAB, OAL, Quoteboeken, 1759-1799.

⁴² AKL, stuk nr. 331.3.

- de familie de Groote en de familie Everaert.
- de familie Everaert en de families De Vos, Van der Meulen, Walrave.
- de familie Walrave en de families Everaert, Matthijs, Van Mossevelde en Seghers, enz.

Die relatie bestond ook tussen de sociaal hoger geplaatsten zoals de baljuw, de notaris, de geneesheer: dokter Jacques François Peeters was gehuwd met de zuster van notaris Casimir Bauwens, die de zoon was van baljuw Jean François Bauwens (zie verder).

Daarbij komt nog dat ze ongetwijfeld allemaal kerkelijk waren en in goede relatie met de parochiale overheid leefden. We kunnen gerust stellen dat de kern van het politiek personeel van Laarne een hechte en zelfs enigszins gesloten groep vormde.

II. De Franse tijd (1795 - 1814)

Na de nederlaag bij Fleurus (juni 1794) verlieten de Oostenrijkers voorgoed de Nederlanden. Er volgde toen op bestuurlijk vlak een periode van intense chaos, die zou duren tot eind september 1795. De meerderheid van de bevolking was gekant tegen het Franse bestuur vooral, wegens het beleid van plunderingen, opeisingen en de vrees voor de wetten in verband met eredienst en conscriptie. De Fransen hadden het bovendien erg moeilijk om notabele, bekwame en vooral aanvaardbare medewerkers te vinden, vooral op het platteland. Waren ze het regime gunstig gezind? Hadden ze een voldoende kennis van de Franse taal? Waren ze bereid zich belangeloos ten dienste te stellen? Wie samenwerkte met het nieuwe regime kon bovendien op weinig sympathie van de bevolking rekenen. Nochtans is er nooit echt een gezagsvacuüm geweest. De nieuwe machtshebbers handhaafden de bestaande Ancien-régime-instellingen om praktische redenen, o.m. om het uiterst belangrijke innen van de belastingen vlot te laten verlopen.

Het Directoire (1794-1799)

Op 1 oktober 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden administratief geannexeerd en vanaf 6 december 1796 werden alle Franse wetten van kracht verklaard ⁴³. Men kan die datum als het principiële einde van het Ancien Régime in de vroegere Oostenrijkse Nederlanden aanzien. Er wachtte de Franse overheid nu de delicate taak het oude vertrouwde regime af te bouwen en te vervangen door het modern regime, d.w.z. nieuwe structuren van bestuurlijke en gerechtelijke aard installeren, de Franse wetgeving invoeren, het innen van zoveel mogelijk belastingen voor de republiek. De delicaatste opdracht was misschien wel de vijandiggezinde bevolking tot rust en tot medewerking brengen. De republikeinse structuren werden geleide-

⁴³ Voor de parochie Laarne werd Joannes Vervaeke aangesteld als ontvanger. Dat blijkt uit een rekening (AKL, nr. 90.4) volgens de *ommestellingh, pointing en settingh bouck* van 18 juli 1795, tot betaling van de uitgaven van de parochie, van 1 november 1794 tot 31 oktober 1795.

lijk ingevoerd, voornamelijk onder impuls van de algemene commissaris Bouteville. Alles samen zou het ongeveer 15 maanden in beslag nemen om de wetten en structuren van het Nieuwe Regime te installeren.

De grondwet van het jaar III beknotte de gemeentelijke autonomie. De heerlijke structuren en de kasselrijbesturen waren definitief afgeschaft en voor het toezicht op bestuur van het platteland werden *kantonmunicipaliteiten* gevormd. Theoretisch vormde elke parochie/dorp van 5000 of meer inwoners voortaan een zelfstandig kanton. Kleinere dorpen, zoals Laarne en de meeste andere, werden samengevoegd tot één kanton.

Een belangrijke innovatie was daarin de scheiding der machten. De municipale raad fungeerde als wetgevend lichaam. De leden van de *municipalité de canton* werden verkozen. Elk dorp mocht een *agent municipal* en een *adjoint* delegeren, die we min of meer met een burgemeester en een secretaris zouden kunnen vergelijken. De raad zetelde onder het voorzitterschap en een verkozen *président*. De juridische prerogatieven werden voorbehouden aan een verkozen **vrederechter** die werd bijgestaan door één of meerdere *adjoints*. De *Commissaire du Directoire exécutif* nam de uitvoerende macht waar, maar beperkte zich niet tot het uitvoeren van de lokale vorderingen. Hij was voornamelijk een toezichthouder op de politiek in het algemeen. Zo werd er op radicale wijze een eind gesteld aan de bestuurlijke indirectheid.

De *agent municipal* en zijn *adjoint* hadden een dubbele taak te vervullen: de belangen van de gemeente behartigen en de taken opgedragen door de bevoogdende overheid opgedragen te vervullen. Die dubbele taak werd geformuleerd in het decreet van 14 december 1789 en via het besluit van 19 frimaire jaar IV in de Belgische departementen bekend gemaakt. Dat had o.m. betrekking op het beheer van de gemeentelijke goederen, instellingen, inkomsten en uitgaven. Door het decreet van 16-24 augustus 1790 - via het besluit van 7 pluviôse van het jaar V - kreeg de gemeente ook politionele bevoegdheden. Zo dienden ze op te treden als de veiligheid en openbare orde in het gedrang kwam door volkstoeloop, vechtpartijen, brand, besmettelijke ziekten, krankzinnigen, prostituées, enz. en ze werden hiervoor aansprakelijk gesteld. Die aansprakelijkheid werd bevestigd door het *Décret sur la police intérieure des communes* van 10 vendémiaire jaar IV (2 oktober 1795) op de handhaving van de orde binnen de gemeenten.

De Franse overheid legde aan de lokale gezagsdragers ook de verplichting op van het organiseren van allerlei patriottische feestelijkheden. Bijvoorbeeld, zo bepaalde het keizerlijk decreet van 19 februari 1806, dat begin december de kroning van de keizer en de herdenking van de Slag bij Austerlitz (2 dec.1805) moest gevierd worden met Te Deum en vaderlandslievende toespraken. De uitvoering van de bevoegdheden van de gemeenten kwam vooral de *maire* toe, die ook ambtenaar was van de burgerlijke stand (bij ons ingevoerd in 1796) ⁴⁴. In het algemeen kunnen we zeggen

⁴⁴ K. Velle, *De gemeentelijke instellingen (1800-2000), De periode 1795-1836*, in: *Vlaamse Stam*, 36e jaargang, nr. 11-12, 2000, p. 457.

dat de beknotting van de gemeentelijke autonomie als belangrijkste verandering werd gevoeld door de lokale gezagsdragers.

Laarne is ten tijde van de Boerenkrijg (1798) nooit een nest van actieve weerstand geweest, dat in tegenstelling tot Overmere en Kalken. Buiten het omhakken van de vrijheidsboom (door wie?) en protestbrief van pastoor-deken Peeters, wat tot zijn aanhouding en verbanning leidde (september 1798), is er weinig meldenswaardigs te signaleren: geen plunderingen, geen opstootjes, gevechten of onlusten die op enige opstandigheid zouden wijzen ⁴⁵. Maar de voortdurende rekquisities en de conscriptie zorgden ervoor dat er wel degelijk een groep van stil verzet in de gemeente aanwezig was. De onophoudelijke wisseling van het politieke personeel omwille van botte weigering, *onbetrouwbaarheid*, *onbekwaamheid* en allerlei uitvluchten van de aangestelde personen, laat passieve weerstand vermoeden. Documenten met de beoordeling van het politieke personeel door de Franse overheid, bevestigen dit.

Op 12 februari 1796 (24 Pluviôse jaar 4) werden, door een besluit van de Commissaire du Directoire, op inspectiereis door de Verenigde Departementen, de gemeenten Laarne, Kalken, Overmere, Uitbergen, Berlare, Moerzeke en Grembergen ondergebracht in het kanton Overmere van het arrondissement Dendermonde ⁴⁶. Alhoewel Kalken het grootste aantal inwoners telde, werd Overmere aangeduid als hoofdplaats. Waarschijnlijk heeft de centrale ligging van Overmere de doorslag gegeven tot het aanduiden als kantonhoofdplaats, maar mogelijk hebben andere elementen meegespeeld ⁴⁷.

De kantonnale overheid kon nu op zoek gaan naar geschikte kandidaten, d.w.z. mensen die de Franse zaak genegen waren en bovendien voldoende “geletterd” waren, om de functies van *agent municipal* en *adjunct* uit te oefenen. Er was einde augustus 1795 een naamlijst opgesteld van *de bestgeletterde, vrijheidlievende patriotten* te Laarne ⁴⁸:

- | | |
|---|-------|
| 1. Livinus Van Damme, landbouwer, Mageret | 56 j. |
| 2. Joannes De Vilder, landbouwer, Quaestraettien | 70 j. |
| 3. Andries Dauwe, landbouwer, tusschen d' Aerdewegen (wijk Spriete) | 45 j. |
| 4. Judocus Van Verdegheem, landbouwer, Klein Gendt | 36 j. |
| 5. Francies Van Rysselberghe, landbouwer, Rivierstraete | 51 j. |

⁴⁵ J. De wilde, *De impact en de gevolgen van de Boerenkrijg in de gemeente Laarne (1798)*, in: *Castellum*, XV, nr. 4, 1998, p. 6-16; H. Van de voorde, P. Delsaert, L. Preneel, e. a., *Bastille, Boerenkrijg en tricolore. De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden*, Leuven, 1989; L. François, *De Boerenkrijg. Twee eeuwen feiten en fictie*, Leuven, 1998.

⁴⁶ RAG, Schelvedepartement, nr. 4744/3; A. Van De Sompel, *Het kanton Overmere, voor de verkiezingen van maart/april 1797: vorming, bestuur, volkstelling en burgerregister*, in: *Castellum*, XV, nr. 4, 1998, p. 19 -47.

⁴⁷ E. Bogaert, A. Van De Sompel, op. cit., p. 312.

⁴⁸ RAG, Schelvedepartement, nr. 2003/6.

6. Joannes Van Mossevelde, landbouwer, Meirstaete	46 j.
7. Gillis Temmerman, landbouwer, Brandemanstraete	33 j.
8- Geraard Van Heesvelde, landbouwer, Meirhoek	44 j.
Voor meyer of secretaris: Lieven Van Nieuwenhuyse, landbouwer, Rivierstraete.	26 j.

Het waren dus allemaal landbouwers. Op Joannes De Vilder (Vylder) na, waren het bovendien allemaal nieuwe namen van beduidend jongere mensen, die nooit in de schepenbank gezeteld hadden. De gemiddelde leeftijd is 45,8 jaar en, zonder de 70-jarige De Vylder, 42,1 jaar. De gemiddelde leeftijd van de laatste schepenbank en pointers/zetters (1793) bedroeg 59,5 jaar.

Op 20 april 1796 werden **Liévin Van Nieuwenhuyze** en **Jean De Vylder** respectievelijk aangesteld als municipaal agent en adjunct. De laatste ter vervanging van de ontslaggevende citoyen Van der Moeren, de voormalige griffier/ontvanger van de heer van Laarne ⁴⁹. Ze werden op 19 juli 1798 opgevolgd door **Emanuel D'herde** als agent en **Jean Van Mossevelde** als adjunct. **Josse Verdegheem** nam op 20 april 1799 de plaats in van **Jean Van Mossevelde**, die op 2 juni 1799 werd benoemd tot agent ter vervanging van de ontslagnemer E. D'herde. **Pierre De Bock** werd benoemd tot veldwachter. Zoals hoger vermeld (voetnoot 25) vonden de vergaderingen van de politieke gezagsdragers van Laarne niet plaats in het schepenhuis, wat in de andere gemeenten wel het geval was, maar in *De Sterre*, de herberg van Theodor van Hoeymissen aan de Heirweg. Het schepenhuis, eigendom van graaf de Ribaucourt, zal waarschijnlijk het stamcafé van de vroegere notabelen gebleven zijn en die wilden zich duidelijk niet compromitteren met mensen die meewerkten met het nieuwe gezag. Theodor van Hoeymissen viel in 1793, bij de aanstelling van de laatste schepenbank, net uit de boot en misschien kreeg hij nu de kans zich enigszins te doen gelden.

In een verslag ⁵⁰ werden de leden van de municipale administratie beoordeeld op hun bekwaamheid en hun morele en republikeinse kwaliteiten (*leurs qualités morales et républicaines*). Daarin werd Jean Van Mossevelde als vastbesloten en ijverig (*ferme et diligent*) beschreven, terwijl Josse Van Verdegheem de beoordeling “eerlijk, maar laat zich meeslepen en verleiden door het turbulente deel van de Laarnse bevolking” (*honnête, mais se laissant entraîner et séduire par le parti turbulent de la commune*). Dit laat er geen twijfel over bestaan dat er wel degelijk een kern van verzet binnen de gemeente bestond. De traditionele notabelen waren er trouwens niet erg op gebrand om agent of adjunct te worden. Niet alleen omdat het compromitterend was, maar het bezorgde hen bovendien alleen maar last: geen vergoeding ondanks het vele werk, de lastige reis naar Overmere en terug, de verantwoorde-

⁴⁹ RAG, Schelvedepartement, nr. 3002/35.

⁵⁰ RAG, Schelvedepartement, nr. 3371/9.

lijkheid, het risico op problemen met de baron van Laarne en hun oud-collega's van het Ancien Régime, voor wie ze collaborateurs waren.

Het Consulaat en het Keizerrijk (1799-1814/15)

Na de machtsovername door Napoleon, 9-10 november 1798, en de vestiging van het Consulaat, kregen de gemeenten, door de grondwet van het jaar VIII (*de wet van 28 pluviôse jaar VIII*), terug een eigen bestuur. De groepering van de gemeenten werd ongedaan gemaakt, doch de politieke gezagsdragers werden niet meer verkozen, maar aangeduid onder de plaatselijke notabelen. De prefect van het departement stelde de raadsleden aan en benoemde de burgemeester (*maire*). De burgemeester duidde zijn adjunct aan. Gemeenten met minder dan 2500 inwoners, zoals Laarne (2396 inw.) kregen 10 raadsleden. Gemeenten met meer dan 2500 inwoners, zoals Kalken (3865 inw.) kregen 20 raadsleden. Rond die tijd werd het kanton Overmere opgeheven en werd Laarne ingedeeld bij het kieskanton Wetteren, samen met Schellebelle, Massemen en Westrem ⁵¹.

Het was niet altijd gemakkelijk om binnen de dorpsgemeenschap geschikte, bekwaame ervaren administrateurs te vinden en de weinige kandidaten die er waren, bevonden zich in het kamp van het traditionele machtschelon, de schepenbanken van het Ancien Régime. De Franse overheid maakte van de nood een deugd en was blijkbaar niet langer afkerig om in die groep medewerkers te zoeken. Voorgestelde kandidaten werden zonder probleem aangesteld, maar lang duurde het niet. De meeste weigerden, vaak "en bloc", of namen binnen de kortste keer ontslag.

Burgemeester P. Van Mossevelde en zijn adjunct, Josse Verdegheem, stelden, tijdens de vergadering van 22 juni 1800, een lijst op van kandidaten voor de functies van repartiteurs en gemeenteraadsleden ⁵². Die lijst werd als voorstel tot benoeming naar de onderprefect van het arrondissement Dendermonde gestuurd ⁵³.

Commissarissen repartiture:

Pieter Francies de Groote, gewezen percepteur
Jean François van der Meulen, landbouwer
Jacobus Van Damme, idem tot Laarne
Charles Bauwens, tot Gent, Zandberg
Guillielmus Scheire tot Kalken

Gemeenteraad:

Joannes Macharius de Vylder, landbouwer tot Laarne
Pieter Everaert, idem

⁵¹ E. Bogaert, A. Van De Sompel, *op. cit.*, p. 321.

⁵² Het was de taak van de repartiteur verdeling (repartitie) te doen van de belastingen van de bewoners van de gemeente, m.a.w. hij moest de belastingscohieren opmaken zodat het totale bedrag dat gemeente aan belasting moest opbrengen, evenredig verdeeld was. Zie hoger voetnoot 19 over pointers en zettters.

⁵³ GAL, Beraadslagingen gemeenteraad, volume 1800-1824.

Andries Dauwe, idem
 Albert Vliebergh, bakker tot Laarne
 Jan Frans Vervaet, herbergier tot Laarne
 Jan Frans Bauwens, notaris tot Laarne
 Pieter Francis De Wilde, landbouwer tot Laarne, wijk Eekhoek
 Pieter Livinus Seghers, fs. Lievin, idem
 Jacobus Matthijs, fs. Jan, idem
 Jan Seghers, fs. Pieter, idem

De meesten kwamen uit de notabele families, die het dorp bestuurden tijdens het Ancien Régime. Sommigen waren lid geweest van de schepenbank en/of pointer en zetter.

Pieter Everaert: schepen (1791-92), 1ste schepen (1793)

Albert Vliebergh: schepen (1789), pointer (1791-92)

Op twee uitzonderingen na, weigerden allen hun aanstelling. De burgemeester moest, blijkbaar tot zijn ergernis, voor een nieuwe kandidatenlijst zorgen. Vooral de weigering van de repartiteurs was bijzonder vervelend, omdat de overheid op de inning van de belastingen wachtte en de vertragingen niet licht opvatte:

Den maire der commune Laerne

Gezien d'instructiën heden door den borger der hamel inspecteur der directe contributien ons ter hand gesteld mede brengende dat de fonciere matrice van den jare 9 binnen d'agt dagen voor alles uytstel moet gerectificeerd op vere dat de commune in de personen van de repartiteurs ofte andere gebrekblijvende militairlijk zouden geëxecuteerd worden.

In aendagt nemende dat de burgers Jacobus Van Damme, Pieter Everaert commissarissen repartiteurs benoemd voor het jaar 9 delayeren ende zelfs refuseren hun tot de werkingen die hun zijn opgeleyd te begeven.

In aendagt nemende dat de urgentie in voltrekken d'operatien in questie niet toelaet de nominatie van de burgers die de bovengenoemde hunner kwaedwilligheid zouden moeten remplaceeren of te wachten

Besluit

De burgers Pieter Francies De Wilde, filius Adriaen, landbouwer, Emanuel de Beule en Francies Van Eesvelde zijn benoemd om benevens de burgers Pieter Francies De Groote en Guilhelmus Scheire tot Kalken de pressante werken door den inspecteur aangeweesen te voltrekken ten dien eynde zullen zsj sig den 16e dezen ten agt uren smorgens in den bureau der meyerij begeeven.

Expeditie van het tegenwoordig besluyt zal aen de bovengenoemde burgers seffens toegezonden worden.

Gedaen tot Laerne den 15e fructidor agste jaer der république (2 september 1800).

Sign. P. Van Mossevelde ⁵⁴

⁵⁴ GAL, Beraadslagingen gemeenteraad, volume 1800-1824.

Er werd tevens een nieuwe lijst kandidaat-gemeenteraadsleden op gesteld ⁵⁵:

Pierre François De Wilde, fs. Adriaen, landbouwer

Lievin De Groote, landbouwer

Jean De Jaegher, landbouwer

Jacques De Wilde, fs. Jean, landbouwer

Boniface Brackenier, smid

Pierre Scheire, fs. Jean, landbouwer

Bernard Van Den Abbeele, landbouwer

Emanuel De Beule, landbouwer

François Van Heesvelde, landbouwer

Pierre Van Rysselberghe, landbouwer

Opgemaakt op 13 december 1800.

Waarschijnlijk werden die mensen ook effectief benoemd, maar er zijn geen documenten voorhanden die dat bevestigen. Op regelmatige tijden voerde men vervangingen door, enerzijds om de vrijgekomen plaatsen van een ontslagnemer of overleden raadsleden op te vullen, anderzijds omdat, volgens de wetgeving, bij loting de helft van de raadsleden moest worden vervangen. Ook wat dat betreft zijn de documenten schaars. Een eerste vervangingslijst van 8 september 1802 ⁵⁶ vermeldt de vervangers, maar niet wie vervangen werd:

Pierre Everaert, landbouwer

Pierre Jean Piens, hoefsmid

Pierre François De Groote, landbouwer

Lievin Haghens, landbouwer

Jean Schelfaut, landbouwer

Op 25 januari 1804 werd notaris Jean François Bauwens voorgesteld als kandidaat gemeenteraadslid ter vervanging van de ontslagnemer, smid Boniface Brackenier ⁵⁷. In volgende termen werd in 1807, bij de prefect te Dendermonde, de kandidatuur van Pieter De Vylder als adjunct ingediend:

De Vylder Pierre / cultivateur / °1763, 44 ans / domicile politique: Laarne / marié, 2 enfants / profession avant 1789: cultivateur / depuis: agent municipal / fortune moyenne / fonction pour lequel il est indiqué: adjoint.

Een document van 29 augustus 1807 maakt duidelijk dat het moeilijk bleef om de mensen te overtuigen met de nieuwe overheid mee te werken:

Liste des maires et adjoints actuellement en fonction. Fait à Termonde le 19 août 1807.

Laarne

Adjoint: place vacante par non acceptation.

⁵⁵ RAG, Schelvedepartement, nr. 2222/41.

⁵⁶ RAG, Schelvedepartement, nr. 2215/42.

⁵⁷ RAG, schelvedepartement, nr. 2151/10.

Maire: Van Mossevelde Jean / ° 11 juin 1750, 57 ans / marié, 4 enfants / domicile politique: Laarne / profession avant 1789: cultivateur / fortune moyenne / changé pour incapacité.

Burgemeester van Mossevelde, die aanvankelijk als *ferme et diligent* werd gequoteerd, werd dus uiteindelijk als *onbekwaam* opzij geschoven. Er volgden nieuwe machtswissels waarbij ten langen leste gekozen werd voor een vooraanstaande personaliteit uit de kantonshoofdplaats Wetteren, nl. Charles Joseph Vilain XIII, burgemeester van Wetteren.

Met de keuze van Vilain XIII koos de keizerlijke overheid duidelijk voor een burgemeester van buiten de gemeente, niet gedomicilieerd in Laarne. Charles Joseph Vilain XIII genoot een hoog prestige, niet alleen omwille van zijn rijkdom, zijn carrière als legerofficier, maar vooral als zoon van de alom gerespecteerde staatsman, de door Maria-Theresia tot burggraaf verheven (1758) Jacques Philippe Vilain XIII. Hoopte de kantonnale overheid, met de aanstelling van Vilain xiii, eindelijk iemand gevonden te hebben die genoeg gewicht in de schaal kon leggen om orde op zaken te stellen en de oude politieke klasse met het nieuwe regime te verzoenen? In dit verband is het wel merkwaardig, dat Vilain xiii zijn benoeming schriftelijk meldde aan graaf de Ribaucourt, die toen te Brussel verbleef, in zijn brief van 29 januari 1808. De burgemeester zocht duidelijk toenadering tot de voormalige feodale heer van Laarne:

Nommé par arrêté de Mr. Le Préfet en date du 21 décembre dernier maire de cette commune, je me fait (sic) un vrai plaisir de vous donner part de cette nomination, et soyez persuadé que je me croirais très heureux de pouvoir en ma dite qualité vous être utile ou agréable

Op de kandidatenlijst werd de nieuwe burgemeester als volgt beschreven:

Charles Joseph Vilain xiii / maire (Wetteren) et président du canton / °21.06.1759, 47 ans / domicile politique: Wetteren / marié, 1 enfant / profession avant 1789: officier autrichien / depuis: rentier / fortune: considérable jusque très considérable ⁵⁸.

Met de komst van Vilain XIII verliezen de boeren voor het eerst het burgermeesterschap van Laarne en na hem zal de burgemeesterszetel nooit meer bezet worden door een landbouwer. De functie ging voor goed over in de handen van de burgerij. Ook al bleef in de Franse tijd de gemeenteraad bijna volledig (87.5%) samengesteld uit boeren, toch zal vanaf 1808 een (al dan niet adellijke) grondbezitter, een dokter of een brouwer de burgemeesterssjerp omgorden. Het is wel zo dat in het Ancien Regime de taken van de schepenen met weinig of geen administratief werk gepaard gingen, dit in tegenstelling tot gemoderniseerde administratie van de Fransen. De administratie werd steeds zwaarder, ingewikkelder en werd bovendien in het Frans gevoerd. Dit verklaart zeker voor een belangrijk deel waarom mensen met een dege-

⁵⁸ RAG, Scheldepdepartement, nr. 4573/25.

lijke vorming de leiding overnamen van de landbouwers.

Vooreerst nog werd de openstaande plaats van adjunct toegewezen aan **François Van der Meulen**, landbouwer in de Rivierstraat. Dit gebeurde op 21 december 1807. De dag nadien werd de benoeming van **Charles Joseph François Guislain Vilain XIII**, tot *maire provisoire* bekrachtigd (brief van 22 december) om vanaf 1 januari 1808 in functie te treden. Hij werd op 2 januari 1808 geïnstalleerd door **Charles Constantin Debbaut**, burgemeester van Kalken, in aanwezigheid van Jean Van Mossevelde, die meteen aangemaand werd de inventaris en andere documenten aan zijn opvolger te overhandigen ⁵⁹. Vilain XIII cumuleerde dan de functies van burgemeester van Wetteren, Schellebelle en Laarne.

De nieuwe burgemeester kon meteen op zoek naar een nieuwe adjunct, want François Van Der Meulen weigerde zijn aanstelling. In de gemotiveerde brief van 6 januari 1808, gericht aan Mr. Faipoult, prefect van het departement Dendermonde, stelde Vilain XIII voor **Jacques Van Imschoot** (landbouwer/herbergier in het schepenhuis te Laarne), *homme probe et d'une bonne conduite*, te benoemen. Van der Meulen had als motief aangevoerd *qu'il est trop éloigné de la commune étant séparé de cinq quarts de lieu et que même il est parfois impossible de se rendre à l'église par le débordement des rivières*. Dat hij te ver woonde en dat hij last had van overstromingen was een makkelijk, maar wellicht een geldig excuus, want de burgemeester trad hem bij, zeggende dat het publieke welzijn van de gemeente te veel zou lijden onder die situatie. Op 13 januari 1808 werd Jacques van Imschoot geïnstalleerd als adjunct ⁶⁰ en op 30 januari als officier van de burgerlijke stand.

Het ontslag van de "onbekwame" Van Mossevelde kreeg nog een staartje. Er was meer aan de hand dan alleen onbekwaamheid. Eveneens op 13 janurai 1808 kreeg ontvanger **Pieter Joseph Walrave** een kopie van de rekeningen van Pieter François De Groote, ontvanger voor de jaren 9 en 10 (1801/1802), aanh et gemeentebestuur toegestuurd door de prefect van het arrondissement. Er moest blijkbaar een en ander bijgepast worden, maar dit kon niet omdat *l'ex-maire Van Mossevelde s'est emparé de toutes les centimes additionnels* (opcentiemen) *de l'an 11*. Er werd meteen toelating gevraagd aan de prefect om vervolging in te stellen en betaling van 156,79 frank te bekomen. Van Mossevelde kreeg van de burgemeester het schriftelijk bevel dat hij zich (voor eigen rekening, zonder reisvergoeding) op 22 oktober 1808 moest aanbieden op het kantoor van Mr. Baudet, Houtkaai 440 te Gent om tekst en uitleg te geven over de rekeningen tijdens zijn ambtsperiode.

Pieter Frans Dauwe en Jan Scheire, zoon van Ambroise, werden op 27 februari 1808 aangesteld als lid van het weldadigheidsbureau ter vervanging van de overleden Pieter Francies de Wilde en de ontslaggevende Joseph Bracke.

Ook op het vlak van de belastingen hielden de Wetterse gezagsdragers een oogje in

⁵⁹ GAL, Beraadslagingen gemeenteraad, volume 1800-1824.

⁶⁰ RAG, Schelddedepartement, nr. 2035/68.

het zeil. Daar waar normaliter altijd vier pointers en zetters werden benoemd, werd er een vijfde aan toegevoegd, een belangrijke notabele van Wetteren. Op 23 april 1808 benoemde de onderprefect volgende repartiteurs voor het jaar 1809:

Jean François Vervae, Pierre François De Groote, Jacques Van der Vennet, Antoine Seghers, allen landbouwers te Laarne en **Charles Bayens, notaris te Wetteren.**

Dezelfde heren werden herbenoemd voor het jaar 1810.

Het laatste gemeenteraadsverslag ondertekend door Vilain XIII dateert van 12 maart 1808. Hij verdween dan van het politieke toneel, omdat hij op 28 mei 1808 door de prefect van het Scheldepartement werd benoemd tot *Commandant de Cohorte de la garde nationale de ce département dont la levée et la formation a été ordonné par le décret impériale de ce mois.* Meteen werd zijn adjunct, Jacques Van Imschoot, aangesteld om tijdens de afwezigheid van de burgemeester de administratieve taken te vervullen. Op 13 september 1808 overleed Vilain XIII. Nog dezelfde dag werd de Wetteraar Jean-Baptiste Rombaut (Rombouts) benoemd tot burgemeester van Laarne. Hij werd op 19 september 1808 geïnstalleerd door Jacques Leirens, notaris te Wetteren en burgemeester van Serskamp. Rombouts, afkomstig uit St.-Gillis-Dendermonde, werd in 1799 gemeentebediende en in 1804 gemeenteontvanger te Wetteren. Hij zou na het burgemeesterschap te Laarne ook nog interim-burgemeester worden te Schellebelle en te Serskamp, waaruit blijkt dat niet alleen voor Laarne, maar ook voor andere gemeenten betrouwbare gezagsdragers werden aangesteld. Gezien hij niet in Laarne gedomicilieerd was, delegeerde de nieuwe burgemeester nog dezelfde dag zijn ambt van officier van de burgerlijke stand aan zijn adjunct, Jacques Van Imschoot.

Op 28 mei 1810 werden 4 gemeenteraadsleden vervangen, zodat de raad er als volgt uitzag:

Jean-Baptiste Rombouts (31 j.), grondbezitter, burgemeester

Jacques Van Imschoot (40 j.), landb./herbergier, adjunct en officier van de burgerlijke stand

Jean Machaire de Vylder (51 j.), landbouwer, vervangt Emanuel De Beule (†)

Jacques Van der Vennet (47 j.), landbouwer, vervangt Pierre Piens (†)

Jacques Matthijs (45 j.), landbouwer, vervangt P. Van Rysselberghe, ontslagnemend

Jacques Van Peteghem (36 j.), landbouwer, vervangt Fr. Van Heesvelde, ontslagnemend

Jean François Van der Meulen (62 j.), landbouwer

Antoine Seghers (47 j.), landbouwer

Pierre Jean De Poorter (42 j.), landbouwer

François Van Den Abbeele (32 j.), landbouwer

In een schrijven van 6 februari 1811 deed de onderprefect van het arrondissement Dendermonde, A. De Vos, mee dat de Wetterse enclave Ertbuur was overgeheveld

naar Laarne. Dat gebeurde bij het keizerlijk decreet van 14 december 1810. Artikel 1 van dat decreet, ondertekend door keizer Napoleon en de minister-secretaris, le Comte de Balsano, bepaalde dat *het gehucht Ertbuur, afhankelijk van de gemeente Wetteren en gelegen binnen de gemeente Laarne is losgemaakt van de eerste gemeente en verenigd met de tweede* ⁶¹. Daardoor groeide de Laarnese bevolking aan tot 3420 inwoners. Dit had voor gevolg dat de gemeenteraad werd uitgebreid tot 20 leden en dat de burgemeester een tweede adjunct mocht aanstellen, volgens het arrest van 2 pluviôse jaar 9.

Op 27 september 1811 werden volgende gemeenteraadsleden benoemd ⁶²:

Jean François Peeters (30 j.), geneesheer
 Jean-Baptiste Luyckx (44 j.), landbouwer
 Jean François De Vos (54 j.), landbouwer
 Albert Vliebergh (37 j.), bakker
 Pierre François Dauwe (45 j.), landbouwer
 Antoine Seghers (48 j.), landbouwer
 Jean Scheire (49 j.), landbouwer
 Pierre François Matthijs (50 j.), landbouwer
 Jean Livin Everaert (50 j.), landbouwer
 Jacques De Meyer (39 j.), landbouwer
 Josse Bracke (66 j.), landbouwer

Of die leden bij de vorige werden gevoegd, vermeldt het dokument niet. Vermoedelijk is dit wel het geval, want dit maakt samen 20 raadsleden (Antoine Seghers staat ook op de vorige lijst) plus de burgemeester Jean-Baptiste Rombaudt. De functie van adjunct werd toegewezen aan Jacques Peeters, geneesheer, die officier werd van de burgerlijke stand in de plaats van Jacques Van Imschoot, die samen met Peeters de functie van politiecommissaris kreeg toegewezen. Dat gebeurde op de raadszitting van 7 oktober 1811. We zien de namen van de families, die de dienst uitmaakten in het Oud Regime, weer opduiken, maar dan de jongere generatie. Bakker Albert Vliebergh, in 1789 schepen, werd opgevolgd door zijn neef. De gemiddelde leeftijd bedroeg nu 42,7 jaar. De gemeenteraadszetels werden voor 85 % bezet door de boeren.

Op 13 december 1812 kondigde J. B. Rombaudt aan dat hij zijn verschillende functies niet langer kon cumuleren. Hij was nl. naast burgemeester van Laarne, ook gemeenteontvanger en ontvanger van het gemeentelijk octrooi van Wetteren. De prefect van het departement van de Schelde vaardigde nog diezelfde dag een besluit uit waarbij een nieuwe burgemeester werd aangesteld. In afwachting van zijn vervanging droeg Rombaudt, vanaf 21 december 1812, alle functies over aan Van Imschoot, die meteen de opdracht kreeg de machtsoverdracht te verzorgen op

⁶¹ GAL, Beraadslagingen gemeenteraad, volume 1800-1824.

⁶² RAG, Scheldepartement, nr. 5401.

1 januari 1813 ⁶³.

De nieuwe burgemeester was Charles Rooman-De Block (°Gent, 15.05.1772), de tweede zoon van Jean-Baptiste-François Rooman en Isabelle-Thérèse-Jacqueline van Caseele, rijke handelaars te Gent. Charles, zelf ex-handelaar, kocht in 1810 voor 41 ha grond op (nationale goederen), voornamelijk te Wetteren (Ertbuer) en te Laarne ⁶⁴. Als gefortuneerd eigenaar en grondbezitter zou hij, na zijn burgemeesterschap te Laarne (1813-1818), nog een mooie politieke carrière uitbouwen: schepen van de stad Gent, lid van de Provinciale Staten en Belgische senator ⁶⁵. De heren Jacques van Imschoot en Jacques François Peeters werden dezelfde dag in hun functie van adjuncten bevestigd.

Tijdens de raadszitting van 18 december 1813 werden 10 raadsleden (welke?) vervangen door:

Jean Macharius De Vylder (58 j.), landbouwer
 Jacques Matthijs (48 j.), landbouwer
 Jean De Veirman (57 j.), landbouwer
 Casimir Bauwens (28 j.), notaris
 Jean Van Damme (ca. 50 j.), landbouwer
 Pierre François De Groote (49/41 j.), landbouwer
 Jacques Van Peteghem (39 j.), landbouwer
 Jacques Van der Vennet (50 j.), landbouwer
 Jean Schelfaut (55 j.), landbouwer
 François Herrebaut (60 j.), landbouwer

De ineenstorting van het rijk (1813-1814)

Het morele gezag van het Franse bestuur brokkelde in de loop van 1813 volledig af. Het ging Napoleon steeds minder voor de wind, de handel kwijnde weg, de nijverheid haalde magere cijfers en de oogsten waren zeer middelmatig. In de departementen was de toestand alarmerend en de prefecten gaven in hun rapporten hun onmacht toe ⁶⁶. Na de dramatische terugtocht van Napoleons leger uit Rusland (einde 1812) begonnen de krijgskansen van de keizer te keren. In juni-augustus 1813 sloten Engeland, Oostenrijk en Zweden zich aan bij de coalitie tegen Napoleon, die zwaar verslagen werd in de Volkerenslag bij Leipzig (19 oktober 1813) en zich terugtrok in Frankrijk. De Fransen werden eveneens uit Noordwest-

⁶³ GAL, Beraadslagingen gemeenteraad, volume 1800-1824.

⁶⁴ J. Lambert, *Verkoop van nationale goederen*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, p. 194, bij H. Balthasar, *Structuren en mutaties bij het politieke personeel. Een studie van het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd (1780-1850)*, doctoraatsverhandeling, R. U. G., 1969-1970.

⁶⁵ G. Van Hoorebeke, *Le nobiliaire de Gand, ou fragments généalogiques de quelques familles nobles qui ont résidé ou qui résident encore en cette ville*, Gand, s. d.

⁶⁶ L. François, *Van Wenen, Parijs en den Haag tot Brussel. Politiek en macht in de Zuidelijke Nederlanden*, Universiteit Vrije Tijd, Davidsfonds, 1997, p. 36.

Duitsland en Holland verdreven, en in 1814 werd de oorlog in Frankrijk voortgezet. De stad Antwerpen bleef echter bezet door het Franse garnizoen en alhoewel ze zwaar belegerd werden door de Engelsen en Nederlanders bleven ze de stad verdedigen ⁶⁷. In het departement van de Schelde was de Franse administratie ter plaatse gebleven en organiseerde o.m. de bevoorrading van hun leger te Antwerpen. Ondertussen doorkruisten benden deserteurs de Zuidelijke Nederlanden en sloegen de kassen van de belastingen aan.

Sommige ambtenaren voelden zich niet meer veilig en sloegen op de vlucht.⁶⁸ Bij de lokale gezagsdragers, die gebonden waren aan de eed van trouw aan de keizer, waren er tekenen van nervositeit waar te nemen. Zij waren verplicht geweest mee te werken aan het innen van de steeds zwaardere belastingen ⁶⁹ en opeisingen, de gedwongen inlijving bij Napoleons leger. Nu het einde van de Franse overheersing in zicht was, moesten ze ook aan hun toekomst denken. Er was ook nog leven na de Fransen.

Alhoewel er na de bekendmaking van de debacle alles betrekkelijk rustig bleef, kwam het ook te Laarne tot spanningen binnen het gemeentebestuur, o.m. tussen de burgemeester en zijn adjunct, Jacques van Imschoot. De houding van deze laatste, wiens loyaliteit tegenover de Franse overheid nooit in twijfel was getrokken, gezien zijn opeenvolgende aanstellingen als adjunct, toont aan dat zijn medewerking niets met echte collaboratie te maken had, maar eerder een kwestie van opportunisme was.

In een vertrouwelijke brief van 3 januari 1814, gericht aan de prefect van het Schelvedepartement ⁷⁰, klaagde de onderprefect van het arrondissement Dendermonde de subversieve houding van adjunct Jacques van Imschoot aan. Het ging om volgende beschuldigingen:

1. **Hij belemmerde het innen van belastingen.** Hij woonde nl. in het gemeentehuis en wanneer de inwoners van Laarne bij de ontvanger hun belastingen kwam betalen, lachte hij hen uit en zei dat ze gek waren om nog belastingen te betalen nu de Fransen verslagen waren en weldra gingen vertrekken.
2. **Hij bedreigde in bedekte termen de belastingontvanger (Pieter Jozef Walrave)** en zei hem dat hij maar beter met de Fransen kon vertrekken (*je peux te faire faire des souliers bien legers pour partir avec les français*).
3. **Hij belette de levering van levensmiddelen (voor het Franse garnizoen in Antwerpen en Gent).** Hij zou aan Pieter De Poortere (gemeenteraadslid) gezegd

⁶⁷ Generaal Carnot verdedigde Antwerpen, ook na de overgave van Parijs (Fontainebleau, 31 maart 1814) en pas op 17 april gaf hij de stad over.

⁶⁸ L. François, op. cit., p. 36.

⁶⁹ Om de gevolgen van de ramp in Duitsland te compenseren, werden op 11 november (1813) de belangrijkste directe belastingen verhoogd, sommige met 30%, andere met 100%. J. Olcina, *De publieke opinie, van de aftocht uit Rusland tot de slag bij Waterloo*, in: *België onder het Frans Bewind (1792-1815)*, Brussel, 1993, p. 374.

⁷⁰ RAG, Fonds Schelvedepartement, nr. 3461/15.

hebben dat hij wel een echte stommerik moest zijn (*qu'il était bien bête*) om bevoorrading aan de Fransen te leveren. Of hij misschien niet wist dat de Fransen op het punt stonden te vertrekken?

De onderprefect meende dat dit meteen verklaarde, waarom de gemeente Laarne tot op die dag nog niets aan voorraad had geleverd! Hij voegde er aan toe dat Van Imschoot alle denkbare subversieve praat rondstrooide.

Enkele dagen voordien, aldus de brief, werd van Imschoot nogmaals vermaand door burgemeester Rooman de Block. Sindsdien antwoordde hij, wanneer de mensen hem aanspraken over het leger: "Ik mag niets meer zeggen of men zal mij in de gevangenis draaien, maar herinner je wat ik je onlangs nog gezegd heb!"

Nog enkele dagen geleden, aldus de brief, hadden een twintigtal arme Laarnese families al het kreupelhout uit het bos achter de kerk weggehakt en meegenomen naar huis. Het bos was een vervallen verklaard staatsdomein (*nationaal goed*), verkocht aan een Gentse particulier. Doordat de adjunct overal rondstrooide dat de vijand (*van de Fransen*) voor de poorten van Gent stond, hadden die armen gedacht dat ze het hout konden meenemen, te meer daar de politiecommissaris geen proces-verbaal opstelde en maar liet begaan.

De brief eindigt als volgt: *Gezien de burgemeester van Laarne in Gent woont, kan u gemakkelijk alle gewenste bijkomende inlichtingen betreffende de zaak bekomen.* De prefect liet er geen gras over groeien en zond op 23 januari 1814 een besluit aan de onderprefect, met copie voor de minister van Binnenlandse Zaken en de burgemeester van Laarne, waarin Jacques van Imschoot stante pede uit zijn functie werd ontheven. De Laarnese burgemeester werd verzocht om, *par retour du courrier*, alle inlichtingen en *toute la vérité* over deze zaak te laten geworden, waarbij *le secret le plus vigoureux* gegarandeerd werd.

Conclusie

In de overgang van het Oude naar het Nieuwe Regime vormden de gezagsdragers van de gemeente Laarne een hechte groep, ondermeer door een kluwen van verwantschap met mekaar verbonden.

Tot een echte, actieve medewerking tussen de Franse overheid en de lokale politieke personeel is het nooit gekomen. Die collaboratie moest opgelegd worden door mensen van buiten de gemeente, zoals Ch. J. Vilain XIII, J. B. Rombaut en Ch. Rooman de Block, mensen die duidelijk voor het nieuwe regime gekozen hadden en loyaal tot het einde van de Franse tijd hun plicht deden. De conservatieve gezagsdragers, weigerden als groep elke medewerking, zeker in de aanvang van de Franse tijd. Geleidelijk veranderde de botte tegenwerking in passief verzet en pas na 1800 werkte de jongere generatie minimaal mee, eerder uit opportunisme, omdat ze waarschijnlijk dachten dat het beter was de gebeurtenissen van dichtbij te volgen. Maar het geringe vertrouwen dat de Fransen bij een deel van de bevolking wisten op te bouwen brokkelde snel af tengevolge van de landbouwcrisis en zeker na de nederlagen van Napoleons leger. Zo is het nooit tot een loyale medewerking gekomen. De

mensen mochten de Fransen niet, met hun belastingen, hun aanvallen op de Kerk en de lokale geestelijkheid, de opeisingen, de conscriptie en Napoleons oorlogen. Ze bleven zich dan ook verder verschansen in hun conservatisme en wachtten, met boerengeduld, het einde van de Franse overheersing af. En dat einde kwam er en werd ongetwijfeld als een bevrijding ervaren. Alhoewel er in de gemeenteraadsverslagen niets te vinden is over het einde van de Franse overheersing, mogen we aannemen dat ook hier dit einde werd gevierd, zoals in de buurgemeente Kalken gebeurde: Burgemeester Debbaut verwachtte op 6 maart 1814 iedere gemeentefunctionaris op een *Te Deum ter ere van onze gelukkige verlossing en ook over de grote zegeprelen door de Hooge geallieerde Mogendheden op de Fransen behaelt* ⁷¹.

Bijlage

GENEALOGISCHE EN BIOGRAFISCHE GEGEVENS

De genealogische gegevens werden verzameld uit de verschillende voorhanden zijnde bronnen, nl.

- het register van de telling van het jaar 4 van republikeinse kalender (1796) ⁷².
- het burgerregister van het kanton Overmere, gebruikt bij de verkiezingen van 1 april 1797, ondertekend op 21 maart 1797 door Fernand Beertens en Benoit Pieters ⁷³.
- de quoteboeken en landboeken ⁷⁴.
- de gemeenteraadsverslagen van de gemeente Laarne ⁷⁵.
- de bevolkingsregisters van de gemeente Laarne.
- de “Status Animarum” van de parochie Laarne, opgemaakt in 1788 door pastoor J.B. Peeters.
- het archief van het kasteel te Laarne.
- het fonds Schelvedepartement van het Rijksarchief te Gent.
- de burgerlijke stand.

Het was noodzakelijk de diverse bronnen met mekaar te vergelijken om met zekerheid te kunnen vaststellen over welke persoon het precies ging en dan nog was het niet altijd mogelijk. Soms bleken er meerdere Pieters De Wilde of Jacobussen Matthijs, allen landbouwers van ongeveer dezelfde leeftijd en mogelijke kandidaat-gemeenteraadsleden, te hebben bestaan, zonder dat de verschillende bronnen uitsluitel konden geven. In dit geval hebben we de verschillende mogelijkheden vermeld.

⁷¹ E. Bogaert, A. Van De Sompel, op. cit. p. 333.

⁷² RAG, Fonds Schelvedepartement, nr. 6098

⁷³ RAG, Fonds Schelvedepartement, nr. 3197/16

⁷⁴ RAB, Gemeentearchief Oud Regime, Laarne, nrs. 30 en 31. Hierbij werd dankbaar gebruik gemaakt van : R. De Ruyver, *Laarne, Quoteboeken 1718-1758, 1759-1799*, Digitaal Archief, VVF Gent, 2000.

⁷⁵ GAL, Boekdeel 1800-1824

Om preciese familierelaties te bepalen zouden volledige genealogische gegevens (geboorte, huwelijk, overlijden, voorouders, kinderen, enz.) wenselijk geweest zijn, maar dit zou ons te ver geleid hebben. We laten het dan ook over aan de geïnteresseerde familiekundigen. We beperkten ons tot die gegevens, die ons aantoonde dat bedoelde relaties er wel degelijk waren.

Wat de schrijfwijze van de namen, vnl. de voornamen, betreft moest een keuze gemaakt worden. Die veranderde nl. wel eens al naargelang de periode: vb. Lieven, Livinus, Lievin, Livin. In de "Status Animarum" noteerde pastoor Peeters de voornamen waarmee zijn parochianen dagelijks werden aangesproken: Mie-Treze, Wanne, Cies, Vien, Cobe, enz... in tegenstelling tot de officiële namen van de telling van het 1796: Maria-Theresia, Joanna, Franciscus, Livinus, Jacobus, enz en de namen door de Franse administratie gebruikt: Marie-Thérèse, Jeanne, François, Liévin, Jacques, enz..

Zowel de "Telling van het jaar 4" als de "Status Animarum" vermelden niet het geboortejaar maar de leeftijd, waarschijnlijk bij benadering. Daardoor kunnen er wel eens verschillen voorkomen. Ik vermoed dat de pastoor, die in 1788 met zijn parochieregisters nog altijd het bevolkingsbestand bijhield, de meest betrouwbare gegevens zal genoteerd hebben. Niettemin vermelden we, waar nodig, de uiterste jaartallen, vb. 1746-48.

Tenslotte vermelden we nog wie leenman of pachter of beide van de baron van Laarne was. De gegevens zijn afkomstig uit het archief van het kasteel van Laarne (denombrementen, index van de leenmannen, pachtbrieven).

Aelterman Livinus (°1736, † 13.07.1818) ook Haelterman Lieven, fs. Adriaen, landbouwer, Eekhoek, *syne hofstede ter Eecken, 1772* (Q. 1759-1799, 35, dl. I), x Livina Hendrick (°1736). Personeel: Jeanne Piernelle Van Durme (° 1768), Piernelle Scheire (° 1765). Vermoedelijk familie van Kalkense familie Aelterman (Francies, Gilis en Pieter), die in dezelfde periode tot de Kalkense gezagsdragers behoorde. ⁷⁶
Politiek: Schepen: 1793.

Bauwens Jean François (°1748, † 20.11.1811), koster, laatste baljuw en meier van Laarne (1778-1795), zetelde van 1809 tot 1811 als *notaire impériale* te Laarne ⁷⁷, Dorp, 1778 "*de vervallen stede van Lieven De Cock nu den heere baron ende verscheynst aan den bailliu Bauwens en de door hem wederom behuijst, N de dreve W t'staetien aende warande*"... (Q. 1759-1799, 255v°, dl. I), zn. Jan Bauwens en Marie-Jeanne Bauwen, x Marie De Baere (° 1748), kinderen: Coleta (° 1776), Albertus (° 1777), Felicita (° 1783), Casimirus (° 1785) en nog 2 kinderen (° na 1785).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1800.

⁷⁶ E. Bogaert, A. Van De Sompel, *op. cit.*, p. 339.

⁷⁷ J. De Wilde, *Laarnse slachtoffers en overlevenden van de Franse conscriptie*, in: Castellum, XVII, nr. 4, 2000, p. 49.

Bauwens Casimir (° Laarne, 29.03.1785), notaris, Dorp, ongehuwde zn. van notaris Jean François Bauwens en Marie De Baere.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1813-1819.

Bracke Judocus (° ca. 1744, † 17.07.1817), zn. van Joannes en Joanne Marie Raes, landbouwer, Klein Gent/Breestraat, 1774 *Judocus Bracke fs. Jan “D’helft hofstede bij t’magerhet gheseyt cleen ghendt W de straete N heijstersackere ZO de weduwe Adriaen Van Kerckvoorde met de wederhelft van 588 roeden “...” ‘T sesde van t’bosken van de scheppers aen severstraete ...ghelijcke sesde van 230 roeden”...* “d’aude stede van Stoppeleere N de vier gemete O de magerhetstraete Z den meiracker van Weduwe Adriaen Schepens groot 446 roeden”...(Q. 1759-1799, 214, dl. III), x Livina Marie Dauwe (° 1746), kinderen: Jacob (°1774), Adriaen Frans (° 1776), Elisabeth (° 1778).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-1812

Brackenier Bonifacius (° 1746-50), zn. van Livinus, (hoef)smid, Kerkstraat, x Marie Vergaert (° 1746), 6 kinderen (° na 1783).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801.

Bayens Karel, notaris te Wetteren.

Politiek: Repartiteur: 1809-1810.

Wetteren: Gemeenteraadslid: 1830-1836, Pointer: 1835⁷⁸.

Dauwe Andries (° 1751), zn. van Jacobus, leenman, landbouwer, tussen d’Aerdewegen, wijk Spriete (Ertbuer), wwe. *Andries Dauwe, “dhofstede W de meerschstaete N den winckel Z den landhenacker, groot 312 roeden, 1752 Jacobus Dauwe”...* (Q. 1718-1758, 210, dl. I), x (14.10.1795, dispensatie: consanguinitas in tertio gradis) Catherine Dauwe (° 1766).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1800.

Dauwe Pieter Francies (°1773), vermoedelijk een zn. van Pieter Dauwe (°1729-30), leenman, landsman, Eekhoek, “*dhofstede in den eekhouck met de dreve W de staete O de wed. Jan Vervae en N Adriaen Dauwe met seijn hofstede, groot 565 roeden / d’aude stede ter eecken W de straete N wesendystaetjen daermedegaende ... groot 792 roeden*”... (Q. 1759-1799, 16, dl. I), x (06.04.1758) Ackerman Isabelle (° 1726) dochter van Lieven en Martha Michiels.

Politiek: Lid weldadigheidsbureau. 1808, Gemeenteraadslid: 1811-1825.

De Beule Em(m)anuel (° Eksaarde 1740, † Laarne 25.02.1808), zn. van Augustin en Marie Cannoyelle, weduwnaar (1796) van Marianne Van Langenhove, pachter,

⁷⁸ R. Uyttendaele, *Wetteren 1780-1900, kroniek van een gemeente*, p. 94, 101, 146.

landbouwer, Dorp, 1780 "*sijne hofstede te kerckhove N de plaetse groot 80 roeden*" ... "*t'Costerije op den meulencautere oostrem groot 132 roeden*" ... (Q. 1759-1799, 229, dl. I), kinderen: Josephus (° 1767), Bernard (° 1770), Marie (° 1774), Frans (° 1778), Constant (° 1778).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801-1810, Repartiteur: 1800.

De Groote Livinus (° 1762), zn. van Livinus (° 1726), leenman, en Jacoba Van Damme (° 1730), kleinz. van Louis, landbouwer, Kasteelhoek, 1765 *Livinus de Groote fs. Louis "dhofstede ten broucke, groot 270 roeden / d'aude stede van den heere van Vilsteren d'amelrooij, groot 724 roeden"* ... (Q. 1759-1799, 88, 92, dl. I), x (26.04.1795, met dispensatie: consanguinitatis in 4e gradus) De Vylder Adriana Marie-Jeanne (° 1771), kinderen: Ferdinand (° 1798), Jan-Baptiste (° 1799), Albertus (° 1806), Coleta (° 1812).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1819-1825.

De Groote Pieter Francies (° 1770-72), zn. van Joanna Maria Vervaet (° 1736) (die als weduwe hertrouwd was met Jan De Coene ⁷⁹), landbouwer, Ertbuur, x Everaert Angeline (° 1771), kinderen: Serafinus (° 1806), Coleta (° 1808), Sofia (° 1809).

Politiek: Ontvanger 1801-1802, Repartiteur 1800-01-09, Gemeenteraadslid: 1802-1810 / 1812-1819.

De Jaegher Jean (° 1760-61, † 01.07.1840), zn. van Jacobus en Petronella Van Rysselberghe, landbouwer, Ertbuur,

x De Fauw Marie Jacoba, xx Van Rysselberghe Marie Jeanne.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801.

De Letter Jacobus

a) (° 1736,) zn. van Macharius, landbouwer, Dorp, 1768 *Jacobus de Letter fs. Macharius "d'hofstede van den heere baron met het gonne van de prochie te kerkhove O t'straetien pastoreel N meerschkoutere bosch W d'hofstede de weduwe Jan Walrave Z de plaetse, groot 484 roeden"* ... (Q. 1759-1799, 268, dl. I), "*pachtbrief van Jacobus De Letter, fs. Macharius van de hofstede en van audts een herberghe genaamt het Schepenhuis ende alsnu nieuwe gebouwt 26 april 1768*" ... (A. K. L., voorlopig nr. 332.1).

b) (°01.06.1734, † 26.11.1811), zn. van Jacobus, leenman/pachter en Petronelle Schepens, vrijgezel, rentenier, Molenstraat, 1775 *Jacobus De Letter fs. Jacobus "dhofstede N den meulencauter"* ... (Q. 1759-1799, 144, dl. I).

Politiek: Schepen: 1793.

⁷⁹ Volkstelling 1796, nrs. 1641-1644.

De Meyer Jacques (° 1771, † 23.12.1843), zn. van Joannes en Maria Luyckx, landbouwer, Eikant, dochter gehuwd met Josephus Van Rysselberghe.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-1812, 1836-1843.

De Poorter Pieter Jan, (° Kalken 1766, † 15.12.1817), zn. van Dominique De Poorter (landbouwer te Kalken) en Maria Cornelia Velleman, landbouwer, x Joanna Haeghens, Rivierstraat. Dominicus De Poorter en zijn zoon Sebastiaan speelden een vooraanstaande rol in de Kalkense politiek van het einde van het Ancien Regime tot na de Belgische onafhankelijkheid. Ze waren vermoedelijk ook familie van de Kalkense burgemeester C.C. Debbaut, familie die op haar beurt een rol zal spelen in de latere Laarnse politiek ⁸⁰.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1810.

Derde Emanuel (° 1767), zn. van Jacobus, landbouwer, 1756 *Jacobus Derde* “*sijne bewalde hoofstede eertijds van ‘t goed ten damme W de meulestaete N den walacker, groot 620 roeden / d aude stede van Adriaen De Mey, eertijds van t goed ten damme O de meulestraete ... groot 731 roeden*” ... (Q. 1718-1758, 22, dl. II). 1798 *E. Derdhe* “*sijne bewalde hofstede ... W meulestraete, enz. groot 620 roeden / sijne wynckele N de meirstraete ... groot 668 roeden / d’aude stede O de meulestraete... groot 781 roeden*” ... (Q. 1759-1799, 192 v°, dl. II) x Lammens Piernelle, kind: Frans (08.12.1795).

Politiek: Municipaal Agent: 1798.

De Veirman Jean Francies (°1756), zn. van Simon, landbouwer, Kasteelhoek /Eekhoek, 1779 *Lieven De Veerman fs. Simon*, 1781 *Joannes Frans De Veerman fs. Simon* “*sijne hofstede ten Broucke, groot 389 roeden*”... (Q. 1759-1799, 82 v°, dl. I), x (11.02.1794) Vervaet Livine (° 1774), kind: Pieter-Jan (° 30.01.1795).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1813-14.

De Veirman Jacques (° 1759, 31.12.1822), zn. van Pieter en Catherine Dauwe, landbouwer, Mageret, 1770 *Pieter De Veerman fs. Joannes* “*d’hofstede van de weduwe Jacques Van Rysselberghe in t’ magerhet... groot 87 roeden*”... (Q. 1759-1799, 187 dl. III), x Anne-Marie Schatteman.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1810.

De Vos Jean François (° 02.03.1757, † 26.02.1834), oudste zn. van Philibert De Vos (° Melle 1725, † 21.04.1805) en Marie Vervaet, pachters van de “Polfliethoeve” (eig. baron van Vilsteren) van 1761 tot 1795, pacht die overgenomen werd door Joannes Francies (1795-96) (eig. graaf de Ribaucourt) ⁸¹.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-1812, 1819-1830.

⁸⁰ E. Bogaert, A. Van De Sompel, op. cit., pp. 340 en 343.

⁸¹ AKL, Familiearchief Van Vilsteren, nr. 191/2 en 335.

De Vylder Joannes (° 1724, † 17.02.1810), zn. van Matthijs en Petronelle Van den Abbeele, leenman, landbouwer, Rietveldstraat / Nieuwstraat / Mageret, x Josine de Wilde, xx (07.07.1754) Van Rysselberghe Joanna (° 1726-27), kinderen: Livinus (° 1756), Pieter (° 1762), Bernardus (° 1765), Josephus (° 1768), Jacobus (° 1774), dienstpersoneel: Livine Van de Velde (° 1770), Bernardus De Graeve (° 1776).

Politiek: Schepen: 1790, Adjunct Municipaal Agent: 1796.

De Vylder Jean Macharius (°1752-54), zn. van Paulus, leenman, landbouwer, Quastraat, 1774 *wwe Paulus De Vilder*, 1786 *Joannes De Vylder fs. Paulus* “syne hofstede Z de Quaestraete, groot 610 roeden”...(Q. 1759-1799, 94, dl. II), x Elisabeth Van Leuven (° 1744-45), 2 kinderen: Livine (° 1774), Livinus Joannes (° 1785).

Politiek: Schepen: 1790, Municipaal Agent: 1796, Gemeenteraadslid: 1800, 1810-1822, Repartiteur: 1810.

De Vylder Lieven (° 1731, † 11.04.1810), zn. van Matthijs en Petronelle Van den Abbeele, leenman, landbouwer, Kasteelhoek, *Wwe Matthijs De Vilder*, 1769 *Livinus fs. Matthijs fs.* “Haere hofstede ten broucke, groot 980 roeden” ... “d’aude stede van den heere de Vilsteren d’amelroij, groot 724 roeden” (Q. 1759-1799, 74, dl.I), x Pauwels Marie (° 1744-46), kinderen: Adriana Marie (° 1771), Jacobus (° 1772), Joanna Jacoba (° 1774), Josephus (° 1776), Marie-Thérèse (° 15.07.1780), Jan (° 1782), Colette (° 17.07.1784), Bernardine (° 26.08.1785), Luc-Bernard (° 19.05.1787), Pieter-Frans (° 12.09.1790).

Politiek: Schepen: 1790/1791.

De Vylder Pieter (° 1763, † 26.01.1839), zn. van Paulus, landbouwer, Meersstraat, 1794 “hofstede W de meerschstaete, groot 504 roeden”... (Q. 1759-1799, 23, dl. II), 2 kinderen.

Politiek: Municipaal Agent en Adjunct Municipaal Agent: in functie in 1807.

De Wilde Jacques (° 28.09.1756), zn. van Joannes en Joanna Jans(s)ens (tiende van de dertien kinderen), landbouwer, Hoeksken.⁸²

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801.

De Wilde Pieter Francies, (° 1751-56), zn. van Adriaen (fs. Mattheus) en Joanna De Letter, leenman/pachter, landbouwer, Eekhoek, “*sijne hofstede W geertruijdenstratie Z den wulf O t’ stedeken ende N den calvereijbosch, groot 300 roeden*”... “het stedeken Z de Laernestraete W den wulf N den calvereijbosch van d’aelmoe-senije van Ste Pieter O d’hofstede van het begijntien Deblocq, groot 422 roeden”... (Q. 1759-1799, 22 dl. I), x Van Peteghem Pieternele (° 1746), dienstpersoneel: Jan

⁸² RAB, Parochieregisters Laarne. Telling van 1796, nr. 1081.

Baptiste Kaluwe (° 1754), Florentine Vereecken (° 1763), Jacobus Boone (° 1778).
Politiek: Gemeenteraadslid: 1800, Repartiteur. 1801.

Everaert Pieter (° Lochristi 1740, † 10.11.1805), zn. van Jan en Petronelle van Bastelaere, leenman, landbouwer, Nieuw-sstraat/Mageret, *Gillis Everaert, 1737 wwe. Gillis, 1759 Pieter fs. Gillis “hofstede van Jeronimus Bagaillia te Beirvelde N dheystraete* (Q. 1718-1852, 141dl.II), *de ettinghe, groot a) 559 roeden b) 2 geme-ten* “... ⁸³ x De Vos Catherine (°1735-36) dochter van Michiel en Joanna Van Driessche, kinderen: Livine Marie (° 1767-68), Joannes (° 1769), Jan (illigimus) (° 1770), Angeline (° 1771), dienstpersoneel: Pieter Joannes Hoogewijs (° 1771), Joannes Braeckman (° 1771).

Staat in de quote- en landboeken van de heer van Raveschoot vermeld als leenman (1787-1795) ⁸⁴.

Politiek: Burgemeester: 1793, Gemeenteraadslid: 1800-1802, Repartiteur: 1801.

Everaert Judocus, landbouwer

Politiek: Schepen: 1791.

Everaert Jean Livin (° 1769, † 26.02.1826), zn. van Pieter en Catherine De Vos (zie hoger), landbouwer, Nieuw-sstraat/Mageret, kozijn van Pieter Jozef Walrave.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-1813, 1819-1825, Schepen: 1822-1825.

Haghens Lievin (° 18.10.1754), zn. van Pieter (leenman), landbouwer, Kerkstraat, *1785 Livinus Haeghens fs. Pieter “sijne hofstede ten opstalle W het rodt, groot 800 goeden”* ... (Q. 1759-1799, 130 dl. II), x Lievens Marie Thérèse (° 1758), kinderen: Regine (° 1788), Barbara (° 1792), ?.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1802-11.

Herrebaut Francies ook Errebaut Frans (° Lochristi 1752-53, † 11.10.1818), zn. van Judocus en Maria Livina Van de Kegels, landbouwer, Rivierstraat, *1795 Livinus Herrebaut fs. Judocus “sijne hofstede O Rivierstraet, groot 375 roeden”/“in de stede van wijlent Christiaens Baes d’heft van 685 roeden”/ “sijn hofstede O de revierestraete N den strupacker W den cordelaubosch, groot 375 roeden” / “d’au-de stede W de revierestraete, groot 584 roeden”* (Q. 1759-1799, 52-53 dl. II).. *1783 Frans Herrebaut, “d’hofstede van Pieter Hooghewijs W de revierestraete, groot 254 roeden”*... (Q. 1759-1799, 63 dl. II), x Vereecken Pieternelle (° 1757, S. A.), xx (01.01.1781) Valcken Marie Joanna (° 1769, T.4), kinderen: Viene Triene (° 1785), Jacoba (° 07.11.1787), Andries (° 1790).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1813-19.

⁸³ E. Schepens, *Het leen- en renteboek van het leenhof en van de heerlijkheid Raveschoot omstre@ks 1767*, in: *Castellum*, IX, nr. 1, 1992, p. 15.

⁸⁴ RAB, gemeentearchief Laarne Oud Regime, nr. 30.

Luyckx Jean Baptiste (° Mechelen, 06.01.1765), landbouwer, Ertbuur, x Matthijs Jeanne Thérèse (°1761), inwonende schoonzuster: Matthijs Joanna Francine (° 1764), spinster, dienstpersoneel: Volckaert Augustin (° 1804), Drieghe Guilhelmus (° 1808), Claus Johan (° 1814), Van Laecken Livina (° 1818).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-13.

Matthijs Jacobus (° 1763, † 27.09.1820), zn. van Joannes en Marie Schepens, leenman, landbouwer, Kerkstraat, 1796 *Jacobus Matthijs fs. Joannes “d’hofstede N ende O de straete Z de dreve van de mote ZW de bochten, groot 1246 roeden”* (Q. 1759-1799, 124, dl. II), x Joanna Jacoba De Vylder (°1726), dochter van Livinus en Marie Pauwels (zie hoger).

Politiek: Burgemeester: 1791, Gemeenteraadslid: 1800-1801, 1810-1811, 1813-1819.

Matthijs Pierre François (°1760, † 16.02.1815), zn. van Jacques en Elisabeth Van Damme, leenman, landbouwer, Rivierstraat, ongehuwd, huisgenoten: Catherina Livina Matthijs (° 1759), Coleta Matthijs (° 1763), Joanna (° 1767), Paulus (° 1770), Marie Pieternelle (° 1774), dienstpersoneel: Pieter Jacobus Van den Berghe (° 1770).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-1813.

Peeters (Pieters) Jacques François (° 1778, † 02.02.1837), zn. van dr. Jean-Baptiste Peeters fs. (° 1749) Pieter, gezondheidsagent/geneesheer, Dorp/ Molenstraat, 1777 *Joanne Kieckens weduwe van Pieter Pieters, 1783 mijnheere Jan Baptiste licentiaet in de medecijnen, “d’hofstede te kerkhove W de dreve N de straete Z t’kerckestuck, groot 197 roeden”* (Q. 1759-1799, 219 dl I), x Bauwens Felicita, (°1782), zuster van notaris Casimir Bauwens (zie hoger), 4 kinderen: Paulina (°1809), Coleta (° 1819), Casimirus (° 1820), Felix (° 1823), dienstmeid: Grotenbrille Benedicta (° 1798).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1812-1836, Schepen: 1812-1813, 1819-1836, Burgemeester: 1836.

Piens Pieter Joannes, (° 03.01.1758, † 16.04.1809), zn. van Theodor en Elisabeth De Meersman, leenman, hoefsmid, Dorp, 1754 *Pienens Theodor, “d’hofstede in ‘t dorp”*... (Q. 1718-1759, 151 dl. I) / 1795 *Pieter Joannes fs. Theodor, “d’hofstede in t’ dorp Z straete W de weg van d’heere baron”*... (Q. 1759-1799, 257 dl. I), x (11.02.1795)Van der Ginste Joanna Pieternelle (° 1761), 4 kinderen, dienstpersoneel: Theodor Cools (° 1770).

Politiek: Gemeenteraad: 1802-10.

Ra(e)man Pieter (° 1736), zn. van Adriaen en Byle Joanna, leenman, landbouwer, Eekhoek, 1775 *“d’hofstede ter Eecken O & Z de straete W naervolgende partijcken*

ende N d'hofstede Jan De Wilde, groot 455 roeden... "*de coninginnestede N de straete O Jan Segers Z d'eersten parcq van den heer baron*" (Q. 1759-1799, 46 dl. I), x Marie Françoise Williard (° 1752), kinderen: Ariaen Francies (° 1779), Dominicus (° 1782), dienstpersoneel: Pieter Francies De Baere (° 1760), Livinus Braeckman (° 1765).

Politiek: Schepen: 1789, 1793.

Rombaudt(s) Jean-Baptiste⁸⁵ (° St.-Gillis-Dendermonde 24.07.1779, † Wetteren 04.11.1859), gemeenteontvanger (1804-1832), boekhouder Bureau van Weldadigheid (1817-1832), secretaris (1822-1859) te Wetteren, burgemeester te Laarne (1811-1819), en tijdelijk te Schellebelle en te Serskamp.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-19, Burgemeester: 1811-1819.

Rooman-De Block Charles⁸⁶ (° 01.04.1772, † 10.04.1855), zn. van Joannes Baptiste en Isabelle van Cazelee, ex-handelaar (lijnwaad) / grondeigenaar, heer van Wassenaere, Adegem, Beerst, Ertbuer, x (Brussel, 10.06.1794) Marie Joséphine Jeanne De Block, dochter van Lievin Charles en Jeanne d'Artevelde, 5 kinderen: Eugène Charles Liévin (° 15.11.1794), Hyppolite Jean Joseph (° 22.09.1795), Théodore Josse (° 15.09.1798), Zoë Marie Thérèse, Félicité Charlotte, kocht in 1810, vnl. Te Wetteren (Ertbuer), voor 41 ha. grond bij verkoop van nationale goederen⁸⁷.

Politiek: Burgemeester te Laarne (1812-19), kandidaat adjunct-burgemeester te Gent (1817-22), schepen van Gent (1817-1822), lid van de Provinciale Staten van Oost-Vlaanderen (1816-21), kandidaat gemeenteraadslid 14.07.1836 (lijst der "clericalen", niet verkozen), senator arrondissement Eeklo (1835-45).

Scheire Pierre (° 1731), landbouwer, Brandemanstraat, 1784 "*d'hofstede W de Brandemanstraete, groot 164 roeden*"... (Q. 1759-1799, 57 dl. II), bezat cijnsgronden van de heer van Raveschoot: a) 748 roeden, b) 2 gemeten⁸⁸, x Vervaeet Pieternelle (° 1751), 3 kinderen: Barbara (° 1776), Livina (° 1782), .?. (° na 1784).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801-11.

⁸⁵ R. Uyttendaele, *Wetteren 1780-1900, kroniek van een gemeente*, Wetteren 1980, p. 96-97.

⁸⁶ G. Van Hoorebeke, *Le nobiliaire de Gand, ou fragments généalogiques de quelques familles nobles qui ont résidés ou qui résident encore en cette ville*, Gand, s. d., p. 176-179. K. DEVOLDER, *Gij die door 't volk gekozen zijt ..., De Gentse gemeenteraad en haar leden (1830-1914)*, in: *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XX, Gent, 1994, p. 389.

⁸⁷ J. Lambert, *Verkoop van nationale goederen*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, p. 194, bij H. Balthasar, *Structuren en mutaties bij het politieke personeel. Een studie van het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd (1780-1850)*, doctoraatsverhandeling, R. U. G., 1969-1970.

⁸⁸ E. Schepens, op. cit., p. 26.

Scheire Jean (° 1762 of 1764), zn. van Ambroise, leenman, landbouwer, Eekhoek (T4/19 of 70), 1791 *Joannes Scheire fs. Ambrosius* “*haere* (vorige eigenares: weduwe. Jan Vervae) *hofstede ter eecken met het singelken daer W aenne O den seroonacker ende Z den grooten heuffel van dhoirs Jan Dauwe ..., groot 350 roeden*” (Q. 1759-1799, 12, dl. I), x Vereecken Adela (° 1760) of / en (mogelijk in een tweede huwelijk) Ryckers Isabella (° 1772).

Politiek: Lid weldadigheidsbureau: 1808, Gemeenteraadslid: 1811-1813, 1819-1822.

Schelfaut Jean (° 1745), zn. van Marijn, landbouwer, Holeinde en Callestraat, 1768 *Jooris Schatteman* (schoonvader), 1786 *Joannes Schelfhaut fs. Marijn*, “*d’aude stede Z de voorgaende stede* (d’hofstede int’ hollende) *O de geerstraete W d’haesacker groot, 388 roeden*”... (Q. 1759-1799, 82 dl.III), x Schatteman Pieternelle (° 1757), kinderen: Jan Marinus (° 1784), Nelle Trese (° 1785), Ariaenemie (° 1787), dienstpersoneel: Cies Saey (° 1770), Macharius Mattens.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1813-1836.

Schepens Lieven (° 1726), landbouwer, Nieuwstraat/Mageret, *Lieven Schepens fs. Joos*, 1731 *Adriaen Schepens fs. Lievens*, 1759 *vidua Marij Bracke weduwe*, “*d’hofstede int maegheret, groot 151 roeden*” ... *Adriaen Schepens fs. Lievens* “*t derde deel in d’hofstede van Jooris Bracke O de brandemanstraete, groot in t’geheele 600 roeden*” ... *Lieven Schepens fs. Adriaens* “*hofstede int maegherhet...groot 426 roeden*” ... “*dhofstede int maeghereth...groot 444 roeden*”... “*dhelft d’hofstede int maegerheet dander helft Lieven Schepens fs. Adriaens... groot 426 roeden*”... (Q. 1759-1799, 175, 176, 185 dl. II), x Seghers Judoca, inwonende zuster of schoon-zuster: Elisabeth Seghers (° 1730).

Politiek: Schepen: 1790-1791.

Seghers Antoine (° 1763), zn. van Livinus Seghers (° 1728), landbouwer, Meirhoek, (zie verder).

Politiek: Repartiteur: 1809-10, Gemeenteraadslid: 1811-1813.

Seghers Jean François, zn. van Jacobus (° 1716) landbouwer (Meirhoek), “*de gore heide, Joannes Seghers fs. Jacobus, 1030 roeden, Jacobus Seghers, 1000 roeden*”⁸⁹, *Joannes Seghers, zn. van Jacques en Catharina van Leuven, dochter van Pieter, verhief twee lenen...bij veltmeersch..., waarvan een partij land genaemt het walleken*”⁹⁰.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1800.

⁸⁹ E. Schepens, *op. cit.*, p. 16.

⁹⁰ E. Schepens, *Oude huisnamen te Laarne*, in: *Castellum*, XII, nr. 3, 1995, p. 33.

Seghers Lieven (° 03.10.1723), zn. van Paulus en Seghers Judoca, zn. van Lieven, leenman/pachter, landbouwer, Meersstraat, 1733 *Lieven Seghers fs. Jans, Lieven Seghers fs. Paulus*, “*sijne hofstede O de meerschstraete Z dhofstede van dhoors Jacobus Seghers..*”(Q. 1718-1758, 206, 207 dl. I), *Lieven Seghers fs. Jans*, 1760, *Lieven Seghers fs. Paulus* “*sijne hofstede O de meerschstraete Z d’aude stede... groot 600 roeden*” (Q. 1759-1799, 31 dl. II), x weduwnaar v. Marie Catherine Seghers, kinderen: Catharina (° 18.05.1755), Frans (° 18.07.1759).
Politiek: Schepen: 1791-1793.

Seghers Lieven (° 1727, † 31.12.1816), zn. van Jacobus (leenman) (fs. Lieven ° 22.11.1727) en Catharina van Leuven, leenman/ pachter, landbouwer, Meirhoek, *Jacobus Seghers* “*sijne hofstede ter meeren*” (Q. 1718-1758, 118 dl. I), 1783 *Lieven Seghers fs. Jacobus* “*sijne hofstede gheleijt uijt d’hofstede schaeplochtinck* (Molenstraat) groot 20 roeden”... (Q. 1759-1799, 213 dl I), x weduwnaar. v. Doorsele Catherine, 2 kinderen: Raphaël Anthonius (° 1763), Coleta (° 1764), xx Michiels Joanna (° 1733), 3 kinderen: Livina Jacoba (° 1769), Dorothea (° 1770), Joanna Baptista (° 1771).
Politiek: Burgemeester: 1789-90.

Seghers Pieter Livinus, landbouwer, x (30.04.1754) Van Rysselberghe Livina.
Politiek: Gemeenteraadslid: 1800.

Van Damme Jacobus (° Laarne 1734), zn. van Lieven, leenman, landbouwer, Meirhoek, 1765 *Lieven van Damme fs. Baudewijn*, 1780 *Jacobus van Damme fs. Lieven*, “*D’hofstede ter meire... groot 779 roeden*”... (Q. 1759-1799, 180 dl. I), x (24.05.1762) De Vylder Joanna Petronella (° 1738), kinderen: Wannemie (° 1766), Jan (° 1767), Pieter Frans (° 1769), Treseken (° 1775-76), Trientje (° 1778), Augustinus (° 1780), Dienstpersoneel: Pieter Eye (° 1763), Wanne Vine Schepens (° 1764).
Politiek: Schepen: 1789, 1793, Repartiteur. 1800-1801.

Van Damme Jan (°1767), zn. van Jacobus (zie hoger), pachter, landbouwer, Termstraat, 1789 *Joannes fs. Jacobus*, “*sijne hofstede Z de termstraet* “...(Q. 1759-1799, 97 dl. I), x (26.05.1789) Raes Catherine Livina (° 1756), kinderen: Coleta (° 06.03.1792), Marie (°1799), Jan-Baptiste (° 18.05.1794, †), Jan-Baptiste (° 1796), Serafina (° 1806), Pieter (° 1807), Victoria (° 1808), Anna (° 1810), Maria (° 1820), dienstpersoneel: Stoppelaere Catherine (° 1766).
Politiek: Gemeenteraadslid: 1813-25.

Van Den Abbeele Bernard (° 25.01.1748), zn. van Joannes en Joanna Hooghewijs, landbouwer, Rivierstraat, parochie Beervelde, *Joannes vanden Abbeele*, 1776 *de kinderen van Joannes van den Abbeele*, 1785 *Bernardus vanden Abbeele fs. Joannes*

"sijne hofstede O revierenstraete N vaetmansacker W de rieckackers, groot 370 roeden"... (Q. 1759-1799, 100 dl. III), x Vervaeet Isabelle (° 1743-44), kind: Adriana (° 29.01.1785), Broer (inwonende vrijgezel): Francies Van Den Abbeele (° 15.01.1744), dienstpersoneel: Marie Jacoba Verheyden (° 1762), Michiel Minnebo (° 1773).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801-1811.

Van der Meulen Joannes Franciscus (°1746-1748), landbouwer, Rivierstraat, 1773 *Joannes Frans Vandermeulen "sijne hofstede t' meulestuk, N d'heystaete O t' meulestuk van Leijssens Z cockeloerheijen W den nieuwenackere, groot 608 roeden" ... "dhelft t'waeterlaet nu door hem Raman behuijst O de revierstraete ... groot 456 roeden"...* (Q. 1759-1799, 87), x De Veirman Liesbeth (° 1750), kinderen: Livinus (° 1774), Livine Marie (° 1776), Wanneken (° 18.01.1781), Judocus (° 29.10.1783), Marie-Thérèse (° 17.06.1787), Pieter-Jan (° 01.11.1790), Jan-Baptiste (° 03.03.1792), dienstpersoneel: Jacobus Dierick (° 1741), Rigina Vliegheers (° 1767).

Politiek: Schepen: 1790, Repartiteur: 1800, Schepen, Adjunct-burgemeester, benoemd op 21.12.1807. Hij weigerde de benoeming.

Van der Moeren (Guilliaume)Emanuel (° Izegem 1734, † Laarne 05.02.1808), zn.van Joseph en Marie Catherine van Haute, broer van kapelaan castraal Albert Ferdinand, Griffier, Dorp, x (26.07.1785) Anna Catharina D'hollander (°1762), dienstpersoneel: Dionysius De Wilde, Eekhoek, (°1767), Josyne De Weese, Quastraat,(°1765).

Politiek: Griffier van de graaf: 1783-1792, Ontvanger en gevolmachtigde: 1792-tot ?

Van Der Vennet Jacques (° Heusden 1763), zn. (7de kind van 9) van Pieter Van der Vennet x Judoca Colman (geh. 16.04.1750), pachters van Cattenaye (Ertbuur), landbouwer, Eekhoek, 1790 *Jacobus van der Vennet fs. Pieter "sijne hofstede ter potten O en N de straete W de rogier van den heere baron ende Z den casteelwal groot 380 roeden"...* *"d'aude stede ghenaeamt pagiemeersch W de brouckstraete N een andere straete O den nijsbrouck... groot 386 roeden"...* (Q. 1759-1799, 60), x Vandermeulen Marie-Thérèse, ook Vermeulen Theresia, (° 1759), 5 kinderen: Francisca (° 1793), Johan (° 1796), Coleta (° 1799), Maria (° 1803), Pieter Joseph (° 1806), Dienstbode: Van Damme Emmanuel (° 1799).

Politiek: Repartiteur 1809-1810, Gemeenteraadslid: 1810-1811, 1813-1819, 1822-1855, Schepen: 1836-1855.

Van der Vennet Joannes (° 1750), Oudste zn van Pieter Van der Vennet x Judoca Colman (geh. 16.04.1750), pachters van Cattenaye (Ertbuur), leenman, landbouwer, Dorp/Molenstraat, x De Vylder Petronella (° 1757), kinderen: Joanna (° 1777),

Frans (° 1778), Pieter (° 09.05.1779), Jacoba (° 15.11.1780), Jacobus (° 03.06.1781), Catherine (° 1783), Charles (° 1784), Jacobus (° 1786), ..., dienstpersoneel: Macharius Clerick (° 1768), Thérèse Van Mossevelde (° 1746).

Politiek: Schepen: 1789.

Van (H)eesvelde Francies (° 05.10.1739), zn. v. Pieter Van Eesvelde (° 1706), landsman, Meirhoek en Marianne Trese Lebbecke⁹¹, landbouwer, Meirhoek, 1729-35 *Pieter van Eesvelde fs. Jans "dhofstede N den meulenkouter Zde straete O dhofstede dhoirs Jan Schepens, groot 617 roeden"* ... (Q. 1718-1756, 89), 1788 *Frans van Eesvelde fs. Pieter, "den boterhouck nu haere (wwe. Wanzele) O den boterhouck hofstede van de wwe. Jacobus Debaere, groot 1080 roeden"*... (Q. 1759-1799, 155).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801-1810, Repartiteur: 1800.

Van Hoeymissen Theodor (° 1731), leenman, herbergier/landbouwer, Heirweg, 1767 *Theodorus van Hoeijmissen, "d'hostelrije de sterre N den herwegh Oden langhen ende barberen ackere W den cleens ackere, groot 400 roeden"* ... "d'aude stede Z den herwegh O den houckacker W de naervolgende patije, groot 500 roeden" ... (Q. 1759-1799, 244), x Hoogewijs Louise (° 1731-33), Inwonenden: Thérèse Judoca Hoogewijs (° 1770), Coleta Philippina Hoogewijs (° 1774), dienstpersoneel: Sylvester Verschraegen (° 1768).

Politiek: Vermeld, maar achteraf geschraapt, als schepen in 1793.

Van Imschoot Jacques (°Mariakerke 1770, † 10.04.1816), zn. van Joannes Francies en Pieternelle Isabelle Vermeulen, schoonzoon van Jacobus Van Damme (zie hoger), landbouwer/herbergier, Schepenhuis ⁹², Dorp, x Catharina Marie Van Damme (°1778), 3 Kinderen.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1808-1810, 1812-1814 (geschorst), Schepen: 1808, 1812-1814.

Van Mossevelde Jean (° 11.06.1750, † 08.12.1814), zn. van Nicolas en Jeanne Van Acker, schoonbroer van veldwachter Jacques Schepens, leenman, landbouwer, Meersstraat, 1781 *Joannes van Mossevelde fs Niclais "D'helft van d'hofstede aende meerstraete d'ander helft Jacobus Lammens ... groot 342 roeden"* ... (Q. 1759-1799, dl. II, 19), x (20.01.1779, dispensatie consanguinitatis in tertio gradus) Colette Seghers, dochter van Lieven en Catherine Van Doorsele (zie hoger), 4 kinderen,

⁹¹ Pieter van Eesvelde en Marianne Trese Lebbecke hadden kinderen: Joannes (°1737), Marie Judoca (° 09.03.1738), **Francies** (° 05.10.1739), Gille (° 09.07.1742), Joanna Maria (° 13.09.1749), Geeraert (° 22.06.1752), Jan-Frans (° 09.08.1755). Dienstpersoneel: Josyne De Baere (°1771) en Dries De Baere .

⁹² AKL, voorlopig nr. 332.3.

dienstpersoneel: Brigitta Van Mossevelde, Joannes De Smet.

Politiek: Municipaal Agent: 1797-1798 (afgedankt wegens onbewaamheid).

Van Nieuwenhuyze Lievin ⁹³

- a) (°Destelbergen 1750, † 31.08.1825), zn. van Joannes en Petronelle Meireson, pachter, landbouwer, Mageret/ Breestraat, 1787 *Livinus van Nieuwenhuijse "d'helft van d'hofstede aent'magerhet geseijt cleen gendt cheijnsgrondt d'ander helft Gillis Van Brussel O de magerethstraete Z t'vossenstraetien van 150 roeden"*...(Q. 1759-1799, dl. III, 210), x Van Brussel Marianne (° 1765), kind: Pieternele (° 1787), inwonenden: Judoca van Brussel (° 1765), Tine van Brussel (° 1768), Pieter van Brussel (° 1773), dienstknecht: Louis Audenaert (° 1763).
- b) (° 1754), zn. van Pieter, pachter, landbouwer, Kasteelhoek, *Lieven van Nieuwenhuyse fs. Pieter; " sijne hofstede ten broucke W straete N de heere baron van Laerne ...W smeyerstede, groot 450 roeden"* ... (Q. 1759-1799, dl. I, 73), x (06.02.1781) Van Driessche Albertine (°1762), 4 kinderen: Ariaen Franciscus (°1783), Pier Vien (°1784), Colette (°1785), Elisabeth (°1788).

Politiek: Pointer van Raveschoot⁹⁴, Municipaal Agent. 1796, Ex-procureur ⁹⁵.

Van Peteghem Jacques (° 1774), landbouwer, mogelijk de zn. van Jacobus Van Peteghem, 1774 *Jacobus van Peteghem fs. Ferdinand, "d'helft van d'hofstede t'eesvelde..., groot 384 roeden"*...(Q. 1759-1799, dl. II, 239), x (07.01.1772) Van Overmeire Livina.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1810-1811, 1813-1819.

Van Rysselberghe François (° 1745) landbouwer, Rivierstraat, x Van Rijsselberghe Theresia (° 1743), 5 kinderen: Catherine (° 1768), Marie (° 1769), Joanna Livina (° 1771), Gilles (° 1771), Jan (° 1775).⁹⁶

Politiek: Candidaat Municipaal Agent: 1795.

Van Rysselberghe Pieter (° 1748, † 31.10.1813)), zn. Joannes (°1716) en Marie-Thérèse Cabbeke, leenman, landbouwer, Kerkstraat, x weduwnaar in 1796 (T4/813).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1801-1810.

⁹³ Lieven van Nieuwenhuyze was pointer/zetter binnen de heerlijkheid van Raveschoot. Het is dan ook waarschijnlijk dat hij die op Mageret woonde, in 1796 *agent muncipal* was.

⁹⁴ RAB, OAL, nr. 31, Quote boeken & Ommestellingen van de heerlijkheid Raveschoot.

⁹⁵ RAG, Fonds Scheldedepartement, nr. 3197/16, Burgerregister van het kanton Overmere, nr. 377/238. Met dank aan A. Van De Sompel.

⁹⁶ Mogelijk zijn zowel Frans als Pieter Van Rysselberghe zonen van Joannes en Thérèse Cabbeke, die 7 kinderen hadden: **Pieter** (° 1748), Catherine (° 1753), Lieven (° 1756), Jan (° 1760), Isabelle (° 1761), **Frans** (° 1762), Judocus (° 1765).

Verdeghem Josse, Van Verdeghem Judocus, Veirdegem Judocus, (° 1760, † 02.07.1835), zn. van Augustijn en Jacoba Van Brussel, kleermaker, Klein Gent/Breestraat/Zevenstraat, 1785 *Judocus Verdeghem “d’helpst hofstede aen t’magerhet gheseyt cleen gendt Z en W de straete...groot 588 roeden”...*, x Livina Schatteman (° 1760), xx Judoca Marie Schatteman

Politiek: Adjunct Municipaal Agent: 1798.

Vervae Jan Frans (° 1765) zn. van Jacobus, herbergier, rentenier, leenman/pachter, Schepenhuis, Dorp, 1791 *Joannes Frans Vervae fs. Jacobus “d’hofstede van den heere baron met het gonne van de prochie te kerckhove O straetien pastoreel N meerschcautere bosch W d’hofstede wwe Jan Walrave Z de plaetse... groot 484 roeden”...* (Q. 1759-1799, 268).

Politiek: Repartiteur 1809-1810, Gemeenteraadslid: 1800-1801, 1822-1843.

Vervae Judocus (° 1733-34, † 11.01.1810), zn. van Guibert en Anne Clauwert, landbouwer, Nieuwstraat/Mageret, ... *de wwe Gijsselbrecht Vervae, 1768 Judocus fs. Gijsselbrecht “D’hofstede W de Santstraete Z de straete komende van t’magerhet, groot 330 roeden” ...* (Q. 1759-1799, 149), x Josine Livine De Meyer, xx Marie-Anne De Strooper, (° 1744), kinderen: Joannes (° 1769), Judocus (° 1775), Sebastiaan (° 1780), Pieter (° 1784), 2 kinderen ° na 1785.

Politiek: Schepen: 1789, 1791, 1793.

Vilain XIII Charles Joseph François Guislain⁹⁷ (° Gent, 21.06.1759, † Wetteren 08.09.1808), jongste zn. van burggraaf en staatsman Jean Jacques Philippe Vilain XIII en Marie-Angélique du Bois de Schoondorp, majoor in het Oostenrijks leger, officier in het regiment van Clerfayt (infanterie nr. 9), nam actief deel aan de Brabantse Omwenteling (1789-90), ging in ballingschap naar Engeland en Frankrijk, koos voor de Franse overwinnaars na de nederlaag van Oostenrijk wat hem de burgemeesterssjerp in Wetteren (1803) en later in Laarne en Schellebelle opleverde, door Napoleon luitenant-wolvenjager in het Scheldepartement benoemd, grondeigenaar, rentenier, x gravin Thérèse Caroline van de Woestijne de Rooborst, 1 kind: Charles Hippolyte Vilain XIII (° Parijs 1796), die eveneens burgemeester van Wetteren werd (1822-1873).

Politiek: Gemeenteraadslid: 1808 (01.01.1800- 13.09.1800), Burgemeester: 1800 (01.01.1800- 13.09.1800).

Vispoel Nicolaas (° 1738, † 30.12.1818), zn. van Livinus en Adriaene Michiels, leenman/pachter, landbouwer/herbergier ⁹⁸, Dorp, 1739 *Lieven Vispoel “sijne hof-*

⁹⁷ P. M. De Wilde, *Een beknopte geschiedenis van de familie Vilain XIII*, in: *Heemkundige Kring Wissekerke*, 21e jaargang, nr. 4, 1996.

⁹⁸ AKL, voorlopig nr. 331.3, Pachtbrieven van Nicolais Vispoel fs. Lieven voor de hofstede en de herberg het Schepenhuis bij de kerk te Laarne, 10 september 1784 en 25 oktober 1787.

stede ter Eecken van Pieter Everaert...groot 355 roeden"... (Q. 1718-1758, 30), 1764 *Lieven Vispoel*, 1765 *Nicolais Vispoel fs. Lieven "D'hofstede te kerckhove Z de plaetse O d'hofstede van den heere baron N meerschcautere ...groot 200 roeden"* ...1782 *"d'hofstede vanden heere baron met het gonne vande prochie te kerckhove O t'straetien pastoreel N meerschcautere bosch W d'hofstede de wwe Jan Walrave Z de plaetse groot 484 roeden"*... (Q. 1759-1799, 268), x (16.04.1765) De Graeve Thérèse (° 1746-47).

Politiek: Schepen: 1789.

Vlieberg(h) Albertus (° 1733, † 01.01.1807), zn. van Joannes en Catherine Van Peteghem, bakker, Lepelstraat, *Joannes Vliebergh fs. Bartholomeus*, 1777 *Albertus Vliebergh fs. Joannes "sijne hofstede groot 44 roeden ghecommen uyt d'hofstede van Lieven Loufs, ..."* (Q. 1759-1799, 277), x (26.06.1776) Paelinck Marie Livine (°1758-59), kinderen: Thérèse (° 1779), Marie (° 1782), Bellevineken (° 1786), 3 kinderen (° na 1786).

Politiek: Schepen: 1789, Repartiteur: 1790, Gemeenteraadslid: 1800-1801.

Vliebergh Albert (°1775, † 02.02.1829), zn. van Joannes Bernard en Maria Theresia Paelinck, neef van Albertus Vliebergh (zie hoger)⁹⁹, bakker, Lepelstraat, x Joanna Maria Van Rysselberghe.

Politiek: Gemeenteraadslid: 1811-1813.

Walrave Pieter Jozef (° 19.11. 1774, † 08.11.1831), zn. van Judocus Francies Walrave (° ca. 1739, † 03.05.1827) en Petronelle Luyckx, kleinzoon van Johannes en Catharina Van Damme, ontvanger, Lepelstraat 42, x Joanna Judoca van Bogaert (° Moerzeke 30.06.1776, † 30.10.1812), xx Seraphina Elisa van Doorsele (° Lokeren 1776), 9 kinderen: o.m. Victoria (°24.12.1801, † 14.04.1834) latere echtgenote van Frédéric Casimir Debbaut, zn. van de Kalkense burgemeester Carolus Constantinus, Ursula (° 1806), Auguste (° 30.10.1812, † 17.07.1888) latere burgemeester van Laarne, kozijn van gemeenteraadslid Pieter Francies Matthijs ¹⁰⁰ (zie hoger), kozijn van gemeenteraadslid en schepen Joannes Livinus Everaert ¹⁰¹ (zie hoger), politieke stamvader van de latere Walrave-dynastie.

Politiek: Gemeenteontvanger: 1808-1830, Gemeentesecretaris: 1825.

⁹⁹ De broers Albertus en Joannes Bernard Vliebergh waren gehuwd met de zusters Livine Marie en Marie- Thérèse Paelinck.

¹⁰⁰ RAB, B. S., Overlijdensakte 16.02.1815.

¹⁰¹ RAB, B. S., Overlijdensakte 16.02.1826.

De Bautsmolen, een stenen bergkorenwindmolen te Laarne

MJ Baudts

De ruïne van deze molen vinden we op de eigendom van de heer Roger Ongenae in de Brandemanstraat nr. 33. In Laarne maalden vroeger vijf windmolens.

De molen van de heer Ongenae is een mengsel van grootsheid en verval, en is reeds sinds 1962 buiten werking gesteld. De romp is indrukwekkend, ongeveer 12 meter hoog met een basis van 7 meter diameter. De muren onderaan zijn bijna 1 meter dik. De maalwerktuigen waren opgesteld in de stenen romp. Rond de romp was een kunstmatige heuvel aangelegd, die nu afgegraven is.

Pierre Van Kerckvoorde-Van Hoorebeke van Lovendegem is de eerste eigenaar van de korenwindmolen die in 1866 werd opgericht.¹

In 1868 komt de molen door ruil in het bezit van de familie Charles-Louis Auman-De Ruyschere, mulders te Laarne.

Door verdeling in 1899 worden juffrouw Octavie Auman, bijzondere en het echtpaar Remi Drapier-Auman eigenaars van de molen.

In 1905 kopen Henri Bauts, landbouwer te Destelbergen, en zijn verloofde Hortensia Van Rysseghem elk voor de helft de molen van juffrouw Octavie Auman en consoorten.²

Na de dood van Hortensia op 6 oktober 1925 worden de kinderen, Maurice Achiel, Rachel Flavia, Clarisse en Alice Maria, mede-eigenaars van de molen.

Gedurende de oorlog, in 1943, werd een elektrische graanmaaldery geïnstalleerd. In 1945 werd het gevlucht en dergelijke verwijderd.³

Na de dood van vader Henri op 4 mei 1951 komt de molen in het bezit van de enige zoon Maurice Achiel Bauts. De drie gezusters Bauts verkopen « *al hunne onverdeelde rechten, samen belopende op drie/vierde delen vollen eigendom, het overige, een/vierde deel volle eigendom aan de afstandhouder toebehorende: Woonhuis met maaldery en boomgaard en de roerende goederen, onroerende bij bestemming, Meerstraat, 3, gekadaastreert Sectie C nummers 1374h, 1374, 1376b en 1376g, groot zeventien aren, zeventig centiaren.* »⁴

¹ *Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen naar gegevens van het archief van het kadaster. Tweede aflevering. De arrondissementen Eeklo en Gent*, in: *Kulturel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen*. 1961. Tweede band, 15de jaar, Gent, 1962, p. 140.

² Akte van 26 januari 1905 verleden voor Notaris Jules Soinne te Wetteren.

³ Paul Bauters, *Eeuwen onder de Wind en Wolken. Windmolens in Oost-Vlaanderen*, p. 389.

⁴ Akte van 12 november 1951 verleden voor Notaris Marcel Daelman te Laarne.

Op 19 februari 1959 wordt door notaris Marcel Daelman de eigendom van Maurice Achiel Baudts in de Meersstraat, nu Brandemanstraat, openbaar verkocht: *Lot 1: perceel grond gebeurlijk dienstig tot bouwgrond aan de Meersstraat, nu Brandemanstraat, gekadaastreert sectie C, deel van nummers 1374e en 1376L groot volgens meting 292m². Lot 2: woonhuis met afhangen en grond alsmede gebouwen van maalderij, met roerende goederen, onroerend bij bestemming, gekadaastreerd sectie C nummers 1374h, 1374k en deel van nummers 1374e en 1376L, groot volgens meting 1629m², gelegen in de zelfde straat.*⁵

Roger Clincke wordt de nieuwe eigenaar van het huis en de maalderij.

De buurman, slager Louis De Wilde-Auman koopt het stuk grond waarop hij een huis bouwde en zijn intrek nam in 1960.

Op 30 juni 1962 is het huis met twee stallen, W.C., schuur, hangaar, stalling en maalderij, groot 1629 m², openbaar verkocht door Notaris Jules Tibbaut van Kalken. Roger Ongenae kocht deze eigendom en bewoont nog steeds het huis.⁶



De stenen romp van de Bautsmolen in Laarne.

⁵ Akte en grondplan van de publieke verkoop op 12 november 1959 verleden voor notaris Marcel Daelman.

⁶ Sectie C, nummers 1376k, 1374f en 1376o: LAARNE HERZIEN, aangeboden door de Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne, p. 44.

**Bijlage I: Stamreeks van Maurice Achiel Bauts,
de laatste mulder op de Bautsmolen te Laarne**

- I Maurice Achiel Bauts, geboren te Laarne op 5 februari 1906, overleden te Gent op 19 juni 1989.
- II Henricus Bauts, geboren te Destelbergen op 29 april 1870, overleden te Laarne op 4 mei 1951.
Hij is getrouwd te Destelbergen op 1 februari 1905 met Hortensia Van Rysseghem, geboren te Zwijnaarde op 24 augustus 1880, overleden te Melle op 6 oktober 1925, dochter van Livinus van Rysseghem en Maria Theresia Colman.
- III Joannes Baptiste Bauts, geboren te Waarschoot op 26 december 1816, overleden te Destelbergen op 17 juni 1904.
Hij is getrouwd te Waarschoot op 30 maart 1864 met Pauline Roeges, geboren te Evergem op 20 februari 1840, overleden te Destelbergen op 11 juli 1880, dochter van Bernardus Roeges en Rosalie De Pauw.
- IV Judocus Bauts, weduwnaar van Maria Anna Bral, geboren te Waarschoot, gedoopt op 21 juni 1762, en er overleden op 16 januari 1850.
Hij is getrouwd voor de kerk te Waarschoot op 30 juni 1796 met Maria Theresia Van Leeuwen, geboren te Waarschoot op 13 augustus 1773, gedoopt op 14 augustus, en er overleden op 18 november 1849, dochter van Lieven Van Leeuwen en Anna Maria Martens.
- V Anthonius Baudts, geboren te Lembeke op 6 oktober 1728, gedoopt op 8 oktober, overleden te Landegem op 7 oktober 1814.
Hij is ondertrouwd op 22 mei 1759 en getrouwd te Lovendegem voor de kerk op 12 juni 1759 met Cornelia Livina De Ruytere, geboren te Lovendegem, gedoopt op 25 september 1733, overleden te Landegem op 30 april 1820, dochter van Josephus De Ruytere en Joanna Lippens.
- VI Judocus Bauts, geboren te Waarschoot op 11 februari 1696, gedoopt op 12 februari 1696, en er overleden op 30 maart 1778.
Hij is getrouwd voor de kerk te Lembeke op 5 november 1727 met Petronella Buysse, geboren te Lembeke op 31 oktober 1696, gedoopt op 1 november, overleden te Waarschoot op 16 december 1773, dochter van Georgius Buysse en Joanna Teerlinck.
- VII Anthonius Bauts, geboren te Zomergem op 12 juni 1661, gedoopt op 14 juni 1661, overleden te Waarschoot op 8 juli 1744.
Hij is getrouwd voor de kerk te Zomergem op 16 juli 1689 met Livina Van Hyfte, geboren te Zomergem op 18 januari 1668, gedoopt op 19 januari en overleden te Waarschoot op 11 juli 1745, dochter van Nicolaes Van Hyfte en Francisca Everaert.

VIII Balduinus Bauts, geboren rond 1631, overleden te Waarschoot op 17 november 1693.

Hij is ondertrouwd op 17 mei 1657 en getrouwd voor de kerk te Waarschoot op 24 november 1657 met Maria Teerlync, geboren te Waarschoot op 14 januari 1631, gedoopt op 21 januari en er overleden op 19 maart 1705, dochter van Judocus Teirlynck en Judoca De Munck.

IX Anthonius Bauts, geboren rond 1594, overleden te Zomergem op 15 augustus 1650.

Hij is getrouwd voor de kerk te Zomergem op 4 juni 1617 met Petronella Bultincx, geboren rond 1594, overleden te Zomergem op 11 januari 1679, dochter van Victor Bultinck.

X Jan Bauts, waarschijnlijk geboren vóór 1545, overleden tussen januari 1599 en 10 februari 1599.

Hij is getrouwd voor de kerk met Catheleyne Van Efte, overleden te Zomergem rond 16 maart 1628.

XI Laurens Bauts, geboren vóór 1535, overleden na 1577.

Bijlage II: Gezinsstaat van Henricus Bauts.

Henricus Bauts, geboren te Destelbergen op 29 april 1870, wonende te Laarne, en er overleden op 4 mei 1951, zoon van Joannes Baptiste Bauts en Pauline Roeges.

Geboorte: BS. Destelbergen 1870 nr. 38.

Huwelijk: BS. Destelbergen 1905 nr. 1.

Overlijden: BS. Laarne 1951.

Hij is getrouwd te Destelbergen op 1 februari 1905 met Hortensia Van Rysseghem, geboren te Zwijnaarde op 24 augustus 1880, wonende te Laarne, overleden te Melle op 6 oktober 1925, dochter van Livinus van Rysseghem en Maria Theresia Colman.

Geboorte: BS. Zwijnaarde 1880 nr.47.

Huwelijk: BS. Destelbergen 1886 nr.1.

Overlijden: BS. Melle 1925 nr.135.

Uit dit huwelijk:

1. Maurice Achiël Bauts, geboren te Laarne op 5 februari 1906, en er wonende, overleden te Gent op 19 juni 1989.

Geboorte en overlijden: DP.

2. Rachel Flavia Bauts, geboren te Laarne op 15 mei 1907, en er wonende, overleden te Laarne op 11 april 1980 en er begraven op 16 april 1980.

Geboorte en overlijden: DB

Zij is getrouwd te Laarne op 8 januari 1930 met André, Petrus Baetens, geboren te Laarne op 6 mei 1908, overleden te Wetteren op 17 maart 1993 in het Emmanuel Ziekenhuis, begraven te Laarne op 26 maart 1993.

3. Clarisse Bauts, geboren te Laarne op 31 januari 1912, wonende te Moerbeke-Waas, overleden te Lokeren op 21 november 1982, begraven te Moerbeke-Waas op 25 november 1982.

Overlijden: BS. Moerbeke-Waas 1982 nr. 53.

Huwelijk: BS. Moerbeke-Waas 1939 nr. 22.

Begravenis: DB.

Zij is getrouwd te Moerbeke-Waas op 15 juni 1939 met Edgard Ghisleen Julia Fierens, geboren te Vrasene op 4 oktober 1911, wonende te Moerbeke-Waas, overleden te Lokeren op 5 augustus 1987, zoon van Frans Fierens en Maria Delphina Franck.

4. Alice Maria Bauts, geboren te Laarne op 28 november 1915, wonende te Deinze-Bachte-Maria-Lerne, overleden op 31 januari 1977 en er begraven op 3 februari 1977.

Geboorte: DB

Overlijden: BS. Deinze-Bachte-Maria-Lerne 1977 nr. 37

Zij is getrouwd te Laarne op 31 januari 1953 met Gaston Henri BEARELLE, geboren te Zeveren op 29 mei 1914, wonende te Deinze-Maria-Lerne, overleden te Deinze op 9 december 1995.

Afkortingen:

PR: Parochieregister

BS: Burgerlijke Stand

DB: Doodsbrief

DP: Doodsprentje

De herberg 'De Posthoorn' in Laarne

Johan R.J. De Wilde

De herberg 'De Posthoorn' werd in 1715 opgetrokken aan de Heirweg in Laarne¹. Zij stond vlakbij de herberg 'De Croone', die al in de tweede helft van de 16e eeuw bestond.

Een kaart uit 1764 toont beide herbergen aan dezelfde zijde van de Heirweg nabij de hoek met de Kerkstraat (zie fig. 1). De Posthoorn stond tegenover de *Lobbeschootrede*. Dit kruispunt was de enige plaats langs de Laarnse Heirweg waar men in die tijd enige bewoning aantrof².

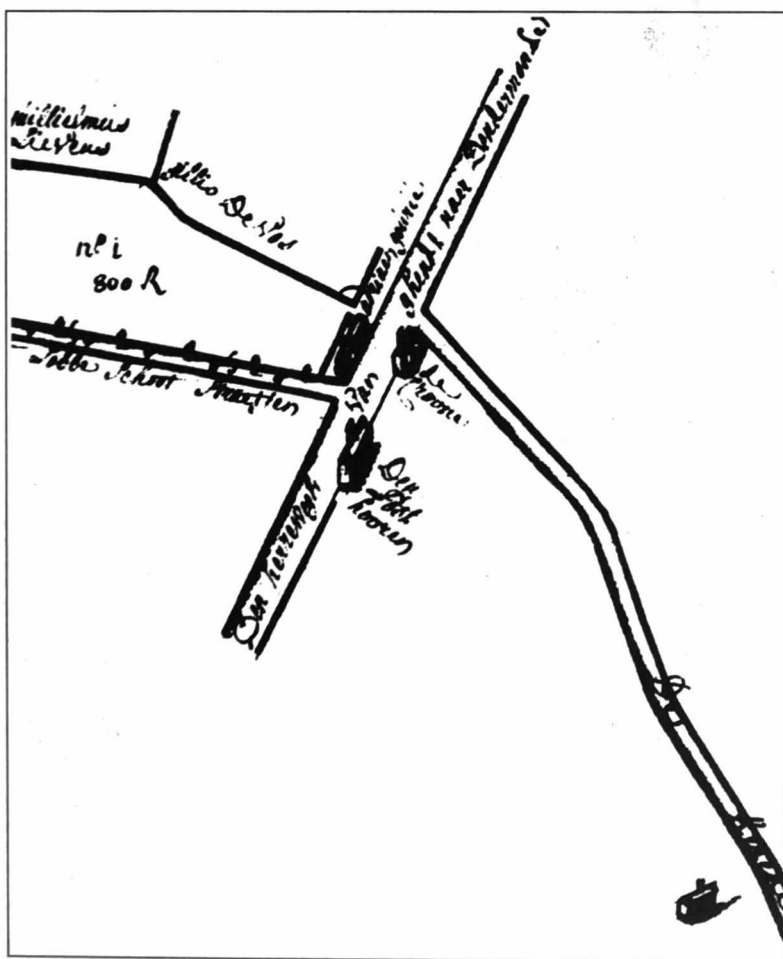


Fig. 1. De herbergen 'De Croone' en de 'De Posthoorn' volgens een kaart uit 1764 (RAG, Kaarten en plans nr. 1296).

¹ Geschied- en Heemkundige Kring voor Kalken en Laarne, *Laarne herzien*, z.p., 1991, p. 35.
² Vaststelling op basis van de Ferrariskaart (ca. 1770-1777).

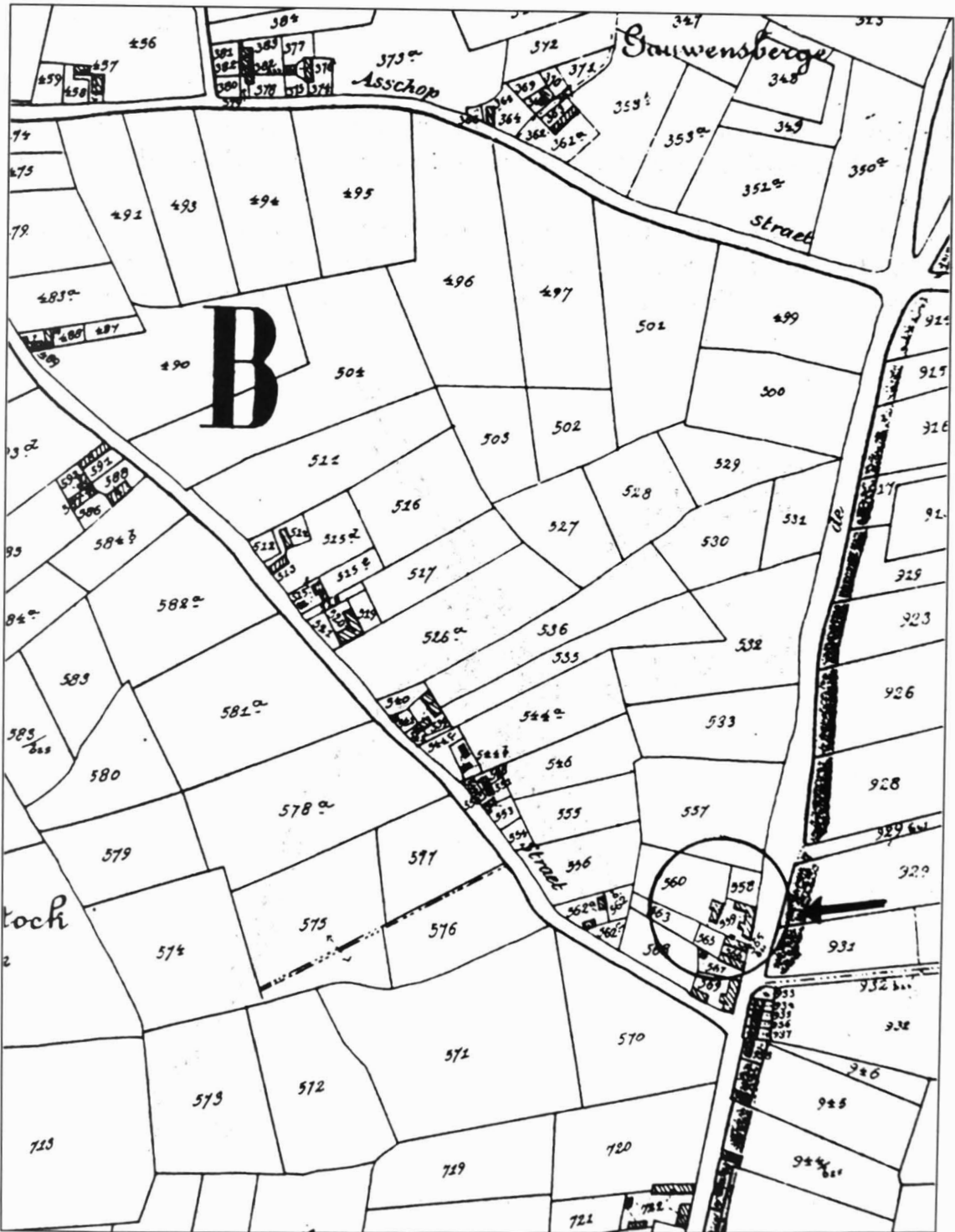


Fig. 2. Aanduiding van 'De Posthoorn' op de Poppkaart van Laarne (1860).
(Archief Castellum)

In 1773 baatte ene Gillis Claes de afspanning uit³, in de jaren 1790 een zekere Smet. In die periode stond er een linde vlakbij de herberg, zoals dat ook bij andere herbergen in Laarne het geval was.

In het midden van de 19e eeuw behoorde 'De Posthoorn' tot de bezittingen van grootgrondbezitter Carolus Rooman-Deblock. Het huis, de tuin en het land erbij hadden toen een gezamenlijke grootte van 36 a 90 ca. (kadasternummers B 558 tot en met B 560). Zoals in de jaren 1770 was de bewoning langs de Heirweg nog steeds vrij schaars (zie fig. 2).

De laatste bewoners van het huis waren de familie Albert Van Hecke-De Ketele. Het gebouw werd afgebroken in 1966.

³ E.L. Schepens, 125 jaar jaar brouwerij Walrave Laarne 1862-1987, VTB-VAB Laarne-Kalken.

AFGEVAARDIGDE bij het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen:

Marcel Meys, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

CONTACTADRES en RUILEXEMPLAREN:

André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

ADRESWIJZIGINGEN, NIEUWE ABONNEMENTEN en LIDMAATSCHAP CASTELLUM

Gewoon lid:	400,-
Steunend lid:	650,-
Erelid:	1.000,-
Beschermend lid:	2.000,-

Rekening: 393-0430850-65 Castellum:

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

De lijst van de beschermheren of -vrouwen, van de ereleden en de steunende leden zal jaarlijks in het laatste Castellumnummer verschijnen.

Castellum

Driemaandelijks tijdschrift van de VERENIGING VOOR
LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE

Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

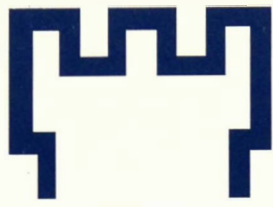
Oplage: 300 exemplaren

Omslagillustratie: "Bautsmolen" in Laarne (foto Norbert De Wilde).

INHOUD

Editoriaal	2
Het politiek personeel van de gemeente Laarne van het einde van Ancien Regime tot de Franse Tijd (1789-1814) <i>Antoon Afschrift</i>	3
De Bautsmolen, een stenen bergkorenwindmolen te Laarne <i>MJ Baudts</i>	44
De herberg 'De Posthoorn' in Laarne <i>Johan R.J. De Wilde</i>	49

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en de auteur,
en het toezenden van een exemplaar.



castellum

VERENIGING VOOR LOKALE GESCHIEDENIS
VAN KALKEN EN LAARNE



DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JAARGANG XVIII – NR. 3 – SEPTEMBER 2001

Afgiftekantoor: 9270 Laarne 1



castellum

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VOOR LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE**

BESTUUR

- Ere-voorzitter: **Jonkheer de Pessemier 's Gravendries,**
Slot van Laarne, 9270 Laarne
- Voorzitter: **Marcel Meijs,**
Kruisenstraat 31, 9270 Kalken, tel. 09 367 55 06
- Bibliothecaris: **Antoon Afschrift,**
Brandemanstraat 93, 9270 Laarne
- Penningmeester: **Lieven Hanselaer,**
Koffiestraat 61, 9270 Kalken
- Redactiesecr.: **Johan R.J. De Wilde,**
Varensbos 29, 9920 Lovendegem
- Secretaris: **André Van De Sompel,**
Kruisenstraat 70, 9270 Kalken, tel. 09 367 83 54
- Leden **Eric Balthau,**
Termstraat 80, 9270 Laarne
Dirk Clerick,
Nerenweg 72, 9270 Kalken
Felix Waldack,
J. Van De Veldestraat 7, 9270 Kalken,
tel. & fax 09 367 80 92,
e-mail: Felix.Waldack@advalvas.be

Verantwoordelijke uitgever: Johan R.J. De Wilde,
Varensbos 29, 9920 Lovendegem

EDITORIAAL

In het voorliggend nummer kunnen wij u vier bijdragen aanbieden. We openen met een bijdrage van prof. em. M. Baelde. Hij heeft het over een reglement inzake pastoorssalarissen in het midden van de 16de eeuw. Deze kwestie werd behandeld in de Geheime Raad van keizer Karel V.

Bomen en bossen waren tot in de 19de eeuw goed vertegenwoordigd in het straatbeeld van de Vlaamse parochies. In Laarne was dat niet anders. In een document uit 1792 werden de bomen geteld op de gronden van de baron van Laarne. J. De Wilde ging na welke boomsoorten men aantrof, en wat ze waard waren. Hij staat ook stil bij de verschillende dreven, die zo typerend zijn voor de dorpskom in Laarne.

Historici baseren zich voor hun studies onder meer op archiefmateriaal. E. Balthau ging na hoe het archief van de parochie Laarne in de 19de eeuw van bewaarplaats veranderde. Het werd toen namelijk van het slot van Laarne overgebracht naar het huidige Rijksarchief in Gent. Hierbij waren hooggeplaatste personen als de graaf de Ribaucourt, de Laarnse burgemeester Walrave en rijksarchivaris D'Hoop betrokken.

De laatste bijdrage behandelt de toponymie. Nadat A. Van De Sompel in 2000 een woord uitleg gaf bij de straatnaamkeuze van de Kalkense Boombosverkaveling, doet hij dat nu voor de benaming Hofland bij de Kordewagenstraat.

Het laatste nummer van deze jaargang zal onder meer afsluiten met een bijdrage over de heksenprocessen in Laarne in 1607-1608. Naast de 6 beklaagden van Laarne komen ook 2 beklaagden in Kalken ter sprake. Vooralsnog onbekende archivalia hebben immers nieuwe gegevens aan het licht gebracht.

Ondertussen blijft het bestuur van dit tijdschrift uitkijken naar versterking. In eerste instantie wordt voor het redactioneel werk een vrijwilliger gezocht. Kandidaten kunnen zich opgeven bij één van de bestuursleden die vermeld staan op de eerste pagina van dit nummer.

Betwistingen betreffende “pastoorssalarissen” te Kalken en te Laarne (1552-1556)¹

Michel Baelde

Op 22 oktober 1552 werd voor de Geheime Raad te Brussel een geschil beslecht tussen *den baillieu, meyere ende scepenen van de heerlicheden van Calckene ende Laerne, int bisdom van Dornycke ende lande van Vlaenderen, suplianten ter eendere, ende heeren Jan vander Houwe ende Roelant Aerts, priesters ende cureyten oft prochiepapen, respective vander selven prochiën, opposanten ter andere zijden*.

Eerstgenoemden beklagden zich vooral over de overdreven tarieven die beide priesters aanrekenden *int administreren vanden sacramenten ende andere rechten der heliger kercken*; voorgesteld werd *dat zij tevreden souden wesen mits den taux aldaar gestelt ende gheordonneert bijden observantie ende gewoonte van den hove van Riemen* ². Beide priesters repliceerden dat zij geenszins buiten de gewone gang van zaken waren getreden en dat zij tevreden waren *met zulcken salaris, alzoot gheordonneert ende gestatueert es gheweest binnen corten jaeren haerwarts binnen den lande vanden Vrijen ende appendenciën van dien*.

Na *replycke ende duplycke ende al tgene dat de voorseyde partyen hebben willen seggen ende overgheven* werd door de Geheime Raad de volgende regeling uitgewerkt en verplicht gesteld ³: *Eerst dat dezelve opposanten vande administratie vanden Sacramente vanden heligen doopsele niet en sullen ontfangen dan eenen selveren penninck van één vanden peters, denwelcken zij inde keersse steken sullen. Ende*

¹ De tekst van deze bijdrage verscheen reeds eerder in het West-Vlaamse tijdschrift Biekorf (1981). Het bestuur van Castellum dankt zowel de auteur als de redactie van Biekorf voor de toestemming tot overname.

In bovenstaand artikel bespreekt Prof. em. M. Baelde twee teksten: de eerste van 22 oktober 1552, en een tweede van 19 december 1556. De tekst van 1552 werd - zonder verdere toelichting - in de 19de eeuw opgenomen door F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, vierde reeks, deel 1, Gent, 1889, *Kalken*, p. 36-37. Een kopie van de tweede tekst is bewaard in het Rijksarchief van Gent, fonds Bisdom B, nr. 2041/5. Bijna een eeuw later zou men teruggrijpen naar deze uitspraak. In 1647 hadden de schepenen van Lokeren voor de Raad van Vlaanderen een proces ingespannen tegen de pastoor, onderpastoor, kapelaan en koster van Lokeren. In een schrijven van pastoor G. de Roucq aan bisschop A. Triest verwees eerstgenoemde naar de tarieven die in 1552 door de Geheime Raad van Karel V werden vastgelegd voor de geestelijkheid van Kalken en Laarne; zie Gent, Rijksarchief, fonds Bisdom, nr. B 3725/3 (19 augustus 1649)(NVDR).

² De heerlijkheden Laarne en Kalken hingen beide af van het leenhof te Wetteren, van waaruit men te hoofde ging te Dendermonde. De procedure voor de Geheime Raad te Brussel gebeurde vaak, door evocatie, na langdurige betwistingen. De kerken van Laarne en Kalken werden in de jaren zestig en zeventig erg verwoest tijdens de godsdiensttroebelen. Sinds 1559 behoorden beide parochies tot het nieuwe bisdom Gent.

³ Brussel, Algemeen Rijksarchief, Oostenrijkse Geheime Raad, nr. 670, f° 189v° en vlgd.

angaende d'administratie vanden helighen sacramento vander biechte, gheadmini-
streert in de kercke, zoe zal gheven een ieghelyck den pasteurs zijn liefste. Item
nopen de d'administratie vanden helighen sacramento vanden aultaere inde kercke,
en zullen de pasteurs anders nyt hebben dan zij van oudts gecostumeert en zijn te
hebbene, te wetene driemaal sjaers eenen natael penninck selver wesende. Item als-
men het helich sacrament der penitentie biechte des aultaers oft uterste unctie admi-
nistreert buuter der kercke, zoe zullen de pasteurs hebben twee scellijnghe parisis.
Item van ondertrauwe te doene inder kercke vanden bannen, ende solempniseren
vanden heligen sacramento des huwelicx, ende vanden lyckteecken te scrijven, sul-
len de pasteurs hebben achte, thiene, twaelfve ofte vijfhien stuvers, naer de gesta-
ethede ende faculteyt vanden persoonen. Ende de bruyt ten aultare commende, zal
ghieven een paer hantschoenen den pasteur ende eenen stuver daerinne. Item van-
den kerckganc ende purificatiën, sullen de pasteurs hebben twee scellijnghe pari-
sis. Item vanden testamenten, staet een yghelick tzynder liefste yet te laten oft niet.
Item van begraven, vigiliën met negen lessen, commendatiën, hoochmesse ofte huyl-
vaert, ende voirts al dat officium defunctorum aencleeft, voor den meersten dienst,
sullen de pasteurs hebben int generael voer al thien scellinghen grooten. Item insg-
helincx vanden middelsten dienste, int generale elck naer zijn gestaethede, d'een
meer d'ander min, tot vijf scellinghe groote. Item vanden minsten dienste, twaelf
stuvers; wel vaerstende dat de arme menschen, die byden aelmoesen leven ofte
onderhouden werden by den Disch vanden Helighen Gheest, niet betalen en sullen.
Item van een jaerbanck te doen bidden, tsondachs over de ziele van den overleden,
twaelf grooten. Item voer het jaerghetijt, te wetene vigilie ende messe, sullen zij heb-
ben achte grooten. Item van kinderen te begraven metter messe, twaelf grooten.
Ende alst kinderen zijn van buuter prochiën, XII groote.

Na deze detailrijke opsomming zou men kunnen aannemen dat beide partijen nu
tevreden zouden zijn. Toch was blijkbaar niet alles opgeklaard. Op 19 december
1556 wordt door diezelfde hoogste rechtsinstantie van de toenmalige Nederlanden
een interpretatieve tekst opgesteld, hoofdzakelijk in verband met de keuze van de
begravingsdienst en met het salaris van de koster. Volgens de parochiepriesters
mochten de erfgenamen niet beslissen over de aard van de begrafenisplechtigheid
want wel te presumeren es dat zij altyds den minsten dienst kiezen zouden en mocht
de vergoeding aan de koster niet worden afgetrokken van de salarissen van de
priesters ⁴. De beslissing is gedeeltelijk gunstig voor de geestelijkheid want de
Geheime Raad formuleerde het als volgt: *De keuze ende optie wat dienst dat men
voer den overleden doen zal, tsij den grooten dienst, middelsten oft minsten, staen
zal ter keuze ende optie vanden erfghenaemen vanden overleden, zoe verre den
overleden daer of binnen zijnen leven niet en heeft ghedisponneert, wel verstaende
dat de erfghenaemen inde voirseide keuze ende optie hemlieden zullen moeten regu-
leren naer de faculteit ende ghestaethede vande overleden, zonder dat zij naer huer-*

⁴ Brussel, *idem*, nr. 673, f° 430 en vlgd.

der beliefte zullen indifferentelyck moghen kiezen den minsten dienst; ende nopen- de trecht ofte salaris vande costers, zullen de zelve gheloent wesen boven den taux den voirseiden opposanten toeghevoucht sonder den zelven loen ofte salaris afghe- trocken te moghen wesen van het recht ofte taux den voirseide opposanten bij voir- seyde sentencie toeghevoucht. Zowel in het eerste als in het tweede rechtsgeding werden de proceskosten *tusschen partijen ghecompenseert*.

Tenslotte dient te worden opgemerkt dat vóór de toepassing van het Concilie van Trente (1545-1564), de centrale regering en andere instanties zich inspanden om de misbruiken in kerkelijke instellingen in te dijken, zij het dan op een occasione- le en dus op een onvoldoende wijze ⁵.

⁵

Zie bv. ook een analoog rechtsgeschil voor de Geheime Raad bij M. BAELE, Een ingrijpen van de centrale regering in het Groeningeklooster te Kortrijk, *De Leiegouw*, 4, 1962, p. 161-167.

Bomen op het patrimonium van de baron van Laarne op het einde van de 18de eeuw

Johan R.J. De Wilde

Tot diep in de Nieuwe Tijd was hout in geheel Europa overvloedig aanwezig én gemakkelijk te winnen ¹. De rol die dit materiaal speelde in het leven van onze voorouders kan men moeilijk overschatten. Alleen al als bouw materiaal en als brandstof heeft het hout eeuwenlang een eersterangsrol vervuld.

In Vlaanderen verdween het grootste deel van het omvangrijke bosbestand tijdens de grote middeleeuwse ontginningsbeweging (ca 1000-ca 1300)². Toch bleven bomen en kleine bossen alomtegenwoordig in het dorps- en straatbeeld van de Vlaamse parochies, en dit minstens tot het einde van de 18de eeuw.

In algemene lijnen schetsen wij hierna een beeld van het belang van deze grondstof in de toenmalige leefwereld. Zoals we zullen zien, onderkennen de hoogste sociale klassen, in casu de baron van Laarne, ook in dit opzicht hun financieel belang. Een weinig bekende bron geeft ons immers een overzicht van boomsoorten op het onroerend goed van de baron van Laarne, evenals hun aantallen en hun respectieve waarde.

1. Het belang van bossen, bomen en hout in de pre-industriële samenleving

Er bestonden diverse types van bossen. Nabij het kasteel van de plaatselijke heer bevond zich dikwijls een warande, dit is een bebost domein waar enkel door de heer zelf of in zijn opdracht mocht worden gejaagd. In Laarne is de eigenlijke warande verdwenen, maar het toponiem is bewaard gebleven ten zuiden van de kerk, nabij de Achterdreef.

In de loop van de 18de eeuw werden wel eens sierbossen ingedeeld volgens geometrische patronen. Dit is onder meer gebeurd op het kasteeldomein van Poeke ³. In het midden van de 18de eeuw werd aldaar een axiaal drevenpatroon ontworpen. In de bossen werden zichtassen vrijgemaakt, die uitzicht gaven op de kerktorens en molens in de omgeving van het kasteel. Ook in Laarne heeft hiervan een voorbeeld bestaan; maar niet in het kasteeldomein. Ten noorden van de Zevensterstraat bevond zich een bospartij met dreven, aangelegd in de vorm van een achtpuntige ster. Dit

¹ J.A. Van Houtte, *Het Verleden van Europa. Twintig eeuwen sociaal-economische geschiedenis*, Tielt/Leuven, 1992, p. 163.

² A. Verhulst, *Landschap en landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*, Brussel, 1995, p. 153.

³ Zie hierover K. Himpe, *Specifieke cultuurhistorische aspecten van het kasteeldomein Poeke*, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 40, 1989, p. 43-74.

bos was eigendom van een grootgrondbezitter ⁴.

De grootste bossen evenwel waren vaak eigendom van kerkelijke instellingen, die dergelijke bossen rechtstreeks exploiteerden. Eén voorbeeld hiervan is de abdij t'Ename, die in de 17de eeuw drie bossen bezat: één van ongeveer 122 hectaren, een tweede van ongeveer 170 hectaren, en een derde van ongeveer 95 hectaren heide en bos ⁵.

De exploitatie van dergelijke bossen gebeurde op de volgende manieren. In bossen met hoogstammige bomen liet men de bomen groeien tot ze de vereiste grootte en omvang hadden. Dan pas werden die bomen geveld en verwerkt.

Andere bospartijen waren van het type hak- of middelhoutbos, waar zowel hoge als lagere bomen voorkwamen. Die bossen werden onderverdeeld in diverse kapperceelen. Een dergelijk kapperceel (*hauw*) werd periodiek gekapt. Gewoonlijk werkte men met een vaste omloopcyclus, en waren er evenveel kappercelen als er jaren in de cyclus waren. Bijvoorbeeld: een negenjarige cyclus gaf dus negen houwen.

Naast de bossen waren bomen alomtegenwoordig in het straatbeeld. Straten en dreven waren afgeboord met rijen bomen. Sommige straten hadden zelfs dubbele rijen. Zo merkt men op de Ferrariskaart een dubbel rij bomen aan weerszijden van de weg in de Laarnse Breestraat. Die Breestraat is een kaarsrechte weg van ongeveer een kilometer lengte. In 1687 stonden er meer dan 1350 eiken. In het begin van de 18de eeuw stelt men dat deze straat een leen was, en een *langhe planterije van opgaende ende tronck eecken boomen metten grondt ende landt daer op de selve syn staende ende groeiende* ⁶.

Bomen konden ook als markering worden aangeplant, meer bepaald als grensscheiding tussen twee parochies. In het begin van de jaren 1570 plantte de heer van Kalken samen met zijn wethouders eiken plantsoen langs de *grote straete* die toen de grens vormde tussen Kalken en Destelbergen-Beervelde ⁷.

Vóór de 19de eeuw waren de meeste straten nog aardewegen. Om de passage te vergemakkelijken werden er op moeilijk begaanbare plaatsen en in karrewielen steenbrokken, maar ook takken gelegd ⁸.

⁴ Een grondplan bleef bewaard in Rijksarchief Gent, Kaarten en plans nr. 1296 (1764). Op de Ferrariskaart (1770-1777) zijn slechts 6 dreven zichtbaar. Nabij kasteel Succa in Destelbergen bevond zich een bos met 8 dreven in stervorm.

⁵ G. Tack, A. Eryvynck, G. van Bost, *De monnik-manager. Abt De loose in zijn abdij t'Ename*, Leuven, 1999, p. 169. In Laarne-Eekhoek bezat de Sint-Pietersabdij de *Balluriebosch* met een grootte van 939 roeden of 1 ha 39 a 44 ca (17de eeuw)

⁶ Archief Kasteel van Laarne, Familiearchief van Vilsteren, voorlopig nr. 335/1. Aan de oostzijde van de Breestraat bestaat heden nog steeds een restant van die dubbele bomenrij.

⁷ Rijksarchief Gent, Sint-Pietersabdij II 586, getuigenissen van Jan Van Ackere en Pieter Vervliet.

⁸ De 16de-eeuwse schilder Herri met de bles vereeuwigde deze praktijk op zijn doek 'De vlucht naar Egypte' (nu in de verzameling Bentinck-Thyssen).

De toepassing van hout ging nog veel verder. In de meeste bouwwerken werd hout aangewend. De hofstedes waren opgetrokken in vakwerk ⁹. Bij die bouwwijze ging men als volgt te werk. Op een basisstoel van timmerhout construeerde men een geraamte met balken: verticale stijlen en horizontale regels. Eik was hier lange tijd favoriet; later ook abeel. De wandvlakken tussen de balken werden opgevuld met vlechtwerk, dat vervolgens bestreken werd met klei of leem ¹⁰. Schuren bestonden dikwijls volledig uit hout: een gebinte met elkaar overlappende horizontale planken. Die werkwijze maakte het mogelijk om huizen, schuren en poortgebouwen te ontmantelen en eventueel op een andere plaats opnieuw op te richten. Men maakte een onderscheid tussen een huis in staande waarde en hetzelfde huis in liggende waarde. Hiervoor gold een vaste verhouding; namelijk 3 tegen 2. Voor een huis dat in 1777 in staande waarde op 119 pond, 14 schellingen, 6 groten en 6 denieren werd geprezen, was het prijskaartje in liggende waarde: 79 pond 16 schellingen en 4 groten. In verkoopcontracten en staten van goed uit de 17de en de 18de eeuw lezen we dat bij verschillende boerderijen ook een boomgaard stond. Vooral appelaars, perelaars, pruimelaars, moerbeibomen en krielaren werden veel aangeplant. Dit alles was trouwens vaak omgeven door een *tuin* of een *weer*, dit is een afsluiting gevlochten met dode takken. Daarnaast kende men ook levende hagen; in de bronnen is vaak sprake van meidoornhagen.

Daarnaast waren er nog de volgende opvallende toepassingen. De meeste bruggen waren geheel of gedeeltelijk in hout vervaardigd. Houten staakmolens waren bovendien zeer opvallende elementen in het landschap. Het transport te water geschiedde uiteraard in houten schepjes.

Twee types van documenten geven heel wat informatie over het belang van hout in de samenleving van het Ancien Régime: de pachtcontracten van de grote pachtbedrijven en de staten van goed.

De *pachtcontracten* van de grote bedrijven besteedden vaak heel wat aandacht aan het houtbestand op het goed. Sommige contracten gaven een gedetailleerde lijst van het aantal bomen per perceel: meestal tronkeiken, abelen, populieren en wilgen.

Men treft er regelmatig de volgende stipulaties in aan:

- de ouderdom van het hakhout op de diverse percelen (*den hau van (x) jaeren*)
- het jaarlijks aanplanten van een bepaalde hoeveelheid nieuwe boompjes
- het snoei- en kaprecht betreffende de opgaande bomen (omdat die het eigendom waren van de eigenaar, mocht de pachter deze bomen meestal niet snoeien)
- de verplichting om één verdord boompje te vervangen door 2 andere

⁹ In Bokrijk bleven nog enkele voorbeelden van deze bouwwijze bewaard.

¹⁰ G. Tack, P. Van Den Brempt, M. Hermy, *Bossen van Vlaanderen. Een historische ecologie*, Leuven, 1993, p. 130.

- de levering van brandhout ten huize van de eigenaar
- het verwijderen van rupsen op de bomen (*afdoen der rispen poppen*).

Voor de eigenaars waren bomen een aardige bron van inkomsten. Op gezette tijden werden er openbare verkopen gehouden met toewijzing aan de hoogste bieder. Zo bracht een venditie van bomen op de pachthoeve Cattenaye in november 1776 bijna 81 pond op ¹¹. Ook in de nieuwe dreef in Laarne, eigendom van de plaatselijke baron, werden in 1745 bomen verkocht ¹².

Van dergelijke verkopen van hout bleven ook talrijke rekeningen bewaard; men vindt ze terug in de archieven van geestelijke instellingen ¹³, maar ook in die van privé-personen. In de 19de eeuw werden hiervan notariële acten opgemaakt. Deze acten kunnen informatie bevatten over boomsoorten, hun prijzen, de namen van de kopers, en eventueel ook hun beroep.

De *staten van goed* maken steeds een onderscheid tussen het hout te velde en het brandhout op het erf.

Het hout op de akkers wordt omschreven als het *verwasch vanden slachaute* of het *gewasch van haut staende op den struyck*, soms ook als *slachaut up ende inden lande*. Het gaat hier enerzijds om geknotte bomen, anderzijds om hakhoutstoven. Bij de bepaling van de akkerprijs, die bestaat uit het ploegen, de bemesting en het zaaigoed, werd ook de waarde van de tronken en de kanthoutstruiken meegerekend. Want dit hout werd op gezette tijden gekapt en leverde inkomsten op.

Het kant-, slag- en schaarhout dat men te velde won, werd na het hakken gebruikt als brandhout, of bij de constructie van de vakwerkhuisen.

Het brandhout diende voor de opwarming van de woonkamer, het stoken van de was- en brasketels, en het opwarmen van de bakoven (*ovenbuer*).

Als constructiemateriaal werden de takken gebruikt als vlechtwerk in de wanden (*weeghen*) of om het gleistro op de daken vast te leggen (als *banderoeden*).

Voor het hout op het erf komen heel wat benamingen voor. Vooral op landbouwbedrijven met een middelgrote omvang, waar men voldoende areaal had om hout te winnen en te stapelen, vond men dikwijls houtmijten en/of mutsaarden (takkenbossen) ¹⁴. Er bestond een heel vocabularium voor de diverse vormen waarin het hout op het erf werd bewaard: bolen, *spinsen*, *rolinghen*, blokken, *peirtsen* (staken), lat-ten en berd (planken). Na het verbranden van het hout werd de as gerecupereerd en gebruikt bij de bemesting.

¹¹ J. De Wilde, *De pachthoeve te Cattenaye in Laarne*, in: Castellum XVI nr. 1, 1999, p. 46.

¹² Archief Kasteel van Laarne, Familiearchief van Vilsteren, voorl. nr. 63/4.

¹³ Zie bijvoorbeeld G. Himpens, *Het Sint-Janshospitaal te Brugge en de bosbouw in het Meetjesland*, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 33, 1982, p. 86-107.

¹⁴ Deze laatste werden geschat per 100 stuks.

Het kwam voor dat men hout, bv. een gebinte, in het water van een walgracht legde. Dit drenken maakte het hout beter bestand tegen krimpen en zwellen, en het werd er ook harder door.

Daarnaast waren er natuurlijk talrijke toepassingen als ambachtshout: met name voor karren, wagens, meubels, tonnen, huisraad, werktuigen, klompen, enz ... ¹⁵

2. Een document over de bomen en bossen in het bezit van de baron van Laarne

Op 17 januari 1792 overleed in Laarne baron Theodorus Josephus Franciscus van Vilsteren. Tussen de bescheiden die na zijn dood werden opgesteld bevindt zich onder meer een leendenombrement ¹⁶. Dit document werd opgesteld op verzoek van de twee executeurs van het testament van de baron. Dat waren Albert Ferdinand Vander Moere, de laatste *capelaen castrael* van de kapel in het slot van Laarne, en Guilelmus Emanuel Vander Moere, de laatste griffier van de baronie Laarne.

Hoewel dit document opgevat is als een leendenombrement, wijkt het enigszins af van de stereotiepe opsomming van rechten en inkomsten van de lokale heer ¹⁷. Deze bron geeft namelijk ook een uitvoerig overzicht van de gronden van de baron in Laarne; hun naam/toponiem, de grootte, de ligging en meestal ook de waarde van elk perceel. Bovendien staat telkens in de marge genoteerd welke boomsoorten men er aantrof, met daarbij de aantallen en de prijzen (zie afb. 1).

De bomen van de baron vond men op de volgende plaatsen:

- in diverse *uytplanten* langs de straten, waar ze in een *rote* of in *reken* stonden
- op een *briel(ken)*; dit is een pleintje op het kruispunt van diverse wegen
- in plantsoenen ¹⁸ en planterijen
- in bospartijen

Dit document geeft daarom belangrijke informatie over het bomenbestand in een deel van Laarne. De percelen die deel uitmaakten van het *fancier* kregen hierbij de meeste aandacht. Dit kasteeldomein bevond zich in Laarne vooral rond het kasteel, maar ook in de dorpskern; meer bepaald de omgeving van de Kasteeldreef en de Achterdreef ¹⁹.

De andere straten en plaatsen in Laarne, buiten het kasteeldomein, komen eerder summier aan bod. Bij de straten ten noorden van de Heirweg, in het gebied van de Nieuwen Gaver, vinden we zelfs helemaal geen notities over bomen terug. Die

¹⁵ Zie hierover G. Tack, P. Van Den Brempt, M. Hermy, *Bossen*, p. 135-142.

¹⁶ Bewaard in Archief Kasteel van Laarne, Familiearchief van Vilsteren, voorlopig nr. 307/12. Met dank aan jonkheer de Pessemier en E. Balthau voor de toestemming tot consultatie.

¹⁷ Voor de varia over de molens, het schepenhuis e.d.m. verwijzen wij naar bijlage 1.

¹⁸ Plantsoen: boompjes die reeds een grootte van 8 tot 9 voet halen: Baron de Poederle, *Manuel de l'arboriste et du forestier*, Brussel, 1793³, p. 17, in G. Himpens, *Het Sint-Janshospitaal*, p. 107 n. 24.

¹⁹ Een bijdrage over de gronden van het fancier, hun ligging, grootte, toponiemen is in voorbereiding door ondergetekende.

521

162
arundinifoliae bor lindes

een Brakken voors de gap
palle, ende sount de papalle
moel moek een Brakken kwam
oetken tusschen de Straten
van dan alle de wyl-planten
staende in de Bunde. Wante
noet wael naar den bereyngte
moel noet een Brakken aen
het Straten doepende dan naar
de maekel Straten van dan Voort
den wyl-plant doepende laecht
de Klok van ... Danwe
ende andere naar den bereyngte

Afb. 1. Plaatsbeschrijving van de omgeving van de omgeving van de Berlindekapel in Laarne, met de opgave van de bomen en hun waarde (AKL, FAV, voorl. nr. 307/12, § 123).

bemerking geldt ook voor de pachthoeve van de familie van Vilsteren op Ertbuur, waarvan de gronden in een apart hoofdstuk werden opgesomd ²⁰.

In het document is de prijsschatting van de bomen zeer gedetailleerd opgetekend. Men drukte de prijzen nu eens uit in schellingen en groten, en dan weer in florijnen en stuivers ²¹. Dit liet een zeer nauwkeurige schatting toe. De meeste waarden liggen tussen 3 groten en 24 groten (= 2 schellingen of 12 stuivers). Hogere waarden werden doorgaans uitgedrukt in een afgeronde hogere munteenheid: 3, 4, 5 en 6 schellingen. Vooral die geldwaarden geven aan dat het om oudere en sterk ontwikkelde bomen gaat.

Men onderscheidde een tiental houtsoorten en beperkte zich hierbij tot de algemene soortbenamingen. In volgorde van belangrijkheid waren dat eik, beuk, abeel, spar, es, olm, els, wilg, linde en populier.

Met abeel doelde men eigenlijk op een populiersoort: de witte populier ²². De veel minder talrijke vermeldingen van 'populier' wijzen eerder op de zwarte populier (wiens plaats later werd ingenomen door de canadapopulier).

In totaal telde men 7360 bomen. Hiervan zijn er echter 762 niet precies gedefinieerd ²³. De onderstaande tabel geeft de verschillende soorten, aantallen, hoogste prijzen en de respectieve percentages weer van bijna 6600 bomen:

Boomsoort	Aantal	Percentage	Hoogst genoteerde waarde
eik	3493 ²⁴	52,95	6 florijnen (= 240 groten)
beuk	1472	22,35	4 schellingen (= 48 groten)
abeel	624	9,45	6 schellingen (= 72 groten)
spar	358	5,42	5 schellingen (= 60 groten)
es	300	4,54	8 schellingen (= 96 groten)
olm	109	1,65	6 schellingen (= 72 groten)
els	102	1,54	5 schellingen (= 60 groten)
wilg	60 ²⁵	0,90	5 schellingen (= 60 groten)
linde	48	0,72	9 florijnen (= 360 groten)
populier	32 ²⁶	0,48	13 sch. 4 groten (= 160 groten)
Totaal	6598	100,00 %	

²⁰ De uitbatingszetel van deze hoeve staat heden bekend als de Polfliethoeve aan de Vossenstraat in Beervelde. Een studie over dit goed is in voorbereiding door ondergetekende.

²¹ Deze munteenheden verhieldden zich als volgt tot elkaar:

- 1 pond is onderverdeeld in 20 schellingen of 240 groten; 1 schelling is dus 12 groten
- 1 florijn is onderverdeeld in 20 stuivers

Eén pond was 6 florijnen (guldens) of 120 stuivers waard. Dit geeft de volgende verhouding voor de kleinere munteenheden: 1 schelling = 6 stuivers; 1 stuiver = 2 groten.

²² Eénmaal worden de abelen omschreven als *witte boomen* (§ 28).

²³ Dat wil zeggen dat men één som opgeeft voor 2 boomsoorten samen; zo bijvoorbeeld: els en abeelplantsoen (289 stuks), abelen en linden (139 stuks), beuken en abelen (123 stuks), eik- en estronk (98 stuks), enz ...

²⁴ Waarvan 1902 hoogstammige bomen en 1591 tronk- of knoteiken.

²⁵ Waarvan 39 hoogstammige bomen en 21 tronkwilgen.

²⁶ Waarvan 26 hoogstammige bomen en 6 tronken.

De cijfers van de tabel spreken voor zich: eik en beuk maken samen 75 % van de getelde bomen uit. Een verklaring voor dit fenomeen is vlug gegeven: zowel eik als beuk stonden en staan bekend als de beste soorten brandhout. De eik was, met meer dan de helft van het aantal vermeldingen, dominant, en overtrof nog ruimschoots de tweede belangrijkste boomsoort: de beuk. Ook dit heeft zijn redenen. Eikenhout kende tal van toepassingen; vooral als constructiehout voor woningen en molens. De eik had als voordeel dat hij kon worden geknot. Juist dit knotten lijkt bij te dragen tot een hoge leeftijd van de boom én van de houtproductie ²⁷.

De beuk is niet zo multifunctioneel als de eik. Het is in dit opzicht betekenisvol dat de meest waardevolle beuken slechts een waarde van 4 schellingen halen, terwijl de waarde van de beste eiken vijfmaal hoger lag. Dat de beuk op kwantitatief vlak toch een hoge score haalde, lijkt te wijten aan de tijdsomstandigheden. Tijdens de 18de eeuw immers werd de beuk in onze streken over grote oppervlakten kunstmatig in bossen aangeplant ²⁸. Zijn rijzige en majestueuze voorkomen heeft er ook toe geleid dat hij dikwijls werd gekozen voor de afbakening van dreven. Zoals we nog zullen zien, was dat ook in Laarne het geval.

Abeel en populier halen in dit overzicht samen nog geen 10 %. Die lage score is merkwaardig. Die soorten werden immers sinds de 17de eeuw ook gebruikt als constructiehout. Zij genoten bij aanplantingen bovendien wel eens de voorkeur omdat ze sneller groeien dan de eik.

De nog lagere scores van de overige boomsoorten spreken voor zichzelf. Het betreft boomsoorten met een lage economische waarde. Dit wordt nog het duidelijkst geïllustreerd door het voorbeeld van de linde.

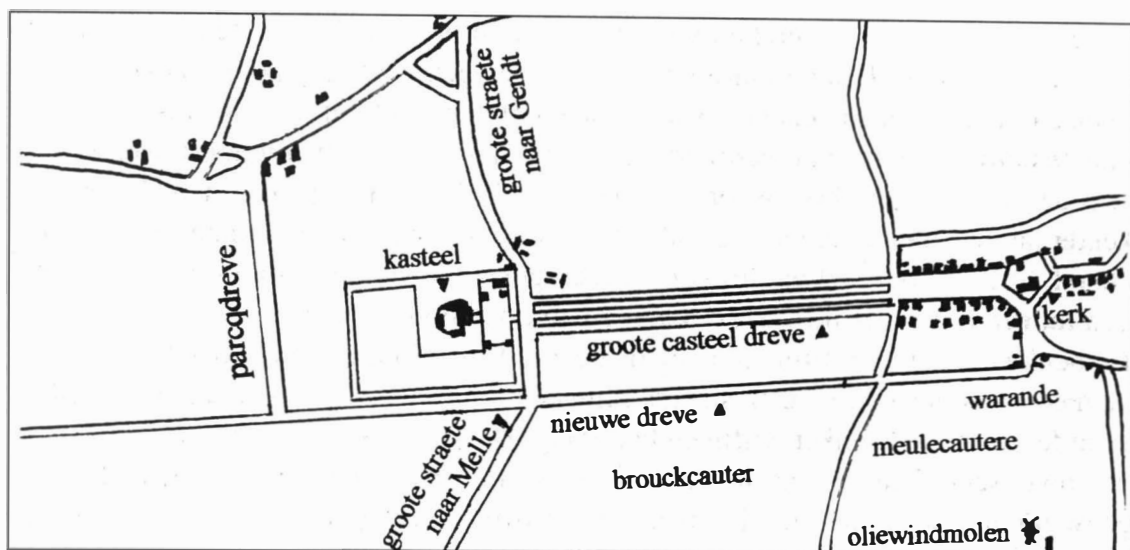
Want de linde werd in het verleden wel geapprecieerd omwille van tal van positieve eigenschappen; zoals de brede en schaduwrijke kruin, de zoet geurende bloemen, de grote hoeveelheden honing, de verwerking van de blaadjes of de bloesems in kruidenthee, de bruikbaarheid van de twijgen voor bind- en vlechtwerk en dergelijke meer. Niet toevallig stond bij verschillende Laarnse herbergen op het einde van de 18de eeuw een linde ²⁹. Maar het hout bleek weinig duurzaam, en die factor belemmerde de ruime verspreiding ervan door menselijk initiatief. Omgekeerd leidde deze ingesteldheid van de mens ertoe dat sommige lindes decennia lang ongemoeid werden gelaten en zo een hoge leeftijd bereikten: zo stonden op een briel in de Eekhoekstraat drie lindes met een waarde van 9 florijnen (30 schellingen) - meteen de hoogst getaxeerde exemplaren in de hele reeks.

De opgegeven schattingen betreffen de prijs van de boom in staande waarde.

²⁷ A. Lewington, A. Parker, *Eeuwenoude bomen. Bomen die 1000 jaar leven*, Rijswijk, 2000, p. 82-83. Ongeveer 45 % van eiken in de telling waren geknotte exemplaren.

²⁸ Schoolvoorbeeld hiervan is het Staatsbos van Zoniën, dat heden nog voor 80% uit beuken bestaat: J. Van Remoortere, *Ippa's Natuurgids*, Tielt, 1985, p. 171-174; D. Van Der Ben, *Het Zoniënwoud. Een natuurmonument en zijn geschiedenis*, Tielt, 1998.

²⁹ Voor de namen van de herbergen zie bijlage 4.



Afb. 2. Situatieschets van het dorpscentrum van Laarne, eind 18de eeuw.

Men maakte in die tijd een onderscheid tussen de prijs in *staende weerde* en die in *liggende waarde*; die stonden in een verhouding van 6 (staande waarde) tot 5 (liggende waarde). Een voorbeeld: bomen die in staande waarde 12 pond waard zijn, worden in liggende waarde op 10 pond geschat ³⁰.

3. Dreven en bossen in het dorpscentrum van Laarne op het einde van de 18de eeuw

Uit de beschrijvingen en situeringen blijkt dat de gronden van het kasteeldomein (*foncier*) van de baronie Laarne sterk gegroepeerd lagen rond het kasteel en de dreven ³¹. Een opsomming in extenso van deze percelen ligt buiten het bestek van deze bijdrage. Niettemin willen wij hier toch de volgende vaststellingen en bemerkingen formuleren.

Over groenaanplantingen binnen de wallen van het kasteel (§ 1-4) komen we niet zoveel te weten. Men onderscheidde:

Eerst den gront van het casteel met het casteel ende voordere edifitien daer op staende binnen wallen

³⁰ Verschillende voorbeelden hiervan vindt men in de staat van goed van Jan Haelterman *boekhouder tot Eerbuur*; bewaard in Gemeentearchief Wetteren, Historisch archief Wetteren nr. 132/31 (1777).

³¹ Zoals in die tijd gebruikelijk werden de aanpalende percelen en/of straten volgens de vier windrichtingen aangegeven.

De grooten cour met vier pavilhoenen ook binnen wallen ³²
cleenen cour ook besloten ³³

Den hof van het casteel met zyn haegen cta
alte saemen groot met de wallen 4 bunderen

Buiten de poort van het kasteel stonden 39 sparren op een rij bij de walgracht, met daarnaast 39 linden (§ 10 en 11). De sparren waren vrij groot, want ze waren elk 5 schellingen waard. Langs de Eekhoekstraat stond een bosje (*foreest*) met 48 forse eiken, elk met een waarde van 8 schellingen, en daarnaast nog 3 tronkeiken (§ 13).

Drie dreven krijgen veel aandacht: de Kasteeldreef, de nieuwe dreef en de Paardreef (zie afbeelding 2).

De Kasteeldreef loopt van het kasteel naar de kerk en is heden, van het kasteel tot de huidige Veldstraat, ongeveer 500 meter lang. In het midden van de 17de eeuw bestond zij uit eiken. Zij werd in 1792 als volgt omschreven (§ 52): *De groote dreve loopende van het Casteel naer het dorp bestaende in 5* ³⁴ *reken bocken boomen. De suytreke eyndende aen het huys van Francis Vliebergh daer de Zwaene heeft uitgesteken. De twee middel reken loopen voort tot in het dorp en de noort reke loopende tot aende travaille vande smesse van Theodor Piens.*

De rijen hadden dus niet allemaal dezelfde lengte, en er wordt slechts één boomsoort genoemd. Helaas verzuimde men hier het totale aantal beuken of hun waarde op te geven.

Enkele oude foto's geven ons nog een indruk van het imposante van deze beukendreef (zie afb. 3). De hete en droge zomer van 1976 is de beuken echter fataal geworden. Het Laarnse gemeentebestuur verving ze door paardekastanjes.

Langgerekter nog dan de Kasteeldreef was de *nieuwe dreve* (§ 32), die we heden kennen als de Achterdreef. Wanneer zij werd aangelegd weten we niet, maar het is niet onmogelijk dat dit al in de tweede helft van de 17de eeuw gebeurde.

Die *nieuwe dreve* liep, parallel met de Kasteeldreef, helemaal door tot in het dorp. Langs deze weg wandelden de kasteelbewoners naar hun warande.

In het begin van het derde millennium herinnert alleen de naam nog aan de oorspronkelijke functie van deze straat. Het gedeelte ten westen van de Mellestraat is niet meer dan een landweg, het andere deel ten oosten loopt tot aan de huidige Kouterdreef. Die weg is ongeveer 800 meter lang maar kan amper een dreef of laan worden genoemd.

³² Dit is de huidige erekoer met zijn 4 linden, waarover het leendenombrement niets zegt.

³³ Dit is de binnenkoer van het slot.

³⁴ Zoals uit de beschrijving blijkt, telde de Kasteeldreef geen 5, maar wel 4 rijen beuken. Dit wordt bevestigd door de Ferrariskaart van 1770-1777. Of gaat het om twee dubbele bomenrijen en een vijfde enkele rij, zoals te zien is op een tekening van P. Blommaert uit 1838 ? Zie hierover: P. Devos, *Het kasteel van Laarne*, Gent, 1995, p. 49.



Afb. 3. De Kasteeldreef in Laarne, omstreeks 1905.

Maar in 1792 telde men over de gehele lengte van de dreef nog 602 bomen, waaronder 265 jonge abelen en meer dan 200 beuken. Tussen de 106 eiken bevonden zich heel wat grote exemplaren. In totaal waren alle bomen 105 pond, 12 schellingen en 8 groten waard (zie bijlage 2).

De familie van Vilsteren was ook verantwoordelijk voor de aanleg van een derde dreef ten westen van het kasteel. De aanzet ervan is reeds zichtbaar op de Ferrariskaart (1777), als een zijslag van de 'nieuwe dreve'. Pas in 1790 werd die aanzet doorgetrokken tot de huidige Vagevuurstraat. In die vorm bestaat zij nog steeds. Zij staat bekend als de Paardreef, wat een vervorming is van *Parckdreve*. Zij werd immers aangelegd tussen twee percelen die de volgende namen droegen: *den middelsten parck* (Sectie C nr. 992) en *den vorsten parcq* (Sectie C nr. 875). Om dit te verwezenlijken waren twee aankopen nodig: 141 roeden uit de hofstede van J. Scheire (§ 78)³⁵ en nog eens 19 1/2 roeden van de akker van Nicolaijs Vispoel (§ 79)³⁶. In die dreef telde men 7 opgaande essen, 14 eiken, 21 tronkjes en 123 beuken en abelen (nota in de marge van § 74)³⁷.

Het uitzicht van de dorpskern van Laarne werd niet alleen bepaald door de dreven. Het is opvallend dat heel wat percelen van de baron bos waren: *bos in profijte vanden heer Baron*. Andere bossen waren slechts korte tijd voor het overlijden van de baron omgezet in bos (*alsnu geheel nieuwen bosch gemaakt*).

Verschillende bospartijen stonden op percelen ten zuiden en ten westen van het slot. Maar ook ten zuiden van de Achterdreef (dus tussen deze dreef en de *Brouckcauter*) stonden verschillende kleinere bossen. Op die manier vormden zij een afbakening tussen de gronden van de baron en de rest van de parochie.

De baron bezat ook nog plantsoenen. Opvallend is dat die plantsoenen zich op verderaf gelegen plaatsen in Laarne bevinden: zo bijvoorbeeld langs de Heirweg, ten westen van de Breestraat (§ 93), op het galgeneed en ten westen van het galgeneed tussen de Heirweg en de Lage Heirweg (§ 94 en 95), langs de Lage Heirweg (§ 96), ten westen van de herberg De Posthoorn (Heirweg) (§ 97), nabij de herberg Den Bonten Hert ten zuiden van Beerveldedorp (§ 134) en nabij het kruispunt van de Rivierstraat en de Heirweg (§ 142).

Wat die bospartijen en plantsoenen betreft, werden echter noch de boomsoorten, noch de aanwezige aantallen opgetekend.

³⁵ Archief Kasteel van Laarne, Familiearchief van Vilsteren, voorlopig nr. 373/3 (wettelijke passing, 18 oktober 1790).

³⁶ Dus in totaal ongeveer 160 roeden of 2383 m². De aankoop prijs: één kroon (= 6 schellingen) per roede.

³⁷ Medio 2001 werd een rooivergunning voor 27 kanadapopulieren in deze dreef aangevraagd.

Een gelukkige uitzondering hierop is het perceel met de naam *den hilt en bocht, nu widauw bosch genaemt* (§ 66). Dit perceel ligt ten zuidwesten van het kasteel en wordt ten westen begrensd door de Heusdensesloot. Op het einde van de 18de eeuw was het 1600 roeden groot (of: 2 ha 37 a 60 ca); in het patrimonium van de baron is het één van de grootste percelen. Daar stonden in totaal 1309 bomen. Dit bomenbestand was verre van uniform. Men zag er zeven verschillende soorten, met jonge en oude bomen naast elkaar. De beschikbare ruimte werd gedeeltelijk aangewend als plantsoen voor jonge eiken (zie bijlage 3).

Besluit

Volgens schattingen uit de 18de eeuw lijkt het erop dat er in Binnen-Vlaanderen meer bomen buiten het bos voorkwamen dan in het bos ³⁸. Het hier bestudeerde document lijkt dit voor Laarne wel te bevestigen.

Op basis van deze bron weten we dat de laatste baron van Vilsteren langs dreven en straten duizenden bomen in zijn bezit had. Hij liet daarnaast ook heel wat bossen aanplanten op de percelen van zijn kasteeldomein. Dit was de uitwerking van een doelbewuste planning. Indien men weet dat de prijzen van zowel bouw- als brandhout in de loop van de 18de eeuw sterk waren toegenomen ³⁹, wordt duidelijk dat de edelman een rendabele investering zocht. Zijn aanplantingspolitiek steunde dus niet op een romantische natuurvisie of ecologische gronden, maar wel op economische motieven.

Gedurende de 18de eeuw is de familie van Vilsteren door haar ingrepen in ruime mate verantwoordelijk geweest voor het bosrijke uitzicht van de dorpskern van Laarne. De bossen zijn ondertussen voor een groot deel verdwenen. Met de dreven ligt het enigszins anders. Hun bomen zijn verdwenen, of vervangen door andere boomsoorten. Maar hun patroon is nog duidelijk zichtbaar in de dorpskern van Laarne. Daarom vormt dit drevenpatroon naast het slot één van de belangrijkste cultuurhistorische aspecten van de kasteelgemeente.

³⁸ G. Tack, P. Van Den Brempt, M. Hermy, *Bossen*, p. 293.

³⁹ G. Dejongh, *De ontginningspolitiek van de overheid in de Zuidelijke Nederlanden, 1750-1830. Een maat voor niets ?*, in: *Het tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 53, nr. 210, 1999, p. 40.

Bijlagen

Bijlage 1: varia uit het leendenombrement van 1792

De grond van het schepenhuis (484 roeden of 71 a 87 ca) was eigendom van de baron, net zoals het huis ten westen ervan, dat werd bewoond door de onderpastoor (§ 84 en 85).

Bij de korenwindmolen stond een roskot (§ 107).

Daarnaast had de familie van Vilsteren een deel van *de streept aen meule cautre* in cijns gegeven voor het plaatsen van een *wint olie meulen* (§ 34).

Ook het *galgenedt daer het gerechte op staet tussen de twee herrewegen* was beplant met *bosch ende boomen*. Totale grootte: 1800 roeden of 2 ha 67 a 30 ca. (§ 94).

Op de grensscheiding tussen Laarne en Destelbergen stonden grensstenen met de *waepen*; dit zijn de wapenschilden van de heer van de parochie (§ 137).

Inleiding op bijlage 2 en 3:

In het leendenombrement zijn de gegevens in de linkse kolom opgegeven in schellingen (sch.), groten (gr.), florijnen (fl.) en stuivers (st.). In de rechtse kolom staat alles uniform in ponden, schellingen en groten.

Deze munteenheden verhielden zich als volgt tot elkaar:

- 1 pond is onderverdeeld in 20 schellingen of 240 groten; 1 schelling is dus 12 groten
- 1 florijn is onderverdeeld in 20 stuivers

Eén pond was 6 florijnen (guldens) of 120 stuivers waard. Dit geeft de volgende verhouding voor de kleinere munteenheden: 1 schelling = 6 stuivers; 1 stuiver = 2 groten.

Bijlage 2: Opsomming van de diverse bomen en hun waarde in de Laarnse Achterdreef (ca 1792).

18 jonge beucken opgaende a 8 st.	1 - 2 - 8
1 tronckeycke 10 sch.	0 - 10 - 0
4 opgaende eijcken a 6 fl.	4 - 0 - 0
2 mindere a 6 sch.	0 - 12 - 0
2 olmen opg. 8 fl.	1 - 6 - 8
1 tronckeycke 7 sch.	0 - 7 - 0
101 beucke boomen opg. a 10 st.	8 - 8 - 4
6 opg. eijcken a 4 sch.	1 - 4 - 0
1 olme 4 sch.	0 - 4 - 0
112 beucken a 3 sch.	16 - 16 - 0
3 olmen a 5 sch.	0 - 15 - 0

30 beucken a 2 sch.	3 - 0 - 0
23 opgaende eijcken a 8 sch.	1 - 10 - 8
37 dito eijcken a 4 fl.	24 - 13 - 4
49 sparren ... a 8 sch.	19 - 12 - 0
15 beucken a 1 sch.	0 - 15 - 0
31 opg. eycken a 8 sch.	12 - 8 - 0
1 troncke dito 3 sch.	0 - 3 - 0
265 abeelkens a 1 sch.	8 - 5 - 0
	Lb 105 - 12 - 8

Bijlage 3: Opsomming van de diverse bomen en hun waarde in *den hiltten bocht* (ca 1792).

56 abeelen a 3 sch.	8 - 8 - 0
32 opg. eijcken a 4 sch.	6 - 16 - 0
25 olmen a 6 sch.	7 - 10 - 0
249 eijcken plantsoenen a 7 gr	7 - 5 - 3
210 troncken a 3 st.	5 - 5 - 0
52 dito opgaende a 1 sch.	2 - 12 - 0
18 dito troncken a 6 gr.	0 - 9 - 0
48 esschen	(blanco)
112 opgaende abeelen a 6 sch.	33 - 12 - 0
2 esen 8 sch.	0 - 8 - 0
38 opgaende eijcken a 4 sch.	7 - 12 - 0
19 boeken en galaeten a 4 sch.	3 - 16 - 0
8 elsbomen a 2 sch.	0 - 16 - 0
9 olmen a 3 fl.	4 - 10 - 0
44 opgaende eijcken a 4 sch.	8 - 16 - 0
8 troncken a 1 sch.	0 - 8 - 0
12 sparren a 1 sch.	0 - 12 - 0
82 eijcxkens a 1 sch.	4 - 2 - 0
32 eskens a 7 gr.	0 - 18 - 8
Caphaut 14-0-0	14 - 0 - 0
9 olmen a 6 sch.	2 - 14 - 0
21 abeelen a 5 sch.	5 - 5 - 0
129 opgaende eijcken a 3 sch.	19 - 7 - 0
95 dito troncken a 1 sch.	4 - 15 - 0

Bijlage 4: herbergen in Laarne op het einde van de 18de eeuw

Het hier bestudeerde leendenombrement vermeldt verschillende herbergen. In het dorp had men er twee: het Schepenhuis (het latere gemeentehuis, gebouwd in 1767) en de herberg *Ste Hubrecht* (§ 84). Rond 1790 had de oude afspanning de *Zwaene* haar activiteiten stopgezet (§ 52).

Het *Sandt* stond in de gelijknamige wijk (§ 89). Op de Heirweg kon men terecht in de *Croone*, de *Posthoorn* en de *Sterre* (§ 97, 99 en 101). Op de wijk Klein Gent stond het *Cleen Gent* (§ 127). Op Beervelde heide vond men *den Bonten Hert* (§ 133). Slechts één wordt uitdrukkelijk een *geneverkot* genoemd: het *Wauterken* langs de weg naar Wetteren (§ 116). Voor of nabij verschillende van deze herbergen stond een linde; op het Zand stond zelfs een oude linde.

Archief over het archief. Het neerleggen van het archief van de heerlijkheid Laarne bij het Rijksarchief te Gent 1885-1887

Eric Balthau

Het publiek, de historische consument, verwacht van de historicus dat zijn of haar reconstructie van het verleden zo objectief mogelijk is. Anderzijds zetten de geschiedschrijvers, de historische producenten, zelf de bakens uit bij hun productie, zowel naar vorm als naar inhoud. Voor de reconstructie van het verleden steunen historici op bronnen. Deze bronnen, als relict uit een ver of eerder dicht verleden, hebben echter op hun beurt een eigen geschiedenis, afgezien van de historische informatie die ze bevatten. De geschiedenis van de bronnen zelf toont dikwijls aan hoezeer onze historische kennis afhankelijk is van het feit dat bronnen toevallig bewaard of verloren gegaan zijn. In deze bijdrage willen we nader ingaan op de wijze waarop het oud archief van de gemeente Laarne van vóór 1795 gedeponneerd werd bij het Rijksarchief te Gent in 1887¹.

Slechts enkele 19de eeuwse auteurs geven informatie over de toestand van het oud archief van de gemeente Laarne voor 1887. De vroegste informatie vinden we in het werkje van Philippe Blommaert over het kasteel van Laarne uit 1838²: “Les archives du château de Laerne sont conservées avec soin, et ont été mises en ordre par feu M. Walrave. Elles contiennent des chartes très-précieuses, principalement celles relatives à la famille Van Vilsteren, originaire d’Overyssel, dont quelques-unes remontent aux XIIIe et XIVe siècles.

Parmi les pièces qui composent ces archives et qui sont classées d’après un inventaire analytique, nous avons remarqué plusieurs numéros intéressants:

N° 14 *Copie des lettres de Son Excellence et des Messieurs des finances du Roy, notre sire, envoyés à Chrestien de Hase, conseiller de Sa Majesté et son receveur-général de Cassel et Bois de Nieppe*. Ce registre a été écrit vers la fin du XVIe siècle et au commencement du XVIIe. La plupart des lettres qu’il renferme concernent les impôts, si célèbres des dixième et vingtième deniers, établis à cause des troubles religieux et pour l’endiguement des poldres, submergés par suite des inondations. Ce recueil va de 1566 à 1620. Quelques pièces originales, signées *D’Overloop*, y sont été intercallées. On y trouve aussi la part contributive de tous les doyennés et cures de Flandre dans le subside ecclésiastique (ordonné par le pape Paul III) de 1542. Il renferme en outre quelques copies de lettres du duc d’Albe.

¹ Deze bijdrage berust op het administratief dossier dat aangelegd werd door archivaris D’hoop en dat bewaard wordt in het Rijksarchief te Gent, Eigen archief, briefwisseling, nr. 1926.

² PHILIPPE BLOMMAERT, *Notice sur le château de Laerne*, Gent, 1838, p. 13, noot 1. Het werk verscheen ook als artikel in de *Messenger des Sciences et des Arts*, VI, 1838, p. 369-380.

N° 18 *Oude Charters aengaende J. Christienne Belle, van de XIVe eeuw, en parchemin et en papier.*

N° 49 *Patentes de noblesse.*

N° 87 *Genealogie der heeren van Holland, namentlyck der familie van Arckel, der jaeren 1100 en 1200.*

Le registre le plus intéressant porte le n° 11. Il porte pour suscription: *Compte d'Antoine van den Berghe, secrétaire et receveur des exploits des privé et grant consaulx du Roy des deniers par luy reçus et payés à cause des biens meubles échus à sa Majesté par droit de confiscation à raison des troubles advenus en la ville de Malines et ce pour le temps encourru depuis le xix e jour de novembre XVc soixante-sept jusques au dernier jour de juing soixante-dix.* Il a été donné communication de l'analyse de cet important document dans le Bulletin de l'Académie des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles, séance du 6 octobre 1838, bulletin n° 9".

Blommaert geeft in hetzelfde artikel nog:

1. een regist van een oorkonde van 1456, gepasseerd voor het leenhof van Dendermonde, waarbij Jan de Vos, heer van Pollare, Lovendegem, Laarne en Zomergem, het kasteel van Laarne als onderpand geeft voor een bedrag van 300 pond dat hij aan zijn broer Gerard de Vos moet betalen ³.
2. de uitgave van een vonnis van het leenhof van Laarne d.d. 24 april 1554, waarbij Machiel de Meyere ter dood wordt veroordeeld ⁴.
3. de uitgave van een ordonnantie van Karel V d.d. 18 april 1554, waarbij de heer van Laarne een nieuwe galg te Laarne mag oprichten ⁵.

Deze drie stukken bevonden zich *aux archives du château de Laerne*.

Kort vóór 1838 bevond zich dus in het kasteel van Laarne een niet onbelangrijk archief, dat met zorg werd bewaard en waarvan een inventaris was opgemaakt door wijlen de heer Walrave. Het gaat hier zonder twijfel om Pieter Joseph Walrave (° Laarne, 19 november 1774 - † Laarne, 8 novembre 1831), klerk van de griffier van Laarne aan het einde van de 18de eeuw ⁶, rentmeester van de baron van Laarne, secretaris en ontvanger van de gemeente Laarne in 1830-1831 ⁷. In een brief van 8 juni 1886 bevestigt D'hoop, rijksarchivaris te Gent, dat een inventaris van het archief inderdaad werd opgesteld door de vader van de toenmalige burgemeester (August Walrave) ⁸.

³ PHILIPPE BLOMMAERT, *Notice sur le château de Laerne*, Gent, 1838, p. 12.

⁴ PHILIPPE BLOMMAERT, *Notice sur le château de Laerne*, Gent, 1838, p. 14-15.

⁵ PHILIPPE BLOMMAERT, *Notice sur le château de Laerne*, Gent, 1838, p. 15-16.

⁶ E. SCHEPENS, Enige gegevens over de heerlijkheid Raveschoot, *Castellum*, VII, nr. 2, 1990, p. 11.

⁷ A. AFSCHRIFT, Het politiek personeel van de gemeente Laarne van het einde van het Ancien Regime tot de Franse Tijd (1789-1814). Een proeve van prosopografie, *Castellum*, XVIII, nr. 2, 2001, p. 43. Met dank aan dhr. Antoon Afschrift.

⁸ Gent, Rijksarchief, Eigen archief, briefwisseling, nr. 1926. De inventaris van Pieter Walrave hebben we niet teruggevonden.

In zijn *Geschiedenis van Wetteren* ⁹ neemt Jan Broeckaert ¹⁰ de informatie van Blommaert over. Hij heeft echter zelf het archief of ten minste de inventaris ervan gezien want hij vermeldt nog enkele andere stukken die zich in het kasteel van Laarne zouden bevinden, namelijk:

“N° 5. Papieren betreffende het Land van Waes.

N° 90. Een oud geschrift van Anselmus d'Oostendorp, inhoudende eenige godvruchtige dingen.

N° 110. Handboek van den kapellaen van der Moure, en andere papieren betreffende deze kapellani, alsmede een boek behelzende verscheidene plakaten, wapens, enz.”

Speciale aandacht had Broeckaert voor een handschrift over de kerk van Laarne: “Over de kerk van Laerne hebben wij een aental bescheiden, getrokken uit een handschrift berustende in de archieven van het kasteel, getiteld: *Cort verhael der kercke van Laerne by forme van chronijcke*, geschreven omtrent het midden der XVII^e eeuw, en opvolgelijk onderhouden door de kapellanen van hetzelfde kasteel. Het boekskes vangt aen met den oorsprong der parochiale kerk... Wij geven hier eenige uittreksels uit gemeld handschrift, die voor de kerk van Laerne niet zonder eenig aenbelang zijn; de bloote naschrijving van soortgelijke aenteekeningen, is hier, onzes dunkens, geraedzaemst: In dese voornoemde kercke is van inheugelyke tyden opgherecht een seer out broederschap van den H. Macharius, in ‘t welck hun hebben laeten schrijven veel ghequalifieerde persoonen soo van den casteele van Laerne als van andere groote huysen, beneffens een groot getal ghemeynen persoonen, zoo blykt uyt een out boeckxen, geschreven in het jaer 1485...”¹¹. Uit de verdere beschrijving van het handschrift blijkt duidelijk dat het gaat om het leden-

⁹ JAN BROECKAERT, *Geschiedenis van Wetteren, gevolgd van eene historische schets der omliggende gemeenten*, Gent, 1862, p. 238, noot 1.

¹⁰ Jan Broeckaert (° Wetteren, 13 februari 1837-† Dendermonde, 9 februari 1911) was gemeentesecretaris en griffier van het vrederecht te Wetteren, en vanaf 1888 hoofdgriffier van de rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde. In 1887 werd hij lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, en in 1906 voorzitter van deze instelling; zie N. WOUTERS, Broeckaert, Jan, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 1, Tielt, 1998, p. 605. Het is heel waarschijnlijk dat Jan Broeckaert, gezien zijn functie, in contact is gekomen met August Walrave, de toenmalige burgemeester van Laarne. Walrave tekende trouwens in op het boek van Broeckaert (zie p. 312). Broeckaert kwam later ook in contact met E. H. Joannes Bernardus Heirman (° Zele, 24 oktober 1828 - † Wetteren, 25 augustus 1897), pastoor van Laarne (1872-1880) en deken van Wetteren (1880-1897), en maakte uitgebreid gebruik van diens nota's over de geschiedenis van de kerk van Laarne; zie E. BALTHAU, L. PROPS, E. L. SCHEPENS, *Liber memorialis quem anno Domini 1876 die 21 septembris inchoavit Johannes Bernardus Heirman parochus ecclesie de Laarne, Castellum*, X, nr. 2-3, 1992, p. 12-13 en E. BALTHAU, E. L. SCHEPENS, R. BERTELOOT, I. HOLEMANS, *De bouwgeschiedenis van de Sint-Machariuskerk van Laarne*, Laarne, 1992.

¹¹ JAN BROECKAERT, *Geschiedenis van Wetteren, gevolgd van eene historische schets der omliggende gemeenten*, Gent, 1862, p. 247-250.

register van de in het begin van de 17de eeuw heropgerichte broederschap van Sint-Macharius ¹².

In hun *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen* ¹³ namen Frans De Potter ¹⁴ en Jan Broeckaert de algemene informatie van Blommaert over het kasteelarchief, die Broeckaert dus zelf reeds vroeger in vertaalde vorm had overgenomen, gewoon over. Daarbij horen ook:

- de uitgave van de ordonnantie van Karel V d.d. 18 april 1554, waarbij de heer van Laarne een nieuwe galg te Laarne mag oprichten ¹⁵.
- de uitgave van het vonnis van het leenhof van Laarne d.d. 24 april 1554, waarbij Machiel de Meyere ter dood wordt veroordeeld ¹⁶.

Daarnaast brachten De Potter en Broeckaert de uitgave van een stuk waarvan Blommaert en Broeckaert enkel een regest hadden gegeven, namelijk de oorkonde van 1456, gepasseerd voor het leenhof van Dendermonde, waarbij Jan de Vos, heer van Pollare, Lovendegem, Laarne en Zomergem, het kasteel van Laarne als onderpand geeft voor een bedrag van 300 pond dat hij aan zijn broer Gerard de Vos moet betalen ¹⁷. Bovendien brachten zij ook de uitgave van een stuk uit het kasteelarchief dat noch door Blommaert, noch door Broeckaert werd vermeld of uitgegeven, namelijk een akkoord van 30 mei 1505, gepasseerd voor het leenhof van Dendermonde, waarbij Thanne van Vlaanderen, weduwe van Filips de Vos, heer van Laarne, haar rechten op de heerlijkheid Laarne afstaat aan Nicolaas van der Moere ¹⁸. Tenslotte vermelden zij nog een akte van 24 april 1676, verleden voor notaris J. B. Odevaere te Gent, waarbij Jan Frans d'Ennetières, ridder, heer van Harelbeke en hoogbaljuw van Doornik, en zijn vrouw Catharina Elizabeth Morphe verklaren geen aanspraak meer te maken op de heerlijkheid Laarne ¹⁹.

¹² Het 17de eeuwse ledenregister van de broederschap van Sint-Macharius bevindt zich voor het ogenblik in het privé-archief van de familie Walrave te Laarne. Op welke wijze het register daar terechtgekomen is, is ons onbekend; met bijzondere dank aan dhr. Erik Schepens voor deze informatie.

¹³ FRANS DE POTTER, JAN BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, vierde reeks, arrondissement Dendermonde, eerste deel, Gent, 1889, Laarne, p. 53, noot 1.

¹⁴ Frans De Potter (° Gent, 4 januari 1834 - † Gent, 15 augustus 1904) was journalist en sedert 1886 secretaris van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde; zie J. VERSCHAEREN, Potter, Frans de, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 14, Brussel, kol. 521-529; C. DUHAMEL, Potter, Frans de, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 2, Tielt, 1998, p. 2501-2502.

¹⁵ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, vierde reeks, arrondissement Dendermonde, eerste deel, Gent, 1889, Laarne, p. 40, noot 1.

¹⁶ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *o. c.*, p. 39, noot 2.

¹⁷ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *o. c.*, p. 13, noot 1.

¹⁸ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *o. c.*, p. 16, noot 1.

¹⁹ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *o. c.*, p. 25.

Tenzij deze informatie zou berusten op de notities die Broeckaert in Laarne had gemaakt voor zijn *Geschiedenis van Wetteren*, hebben de Potter en/ of Broeckaert het archief van het kasteel van Laarne dus waarschijnlijk nog geraadpleegd na het verschijnen van het boek van Broeckaert in 1862. Zij vermelden trouwens expliciet de plaats waar het archief werd bewaard: *In de zaal des eersten verdieps van den westertoren berusten de handvesten des kasteels, en in den toren ten zuiden bewaarde men tot voor weinige jaren de archieven van de griffie der heerlijkheid, heden te Gent in het Staatsarchief nedergelegd, doch waarvan de oudste registers maar van het laatste der XVIe eeuw dagteekenen* ²⁰.

Misschien hebben zij het archief van het kasteel van Laarne ook nog geraadpleegd na het deponeren van een deel ervan bij het Rijksarchief te Gent. Op één plaats verwijzen ze immers naar het archief van de schepenbank van de heerlijkheid Laarne dat zich in het *Staatsarchief te Gent* bevond, namelijk de procesbundel van het heksenproces uit 1607 ²¹.

Een deel van het archief, dat zich in het kasteel van Laarne bevond, werd dus reeds aan het einde van de 19de eeuw, vóór de publicatie van het werk van de Potter en Broeckaert in 1889, bij het Rijksarchief te Gent gedeponeerd. Dankzij de briefwisseling die tussen de algemeen rijksarchivaris te Brussel, rijksarchivaris Félix D'Hoop te Gent en August Walrave, burgemeester van Laarne ²², over deze materie werd gevoerd, krijgen we een goed beeld van de wijze waarop dit archief uiteindelijk vanuit Laarne in Gent is terechtgekomen.

Op 29 september 1885 bracht rijksarchivaris Félix D'Hoop een bezoek aan Laarne en inspecteerde er de archieven in het secretariaat van het gemeentehuis. Bij die gelegenheid vroeg hij aan burgemeester Walrave ook om de dubbels van de “kerkregisters” te bestellen bij de griffie van de rechtbank (vredegerecht of rechtbank van eerste aanleg ?) en om hem twee registers van de vroegere schepenbank van Laarne toe te sturen, namelijk het register met de staten van goed van Laarne voor de periode 1781-1790 en het register met erfenissen en onterfenissen (verkoop van gronden) voor 1787-1796. De landboeken of quoteboeken konden in het secretariaat van de gemeente Laarne bewaard blijven, ofwel kon het gemeentebestuur ze deponeren bij het rijksarchief te Gent.

²⁰ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *o. c.* , p. 53-54.

²¹ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *o. c.* , p. 48-50.

²² August Walrave, zoon van Pieter Joseph Walrave en Joanna Judoca Van Bogaert, werd geboren te Laarne op 30 oktober 1812. Na het overlijden van zijn eerste echtgenote Caroline De Vriendt huwde hij te Diest op 11 mei 1853 met Agnes Cantillion, geboren op 7 april 1828 en overleden op 5 mei 1910. In 1831 volgde hij zijn vader op als rentmeester van de familie de Ribaucourt te Laarne. August Walrave was burgemeester van Laarne van 1843 tot aan zijn dood op 17 januari 1888; zie E. SCHEPENS, Graaf, rentmeester en dienstpersoneel. Zakelijke en vriendschappelijke relaties tussen Prosper Christijn, graaf de Ribaucourt, en zijn rentmeester August Walrave, *Castellum*, XVI, nr. 2, 1999, p. 4, noot 7.



Fig. 1: Archivaris Félix D'hoop (tekening Rijksarchief, Gent).

Uit een brief van burgemeester August Walrave aan rijksarchivaris D'Hoop te Gent van 1 oktober 1885 blijkt dat Walrave aan D'Hoop de inventaris van het archief van de schepenbank van Laarne van vóór 1795 had gezonden.

Vermoedelijk gaat het hier om de inventaris van zijn vader, Pieter Walrave. Het archief zou zich bevinden in twee koffers - in de zuidertoren van het kasteel van Laarne volgens De Potter en Broeckaert. Walrave vroeg daarbij aan D'Hoop om zich ter plaatse te komen vergewissen of het wel ging om dat archieven die hij zocht en vroeg tevens aan D'Hoop om hem de dag en het uur te laten weten wanneer hij naar het kasteel zou komen.

Nog dezelfde dag, 1 oktober 1885, stuurde D'hoop vanuit zijn woonplaats te Heusden een persoonlijke brief aan August Walrave waarin hij hem dankte *pour la communication de cet inventaire qui est fait avec méthode et précision*. Bovendien zou hij hem binnen enkele dagen *par correspondance officielle* op de hoogte brengen van zijn *demande ou réclamation*. En hij besluit dat *nous nous concerterons pour en faire la meilleure exécution* ²³.

In zijn brief van 16 oktober 1885 aan burgemeester Walrave herhaalde D'Hoop de vragen die hij hem bij zijn recente inspectiebezoek aan Laarne mondeling had gesteld en dankte hij Walrave voor het feit dat die hem de inventaris van de oude archieven die in het kasteel werden bewaard, had toegezonden. Volgens D'Hoop werd best het ganse archief van de vroegere schepenbank bij het rijksarchief te Gent gedeponereerd, zoals trouwens ook reeds door andere gemeenten was gedaan. Gezien de vertrouwensrelatie tussen burgemeester Walrave en graaf de Ribaucourt ²⁴ vroeg D'Hoop aan Walrave om bij de graaf tussen te komen opdat die de archieven van de vroegere schepenbank als een gift aan het rijksarchief zou willen overmaken. Daarbij verwees hij naar burggraaf de Moerman d'Harelbeke, de heren de Borchgrave en Amelot, de erfgenamen van de graven d'Hane de Steenhuyse en anderen die recent belangrijke archieven aan de Belgische staat hadden geschonken. In zijn antwoord aan D'Hoop van 10 november 1885 beloofde Walrave dat hij bij zijn eerstvolgende bezoek aan Brussel - gewoonlijk ieder jaar in de maand februari - zijn vraag mbt. tot het archief van het kasteel van Laarne aan graaf de Ribaucourt zou overmaken. De verzending van de stukken die zich in het gemeentehuis van Laarne bevonden, kon volgens Walrave misschien ook best uitgesteld worden tot het

²³ Laarne, Archief van de familie Walrave, Briefwisseling, brief van D'hoop aan August Walrave, 1 oktober 1885. Met dank aan dhr. E. Schepens voor de informatie.

²⁴ Adolphe Florimond Ghislain Christyn de Ribaucourt, graaf de Ribaucourt, baron van Laarne (° 16 août 1837 - † 27 août 1911); H. DOUXCHAMPS, J. LEFÈVRE (†), *La famille Christyn de Ribaucourt. II. Les Ribaucourt*, Recueil généalogique et héraldique XXXIX, Bruxelles, 1989, p. 462-529; J. L. DE PAEPE, C. RAINDORF-GÉRARD (dir.), *Le Parlement belge 1831-1894*, Académie royale de Belgique. Commission de la biographie nationale, Bruxelles, 1996, p. 62. Zie ook E. SCHEPENS, Graaf, rentmeester en dienstpersoneel. Zakelijke en vriendschappelijke relaties tussen Prosper Christijn, graaf de Ribaucourt, en zijn rentmeester August Walrave, *Castellum*, XVI, nr. 2, 1999, p. 3-27.



Fig. 2: Auguste Walrave (foto archief Castellum)

standpunt van graaf de Ribaucourt gekend was.

Op 13 november 1885 berichtte D'Hoop aan Walrave dat het inderdaad misschien beter was om de verzending van de archieven uit te stellen. Bovendien moesten nog 24 andere gemeenten op hetzelfde moment hun archieven toezenden hetgeen veel werk zou meebrengen.

Zeven maanden later, op 22 mei 1886, informeerde D'Hoop bij August Walrave of graaf de Ribaucourt aan zijn vraag, namens het Rijksarchief, een positief gevolg had gegeven en vroeg hij hem om hem het antwoord van de Ribaucourt zo snel mogelijk kenbaar te maken. In zijn brief van 28 mei 1886 antwoordde Walrave dat graaf de Ribaucourt zijn verzoek had ingewilligd en bereid was de archieven aan de Belgische staat te schenken.

In zijn brief van 1 juni 1886 schreef D'Hoop aan burgemeester Walrave dat hij met groot genoegen kennis had genomen van diens brief van 28 mei. D'Hoop had intussen de beslissing van graaf de Ribaucourt meegedeeld aan de algemeen rijksarchivaris. Naast zijn expliciete dank voor zijn tussenkomst zou hij binnen enkele weken de praktische schikkingen voor het overbrengen van de archieven naar Gent aan Walrave laten weten.

In zijn brief van 1 juni 1886 aan de algemeen rijksarchivaris gaf D'Hoop nog eens een overzicht van wat zich de afgelopen maanden had voorgedaan. Hij was het afgelopen jaar op inspectiebezoek geweest te Laarne en had er geconstateerd dat er op het gemeentescretariaat nog twee registers van het einde van de 18de eeuw werden bewaard. De andere archieven van de oude schepenbank van Laarne bevonden zich *dans une tour du vieux château*. Door bemiddeling van de burgemeester van Laarne had hij aan graaf de Ribaucourt, eigenaar van het kasteel, gevraagd om deze archieven aan het Rijksarchief te schenken, namelijk *toute cette collection d'archives, nombreuses et intéressantes, contenant les oeuvres de loi, états des biens, reliefs de fiefs etc. de l'ancienne baronnie de Laerne*. Graaf de Ribaucourt had de vraag *favorablement* ontvangen. Burgemeester Walrave had hem geschreven dat de graaf toestemde om *toutes ces anciennes archives* aan de staat te schenken. Hij was dan ook verheugd dat hij aan de algemeen rijksarchivaris *cet acte de munificence* kon melden. Hij vroeg instructies en vroeg ook dat de minister een bedanking zou sturen aan de graaf zoals bij andere belangrijke schenkingen.

In zijn antwoord aan D'Hoop van 2 juni 1886 meldde de algemeen rijksarchivaris dat hij met genoegen kennis had genomen van de beslissing van graaf de Ribaucourt om *une collection nombreuse d'archives provenant de la baronnie de Laerne* aan de staat te schenken. Alvorens een beslissing te nemen omtrent de uitvoering van de schenking wilde hij weten of graaf de Ribaucourt de archieven op eigen kosten zou toezenden, of D'Hoop ze ter plaatse in ontvangst moest nemen. In het laatste geval moest de minister immers zijn toestemming geven. Na ontvangst moest er *une nomenclature sommaire* van de archieven aan de algemeen rijksarchivaris gezonden worden. De algemeen rijksarchivaris zou nadien aan de minister vragen om een dankwoord te sturen aan graaf de Ribaucourt voor diens *générosité*.

Reeds op 4 juni 1886 stuurde D'Hoop zijn antwoord naar de algemeen rijksarchivaris. De schenking kon als een *fait accompli* worden beschouwd gezien de bevestiging ervan door de burgemeester van Laarne in diens brief van 28 mei 1886. Een onmiddellijk dankwoord vanwege de minister aan graaf de Ribaucourt zou dan ook gepast zijn. Alle kosten moesten ten laste zijn van de staat, zoals ook bij andere gemeenten gebeurd was en zoals hij bovendien met de burgemeester van Laarne was overeengekomen. Deze laatste moest trouwens de nodige maatregelen nemen aangezien graaf de Ribaucourt niet meer in Laarne woonde en burgemeester Walrave ook *son agent et receveur-administrateur* was.

Op 7 juni 1886 schreef de algemeen rijksarchivaris aan D'Hoop dat hij overeenkomstig zijn brief van 4 juni aan de minister van Landbouw ²⁵ zou vragen om een bedanking te richten aan graaf de Ribaucourt voor de schenking van de archieven. Dit kon echter pas nadat D'Hoop hem een lijst van de archieven had opgestuurd. Indien D'Hoop zich hiervoor moest verplaatsen zou hij hiervoor de nodige toestemming vragen aan de minister.

Reeds de dag nadien, op 8 juni, stuurde D'Hoop zijn antwoord naar de algemeen rijksarchivaris. De inventaris van de archieven die graaf de Ribaucourt had gegeven, was vollediger dan de lijst die hijzelf had opgesteld bij zijn inspectiebezoek te Laarne. Daarbij stelt D'Hoop expliciet:

Je suis l'ordre de l'inventaire dressé par le père du bourgmestre actuel:

56 reg. et liasses concernant la comptabilité, la visite des chemins et les dîmes

26 liasses d'état de biens, partages et comptes pupillaires

22 liasses relatives aux rentes, saisis, adheritances et donations

1 liasse de reliefs de fiefs

5 liasses d'enquêtes et de sentences

5 liasses de ventes judiciaires

5 liasses de correspondance

6 reg. aux répartitions d'impôts

3 reg. aux résolutions

16 reg. (de 1715 à 1795) aux états de biens, partages et comptes pupillaires

2 reg. aux. Autorisations et octrois

1 reg. aux sentences de 1739 à 1795

1 reg. aux reliefs de fiefs, de 1764 à 1794

12 reg. aux adhéritances et donations, de 1579 à 1795

3 reg. aux rentes et saisies, de 1685 à 1796

1 reg. aux rentes remboursées, de 1630 à 1690

8 reg. aux. Impôts, de 1647 à 1796.

1 reg. aux saisies, de 1629 à 1640

²⁵

Ridder A. de Moreau was minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken in de regering van August Beernaert van 26 oktober 1884 tot 26 augustus 1888; Th. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België*, deel 1, Amsterdam/ Brussel, 1977, p. 412.



Fig. 3: Adolphe Florimond Ghislain Christyn de Ribaucourt, graaf de Ribaucourt, baron van Laarne (uit H. DOUXCHAMPS, J. LEFÈVRE (†), La famille Christyn de Ribaucourt. II. Les Ribaucourt, Recueil généalogique et héraldique XXXIX, Bruxelles, 1989, p. 551).

3 reg. aux autorisations pupillaires

5 reg. aux procédures

15 liasses concernant la comptabilité et les dîmes

14 liasses relatives à la cour féodale, enquêtes et avis

2 liasses relatives à des actes passés par les échevins.

Volgens D'Hoop omvatte de schenking 213 registers en liassen. Van zodra de officiële bedanking aan graaf de Ribaucourt zou zijn overgemaakt, zou D'Hoop overgaan tot het transport op kosten van de staat, samen met burgemeester Walrave die de zaakgelastigde van de Ribaucourt was in alles wat zijn privé-zaken te Laarne aanging.

Op 18 augustus 1886 stuurde D'Hoop een brief aan burgemeester Walrave waarin hij hem herinnerde aan zijn brief van 1 juni laatsleden en aan diens brief van 28 mei. Hij verzocht Walrave om hem de oude archieven van het kasteel, die graaf de Ribaucourt aan de staat had geschonken, en de twee oude registers, die zich op het gemeentesecretariaat bevonden, toe te zenden met een voerman. D'Hoop zou alle voorschotten terugbetalen en wilde, indien nodig zelf voor een voerman zorgen, maar vroeg in alle geval een antwoord van Walrave. Door de grote toevoer van archieven naar het rijksarchief te Gent had hij teveel werk gehad en had hij de praktische uitvoering van de schenking van graaf de Ribaucourt tot nu toe moeten uitstellen.

Het antwoord van burgemeester Walrave liet blijkbaar op zich wachten. Op 5 februari 1887 stuurde D'Hoop een herinnering van zijn brief van 18 augustus 1886 aan Walrave met de vraag waarom zijn brief niet beantwoord was. Hij vroeg dan ook om aan zijn verzoek om de archieven naar het rijksarchief te Gent te sturen, tegemoet te komen. Ook deze keer kende burgemeester Walrave blijkbaar geen haast. Op 26 april 1887 stuurde D'Hoop nogmaals een brief waarin hij hem verzocht om het transport niet langer uit te stellen en hij voegde er aan toe: *Nogtans het is eene zaak van groot belang*. Ook deze keer reageerde burgemeester Walrave niet. Op 2 juni 1887 schreef D'Hoop hem een brief waarin hij hem vroeg om *zonder uitstel* te antwoorden op zijn brief van 26 april laatsleden en hem *al de oude archieven te bestellen* die bestemd waren voor het rijksarchief te Gent. Ook deze brief bleef onbeantwoord zodat het geduld van de Gentse rijksarchivaris stilaan op raakte. Op 13 juni 1887 schreef D'Hoop een *lettre particulière* aan Jules Seghers, gemeentesecretaris van Laarne, waarin hij verklaarde beledigd te zijn door de stilzwijgende houding van het gemeentebestuur van Laarne en van de burgemeester in het bijzonder. Hij vroeg hem dan ook waarom burgemeester Walrave geen antwoord had gegeven op zijn vijf voorgaande brieven en wat er hem te doen stond. D'Hoop had immers liever *alles in den min te schikken en te vereffen*.

Uiteindelijk schreef burgemeester August Walrave op 18 juni 1887 aan D'Hoop dat hij de archieven waarvan sprake in zijn brieven mocht komen afhalen maar verzocht hem tevens om hem de dag en het uur te laten weten. Waarom burgemeester

Walrave de zaak van de archieven ongeveer 10 maanden heeft laten aanslepen is ons onbekend. Misschien kunnen ziekte of familiale omstandigheden hem verhinderd hebben zijn taak als burgemeester uit te oefenen. Misschien wilde hij niet het risico lopen dat er onder zijn verantwoordelijkheid iets mis liep tijdens het transport van het archief van Laarne naar Gent. Het feit dat August Walrave, op dat ogenblik 75 jaar en 34 jaar burgemeester van Laarne, zijn brief van 18 juni 1887 in tegenstelling tot zijn eerdere brieven ondertekende met *De burgemeester, ridder der Leopolds-orde*, toont echter ook aan dat hij het nogal moeilijk had met de autoritaire manier waarop D'Hoop de verdere afhandeling van de zaak regelde.

In elk geval kwam er nu schot in de hele affaire. Op 21 juni 1887 schreef D'Hoop aan Walrave dat hij één van zijn bedienden *met eenen camion* naar Laarne zou zenden. Hij zou aan het gemeentehuis zijn op donderdag 30 juni om 8 uur. De bediende zou dan een ontvangstbewijs meebrengen voor de twee oude registers uit het gemeentesecretariaat, en een ontvangstbewijs voor de archieven, gegeven door graaf de Ribaucourt. De bediende zou ook het loon betalen van een werkmans die de archieven zou opladen en waarvan hij vroeg dat de burgemeester die zou aanstellen. De kwijting van rijksarchivaris D'Hoop dat hij de schenking van graaf de Ribaucourt, senator, namelijk *les archives de l'ancien greffe seigneurial de la baronnie de Laerne* had ontvangen door bemiddeling van *mr. Auguste Walrave, chevalier de l'ordre de Léopold*, burgemeester van Laarne, dateert inderdaad van 30 juni 1887²⁶. Op hetzelfde moment gaf D'Hoop ook kwijting dat hij van de burgemeester van Laarne de twee oude registers had ontvangen, namelijk *reg. Staeten van goede* van 1781 tot 1790, en *reg. Van erfenissen* van 1787 tot 1796. Rekening gehouden met de weerslag ervan in de gemeentelijke administratie was de hele zaak van het archief slechts van ondergeschikt belang voor het gemeentebestuur van Laarne: *Archieven der gemeente. Wij moeten hieromtrent opmerken dat twee oude boeken, te weten: Register staten van goede van 1781 tot 1790 en register van erfenissen van 1787 tot 1796 op aanvraag van den Heer D'hoop, archivaris te Gent, op 30 juni laatsleden in het staatsarchief te Gent gedeponneerd zijn. Overigens worden dezelve wel bewaard*²⁷. Het is opmerkelijk dat in de registers van briefwisseling van de gemeente Laarne voor deze periode²⁸ geen enkele informatie te vinden is over de archievenkwestie. Blijkbaar beschouwde August Walrave de afhandeling van deze zaak niet als behorend tot zijn taak als burgemeester maar als een onderdeel

²⁶ De eigenlijke kwijting, met de handtekening van D'hoop, bevindt zich te Laarne in het privé-archief van de familie Walrave.

²⁷ Laarne, Archief van de gemeente Laarne, registers van de beraadslagingen van het schepencollege, 1877-1914, f° 76r° (zitting van 28 augustus 1887, verslag aangaande de toestand van de gemeente). In de voorgaande en volgende jaren werden in de notulen van het college geen andere gegevens dan *Archieven der gemeente. Dezelve worden allen wel bewaard* genoteerd. Met dank aan het college van burgemeester en schepenen van Laarne voor de toestemming om het gemeentelijk archief te raadplegen.

van zijn functie als rentmeester van graaf de Ribaucourt. We weten niet of er zich in het privé-archief van de familie Walrave hierover stukken bevinden.

Reeds op 1 juli 1887, de dag nadat de archieven te Gent waren toegekomen, schreef D'Hoop een brief naar de algemeen rijksarchivaris te Brussel waarin hij hem herinnerde aan diens brief van 7 juni 1886 om slechts na de neerlegging van het archief een bedanking te sturen naar graaf de Ribaucourt. D'Hoop meldde duidelijk opgelucht te zijn *qu'après bien des instances, j'en ai obtenu hier l'exécution*. De burgemeester had *enfin* de archieven ter beschikking gesteld en hijzelf had alle maatregelen genomen om de archieven naar Gent te transporteren waar ze op 30 juni in het rijksarchief waren toegekomen.

In zijn brief van 2 juli 1887 eiste de algemeen rijksarchivaris van D'Hoop echter een inventaris van de overgemaakte archiefstukken alvorens de gedeponeerde archieven in te schrijven in de *Moniteur*. Na toezending van de inventaris zou hij dan op 7 juni een brief sturen aan de minister van Landbouw, Industrie en Openbare Werken met de vraag om dankbetuigingen over te maken aan graaf de Ribaucourt.

Op 6 juli 1887 zond D'Hoop aan graaf de Ribaucourt een *manuel que je viens de publier* en dankte hem voor de toezending van de archieven *de la baronnie de Laarne, qui étaient conservées dans la tour de votre château*. Tenslotte zond D'Hoop op 22 december 1887 aan burgemeester Walrave de nieuwe inventaris van het archief van de baronie Laarne, dat voortaan in het rijksarchief te Gent zou bewaard worden als het fonds Oud Archief Laarne. Onder de stukken bevond zich ook enkele stukken uit het archief van de heerlijkheid Raveschoot van 1648 tot 1785. Dit is vermoedelijk te verklaren door het feit dat Emmanuel van der Moere, griffier van Laarne aan het einde van de 18de eeuw, in 1794 Franciscus de Vijlder opvolgde als baljuw van de heerlijkheid Raveschoot ²⁹.

Daarmee kwam aan de geschiedenis van het archief evenwel nog geen einde. In 1922 ³⁰ werden nog verschillende archiefstukken gedeponeerde, afkomstig uit het gemeentehuis van Laarne, die als supplement werden ondergebracht in het fonds Oud Archief Laarne onder de nummers 487 tot en met 505. Daarbij omvat de nummer 505 een bundel van 28 oorkonden, voornamelijk uitgaande van de vroegere schepensbank van Laarne, namelijk 12 oorkonden van de 15de eeuw (1417-1474), 6 oorkonden van de 16de eeuw (1506-1559), 9 oorkonden van de 17de eeuw (1602-1699) en 1 stuk uit de 18de eeuw (1702). De meeste van deze stukken komen echter uit het archief van de vroegere Tafel van de Heilige Geest van Laarne. Het grootste deel van het archief van de Tafel van de Heilige Geest berust echter in het oud

²⁸ Beveren, Rijksarchief, fonds Modern Archief Laarne, nr. 12.

²⁹ E. SCHEPENS, Enige gegevens over de heerlijkheid Raveschoot, *Castellum*, VII, nr. 2, 1990, p. 8.

³⁰ Gent, Rijksarchief, Register van aanwinsten, 21 april 1922, aanwijzer nr. 3928.

archief van de Sint-Machariuskerk van Laarne ³¹.

In 1968 besliste de kerkfabriek van de Sint-Machariuskerk van Laarne om het oud archief van de kerk van Laarne te deponeren bij het Rijksarchief ³². Tussen het kerkarchief bevond zich echter ook een rekening van de ommestelling van het jaar 1699, die werd ondergebracht in het Oud Archief Laarne onder nummer 511.

Toen het gemeentebestuur van Laarne in mei 1969 een deel van het moderne, 19de eeuwse archief aan het Rijksarchief overdroeg ³³ bevonden zich daaronder nog enkele oudere stukken ³⁴. Het ging om:

nr. 512: register van hypotheekleningen aangegaan voor het leenhof van Laarne, 1739-1756.

nr. 513: register van hypotheekleningen aangegaan voor het leenhof van Laarne, 1780-1796.

nr. 514: Fragment van een resolutieboek, 1794-1796.

nr. 515: staten van goed, wezenrekeningen, 16de-17de eeuw (1 bundel)

nr. 516: renten, 18de eeuw, 2 stukken.

nr. 517: prijzije van de vruchten, door de schepenen, 1622.

Op 9 augustus 1978 schonk pater Vedastus Verstegen, stadsarchivaris van Lokeren, nog enkele stukken, ondergebracht in het Oud Archief Laarne onder nummer 518, namelijk briefwisseling en staten van kosten en prestaties, vooral met betrekking tot militaire aangelegenheden uit 1635-1646 en 1742-1757. Op welke wijze Verstegen in het bezit was gekomen van deze stukken, is ons onbekend.

³¹ J. VERHELST, Inventaris van het archief van de Sint-Machariuskerk te Laarne, in: *Archieven van Oostvlaamse Kerkfabrieken (Oud Regiem)*, deel 3, p. 25-30; J. VERSCHAEREN, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Beveren. Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde. I. Overheidsorganen en notarissen*, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Archievenoverzichten 22, Brussel, 1995, p. 197.

³² Het oud archief van de kerk van Laarne werd op 24 januari 1968 door de kerkfabriek gedeponeerd bij het Rijksarchief te Gent. Zie J. VERHELST, *o. c.*, p. 25; J. VERSCHAEREN, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Beveren. Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde. II. Privaatrechtelijke instellingen en personen. III. Verzamelingen*, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Archievenoverzichten 22, Brussel, 1995, p. 622-624. In het archief van de Sint-Machariuskerk bevindt zich ook archief van de Berlindekapel te Laarne, de broederschap van het Heilig Sacrament en de kapel van het kasteel van Laarne. In 1996 besloot de kerkfabriek een stuk te deponeren dat nog niet aan het rijksarchief was overgemaakt, namelijk een handboek van de kerktienden van Laarne van 1618 (Beveren, Rijksarchief, Kerkarchief Laarne, nr. 359; Beveren, Rijksarchief, Eigen Archief, aanwinsten 1996/1). Het modern archief van de Sint-Machariuskerk (vanaf 1803) wordt bewaard in de pastorie van Laarne.

³³ Gent, Rijksarchief, Eigen archief, Register van aanwinsten, nr. 27.386, aanwinst 16/12 mei 1969. Zie J. VERSCHAEREN, *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Beveren. Archiefvormers in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde. I. Overheidsorganen en notarissen*, Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Archievenoverzichten 22, Brussel, 1995, p. 244. In 1997 werd nog een pak met diverse stukken uit de Franse en Hollandse tijd bij het rijksarchief te Gent gedeponeerd (Beveren, Rijksarchief, Modern Archief Laarne, nr. 68; Gent, Rijksarchief, Eigen Archief, Register van aanwinsten, 1997/27). Een groot deel van het modern archief van de gemeente Laarne wordt nog bewaard in het gemeentehuis van Laarne.

Tenslotte deponeerde dhr. Eric Van Steenkiste op 22 februari 1980 een rentenboek van de heerlijkheid Laarne van 1506 ³⁵ dat eveneens in het fonds Oud Archief Laarne werd ondergebracht ³⁶. Sedert het najaar van 1989 berust het oud archief van Laarne in het Rijksarchief te Beveren.

In de overdracht van graaf de Ribaucourt waren dus enkel de stukken begrepen die betrekking hadden op de administratie van de heerlijkheid Laarne vóór 1795. Het privé-archief van de familie de Ribaucourt en van haar voorgangers als heren van Laarne, de familie van Vilsteren, bleef bewaard in het kasteel van Laarne. In de loop van de 19de eeuw werd het deel van het archief, dat betrekking had op de familie de Ribaucourt, overgebracht naar het kasteel van Perk (Brabant) dat de familie de Ribaucourt in 1833 had gekocht ³⁷. Niettemin bevinden er zich ook stukken met betrekking tot de Laarne in het familie-archief de Ribaucourt te Perk, zoals

- de ganse reeks E (*Baronnie de Laerne*), waaronder EA (eigendomstitels), EB (rekeningen en pachten) en EC (diversen en correspondentie) ³⁸.
- AC, AA 8: testament van Theodore van Vilsteren, baron van Laarne, 5 september 1786 ³⁹.
- AC, AA10: denombrement van Charles de Schouteete, heer van Erpe en Laarne, voor de heerlijkheid Laarne, 2 februari 1597 ⁴⁰.

Het deel van het archief met betrekking tot de familie van Vilsteren en aanverwante families, heren van Laarne in de 17de en 18de eeuw, bleef daarentegen tot vandaag in het kasteel van Laarne bewaard.

Naast de hierboven vermelde archieven vindt men uiteraard nog heel wat informatie over Laarne in de archieven van kerkelijke instellingen en families die te Laarne zakelijke en andere belangen hadden. Ook in de archieven van de regionale, gewestelijke en centrale instellingen waaronder de schepenbank van Laarne ressorteerde, vindt men een veelheid aan bronnen. De geschiedenis van het oud archief van de heerlijkheid Laarne van voor 1795 toont echter aan dat archiefreconstructie een complexe materie is. Door historische redenen is het archief bovendien tot vandaag over verschillende bewaarplaatsen verspreid, wat uiteraard gevolgen heeft voor de lokale geschiedschrijving.

³⁴ J. VERSCHAEREN, *o. c.*, p. 92.

³⁵ Gent, Rijksarchief, Eigen archief, Register van aanwinsten, nr. 1980/4.

³⁶ Beveren, Rijksarchief, fonds Oud archief Laarne, nr. 519.

³⁷ H. DOUXCHAMPS, J. LEFÈVRE (†), *La famille Christyn de Ribaucourt. II. Les Ribaucourt*, Recueil généalogique et héraldique XXXIX, Bruxelles, 1989, p. 497.

³⁸ H. DOUXCHAMPS, J. LEFÈVRE (†), *o. c.*, p. 643-644. Dezelfde auteurs geven op p. 399 een samenvatting van de rekening van Emmanuel van der Moere, griffier van de heerlijkheid Laarne, voor 1787-1798 (Perk, Archief de Ribaucourt, EB 1) en op p. 492 een samenvatting van de rekening van August Walrave voor de goederen te Laarne voor 1869-1870 (Perk, Archief de Ribaucourt, EB 1). Een summiere inventaris van het archief de Ribaucourt te Perk werd opgesteld door L. A. P. G. Delsaux in 1861.

³⁹ H. DOUXCHAMPS, J. LEFÈVRE (†), *o. c.*, p. 385, noot 158.

⁴⁰ H. DOUXCHAMPS, J. LEFÈVRE (†), *o. c.*, p. 388, noot 162.

19^{de} eeuwse plaatsnaam als nieuwe straatnaam voor de verkaveling Kordewagenstraat

André Van De Sompel

A. Verantwoording

In deze korte bijdrage wordt een overzicht gegeven van de plaatsnamen die in het begin van de 19^{de} eeuw werden genoteerd voor de gronden in de verkaveling die de Kordewagenstraat met de Groenemeersen verbindt. Het college van burgemeester en schepenen kon desgewenst uit die plaatsnamen putten voor de keuze van nieuwe straatnamen ¹.

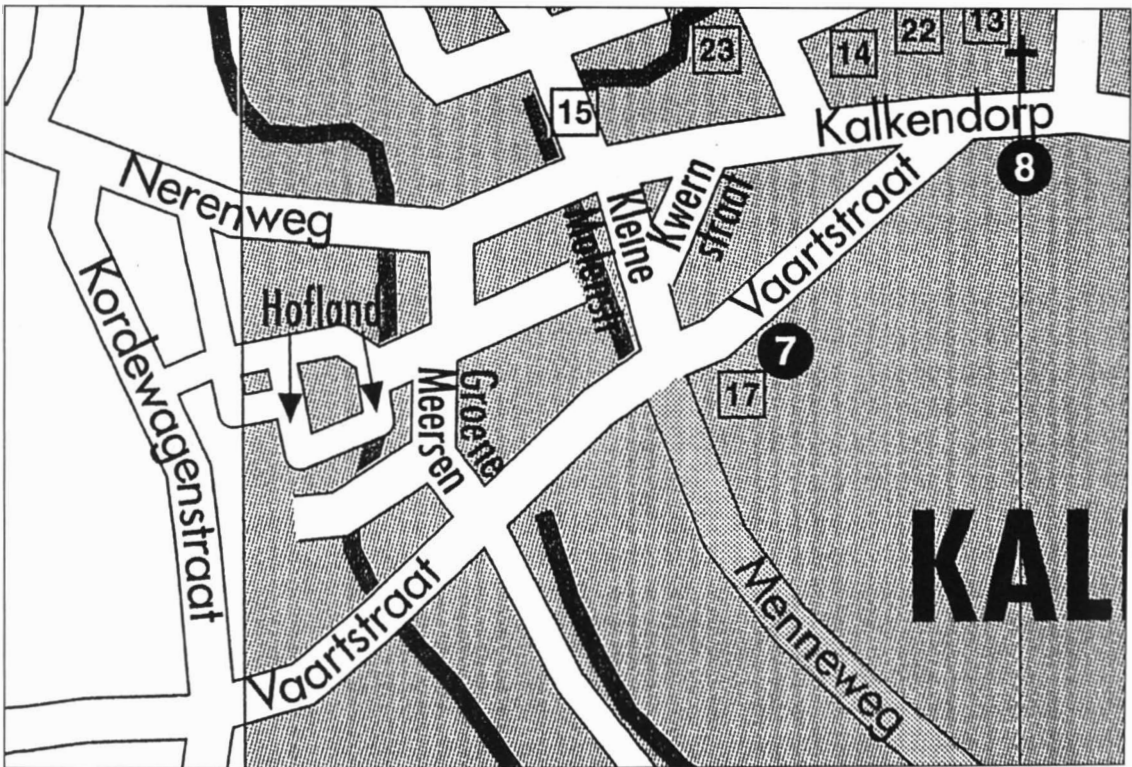


Fig. 1. Situering van het verkavelingsgebied. Uittreksel uit NV HOREMANS, *Stratenplan Laarne*, editie 2001-2002.

¹ Alhoewel mijn aandacht uitging naar plaatsnamen, die in de eerste helft van de 19^{de} eeuw in dat gebied ingebruik waren of die in documenten uit die periode gebruikt werden, heb ik toch vermeld dat dorpsgenoten af en toe de opmerking gemaakt hadden, dat nieuwe straatnamen ook naar verdienstelijke plaatselijke persoonlijkheden zouden kunnen genoemd worden. Misschien zou die optie de straatnaamkeuze nog moeilijker maken.

De opmaak van dit artikel verschilt weinig van een gelijkaardige bijdrage over nieuwe straatnamen in de 'Boombosverkaveling' ² Voor bemerkingen aangaande bronnenmateriaal over de toponymie en de overname van plaatsnamen als nieuwe straatnamen verwijzen we dan ook naar dat artikel.

B. De toponiemen in de verkavelingssite in gebruik in het begin van de 19de eeuw ³.

Het verkavelingsgebied wordt begrensd door de Nerenweg, de Kordewagenstraat en de woonwijk Groenemeersen (met de Moortelbeek als vroegere natuurlijke grens). Voor het gebied, met als kadastrale identificatiegegevens Kalken, sectie D, nrs. 801-833, werden volgende plaatsnamen genoteerd:

- 801: *De Moortelbeke*
- 802: *De Moortelbeke*
- 803: *De Beekakker*
- 804: *De Grooten Acker*
- 805: *De Grooten Acker*
- 806: *De Grooten Acker*
- 807: *Den Kleynten Acker*
- 808-814: *De Kromme Strepe*
- 814bis: *Groten Bri(e)l*
- 815-816: *Cortewaegenstraete*
- 817: *Hofland*
- 818-820: *Cortewaegenstraete*
- 821-825: *Hofland*
- 826-828: *Cortewaegenstraete*
- 829: *Hofland*
- 830-830bis: *Den Wegelakker*
- 831: niet vermeld
- 832: *Den Wegelakker*
- 833: niet vermeld

We situeerden die plaatsnamen op de parcellaire kaart van Popp van omstreeks 1860 (zie figuur 2).

² VAN DE SOMPEL A., 19de eeuwse plaatsnamen als nieuwe straatnamen in 'De Boombosverkaveling', *Castellum*, XVII, nr. 2, 2000, p. 26-34. In die bijdrage werden trouwens illustraties 1 en 3 foutief van plaats verwisseld.

³ Die plaatsnamen waren genoteerd in een werkdocument uit 1826 van de Dienst Registratie der Domeinen te Aalst (zie Bronnen).

De benaming *briel* wordt in de meeste gevallen gebruikt voor een stuk grond met bomen erop, omgeven door straten of wegels.

Over de *Wegelakker* liep een verbindingsweggetje dat beschouwd kan worden als een deel van de *Eesveldse Wegel(s)*.

De benaming *Hofland* had geen andere betekenis dan dat het stuk grond ofwel door bewoners uit de onmiddellijke omgeving bewerkt werd ofwel omdat het aan een weg lag in de omgeving van bewoning.

De *Cortewaeghenstraete* is de huidige benaming voor de vroegere Broekstraat, de verbindingsweg tussen de huidige Nerenweg en Broekmeers. Volgens Marcel Meijs werden die twee benamingen tijdens het Ancien Regime door elkaar gebruikt ⁴

De benamingen *Grooten Acker*, *Kleynen Acker* en *Kromme Strepe* behoeven weinig commentaar.

Het toponiem *Moortelbeke* verwijst naar de gelijknamige beek die zich daar tussen een aantal stukken grond kronkelt. Ook de plaatsnaam *Beekakker* heeft betrekking op een stuk grond langs die beek.

C. Een nieuwe straatnaam

Uiteindelijk werd beslist aan het stratentracée slechts een naam te geven. Voor die straatnaam in de verkaveling Kordewagenstraat werd door het college van burgemeester en schepenen eind 2000 geopteerd voor de benaming *Hofland*. Die benaming werd tijdens de gemeenteraad van 31 mei 2001 definitief als nieuwe straatnaam aangenomen.

D. Bronnen

Onuitgegeven bronnen

- Kalken, verzameling Marcel Meys.
Aanwijzend Tableau der Eigenaars Grond - Eigendommen en der zelve grootte uit 1826, opgemaakt door en in gebruik bij de dienst Registratie der Domeinen te Aalst, met concordantietabellen tussen de toponiemen en de overeenkomstige kadastrummering.
- Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I.
Afdeling Kaarten en plattegronden, Poppkaart Kalken.

⁴ Gesprek met Marcel Meijs, 8 Augustus 2001. De benaming Broekstraat werd onder andere gebruikt in het 17^{de} eeuwse quoteboek voor Kalken voor de periode 1630-1695. In een ander document, namelijk van 1710, lezen we bijvoorbeeld: *betaelt aen Bertholomeus bracke corte-waeghenstr(aete)* (RAB, OAK, nr. 54. Rekening van de pachter van het *aertgelt* 1709-1710).

- Beveren, Rijksarchief.
Fonds Oud Archief Kalken, nr. 54: rekening van de pachter van het *aertgelt*, 1709-1710.

Werkstukken

- Brief Gemeentebestuur Laarne aan gemeentelijke cultuurraad, 16 april 1999.
- Brief André Van De Sompel aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Laarne en aan de voorzitter en de leden van de gemeentelijke cultuurraad, 31 juli 2000.
- Akkoord Gemeentelijke Cultuurraad met voorstellen André Van De Sompel, verslag vergadering 21 september 2000.
- Info Laarne-Kalken, december 2000, p. 7: Voorstelling nieuwe straatnaam *Hofland*. Opmerkingen en bezwaren konden ingediend worden tot 31 december 2000.
- Beslissing Gemeenteraad Laarne van 31 mei 2001.
- NV HOREMANS, *Stratenplan Laarne*, editie 2001-2002.

AFGEVAARDIGDE bij het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen:

Marcel Meys, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

CONTACTADRES en RUILEXEMPLAREN:

André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

ADRESWIJZIGINGEN, NIEUWE ABONNEMENTEN en LIDMAATSCHAP CASTELLUM

Gewoon lid: 400,- (10 €)

Steunend lid: 650,- (16 €)

Erelid: 1.000,- (25 €)

Beschermend lid: 2.000,- (50 €)

Rekening: 393-0430850-65 Castellum:

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

De lijst van de beschermheren of -vrouwen, van de ereleden en de steunende leden zal jaarlijks in het laatste Castellumnummer verschijnen.

Castellum

Driemaandelijks tijdschrift van de VERENIGING VOOR
LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE

Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

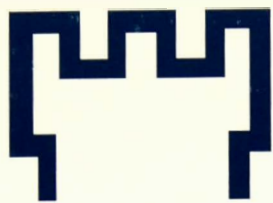
Oplage: 300 exemplaren

Omslagillustratie: "Bautsmolen" in Laarne (foto Norbert De Wilde).

INHOUD

Editoriaal	2
Betwistingen betreffende "pastoorssalarissen" te Kalken en te Laarne (1552-1556) <i>Michel Baelde</i>	3
Bomen op het patrimonium van de baron van Laarne op het einde van de 18 ^{de} eeuw <i>Johan R.J. De Wilde</i>	6
Archief over het archief. Het neerleggen van het archief van de heerlijkheid Laarne bij het Rijksarchief te Gent 1885-1887 <i>Eric Balthau</i>	22
19 ^{de} eeuwse plaatsnaam als nieuwe straatnaam voor de verkaveling Kordewagenstraat <i>André Van De Sompel</i>	38
17 ^e Oost-Vlaamse Ontmoetingsdag Laarne - Kalken van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Oost-Vlaanderen	43
Inhoudstafel	44

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en de auteur,
en het toezenden van een exemplaar.



castellum

VERENIGING VOOR LOKALE GESCHIEDENIS
VAN KALKEN EN LAARNE

TENTOONSTELLING

HEKSEN IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN



KASTEEL VAN LAARNE

2 september - 1 oktober 1989

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JAARGANG XVIII – NR. 4 – DECEMBER 2001

Afgiftekantoor: 9270 Laarne 1



castellum

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VOOR LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE**

BESTUUR

- Ere-voorzitter: **Jonkheer de Pessemier 's Gravendries,**
Slot van Laarne, 9270 Laarne
- Voorzitter: **Marcel Meijs,**
Kruisenstraat 31, 9270 Kalken, tel. 09 367 55 06
- Bibliothecaris: **Antoon Afschrift,**
Brandemanstraat 93, 9270 Laarne
- Penningmeester: **Lieven Hanselaer,**
Koffiestraat 61, 9270 Kalken
- Redactiesecr.: **Johan R.J. De Wilde,**
Varensbos 29, 9920 Lovendegem
- Secretaris: **André Van De Sompel,**
Kruisenstraat 70, 9270 Kalken, tel. 09 367 83 54
- Leden **Eric Balthau,**
Termstraat 80, 9270 Laarne
Dirk Clerick,
Nerenweg 72, 9270 Kalken
Felix Waldack,
J. Van De Veldestraat 7, 9270 Kalken,
tel. & fax 09 367 80 92,
e-mail: Felix.Waldack@advalvas.be

Verantwoordelijke uitgever: Johan R.J. De Wilde,
Varensbos 29, 9920 Lovendegem

EDITORIAAL

Castellum sluit dit achttiende werkjaar af met een goed gevuld nummer met veel illustraties.

Wij bieden de lezer 2 grotere bijdragen.

De eerste studie belicht de heksenprocessen van Laarne. Nieuwe archiefvondsten over deze processen én de sterk geëvolueerde wetenschappelijke inzichten over deze problematiek in Vlaanderen maakten het noodzakelijk om die zwarte periode in Laarne opnieuw te ontleden.

Ook de gegevens over de minder bekende heksenprocessen in Kalken in dezelfde periode werden hierbij opgenomen.

De tweede tekst behandelt een ludiek onderwerp: de Fortunekermis in de Kalkense Zomerstraat. Hier komen veel typische elementen van de wijkkermis aan bod: het ontstaan, de herbergen en hun uitbaters, de organisatie van de kermis, de eigenlijke activiteiten, enz...

Omdat in het najaar de werking van de verenigingsbibliotheek is gestart, brengen wij ook een verslag van de opening van die ruimte in het weekend van 6 en 7 oktober 2001.

Wat de toekomst betreft, plannen wij een deelname aan de elfde geschiedkundige boekenbeurs in de Gentse Sint-Pietersabdij op 9 en 10 februari 2002. Nog dezelfde maand, op vrijdag 22 februari, plannen wij een kaas- en wijnavond voor alle leden.

Die zal plaatsvinden in het centrum van Kalken, en zal beginnen met een korte voordracht over de heksenprocessen in Laarne en Kalken. Wij houden u via een afzonderlijk schrijven op de hoogte.

Voor de leden die de beschikking hebben over internet, willen wij nog vermelden dat de naam van de website van Castellum gewijzigd is in: www.castellum.yucom.be.

Wij hopen onze trouwe leden ook volgend jaar nog te mogen verwelkomen. De invoering van de euro heeft bij ons alleszins geen drastische verhoging van de lidgelden tot gevolg!

Ondertussen wenst het bestuur alle leden alvast een

*Zalig Kerstfeest &
Gelukkig Nieuwjaar !*

Het faict van tooverie in Laarne (1607-1608): enkele feiten en bedenkingen

Johan R.J. De Wilde

... Wat zijn dat,
 Zo uitgedord, zo wild in hun kledij,
 Die geen bewoners van deze aarde lijken
 En er toch op zijn ? ...

Bovenstaande woorden zijn een citaat uit Shakespeares tragedie *Macbeth*. Het is de verblufte reactie van een personage na de verschijning van drie heksen op een heide¹. Shakespeare kon zonder problemen dergelijke personages ten tonele voeren zonder dat dit afbreuk deed aan de geloofwaardigheid van zijn verhaal: voor zijn publiek waren heksen² immers een reëel gegeven.

Vanaf het midden van de 16de eeuw tot diep in de 17de eeuw waren aanzienlijke delen van Europa in de ban van een heksenwaan³. Een regelrechte angstpsychose in alle geledingen van de Europese bevolking leidde ertoe dat duizenden mensen, meestal vrouwen, van hekserij werden beschuldigd en op de brandstapel een gruwelijke dood stierven.

Midden in die periode schreef Shakespeare zijn *Macbeth*: vermoedelijk in 1606⁴, dit is één jaar voor de aanvang van de heksenprocessen in Overmere, Laarne en Kalken. In Overmere en Kalken stierf telkens één vrouw de vuurdood in het najaar van 1607, respectievelijk Maeyken van Cutsenroeye en Josyne Van Kerckhove. In Laarne werden ongeveer tegelijkertijd in totaal vier vrouwen terechtgesteld: Passcheyne Neyts, Josyne Celis, Janne Callens en Willemynne sVeermans. Voor een kleine plattelandsgemeenschap was dit een heel hoog aantal. Een vijfde vrouw, Josyne Luyckx, werd in het voorjaar van 1608 op borgtocht vrijgelaten. De zesde heks was een man: Lieven Lammens werd voor 10 jaar verbannen.

Deze bijdrage wil geen uitgebreide analyse van de omvangrijke dossiers brengen. Zij begint met een *status quaestionis*. Hoever staat de stand van het onderzoek naar de heksenprocessen in Laarne ? Welke waren de voorgaande studies en welke standpunten zijn daarin naar voor gebracht ? Omdat bij de voorbereiding van deze studie

¹ *Macbeth*, Act 1, Scene 3: *What are these,/ So wither'd and so wild in their attire,/ That look not like th'inhabitants o' the earth, And yet are on't ?*

² In deze bijdrage zullen wij de term *heks* aanhouden, hoewel in de archivalia van Laarne de woorden *tooveresse* en *tooveraere* werden gebruikt.

³ Zie hierover H. SOLY, *De grote heksenjacht in West-Europa, 1560-1650*. Een voorlopige balans, *Volkskunde*, 82, nr. 1/2, 1981, p. 103-128.

⁴ *William Shakespeare, Verzameld werk. Tragedies*, vertaald door W. Courteaux, deel II, Antwerpen, 1979, p. 266.

nieuw materiaal over de heksenprocessen is ontdekt, geven we ook een beknopt overzicht van de beschikbare *archivalia*. Een schets van de precare situatie in de regio waarin de vervolgingen voorkwamen mag ook niet ontbreken. Verder staan we stil bij de vraag of de vervolgingen in Overmere, Laarne en Kalken geïsoleerde gevallen waren, dan wel of zij onderdeel zijn van een repressiegolf, die omvangrijker was in tijd en ruimte. De juiste inschatting van de rol van de overheid, zowel bij de hoogste instanties als op lokaal vlak, is hierbij van essentieel belang. Wij overlopen ook de verschillende fasen in de procesgang: hierbij willen wij nagaan of de processen in Laarne opvallende gelijkenissen vertonen met het patroon van de heksenvervolgingen in Vlaanderen, dan wel of er markante verschillen zijn⁵.

1. Status quaestionis van het reeds verrichte onderzoek

De heksenvervolgingen te Laarne hebben in het verleden reeds behoorlijk wat aandacht gekregen. J. Broeckaert vermeldde reeds in 1862 dat de Laarnenaars de bijnaam *Tooveraers*- of *Heksenbranders* droegen, maar deelde verder niets mee over de processen te Laarne in het begin van de 17de eeuw⁶.

Vele jaren later besteedde Broeckaert met F. De Potter een lange passage aan deze donkere episode uit de geschiedenis van Laarne⁷. Zij belichtten de ondervragingsprocedure van de heksen in het algemeen en citeerden uit de bekentenissen van Janne Callens en Passcheyne Neyts. Van deze laatste werd ook het vonnis overgenomen in de tekst. De auteurs stipten aan dat bekwame rechtsgeleerden tijdens de procesgang adviezen uitbrachten⁸.

Het relaas van de auteurs was dus hoofdzakelijk beschrijvend van aard. Enigmatisch is hun mededeling dat te Laarne ten minste 12 mensen van tovenarij werden beschuldigd en levend verbrand. De heden bewaarde stukken laten slechts toe om 6 namen van betichten terug te vinden, die bovendien niet allemaal ter dood werden veroordeeld. De Potter en Broeckaert baseerden zich op een procesbundel uit het fonds Oud Archief Laarne⁹.

Na deze studie is blijkbaar gedurende verschillende decennia in dit dossier geen onderzoek meer verricht. Bijna een eeuw later betrok T. Penneman (1976) ook

⁵ Hierbij konden wij terugvallen op de recente synthese van F. VANHEMELRYCK, *Het gevecht met de duivel. Heksen in Vlaanderen*, Leuven, 1999.

⁶ J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Wetteren, gevolgd van een historische schets der omliggende gemeenten*, Gent, 1862, meer bepaald het hoofdstuk over Laarne (p. 232-258), p. 245-247.

⁷ F. DE POTTER, J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, vierde reeks, deel I, Gent, 1889, Laarne, p. 41-50.

⁸ Zoals we nog zullen zien, gaat het om raadsheren van de Raad van Vlaanderen die in Gent zetelde.

⁹ Rijksarchief Beveren (verder afgekort: RAB), Oud Archief Laarne, nr. 486. Dit fonds bevond zich tot eind 1989 in Gent en dat is de reden waarom de auteurs verwezen naar het Staatsarchief te Gent.

Laarne in zijn onderzoek over de heksenprocessen in het Land van Waas¹⁰. De volgende thema's kwamen summier aan bod: de verschijningsvormen van de duivel (p. 61), giftige geschenken van de duivel voor de heksen (p. 64), het onderzoek naar duivelstekens (stigma's) bij de beschuldigten (p. 68), misdaden van de heksen tegenover mens en dier (p. 71-72), aanwezigheid en handelingen van de heksen op de sabbat (p. 80), intieme omgang met de duivel (p. 80) en misbruik van de hostie (p. 88). Penneman steunde voor dit alles op het aangehaalde werk van De Potter en Broeckaert, en ook op de vermelde procesbundel in het archief¹¹.

Enkele jaren later verscheen in een themanummer van het tijdschrift *Volkskunde* (1981) een preliminaire studie van C. Van Damme-Lostrie¹². Hierin schrijft zij de 'heksen' van Laarne een rebels karakter toe; de beschuldigten zouden medewerkers geweest zijn van de vrijbuiters, en dus vijanden van het Spaans gezag in de Zuidelijke Nederlanden¹³. En dit zou de ware reden van hun vervolging geweest zijn. Wij komen hier verder op terug (punt 11). Een artikel met aanvullende informatie over de beschuldigde Lieven Lammens verscheen enkele jaren later¹⁴.

In de jaren 1990 verschenen tenslotte enkele studies die de problematiek van de heksenvervolgingen in Vlaanderen vanuit een meer algemene invalshoek benaderden. J. Monballyu bestudeerde de vervolgingen vanuit een rechtshistorische hoek¹⁵. F. Vanhemelryck bracht een nieuwe synthese over de hekserij in Vlaanderen tijdens de 16de en de 17de eeuw¹⁶. Beide werken laten toe om tot een juiste inschatting van de heksenprocessen te komen voor elke lokaliteit in Vlaanderen.

2. De bronnen

Zoals gezegd, treft men een pak informatie over de zes beklaagden in het fonds Laarne Oud Archief, nummer 486 (heden in het Rijksarchief te Beveren). Veel

¹⁰ T. PENNEMAN, *Heksenprocessen in Vlaanderen, inzonderheid in het Land van Waas 1538-1692, Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 73, 1976, p. 5-136.

¹¹ Zie noot 7.

¹² C. VAN DAMME-LOSTRIE, *Te Laarne op het Zand zijn de heksen verbrand. Hekserij in Laarne op het einde van de 16de eeuw en in het begin van de 17de eeuw*, *Volkskunde*, 82, nr. 1-2, 1981, p. 69-89.

¹³ Deze hypoythese werd herhaald in een artikelenreeks van het tijdschrift *Castellum* (1984-1986) en nogmaals in het werk van D. VAN DAMME, C. LOSTRIE, *Het kasteel en de meersen. Grasduinen in natuur, geschiedenis en folklore van Laarne en Kalken*, Kortrijk, 1987, p. 183-185.

¹⁴ D. VAN DAMME, C. LOSTRIE, *Kasteel van Laarne september 1607- mei 1608. Het proces van Lieven Lammens, schepen van Laarne, gevangen wegens toverij*, *Castellum*, V, nr. 2, 1988, p. 37-42.

¹⁵ J. MONBALLYU, *Van Hekserij beschuldigd. Heksenprocessen in Vlaanderen tijdens de 16de en de 17de eeuw*, Kortrijk, 1996.

¹⁶ F. VANHEMELRYCK, *Het gevecht met de duivel. Heksen in Vlaanderen*, Leuven, 1999. Die uitgave is een bewerking van een eerste, voorlopige synthese met als titel *Heksenprocessen in de Nederlanden*, Leuven, 1982.

auteurs hebben zich dan ook uitsluitend op deze bron gebaseerd. Niettemin zaten nog onbekende documenten van de heksenprocessen verspreid in andere bundels van het genoemde fonds. Wij denken in de eerste plaats aan de bundels met gerechtelijke stukken, meer bepaald de nummers 451 en 452¹⁷. De informatie die we hierin aantreffen, noemt geen nieuwe beklaagden, maar bevat wel relevant materiaal over de beklaagden Josyne Luyckx en Lieven Lammens. Ook in de bundel Laarne Oud Archief, nr. 336 kwam nog een document over Lieven Lammens aan het licht¹⁸. Een andere gelijktijdige bron is helaas verloren gegaan. Wij doelen op het ferieboek dat werd aangelegd op 10 mei 1606¹⁹.

3. De achtergrond

We hebben al eerder de erbarmelijke situatie op het platteland geschetst op het einde van de 16de en het begin van de 17de eeuw²⁰. De oorlog tussen Spanje en de opstandige provincies in het Noorden bleef duren: mensen die in 1607 jonger waren dan 40 jaar, hadden niets anders dan oorlogsjaren en ontbering gekend. Tal van factoren bemoeilijkten de levensomstandigheden en deze generatie leverde eigenlijk een bikkelharte strijd om te overleven²¹.

Wij overlopen kort de voornaamste moeilijkheden in Vlaanderen rond de overgang van de 16de naar de 17de eeuw.

In de jaren 1586-1587 werden de Zuidelijke Nederlanden getroffen door misoogsten, hoge graanprijzen en hongersnood. Zoals een getuigenis van de Laarnse Janne Callens aantoon, was de herinnering aan die hongerperiode twee decennia later nog bijzonder levendig. Ook het sterftcijfer onder het vee was abnormaal hoog.

Laarne lag niet in de zone van de militaire operaties, maar de doortochten van militairen waren talrijk: niet alleen Spanjaarden, maar ook Ierse, Schotse en Duitse

¹⁷ Het fonds Laarne Oud Archief telt 6 bundels met daarin niet-geïnventariseerde gerechtelijke stukken, meer bepaald de nummers 450 tot en met 455. Wij hebben enkel in de nummers 451 en 452 documenten uit de heksenprocessen teruggevonden.

¹⁸ Om verder onderzoek te vergemakkelijken zijn de bewuste documenten in het voorjaar van 2001 overgeheveld naar het genoemde nummer 486, dat reeds het gros van de processtukken bevatte.

¹⁹ Dit boek wordt vermeld in RAG, Raad van Vlaanderen nr. 15384. Het was in gebruik tot en met 25 juni 1625. Een fragment ervan (jaren 1608-1611) is bewaard in RAB, Laarne Oud Archief, nr. 440. Naar verluidt zou zich tussen de kwitanties van de parochie Laarne nog een onkostennota bevinden van de beul die de beklaagden aldaar onderzocht en martelde. Dit document hebben wij nog niet teruggevonden.

²⁰ J. DE WILDE, Den landsman moestet al laten. Bijdrage over het lot van de parochies Kalken, Laarne en Wetteren ten tijde van de Gentse Calvinistische Republiek, *Castellum*, XIII, nr. 1, 1996, p. 3-26. De periode na 1584 werd beschreven in deel C, p. 19-23.

²¹ De heksenvervolgning bestond reeds lang voor de Tachtigjarige Oorlog, en bleef ook nadien nog enkele decennia lang slachtoffers eisen. De negatieve factoren die wij hier belichten kunnen uiteraard slechts tijdens de Tachtigjarige Oorlog als katalysatoren gewerkt hebben voor de heksenwaan.

huurlingen. De overlast daarvan was groot, want de soldaten leefden zonder genade op kosten van de plattelandsbevolking. 'Bevriende' troepen ontpopten zich meer dan eens tot vernielzuchtige plundersaars. Zij beroofden hun slachtoffers van het broodnodige: levensmiddelen, kledij en brandstof. Nog erger werd het voor de boeren wanneer de soldaten langdurig in de parochies kampeerden: zo lag tijdens de winter van 1607 in Laarne een Spaans garnizoen in bivak.

Een sterkere dreiging nog, onvoorspelbaar maar niet minder gevaarlijk, ging uit van de vrijbuiters. Dit waren commando's uit de Staatse (Hollandse) legers, die in Vlaanderen talrijke roofovervallen uitvoerden en onze streken een zware oorlogsbelasting (contributie) oplegden. Met hun acties wilden zij de economie grondig ontwrichten.

Besmettelijke ziektes eisten, zoals bijvoorbeeld in 1604-1605, zowel in Laarne als in Kalken een hoge tol aan mensenlevens. Sommige boeren werden op lange termijn zwaar getroffen door een ongewone sterfte onder hun dieren. In Laarne verloor Adriaen Schepens, zoon van Jonas, na de overgave van de stad Gent (1584) wel 16 of 17 paarden en diverse koeien; de man was volledig geruïneerd.

Omdat het bevolkingsaantal was teruggelopen en veel gronden braak en verwilderd lagen, stak een andere plaag de kop op. De wolven namen sterk in getal toe, en vormden een bedreiging voor het vee, en ook voor kinderen en ouderen.

In financiële bescheiden kloeg men over de zware belastingsdruk en *de groote depauperatie vanden lande* in het algemeen. Daarnaast maakte de overheid zich zorgen over de zigeuners die door het land zwierven.

In die periode was het geestelijk niveau van het gewone volk laag. Zij werden heen en weer geslingerd tussen witte en zwarte magie, en deden een beroep op waarzeggers, genezers en duiveluitdrijvers. In het begin van de 17de eeuw waren er ook te weinig priesters. De beschikbare priesters voldeden ook niet altijd aan de vereiste morele normen (door alcoholmisbruik, niet naleven van het celibaat). Sommige pastoors, zoals in Kalken en Lokeren, kwamen mensen, zieke dieren, stallingen en huizen belezen²².

Dit alles roept een beeld op van een angstige en grondig ontwrichte maatschappij. In die crisisperiode bereikte de diepe vrees voor de duivel (*den viand van der helle*), diens trawanten en allerhande schadelijke betoveringen een hoogtepunt.

4. Hekserij: een misdaad tegenover God en vorst

Op 2 september 1602 werd de houten torenspits van de Gentse Sint-Baafskathedraal door de bliksem getroffen. Hij brandde in korte tijd volledig af. De Gentenaars waren overtuigd dat dit het werk was van de duivel, die door *tooveressen daer ghe-*

²² Pastoor van Lokeren (in 1587): F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 270; pastoor van Kalken: Rijksarchief Beveren nr. 486: *de peerden van Pieter Calle die ghebeteret zyn duer her Lieven Pastor van Calcken*.

*bracht (was) om den turre in brande te steken*²³. De reactie van de Gentenaars op dit voorval is bijzonder illustratief: het maakt duidelijk dat de toenmalige maatschappij overtuigd was van de aanwezigheid van de duivel, diens destructieve vermogens en het feit dat hij via handlangers kon ingrijpen in het leven hier op aarde. Men ging gewoon voorbij aan het feit dat bepaalde rampen en tegenslagen natuurlijke oorzaken konden hebben.

Onder invloed van de demonologische literatuur (zie verder) nam men aan dat mensen een verbond konden sluiten met de duivel. Door dit pact werden die mensen de gewillige instrumenten van de duivel en zouden zij schade toebrengen aan mensen, dieren en vruchten. De handlangers van de duivel zwoeren het christelijk geloof af en namen deel aan de sabbat, waar zij hun geestesgenoten troffen en de duivel aanbaden. Verder hadden zij seksuele omgang met de duivel.

Voor mensen met de reputatie van heks werd de situatie bijzonder gevaarlijk op het einde van de 16de eeuw, toen de wereldlijke overheid besloot om drastisch in te grijpen tegen dit fenomeen dat steeds verder uitbreidde.

5. Preventie en repressie van de overheid²⁴

De Spaanse koning Filips II vaardigde in 1592 een open brief uit. Die ordonnantie omschreef de diverse vormen van hekserij. Wereldlijke en kerkelijke overheden moesten heksen en tovenaars opsporen en bestraffen. Hun vergrijpen werden beschouwd als misdaden tegen God en vorst; de doodstraf was daarom de enige strafmaat. Drie jaar later herhaalde Filips II zijn aansporing in een brief aan de Raad Van Vlaanderen, het hoogste gerechtshof in Vlaanderen. Deze ordonnanties vormden niet het begin van de heksenvervolgingen. Zij hebben ze echter wel sterk gestimuleerd²⁵.

Filips II overleed in 1598. Het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden berustte daarna bij de aartshertogen Albrecht en Isabella²⁶. Zij zouden zich ontpoppen tot vurige voorvechters van de heropleving van het katholicisme.

Verontrust door de toenemende gevallen van hekserij bevestigden zij in 1606 de verordeningen van Filips II. Nadere bepalingen volgden. Op 10 april 1606 droegen zij

²³ G. DESEIJN, *Gids voor oud Gent*, Antwerpen-Weesp, 1984, p. 165. Dezelfde torenspits was al in 1586 en 1587 door de bliksem getroffen.

²⁴ Zie hierover F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 45-56.

²⁵ F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 116.

²⁶ Albrecht van Oostenrijk (1559-1621) huwde in april 1599 met Isabella Clara Eugenia (1566-1633), dochter van Filips II. In 1599 kwamen zij naar Brussel; zij regeerden samen over de Zuidelijke Nederlanden tot aan de dood van Albrecht in 1621. Op 28 januari 1600 deden zij hun Blijde Intrede in Gent.

de Raad Van Vlaanderen op om enkele advocaten of raadsheren aan te duiden. De lokale rechtbanken moesten deze mensen raadplegen indien zij in hun rechtsgebied werden geconfronteerd met gevallen van hekserij. Enkele weken later werden zes rechtsgeleerden als specialisten aangesteld²⁷. Deze raadsheren gaven advies over de noodzaak van en de werkwijze bij een foltering, maar ook over het al dan niet uitspreken van het doodvonnis. Men heeft erop gewezen dat de heksenvervolgingen tijdens de regering van de aartshertogen een piek hebben bereikt²⁸.

Achter deze heksenjacht schuilde een volledige ideologie. Verschillende demonologen zetten die uiteen in hun werken, die verschenen in de jaren 1580 en 1590²⁹. Om de bekendste te noemen: Jean Bodin (*La démonomanie des sorciers*, 1580), Nicolas Remy (*Démonolâtrie*, 1595), Peter Binsfeld (*Tractatus de confessionibus maleficarum et sagarum*, 1589) en Martin del Rio (*Disquisitiones Magicarum*, 1593). Dit laatste werk werd in verschillende Europese steden gedrukt en herdrukt tot diep in de 17de eeuw: in Leuven verschenen herdrukken in 1599, 1601 en 1624. In bovengenoemde teksten culmineerde een latent antifeminisme, dat algemeen verspreid was in alle lagen van de bevolking³⁰. In navolging van de beruchte *Heksenhamer* (*Malleus Maleficarum*) uit 1486 getuigen deze werken ook van een morbide fantasie³¹.

Zeker drie van de genoemde boeken (Binsfeld, Bodin en del Rio) werden ook aangehaald in de Laarnse processtukken; bij de twee laatstgenoemde auteurs gebeurde dit in het kader van de verdediging (procesbundels Lammens en Luyckx).

6. De heksenwaan in de regio Gent-Dendermonde

In de jaren vóór 1607 had de heksenwaan reeds herhaaldelijk slachtoffers geëist in de streek van Gent en Dendermonde. De vervolgingen in die regio lijken te starten na 1592, niet toevallig het jaar waarin Filips II de heksenjacht voor geopend verklaarde.

²⁷ Met name: Van Hamme, Martins, Stalins, Musaert, Canin en Bossier. Vooral de vier eerstgenoemden werden in het najaar van 1607 druk geraadpleegd door de rechtbank van Laarne. Door een ordonnantie van 22 januari 1608 werd het aantal specialisten op tien gebracht, en veel later, in 1660, op twaalf.

²⁸ E. AERTS, M. WYNANTS, *Heksen in de zuidelijke nederlanden (16de-17de eeuw)*, Brussel, 1989², p. 13.; F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 292.

²⁹ F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 45, p. 47 e.v.; J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 74.

³⁰ F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 238 e.v.

³¹ Volgens H. De Ridder-Symoens weerspiegelt het werk van Jean Bodin vrouwenhaat en bijgeloof, en dat van Nicloas Remy, naast alle vroomheid, kruisvaardersidealen. Zie H. DE RIDDER-SYMOENS, Intellectual and Political Backgrounds of the Witch-Craze in Europe, in M.-S. DUPONT-BOUCHAT (red.), *De hekserij in de Nederlanden*, Standen en Landen nr. LXXXVI, Kortrijk, 1987, p. 57 n. 80.

Het eerste ophefmakende proces was dat van Elisabeth Vlamyncx uit Ninove, die in 1595 te Gent werd terechtgesteld na een vonnis van de Raad van Vlaanderen .

In de stad Dendermonde stierven ongeveer tegelijkertijd Jenne Sbleissers (1595) en Anna Scoocx /De Cock (1596).

In parochies, die onder de jurisdictie van de Gentse Sint-Pietersabdij vielen, werden in de periode 1598-1601 dertien vrouwen aangehouden. Zij kwamen onder meer uit Gent, Sint-Denijs-Westrem, Letterhoutem, Zwijnaarde, Latem en Lovendegem. Zeven ervan kwamen op de brandstapel terecht, vier werden bij gebrek aan bewijzen vrijgelaten, één pleegde wellicht zelfmoord, en in het laatste geval is de afloop onbekend³².

Nog in Gent werden Catherine Tancre (1603) en Elisabeth de Grutere (1604) ter dood veroordeeld . De schrik voor de duivel en zijn helpers zat er dus goed in; onderzoeken en terechtstellingen waren schering en inslag.

Uiteindelijk luidde de terechtstelling van Maeyken van Cutsenroeye in Overmere, midden in het Land van Dendermonde, de start in van de heksenprocessen in Laarne en Kalken.

7. De protagonisten van het drama te Laarne

7.1. Het gerecht

CHARLES VAN ZUYLEN (° ca 1570- † Laarne, 10 september 1629) werd heer van Laarne na het overlijden van zijn vader in 1596. Hij droeg de volgende titels: heer van Erpe, Erondeghe en Otterghem (dat waren allodiale heerlijkheden), heer van Laarne, Hubermont, Estombes, enz ... Van Zuylen bezat dus verschillende heerlijkheden, maar hij hield in Laarne *fixe domicilie met huysvrouw ende kinderen*: en uitgerekend in die parochie waar hij zijn vaste verblijfplaats hield, doken problemen op met heksen ! In Laarne bezat hij de drie graden van rechtspraak: hoge, middelbare en lage justitie. Door de hoge justitie beschikte hij dus over de bevoegdheid om doodstraffen, lijfstraffen en zware boeten uit te spreken.

JAN SCHEPENS, zoon van Gillis, was baljuw in Laarne ten tijde van de processen. Hij was wellicht een geboren en getogen Laarnenaar. Blijkens de penningkohieren uit de jaren 1570 kwam die familienaam aldaar toen veel voor, en tussen de eigenaars prijkt ook ene Gillis Schepens³³. Jan Schepens nam het baljuwsambt over van Eloy Van Ruyteghem in 1591. Toen de heksenwaan in 1607 in de streek een hoogtepunt bereikte, was hij dus al meer dan 15 jaar in functie. Dit ambt hield onder meer in dat hij optrad als gerechtsofficier en als openbaar aanklager voor de lokale schepenbank en het leenhof. Het was zijn exclusieve bevoegdheid om een gerechtelijk

³² Gent, Rijksarchief, fonds Sint-Pietersabdij, 1A, nr. 21, f° 21 v°-25 r°.

³³ Gent, Stadsarchief, reeks 28, nr. 36/150, penningkohier 1571, f° 26.

ke procedure te beginnen. Hij woonde in de herberg *de Sterre* aan de Heirweg en was actief als brouwer. Pastoor Gillis Vermeere werd in 1594 peter voor één van Jans kinderen. De Gentse bisschop Maes vond Schepens in 1611 eerder nonchalant (*satis negligens*)³⁴.

Jan Schepens bleef baljuw tot het einde van zijn leven; hij overleed op 24 november 1613. In zijn taken werd hij bijgestaan door officier JAN VAN THEEMSCHÉ. Van Theemsche werd geboren omstreeks 1540 en stond in voor de bewaking van de heksen. Hij bracht hen tevens mondkost.

De meier, de leenmannen en schepenen van Laarne vormden de lagere rechtbank. Zij waren heel nauw bij het onderzoek betrokken. Zij woonden de verhoren van de getuigen bij. Zij beslisten over de ontvankelijkheid van de aanklacht van de baljuw. Ook bij de eerste ondervraging en de eventuele foltering van de beschuldigten waren zij aanwezig. Zij beslisten over het vonnis, dat zij tevens openbaar lieten afkondigen. En tenslotte waren zij getuige van de terechtstelling.

Jacob Bracke fungeerde toen als meier. De Laarnse schepenen waren Pieter De Scheere, Lauwereis Dierick en Lauwereis Van Damme. Als leenmannen kennen we Joris De Wilde (zoon van Andries), Jan Van Den Brande, Cornelis Bracke, Franchois Bracke, Pieter Van Hauweghem en Pieter De Veerman.

Ook zij konden als getuige worden opgeroepen, zoals in het geval van Joris De Wilde en zijn vrouw Tanneken Smets. Beiden legden belastende verklaringen af over Janne Callens.

Zoals in de meeste kleine dorpen hadden deze rechters weinig of geen juridische opleiding genoten. Zoals gezegd was elke lokale rechtbank door de ordonnantie van 1606 verplicht, in gevallen van hekserij, advies te vragen aan gespecialiseerde advocaten. Uit de archivalia blijkt dat men zich in Laarne alleszins aan die wettelijke bepaling heeft gehouden.

De Laarnse griffier APPOLLONIS SEGHERS († 20 augustus 1635) droeg de verantwoordelijkheid voor het dossier. Hij legde alle verklaringen van getuigen en beklaagden schriftelijk vast, en maakte alle rechterlijke stukken op. Op aanvraag maakte hij uittreksels van de verklaringen van de beschuldigten voor de parochies in het omliggende.

Alleen de beul (*scerprechte*) was niet van lokale oorsprong. Hij luisterde naar de naam BAUDUYN WAELSPECK, alias Van Torre. Sinds 1594 was hij de stadsbeul van Gent, maar hij begaf zich ook op het platteland om zijn lugubere taken te vervullen: lichaamsonderzoeken, folteringen en de uitvoering van lijfstraffen en doodvonnis-

³⁴ Verslag uitgegeven door R. WEEMAES, *Visitatieverslagen van Karel Maes, bisschop van Gent. Diarium mei juni 1611*, Brussel, 1987, p. 85.

sen. Hij ondertekende zijn attesten met zijn *merck* of kenteken. Hij moest de beklaagden door tortuur tot bekentenissen doen overgaan. Maar zijn optreden bleef zeker niet onbesproken: vooral Lieven Lammens zou zijn beklag doen over *den loos en valsschen scheerprechter*.

7.2. De geestelijkheid

De rol van de geestelijkheid tijdens de heksenprocessen is nog niet ten gronde belicht. Twee figuren verdienen hier onze aandacht: de Laarnse pastoor Jan Schatteman en zijn voorganger Jacob(us) Bertram.

JACOB BERTRAM arriveerde in Laarne in het najaar van 1594. Hij verving Gillis Vermeere, die pastoor werd in Wetteren. Zeker tot in 1598/9 werkte Bertram als diens *deservitor* in Laarne³⁵. Enkele maanden na zijn aankomst aanvaardde Bertram het peterschap over een kind van griffier Appolonis (*Ampleunus*) Seghers. De meter was Josyne Luycks, die jaren later van hekserij werd beschuldigd. Bertram overleed op 28 maart 1606. Tijdens zijn ambtstermijn werd in zijn parochie een vermeende heks vervolgd: omstreeks 1602 werd de echtgenote van Lieven Stobbeleere er in hechtenis genomen. Maar de afloop van deze zaak is onbekend³⁶. Toch was Bertram blijkbaar geen geestelijke die genadeloos op heksenjacht ging. Janne Callens getuigde over hem dat hij haar van *haer dolynghe ende boose ghewercken hadde bekeert*. Bertram was misschien eerder een herder die probeerde om een verloren schaap terug bij de kudde te brengen.

JAN SCHATTEMAN, zoon van Jacob, werd geboren in 1572/3³⁷. Zijn familienaam verdraagt dat hij afkomstig was uit de streek van Laarne. Jacob Schatteman bezat in de jaren 1570 een hofstede en 3 percelen land in Laarne³⁸, en was in de late jaren 1580 kerkmeester van Laarne. Jan Schatteman was baccalaureus in de godgeleerdheid en in het kerkelijk en burgerlijk recht. Op 25 mei 1606 benoemde de bisschop van Gent hem tot pastoor in Laarne³⁹. Minder dan anderhalf jaar later werden in zijn parochie zes mensen van hekserij beschuldigd.

³⁵ Over Bertram zie E. BALTHAU e.a., *De bouwgeschiedenis van de Sint-Machariuskerk van Laarne*, Laarne, 1992, p. 67-92.

³⁶ Volgens een getuigenis van Jan De Brune fs. Lievens over Lieven Lammens: *nu gheleden ontrent vyf jaeren onbegrepen emmers ten tyde als Griete dhuusvr. van Lieven Stobbeleere alhier ghevanghen wiert op tfaict van tooverie*; informatie voorheen bewaard in Beveren, Rijksarchief, Oud Archief Laarne, nr. 451.

³⁷ Volgens zijn eigen getuigenis uit 1623, bewaard in Gent, Rijksarchief, fonds Raad van Vlaanderen, nr. 3964.

³⁸ Gent, Stadsarchief, reeks 28, nr. 36/150, penningkohier 1571, f° 44.

³⁹ Zie over hem E. BALTHAU e.a., *De bouwgeschiedenis van de Sint-Machariuskerk van Laarne*, Laarne, 1992, p. 93-143.

Bij de ondervragingen van de heksen was hij bijna nooit aanwezig. Dikwijls was hij een toehoorder bij de eerste ondervraging van de beschuldigten; nadien verscheen hij niet meer. Eénmaal is hij tussengekomen ten voordele van één van de beklaagden. Op 2 maart 1608 schreef hij een attest ten gunste van Josyne Luyckx:.

*Ic onder schreven attestere by desen dat dhuysvr. van Adrian
Schaepmeester mynen tijt catholijc gheleeft heeft, dat is, dat
sy de gheboden der heiligher kercken ghelyc ander myne parochianen
heeft onder hauden* *hac 2a martij 1608*

(w.o.) Joes Schatteman pastuer indignus

7.3. De beklaagden

JANNE CALLENS was de dochter van Pieter Callens en Stevenyne N. Zij was afkomstig van Oostakker, waar haar ouders overleden en begraven waren. Zij werd geboren omstreeks 1546, want zij gaf ten tijde van haar proces de leeftijd van 61 jaar op. Zij volgde in de streek verschillende bevallingen als vroedvrouw. Zij is meer dan eens gehuwd geweest, onder meer met een lid van de familie Van Hoisele⁴⁰. Ten tijde van haar proces was zij gehuwd met Michiel De Coene, die werkte als smid. Hij leverde vanaf de jaren 1590 verschillende materialen voor de kerk van Laarne, die toen in heropbouw was. Het echtpaar woonde op de wijk Wesendey in het westen van Laarne⁴¹. In bijlage I schetsen we het verloop van haar proces.

JOSYNE CELIS was de dochter van Lieven Celis. Veel biografische gegevens hebben we niet over haar. Zij was gehuwd met Matheus De Wullemakere en woonde in het *Mageret*, meer precies ter hoogte van het huidige Klein Gent. Ook zij stond bekend als vroedvrouw. Haar man hertrouwde op 16 oktober 1608 met Petronilla Van Spaenhove.

WILLEMYNE SVEERMANS was de dochter van Ghisebrecht de Veerman en Lysbette Schattemans. Haar ouders overleden beiden te Laarne en werden daar ook begraven. Zij was ongeveer 51 jaar oud in 1607. Zij was gehuwd met Jan Baert.

⁴⁰ Op 18 augustus 1607 werd haar gevraagd of zij soms niet de huisvrouw van Pieter Van Hoisele *hueren eyghen zone* had betoverd.

⁴¹ Beveren, Rijksarchief, Oud Archief Laarne, nr. 22, f° 1 en 1 bis laat echter geen situering van hun hofstede toe.

PASSCHEYNE NEYTS was de dochter van Pauwel Neyts. Zij was afkomstig uit Zuiddorpe in het Axelerambacht. Zij huwde met Pieter Tweecruys, bijgenaamd *becq*. Die kocht op 6 juli 1591 de herberg de Roscam *ter heyen* op de noordzijde van de Heirweg⁴². Ten tijde van het beleg van Oostende (1600-1604) was hij ook een tijdje in militaire dienst. Dit echtpaar had verschillende kinderen; o.a. een zoon Reynier en twee dochters (Vyntken en Martyntken).

JOSYNE LUYCKX kwam uit een vooraanstaand gezin. Haar vader Jan Luyckx was koster van Laarne geweest. Haar moeder luisterde naar de naam Elisabeth Nauts. Beiden werden te Laarne begraven. Josyne werd geboren omstreeks 1554. In 1595 aanvaardde zij het meterschap over een kind van de griffier van Laarne. Haar man Adriaen (De) Schaepmeestere beheerde behoorlijk wat percelen⁴³. Zij was actief als vroedvrouw. Voor het verloop van haar proces, zie bijlage II⁴⁴.

LIEVEN LAMMENS, de zoon van Jan Lammens en Lysbette Schattemans⁴⁵, werd geboren omstreeks 1566/7. Hij had te Laarne diverse malen als *scepene in wette gheseten*, hetgeen wijst op een betere financiële positie⁴⁶. Baljuw Jan Schepens omschreef hem als een robuust gebouwde jonkman. Lammens had een zuster Willemyne.

In december 1614 tenslotte startte de nieuwe baljuw Pieter Bracke een onderzoek over de persoon van JOSYNE HAENTKENS, dochter van Jan. Zij was gehuwd met Lieven Beucle. Die vrouw was eind 1607 reeds bang geweest voor vervolging. Naar aanleiding van *naersprake ende achterclap* over Josyne werden in 1614 acht getuigen verhoord. Maar baljuw Bracke heeft op basis van de ingewonnen informatie blijkbaar geen aanklacht tegen haar ingediend.

8. De aanzet: verklikking

Op donderdag 16 augustus 1607 werd Maeyken van Cutsenroeye in Overmere op de brandstapel terechtgesteld⁴⁷. Zoals gebruikelijk werden bij de bestraffing van de heks ook de prominenten uit de omliggende parochies uitgenodigd. Die dag bevond

⁴² Beveren, Rijksarchief, Oud Archief Laarne, nr. 324, f° 18 v°.

⁴³ Beveren, Rijksarchief, Oud Archief Laarne, nr. 22, f° 187 r° - 189 v°.

⁴⁴ Dit overzicht is gebaseerd op de informatie die wij aantreffen in de procesbundels te Beveren, Rijksarchief, Oud Archief, nr. 451 en 452 (nu gerangschikt onder nr. 486).

⁴⁵ De moeders van Willemyne sVeermans en Lieven Lammens hadden dezelfde voor- en familienaam. Was die vrouw tweemaal gehuwd of gaat het om toeval?

⁴⁶ Een overzicht van de gronden die hij gebruikte in Beveren, Rijksarchief, Oud Archief Laarne, nr. 22, f° 117-118 en 223.

⁴⁷ Navraag naar verdere informatie over deze zaak bij de heemkundige kring van Overmere leverde geen resultaat op.

de Laarnse baljuw Schepens zich onder de aanwezigen. Hij keerde naar huis terug met belastende informatie. Van Cutsenroeye had immers 2 vrouwen uit zijn parochie beschuldigd van hekserij: Janne Callens en Passcheyne Neyts. Daags nadien volgden de eerste arrestaties in Laarne. Naast Callens en Neyts werd ook Josyne Celis aangehouden. Op 1 september werden ook Willemynne sVeermans en Lieven Lammens opgesloten in het kasteel van Laarne. Zij werden er op 1 oktober vervoegd door Josyne Luyckx.

De vervolgingen bleven overigens niet beperkt tot Laarne. In Kalken werden Josyne Van Kerckhove (echtgenote van Pieter Dierick) en Josyne Vennemans/Vellemans vervolgd. Voor eerstgenoemde leidde dit tot haar terechtstelling op woensdag 10 oktober 1607. Wat de laatstgenoemde betreft, is ons enkel bekend dat ook zij in tortuur bekentenissen aflegde (oktober 1607)⁴⁸.

Door de getuigenissen van de Laarnse verdachten kwamen ook enkele vrouwen uit Heusden en Destelbergen in opspraak. De wethouders van die parochies vroegen in september 1607 de griffier van Laarne schriftelijk om inlichtingen over enkele verdachten in hun respectieve rechtsgebied⁴⁹. Zo deinde de olievlek steeds verder uit.

9. Het verloop van de procesvoering

De heksenprocessen verliepen overal volgens een vast patroon. Na de arrestatie van de verdachte werd die door de gerechtsofficier ondervraagd. Laatstgenoemde hield tevens een voorbereidend onderzoek. Op basis van de belastende getuigenissen van burens en kennissen ging men meestal over tot foltering van de verdachte. De meeste beklaagden legden hierbij bekentenissen af⁵⁰. Dit volstond om de beschuldigde tot de brandstapel te veroordelen. In enkele gevallen weerstond de beklaagde de foltering of herriep zij/ hij de eerder afgelegde bekentenissen. In dat geval kon zij/ hij op borgtocht worden vrijgelaten. Indien er niettemin ernstige vermoedens van schuld bleven bestaan, kon de rechtbank ook een verbanning uitspreken. Wij bekijken deze fasen nu stap voor stap, aangevuld met gegevens uit de procesbundels van Laarne.

⁴⁸ Met uitzondering van enkele sporadische verwijzingen in de Laarnse procesbundels is ons geen archiefmateriaal over de onderzoeken in Kalken bekend.

⁴⁹ Te Heusden: Griete Lombaerts fia Pieters gheseyt Costers en Maeye, de vrouw van Adriaen Dhont. Beiden werden beschuldigd door Passcheyne Neyts. Te Destelbergen: Ghelayneken (een vroedvrouw, echtg. Franchoy's Beyst), Vynken (echtg. Pieter De Vylder), Vynken (echtg. Gillis Mys), Vynken (echtg. van tavernier Christiaen De Jaghere), Pierinken (echtg. van timmerman Jan Tuytschaeffer) en Lieven Sey (die naar Gent was uitgeweken). Voor zover wij weten, zijn er voor de genoemde parochies geen procesbundels inzake heksenvervolgingen bewaard.

⁵⁰ Het kwam voor dat een verdachte zich uit wanhoop zelfmoordde in de loop van het proces. In Laarne lijkt dat niet gebeurd te zijn.

9.1. De aanleiding tot de arrestatie

Er waren verschillende omstandigheden die konden aanleiding geven tot een arrestatie op verdenking van tovenarij. J. Monballyu⁵¹ onderscheidt de volgende mogelijkheden: een mondelinge of een schriftelijke klacht, kwade geruchten over een bepaalde persoon in de lokale gemeenschap, een aangifte tijdens een algemeen gerechtelijk onderzoek (*doorgaande waarheid*), een beschuldiging door een andere 'heks', de opening van een proces door de verdachte zelf, die zich wil verdedigen tegen het verwijt van toverij ('actie uit iniurie') en de vraag van een verdachte om bij vonnis officieel vrijgesproken te worden van hekserij ('ter purge').

In Laarne betrof het allemaal verklikkingen door een medeheks. Nadat Maeyken van Cutsenroeye Janne Callens en Passcheyne Neyts had beschuldigd, liet Janne Callens de namen vallen van Josyne Luyckx, Passcheyne Neyts en Lieven Lammens. Passcheyne Neyts bracht de namen van vijf anderen aan: Janne Callens, Josyne Celis, Willemynne sVeermans, Josyne Luyckx en Lieven Lammens. Lammens werd trouwens ook beticht door de twee verdachten in Kalken.

9.2. De aanhouding en opsluiting

Formeel gezien moest het voorbereidend onderzoek de aanhouding voorafgaan⁵². In Laarne werden alle arrestaties echter verricht vóór het voorbereidend onderzoek. Daar werden de beklaagden onmiddellijk aangehouden omdat ze beticht waren door een medeheks. Volgens de demonologen was dit aanvaardbaar omwille van de ernst van hun misdaad en het risico dat de verdachten zouden vluchten. Alle beklaagden werden opgesloten in het slot van Laarne, waarschijnlijk in de kelder⁵³. Het slot fungeerde immers als zetel van de lokale rechtbank.

9.3. Het voorbereidend onderzoek (*informatie preparatoire*)

De gerechtsofficier (i.c. de baljuw van Laarne) hield een voorbereidend onderzoek om na te gaan of er voldoende aanwijzingen bestonden om een bepaalde persoon te dagvaarden of aan te houden. Hiervoor werden verschillende getuigen opgeroepen die onder eed worden ondervraagd. Hun verklaringen werden schriftelijk vastgelegd. Dit gebeurde in de herbergen, bij voorbeeld in *De Pape* aan de Heirweg. In Laarne werden voor de 6 beklaagden in totaal ongeveer 100 personen ondervraagd.

⁵¹ J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 21-30. Zie tevens F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 60-70.

⁵² Zoals bepaald in de *Ordonnantie op de styl crimineel* van 9 juli 1570, art. 2; zie J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 38 n. 8.

⁵³ Lieven Lammens hoorde tijdens zijn gevangenschap van alles vertellen voor *de duere van den kelder op de syde naest de cappelle*.

Chronologisch overzicht van de procesgang van de 6 Laarnse verdachten.

Verdachte verdachte	P. Neyts	J. Celis	J. Callens	W. Veermans	J. Luyckx	L. Lammens
Arrestatie	17/08/07	17/08/07	17/08/07	01/09/07	01/10/07	01/09/07
Ondervraging	18/08/07	18/08 en 29/08/07	18/08 en 10/09/07	10/09/07	03/12/07	10/09/07
Getuigen-verhoor (1)	23/08/07	23/08/07	15/09 en 17/09/07	04/09/07	23/11 en 28/11/07	04/09 en 15/09
Verslag baljuw (2)	23/08/07	23/08/07			10/12/07	22/09/07
Advies Raad van Vlaanderen	27/08/07 en 30/08/07	30/08 (tortuur) en 07/09/07 (vonnis)	19/09/07	07/09/07	18/02 en 18/03/08	19/09/07, 21/10/07, 05/11/07, 30/04/08, 06/05/08
Onderzoek stigmata	29/08/07	29/08/07	10/09/07	10/09/07	26/10/07	10/09 en 14/09
Foltering	29/08/07	31/08/07	20/09 t.e.m. 21/09/07	10, 12 en 13/09/07 en opnieuw 25/09/07	-	15/10 t.e.m. 18/10/07, 21/10 t.e.m. 23/10/07, 06/05/08
Schuldbe-kentenis (3)	30/08 en 06/09/07	31/08/07 (?)	23/09/07	14/09/07	-	18/10/07 23/10/07
Vonnis: -doodstraf -vrijlating -verbanning	11/09/07 - -	11/09/07 - -	02/10/07 - -	02/10/07 - -	- 20/03/08 -	- - mei 1608
Verdediging	Neen	Neen	Neen	Neen	Ja	Ja

(1) *Informatie ende oorconscap*

(2) *Poincten ende artickelen criminele*

(3) *Confessie ende verlydt*

Zij waren tussen de 20 en de 80 jaar oud. Iets meer dan de helft waren mannen⁵⁴. In die getuigenissen - ook in Laarne - duiken telkens weer de volgende tendenzen op. Dikwijls verklaarden de getuigen niet meer dan dat de verdachte de reputatie had een tovenaress of tovenaars te zijn. Passcheyne Neyts had reeds in haar geboortedorp (het kwartier *thoecke* in Zuiddorpe) de reputatie een heks te zijn; een kwade

⁵⁴

Wij publiceerden reeds een (onvolledige) namenlijst van deze getuigen; zie J. DE WILDE, Het belang van getuigenissen bij gerechtelijke onderzoeken voor genealogische opzoeken. Casus: de heksenprocessen te Laarne (1607-1608), *Castellum*, XI, V nr. 1, 1997, p. 37-40.

faam die ze niet kwijtraakte door te verhuizen⁵⁵.

Bovendien blijkt dat hekserij als erfelijk werd beschouwd en volgens de gangbare opinie bij voorbeeld van moeder op dochter werd overgegeven. Familieleden en afstammelingen van terechtgestelde personen werden daarom extra in de gaten gehouden. Bij de Laamse beklagden merken we dit vooral bij Lieven Lammens, wiens moeder jarenlang beschouwd werd als een *tooveresse*. Ook van Willemyns Veermans werd dit gezegd⁵⁶.

Een tweede tendens: buren en kennissen van de beklagde getuigden vooral over de concrete ongelukken waarvan zichzelf, hun huisgenoten of hun dieren het slachtoffer werden. Zij veronderstelden of bevestigden met klem dat dit ongeluk gebeurd was door toedoen van de verdachte. Soms betreft het voorvallen die jaren voorheen zijn gebeurd, maar waarover de getuigen al die tijd een wrok zijn blijven dragen. Twee voorbeelden om dit te verduidelijken. Het eerste verhaalt hoe een vrouw zich persoonlijk aangevallen voelde. Joosyntken Van Driessche verklaarde dat zij op een bruiloftsfeest een duw had gekregen van Passcheyne Neyts. Korte tijd nadien was Joosyntken erg ziek geworden, en zij was ervan overtuigd dat zij die ziekte van niemand anders dan van Passcheyne Neyts had gekregen. Haar man Lieven De Wilde bevestigde dit in zijn verklaring: zijn vrouw was na een langdurige ziekte enkel genezen door goede gebeden en de gratie Gods⁵⁷. Lichamelijke contacten konden dus worden uitgelegd als kwaadaardige toverpraktijken. Beide echtelieden benadrukten nog eens dat alle mensen reeds lang en nog altijd verklaarden dat Passcheyne een *tooveresse* was.

In het volgende voorbeeld vertelt een boer hoe hij door toedoen van de verdachte een dier verloor. Jan Temmerman, voormalig wethouder van Destelbergen, was met zijn kar naar een feest gereden en had zijn twee paarden in een boomgaard gesteld. Lieven Lammens had één van de paarden aangeraakt, en korte tijd later had Temmerman dat paard verloren. Zijn kinderen Tanneken en Lieven vertelden net hetzelfde verhaal. Deze mensen waren ervan overtuigd dat Lieven Lammens de hand had gehad in dit verlies, omdat hij het paard had aangeraakt.

De getuigenverhoren bevatten hoofdzakelijk dergelijke verklaringen. Enkele getuigenissen wijzen daarnaast op het afwijkend gedrag van de verdachten, dat hen ten kwade werd geduid. Zo vertelde Pieter Bracke dat hij jaren eerder Janne Callens op

⁵⁵ Hetzelfde gegeven duikt op bij een anonieme Kalkense vrouw, die in het midden van de 17de eeuw uitweek naar Assenede en daar werd ondervraagd; zie W. BRAECKMAN, Twee heksen te Assenede (eind 16de en midden 17de eeuw), *Appeltjes van het Meetjesland*, 49, 1998, p. 57-71.

⁵⁶ Zie reeds voetnoot 45.

⁵⁷ Wie ziek werd, veronderstelde nogal vlug dat hij of zij het slachtoffer was geworden van een betovering. De zieke zocht dan *gheestelycke remedie*. Zo gingen Laarnenaars *te meesteren omme remedie* in Kalken. Het was dus gebruikelijk dat men, vertrouwend op witte magie, bescherming zocht tegen honger, ziekte, dood, enz ... Men deed in concreto een beroep op belezers, maar ook op pastoors.

haar mesthoop had gezien, moedernaakt met enkel een *dwaele oft manshemde an den hals zeer vuyl ende zoo mesmaect al oft een duveline gheweest hadde*. Jacob Van Haerde had Willemynne sVeermans eens 's nachts op het veld zien zitten. Buren vonden ooit Josyne Celis in haar huis *zittende ghecropen in eenen hoeck up eenen cleene hoop zeer schuddende ende bevende*. Zij kon enkel zeggen: *hy heeft my daer myn schauderen ghebrocken*, zonder dat de burens in huis iemand anders bemerkten. Zij veronderstelden dat de duivel haar zo had aangepakt⁵⁸.

Janneken Samans had eens een kat (een verdacht dier !) van Lieven Lammens zien springen. Volgens de vrouw van Pieter Dierick stak in het schriftoris van Lammens *zeker fenyn ende vulicheyt*. Willemynne sVeermans was in het bezit van een verdacht poedertje in een *groen gheluw doekje*⁵⁹.

Dergelijke aantijgingen volstonden volgens de demonologie als aanwijzingen (*indicien*) om een heksenproces te voeren.

9.4. De ondervraging van de verdachte

De gearresteerde moest binnen de 24 uur na de aanhouding worden ondervraagd. Dit gebeurde aan de hand van een vragenlijst. Die vragenlijsten bevatten deels gemeenschappelijke vragen, en deels meer persoonsgerichte. De volgende vragen vonden we in verschillende procesbundels van Laarne terug:

- 1) de afstamming, ouderdom en de broodwinning (*handelynghe ende neerynghe*)
- 2) is verdachte ooit gekweld of op de proef gesteld door de *boosen viant* ?
- 3) is verdachte op de hoogte waarom zij/hij gevangen is ?
- 4) kent de verdachte de eigen reputatie ?
- 5) is de verdachte op de hoogte van het feit dat men heksen vindt, die mensen en dieren schade berokkenen of met de mensen omgaan ?
- 6) is de verdachte 's nachts ooit naar een vergadering of een dans van de boze geesten geweest ?

Deze algemene vragen werden gevolgd door andere, die gebaseerd waren op de informatie die men over elke afzonderlijke beklaagde had ingewonnen.

Aan Passcheyne Neyts werd gevraagd wanneer de duivel haar het eerst had benaderd, of zij toen sliep of wakker was, of zij hem had horen spreken, of hij haar naar een heksenvergadering had gebracht, of zij daar aten en dronken en of er gemeenschap met de duivel was geweest.

De griffier registreerde nauwkeurig alle antwoorden van de verdachte, evenals diens reacties en emoties. Zo werd het feit dat een verdachte niet kon wenen als een vermoeden van schuld beschouwd. In het dossier van Passcheyne Neyts lezen we dat

⁵⁸ In werkelijkheid betrof het wellicht een aanval van epilepsie, zoals dat in andere heksenprocessen vaststaat; zie F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 190.

⁵⁹ Volgens het advies van raadsheer Stalins (7 sept. 1607) moest men een huiszoeking verrichten om dit poedertje te vinden. Dit behoorde tot de normale geplogenheden; zie J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 45, F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 72.

zij goede ghebedekins van devotie (heeft) ghesproken met traenen.

En ook Lieven Lammens had 24 uur na zijn tweede tortuur (24 oktober 1607) *zeere gheweent ende tranen ghelaten*. Aan de andere kant had het geen al te beste indruk gelaten dat hij er niet in slaagde om een kruisteken te maken (10 september 1607). Maar hij herpakte zich: hij had *daernaer, hem vooren ghetoocht zynde, een cruce ghemaect*.

9.5. Advies van de Raad van Vlaanderen

Het zal weinig verbazing wekken dat de verdachten tijdens dit eerste verhoor niet de minste bekentenis aflegden. De rechtbank in Laarne richtte zich toen tot de gespecialiseerde raadsheren van de Raad van Vlaanderen om te vragen wat hen verder te doen stond. Meestal gaven de raadsheren in groep hetzelfde advies, maar hun advies was niet altijd eensluidend. In dat geval lag de bal weer in het kamp van het Laarnse gerecht.

In het geval van Willemyne sVeermans vroeg de rechtbank van Laarne na de ondervraging van de getuigen aan twee raadsheren wat hen te doen stond (7 september). Stalins vond dat zij nog niet mochten overgaan tot tortuur omdat er nog onvoldoende materie was. Maar zijn collega Martins was van oordeel dat zij wel tot tortuur mochten overgaan (twee tot vier dagen waken) en een lichaamsonderzoek naar stigma's moesten verrichten. Op 10 september werd de beklaagde dan zelf ondervraagd en onderworpen aan het lichaamsonderzoek. Nog dezelfde dag begon de beproeving van de tortuur.

Ook in de zaak van Josyne Luyckx liepen de meningen uiteen. Toen de rechtbank van Laarne in maart 1608 besloot om de advocaten van de Raad van Vlaanderen om richtlijnen te vragen, kregen zij twee tegenovergestelde opinies te horen. Raadsheer Canin schreef voor dat Josyne gefolterd moest worden. Vijf andere raadsheren waren van oordeel dat men haar onder zekere wettelijke bepalingen mocht vrijlaten. Gelukkig voor Josyne opteerde men in Laarne voor het laatste advies (zie bijlage II).

9.6. Het lichaamsonderzoek en andere voorbereidingen op de tortuur

Volgens de demonologen was het mogelijk dat de duivel zijn aanhangers nog in de folterkamer ter hulp zou komen. Om dit te verhinderen werden speciale maatregelen genomen, zoals bv. het wijden van de folterinstrumenten. Zo is geattesteerd dat Josyne Celis tijdens de tortuur werd overgoten met *gebenedyt watre op haer hoofd ende lichaem*.

Voor de tortuur onderzocht de beul de verdachte op bepaalde lichaamstekens: het zogenaamde stigma of duivelsmerk. De duivel had immers - zo wisten de demonologen - een dergelijk teken aangebracht op het lichaam van zijn volgelingen ter bezegeling van het pact dat zij hadden gesloten. Passcheyne Neyts vertelde zelfs waar haar 'medeheksen' getekend waren.

In de praktijk kwam het erop neer dat elke moedervlek, wrat, litteken of huidver-

kleuring verdacht was. De verdachte werd derhalve volledig uitgekleeed, en alle haren werden afgeknipt of geschoren. Beulen of chirurgijnen onderzochten dan het hele lichaam op verdachte plekjes. Met een naald werd beproefd of die plekjes ongevoelig waren. Indien de verdachte geen pijn voelde bij het prikken met de naald, en als er geen bloed vloeide, dan ging het om een duivelsteken en was de tortuur gewettigd. Dat de beul dit onderzoek naar de duivelstekens uitvoerde, was natuurlijk niet helemaal zuiver, want hij was hierbij belanghebbende partij ! De aanwezigheid van stigma's rechtvaardigde mee de tortuur.

Bij Lieven Lammens vond de beul op 10 september twee duivelstekens. Maar op verzoek van vrienden van Lammens werd de beklaagde enkele dagen later onderzocht door dokter Herman Vander Heyden. Hij bevond dat de door de beul aangegeuide tekens wél gevoelig waren, en dat men Lammens niet kon *blameren*.

Dat enkel dokters en chirurgijnen dit onderzoek mochten uitvoeren, werd echter pas later opgelegd door de Raad van Vlaanderen (verordening van 22 januari 1608).

9.7. De tortuur: het *scherp examen*

De tortuur moest de verdachte tot bekentenissen brengen. Maar een bekentenis die tijdens de pijniging was afgelegd, had op zichzelf geen bewijskracht⁶⁰. Daarom liet men de verdachte na de foltering 24 uur rusten. Na die rustpauze werd aan de verdachte buiten de folterkamer gevraagd of zij bij haar bekentenissen bleef. Deed zij dit, dan was de bekentenis rechtsgeldig. Op dat ogenblik was ook haar lot bezegeld. Passcheyne Neyts bleef tot tweemaal toe bij haar eerder afgelegde verklaringen: eerst op 30 augustus 1607 (24 uur na haar tortuur), en nogmaals op 6 september. Zij besteed vijf dagen later de brandstapel. Slechts weinig verdachten legden tijdens de tortuur geen bekentenis af.

Waaruit bestond de tortuur van de beklaagden in Laarne? In de adviezen van de Raad van Vlaanderen lezen we herhaaldelijk dat de verdachten verschillende dagen en nachten ononderbroken wakker moesten blijven in de nabijheid van een vuur. Al die tijd moest de verdachte ondervraagd worden en diens antwoorden geregistreerd. Hoewel het voor de verdachten in Laarne niet geattesteerd is, ging dit waarschijnlijk gepaard met de halsbandfoltering⁶¹. Die bestond erin dat men rond de hals van de ondervraagde een halsband met scherpe pinnen bevestigde. Bij de minste beweging drongen die pinnen in de nek van de verdachte. Door het proces van Lieven Lammens weten we dat de beul ook op psychologisch vlak inwerkte op zijn slachtoffers. De beul dreigde dat hij Lammens met beide voeten op een hekel zou zetten, dat hij hem in een ladder zou vlechten en hem op de pijnbank zou leggen om hem 'een voet langer te rekken', enz ... Indien de bekentenissen werden ingetrokken, kon nog een tweede ondervraging onder tortuur plaatsvinden. Dit is gebeurd in het

⁶⁰ J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 71 e.v. Zie ook p. 82-83.

⁶¹ Bij Josyne Vennemans (Kalken, oktober 1607) wordt de halsband expliciet vermeld.

proces van Lieven Lammens. Na een eerste ondervraging van maandagavond 15 oktober tot 18 oktober 1607, werd hij nog een tweede maal ondervraagd van 21 (of 22) tot en met de morgen van 23 oktober. Maar ook toen trok hij 24 uren later zijn bekentenissen weer in. Hij verklaarde dat ze waren ingegeven door *lichte simpele zinnen ende duer den groote vaeke in torture gheleden*.

In oktober 1607 legde Josyne Vennemans in Kalken eveneens verklaringen af die zij nadien weer introk. Maar de Kalkense griffier Hubrecht beweerde dat Josyne aan hem had verklaard dat zij haar bekentenissen zou bevestigen *liefver dan noch eens ter torture te gaene*.

9.8. De inhoud van de bekentenissen

Onder invloed van de suggestieve vragen van de rechters, die zelf voortgingen op de demonologische literatuur, legden de verdachten vaak heel belastende verklaringen af. Zij beschreven de bizarre vormen waarin de duivel aan hen verschenen was: soms als een mens, soms als een dier. De duivel speelde zijn listen uit bij vrouwen die heel bedroefd of depressief waren. Het is een herhaaldelijk terugkerend gegeven in rechtszaken tegen heksen. Ook Janne Callens en Passcheyne Neyts waren vrouwen die moeilijke tijden hadden gekend en toen door een onbekende waren benaderd en verleid. In 1586 was Janne door haar man in de steek gelaten en had zij met haar kinderen moeten gaan bedelen in het land van Waas om te overleven. Passcheyne had een slecht leven bij haar man, die haar dikwijls sloeg. Haar huis was tot tweemaal toe afgebrand. Tijdens het beleg van Oostende (1600-1604) liet haar man zich ronselen als soldaat. Zij bleef achter *met vele cleene kinderen ende letter (weinig) middele om de zelve up te brynghene*.

Eenmaal de weerstand van de beschuldigten gebroken was, bekenden zij hun aanwezigheid op de heksenvergadering of sabbat, de nachtelijke verzameling van heksen en tovenaars waar de heiligschennis ten top werd gevoerd. Zij verklapten de plaatsen waar die sabbat plaatsvond. Zij gaven de namen van andere deelnemers (met eventueel hun minnaar of *boele*), en vertelden hun ervaringen op de samenkomst. Uiteindelijk bekenden zij ook dat zij, in opdracht van en met medewerking van de duivel, schade hadden berokkend aan mens en dier. Dit gebeurde door ze ziek te maken of te doen sterven.

Eén vragenlijst bevatte de volgende vragen: hoe lang de beschuldigde had kunnen toveren, wie haar minnaar (*boele*) was, waar en hoe dikwijls zij ging dansen, met wie en op welke plaatsen, wie de koningin was geweest in de dans bij de galg in Laarne, of zij mensen en dieren had betoverd. Van Lieven Lammens wilde men weten waar en wanneer hij ten dans was geweest, wie hem daarheen had gebracht, of hij God niet had verloochend, of hij de duivel eer had bewezen, en wie hem getekend had en wanneer.

De heksenvergaderingen vonden plaats op eenzame en afgelegen plaatsen; zoals bijvoorbeeld het *Galgeneed* in Laarne, of het heidegebied in het noorden van de parochie. P. Neyts wist het volgende te vertellen over de maaltijden tijdens de sab-

bat: er was eten en drinken genoeg, maar geen zout (dat had een onttoverende functie en weerde boze geesten af). De spijzen waren vooraf gekookt, maar er was geen vuur. De deelnemers (14 of 15 vrouwen, elk met hun *boele*) hoorden violen, maar zagen ze niet. Ten slotte werd ook hommage gebracht aan de duivel door al kruipende diens aars te kussen.

Vooraf de bekentenis dat de heks bovennatuurlijke relaties onderhield met de duivel, was een doorslaggevende factor in de verwijzing naar de brandstapel.

Janne Callens wist over de duivel te vertellen dat *zyn natuere koud was ghelyck een keghel hijs*, een verklaring die men in de meeste heksenprocessen in Vlaanderen terugvindt. Dergelijke verklaringen waren ongetwijfeld ingegeven door de suggestieve vragen van de rechters. Voor de bijzonderheden over de contacten met de boze konden zij terugvallen op de uitgebreide demonologische literatuur.

9.9. De bestraffing: *geheexecuteert metten viere*

In heksenprocessen was de vuurdood de gebruikelijke strafmaat. De ter dood veroordeelden kregen nog de gelegenheid om te biechten: de biechtvaders voor Willemynne sVeermans en Janne Callens arriveerden op het kasteel van Laarne op de dag vóór de terechtstelling.

Het vonnis van Josine Celis en Paschyne Neyts (11 sept. 1607) werd publiek voorgelezen in de vierschaar ter hoogte van de kerk van Laarne. De aanklacht tegen Neyts bevatte de volgende punten:

- het verloochenen van God
- het dienen van de duivel
- de verantwoordelijkheid voor de ziekte en de dood van Janneken Scheers door het geven van een appel, die zij zelf van de *boosen vijandt* had gekregen
- gemeenschap met de duivel
- de deelname aan 2 heksenvergaderingen, waar zij de duivel eer betuigde
- het betoveren van Jacques Clauwaert door hem een boekweitkoek, bestrooid met een verderfelijk poeder te geven (hoewel zij hem nadien op een gelijkaardige manier ook genezen had)
- haar kwade reputatie

Ook in het doodvonnis van Josine Celis kwamen enkele van de bovenstaande punten terug: de gemeenschap met de duivel, het betoveren van mensen en haar aanwezigheid op *dansynghe ende vergaderynghen*.

Het vonnis stipuleerde ook dat hun goederen, zoals gebruikelijk, werden geconfiscieerd ten voordele van de lokale heer, na aftrek van de gerechtskosten.

Na de afkondiging van het vonnis werd van de veroordeelden een bevestiging gevraagd. Hun bekrachtiging rechtvaardigde de gehele procedure en het vonnis van de rechtbank. Paschyne Neyts en Josine Celis stierven op de brandstapel op 11 september 1607, Janne Callens en Willemynne sVeermans ondergingen hetzelfde lot op 2 oktober 1607. Sommige ter dood veroordeelden werden bij wijze van gunst

gewurgd alvorens het vuur werd aangestoken; of dit in Laarne ook gebeurde, is onbekend.

Voor het gruwelijk schouwspel van de executie werden prominenten uit de omliggende parochies uitgenodigd: de baljuw, de pastoor, soms ook andere prominenten als de griffier, de schout, enz ... In Laarne gebeurde dit *ten plaetse patibulaire*; dat wil zeggen op een openbare plaats, die gemakkelijk toegankelijk was. Hoewel in Laarne de overlevering wil dat de heksen op de wijk het Zand zijn verbrand⁶², denken wij toch dat de brandstapels opgericht zijn ter hoogte van het *Galgeneed*. Die plek, op de hoek van de Heirweg en de Lagen Heirweg, was van oudsher voorbestemd voor terechtstellingen. Zij heeft haar naam te danken aan het feit dat daar de galg van de kasteelheer was opgericht. Het was in die tijd overigens niet ongevoerd dat het lijk van de veroordeelde na de terechtstelling aan een galg werd opgehangen⁶³. De resten zijn misschien in ongewijde grond begraven; dit zou kunnen verklaren waarom de Laarnse pastoor Schatteman de namen van de terechtgestelde 'heksen' niet in zijn register met overlijdens noteerde⁶⁴.

9.10. Andere vormen van bestraffing

Niet elk heksenproces liep uit op een terechtstelling. Wat Laarne betreft, wordt dit aangetoond door de procesbundels van Lieven Lammens en Josyne Luyckx. Laatstgenoemde werd op 20 maart 1608, na een advies van de Raad van Vlaanderen, uit de gevangenis ontslagen. Het betrof echter geen definitieve vrijspraak, maar een *cautie iuratoire*: de verdachte verbond zich ertoe dat ze zou terugkeren naar de gevangenis indien zij daartoe verzocht zou worden door de wet⁶⁵. Josyne moest ook de proceskosten betalen en een borg aanstellen; Jacques Luyckx nam dit laatste op zich. Deze vrijlating toont aan dat de rechters van oordeel waren dat er tegen Josyne weinig of geen aanwijzingen van schuld waren. Over het verdere levenslot van deze verdachte is ons verder niets bekend.

Bij Lieven Lammens kwam het tot een verbanning. Op 6 mei 1608 gaven vier advocaten van de Raad van Vlaanderen het advies om Lieven Lammens voor 10 jaar uit Vlaanderen te verbannen. Deze uitspraak verraadt dat de rechters in de zaak Lieven Lammens toch een zwaar vermoeden van schuld hadden, ook al had de beklagde zijn bekentenissen herroepen.

Na zijn verbanning keerde hij terug naar Laarne, waar zijn vrouw al die tijd zijn goederen had beheerd. Hij overleed er op 16 augustus 1636.

⁶² *Te Laarne op het Zand zijn de tooveressen verbrand*, geciteerd door F. DE POTTER, J. BROECKAERT, o.c. , p. 50.

⁶³ M. BOVYN, De rechtspleging in het Land van Dendermonde (1373-1615), *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, vierde reeks, 4, 1978/9, p. 102-103.

⁶⁴ Zijn collega in Kalken deed dit wel na de terechtstelling van J. Vande Kerckhove.

⁶⁵ Over de *cautie fideiussoire* en *cautie iuratoire*, zie J. MONBALLYU, (1996), p. 52 en 93.

10. De gevolgde strafrechtspleging: ordinair of extraordinair?

In strafprocessen kon men in die tijd opteren voor een *ordinaire* (gewone) of een *extraordinaire* (buitengewone) strafrechtspleging⁶⁶. Bij de eerste procedure bestond de mogelijkheid tot argumentatie en tegenargumentatie op schriftelijke basis tussen gerechtsofficier (als aanklager) en de verdediging. Omdat de ordinaire rechtspleging zowel duur als omslachtig was, besloot de rechter soms tot een extraordinaire rechtspleging, waardoor de rechten van de verdediging erg beperkt of onbestaande waren. De meeste heksenprocessen werden op extraordinaire basis gevoerd, waarbij de beklaagde geen bijstand had van een raadsman, advocaat of procureur⁶⁷.

Wat Laarne betreft, is de wisselende duur en de ongelijke afloop van de processen opvallend: vier mensen werden terechtgesteld, twee anderen brachten het er levend vanaf. De vier slachtoffers belandden binnen een tijdsspanne van enkele weken op de brandstapel⁶⁸. Hun respectieve levenspartners hebben in het proces geen enkele rol gespeeld. Evenmin hebben wij enig spoor gevonden van een juridische tussenkomst in hun voordeel.

Lieven Lammens en Josyne Luyckx stonden hoger op de maatschappelijke ladder dan de vier terechtgestelde vrouwen. Zij hadden wel de kennis en/of de middelen om een verdediging op te bouwen. De man van Josyne Luyckx liet zich in elk geval niet onbetuigd. Hij voerde de verdediging tegen baljuw Schepens en probeerde de zaak zelfs aanhangig te maken voor de Raad van Vlaanderen. Het proces van Josyne Luyckx duurde uiteindelijk meer dan 5 maanden. Lieven Lammens blijkt zelf zijn verdediging te hebben georganiseerd; hij verbleef uiteindelijk meer dan 8 maanden in de cel.

De conclusie luidt dan ook dat er een verschil is geweest in de rechtspleging van de zes beklaagden in Laarne. Dit verschil in rechtspleging heeft uiteindelijk ook geleid tot een uiteenlopende afloop. Vier processen verliepen *extraordinair* en eindigden met de terechtstelling van de beschuldigde, de overige twee werden *ordinair* gevoerd, en daar kon de beklaagde het vege lijf redden.

11. Heksenvervolging als bestrijding van rebellie?

Voor een goed begrip van de heksenprocessen is een inzicht in de maatschappelijke context onontbeerlijk (zie punt 3 tot en met 6). Onder punt A hebben wij al aangegeven dat één hypothese inzake de heksenprocessen van Laarne stelt dat de veroordeelde heksen eigenlijk heimelijke medewerkers zouden geweest zijn van de vrijbuiters die eind 16de en begin 17de eeuw Vlaanderen onveilig maakten. Die visie

⁶⁶ Zie hierover J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 52-54.

⁶⁷ J. MONBALLYU, *o.c.*, p. 53; F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 71.

⁶⁸ Bij de eerste twee executies gebeurde dit zelfs amper 26 dagen na hun arrestatie.

heeft ons niet overtuigd. Op basis van interne en externe criteria is zij zelfs onhoudbaar.

Nu is uit onderzoek gebleken dat de vrijbuiters soms wel eens hulp kregen van de plaatselijke bevolking. Maar in werkelijkheid is er heel weinig bekend over de medewerking van de plaatselijke bevolking met de vrijbuiters in de regio Laarne en Kalken, en dit geldt ook voor de eventuele bestraffing van die sympathisanten⁶⁹. In de regio ten oosten van Gent kennen wij voorsnog één voorbeeld van mensen die verdacht werden van steun aan de vrijbuiters. Bij die kwestie wordt alleszins duidelijk en ondubbelzinnig verwezen naar die categorie. Het gerecht behandelde dergelijke overtredingen dus niet via een omweg (hekserij)⁷⁰.

Voor de vrijbuiters zelf gold overigens een aparte vorm van rechtspraak, meestal op het niveau van de kasselrij of voor de Raad van Vlaanderen. Ter dood veroordeelde vrijbuiters werden aan de galg gehangen, slechts uitzonderlijk kwamen ze op de brandstapel terecht⁷¹. Ook dit strookt dus niet met de rechtspraktijk bij de heksenprocessen.

Bovendien is in de Laarnse dossiers niet de minste verwijzing naar een samenwerking van de beschuldigen met vrijbuiters terug te vinden. De terechtgestelde vrouwen hadden bekend dat een vreemdeling hen had benaderd om misdaden te begaan. Maar nergens in de processtukken wordt gevraagd of bewezen dat die vreemdelingen vrijbuiters waren. Het is opmerkelijk dat het onderzoek van de baljuw en de rechtbank die vraag helemaal buiten beschouwing laat. De enige verklaring hiervoor is dat men er bij het onderzoek *a priori* vanuit ging dat de identiteit van een dergelijke vreemdeling bekend was: volgens de toenmalige overtuiging was het de duivel in vermomming.

Ten slotte wordt ook in de bewaarde doodvonnissen met geen woord over de vrijbuiters gerept. Integendeel, de motivatie van de vonnissen is helemaal ingegeven door de dominante angst voor de duivel, diens handlangers en schadelijke toverkunsten. Zoals in andere heksenprocessen stond het verbond tussen heks en duivel centraal in de beschuldiging en de motivatie van de doodstraf.

Om al die redenen menen wij dat het aspect vrijbuiterschap en de bestraffing ervan niet gekoppeld moet worden aan de dossiers van de heksenvervolgingen.

⁶⁹ In de eerste plaats omdat er vrij weinig archivalia bewaard zijn, zowel op lokaal als op overkoepelend vlak, respectievelijk de heerlijkheid Laarne en het Land van Dendermonde.

⁷⁰ In het begin van de jaren 1590 werden in Destelbergen 2 mensen aangehouden en ondervraagd omdat zij de *vrybuyters zauden gesustineert hebben ende met hemlieden verstandt gehad*. Zij werden weer vrijgelaten omdat *de zaeke niet suffisantelick en bleek*. Zie Gent, Rijksarchief, fonds Sint-Pietersabdij, 1A, nr. 21, f° 18 v°.

⁷¹ E. GUILLEMYN, *De Vrijbuiters: XVIe-eeuwse gureillastrijders, voorposten in de Tachtigjarige Oorlog. De Kasselrij Kortrijk in 1584-1593*, Aartrijke, 1990, p. 97-101.

Besluit

Deze studie geeft de hoofdlijnen aan van de heksenprocessen in Laarne. Van begin tot einde weerspiegelen de procesgang, de getuigenissen over en de bekentenissen van de Laarnse beschuldigten de elementen die typisch zijn voor de heksenwaan in Vlaanderen. In de tweede helft van 1607 bereikten de heksenprocessen een piek in het westen van het Land van Dendermonde. In Overmere werd één vrouw terechtgesteld, in Kalken minstens één (wellicht twee), en in Laarne werd op enkele weken tijd tegen zes personen een onderzoek ingesteld. De verklikking door een 'mede-heks' bleek in elk proces van doorslaggevend belang. Wat in Laarne gebeurde, stond dus zeker niet geïsoleerd; het was het gevolg van een psychose die de hele regio tussen Gent en Dendermonde teisterde in het eerste decennium van de 17de eeuw.

Over de slachtoffers van Overmere en Kalken weten we niet veel, maar over de zes beschuldigten in Laarne zijn we beter geïnformeerd. De beklaagden in Laarne waren tussen de 40 en de 60 jaar oud, en waren allen gehuwd. De meesten hadden volwassen kinderen. In die groep was enkel Passcheyne Neyts duidelijk marginaal. Eén opvallende tendens in Laarne: de helft van de beschuldigten stond bekend als vroedvrouw. Tegen vroedvrouwen bestond, mede onder invloed van de demonologen, een diep ingeworteld wantrouwen⁷².

Ons inziens ging de impuls van de vervolgingen in Laarne noch van de baljuw uit, noch van de pastoor. De baljuw had al in 1605 kunnen overgaan tot een proces tegen Janne Callens toen zij de eerste maal in opspraak kwam. Ondanks de kwalijke reputatie van Lieven Lammens, heeft de baljuw vóór 1607 tegen deze verdachte nooit een onderzoek ingesteld (zie bijlage III). Pastoor Schatteman ten slotte komt in de procesdossiers nauwelijks ter sprake.

De toenmalige heer van Laarne, Charles van Zuylen, lijkt ons de drijvende kracht achter de heksenprocessen geweest te zijn. Hij was heel regelmatig aanwezig tijdens de verhoren en ook bij de bekentenissen van de beschuldigten (heel wat meer trouwens dan pastoor Schatteman). Dit verraadt alleszins een zeer sterke betrokkenheid. Daarnaast betaalde hij herhaaldelijk de sommen van de niet geringe gerechtsonkosten voor het halen van de adviezen in de Raad van Vlaanderen⁷³, aan de beul en de onkosten van het getuigenverhoor (proces Josyne Luyckx). Van deze cruciale rol van de lokale heer tijdens de heksenwaan zijn ook andere voorbeelden uit dezelfde periode bekend⁷⁴. Peilen naar de motivatie van Charles van Zuylen is niet gemakkelijk omdat we over geen enkele persoonlijke getuigenis beschikken. Toch be-

⁷² F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 170.

⁷³ Een voorbeeld van de hoge onkosten voor deze raadsheren: in november 1607 vroegen 3 raadsheren voor hun advies elk 10 pond parisis, en 3 anderen elk 8 pond parisis (proces van Lieven Lammens).

⁷⁴ E. AERTS, M. WYNANTS, *o.c.*, p. 14 noemen G. van Horst, heer van Ham en de heer van Vierves.

schikken we over een belangrijke aanwijzing. Jean, de oudste zoon (1599-1637) van de kasteelheer, werd page aan het hof van de aartshertogen⁷⁵. Dit wijst alleszins op uitstekende relaties met dit hof, dat zich sterk heeft ingezet voor de heropleving van het katholiek geloof in de Zuidelijke Nederlanden. De edelman Charles van Zuylen was, zoals zijn vader François, een overtuigd katholiek en duidelijk royalistisch gezind. Zijn loyaliteit dreef hem ertoe om de richtlijnen van zijn soevereinen tot in de uiterste consequenties na te volgen.

Het optreden van deze heer - en andere prominenten - ten tijde van de heksenvervolgingen, toont in elk geval overduidelijk aan hoe sterk de heksenwaan in alle lagen van de maatschappij was doorgedrongen. Het geloof in de realiteit van de hekserij was een vaste component in het toenmalige godsdienstige besef. Zoals F. Vanhemelryck stelt, waren burgers, rechters en heksenjagers er rotsvast van overtuigd dat zij bij de vervolgingen een heilige zaak dienden⁷⁶. In Laarne, Vlaanderen en Europa heeft deze overtuiging niettemin geleid tot een aanzienlijk aantal gevallen van rechterlijke dwaling.

Selectieve bibliografie

Deze bibliografie wil geen overzicht brengen van de omvangrijke literatuur over de heksenvervolgingen: hiervoor verwijzen wij naar het werk van prof. F. Vanhemelryck uit 1999, meer bepaald pag. p. 311-319. De bedoeling was wel enkele recente studies te vermelden, waarvan sommige een gedegen inleiding zijn op deze complexe problematiek, en waarvan andere de nieuwste resultaten en inzichten brengen.

E. AERTS, M. WYNANTS, *Heksen in de zuidelijke nederlanden (16de-17de eeuw)*, Brussel, 1989², 124 pag.

M.-S. DUPONT-BOUCHAT (red.), *La sorcellerie dans les Pays-Bas. De hekserij in de Nederlanden*, Standen en landen nr. LXXXVI, Kortrijk, 1987, 237 pag.

J. MONBALLYU, *Van Hekserij beschuldigd. Heksenprocessen in Vlaanderen tijdens de 16de en 17de eeuw*, Kortrijk, 1996, 128 pag.

F. VANHEMELRYCK, *Het gevecht met de duivel. Heksen in Vlaanderen*, Leuven, 1999, 338 pag.

⁷⁵ Een studie over de tak van de familie van Erpe/ van Zuylen die heren waren van Laarne in de 16de en de 17de eeuw is in voorbereiding door ondergetekende.

⁷⁶ F. VANHEMELRYCK, *o.c.*, p. 299.

Bijlage

Bijlage I: de fazen van het proces van Janne Callens

Janne Callens was één van de eerste gearresteerden. Op 17 augustus werd zij op het kasteel gevangen gezet. Daags nadien werd zij ondervraagd. Vier raadsheren van de Raad van Vlaanderen schreven op maandag 20 augustus voor dat Janne moest geconfronteerd worden met de aantijgingen tegen haar persoon, en dat men haar moest onderzoeken op duivelstekens. Zij wist echter te ontsnappen en de Laarnse rechtbank ging daarop te rade bij de Raad van Vlaanderen. Drie rechtsgeleerden waren ervan overtuigd dat haar kinderen haar hadden helpen ontsnappen; de daders mochten worden aangehouden. De heer van Laarne mocht overgaan tot de inbeslagname van haar goederen (advies van 22 aug. 1607)⁷⁷.

De voortvluchtige werd echter begin september gevat te Assenede en op maandag 10 september werd zij aan een tweede verhoor onderworpen. De officier criminel vond bij haar twee ongevoelige tekens. Op 15 en 17 september werd een reeks getuigen gehoord, en werd ook teruggegrepen naar een eerder onderzoek naar de handel en wandel van Janne. Op 15 december 1605 waren immers al enkele mensen ondervraagd geweest, zonder dat er van verdere vervolging tegen Janne sprake was geweest. In september 1607 werden deze mensen opnieuw geconfronteerd met hun verklaringen over de beschuldigde. Andermaal werd advies gehaald bij de Raad van Vlaanderen. De specialisten schreven voor dat Janne Callens 4 tot 5 dagen moest waken, zonder enige andere vorm van pijniging. Ondertussen moest zij worden ondervraagd en moest de griffier haar antwoorden noteren (19 september). In de avond van 20 september begon men deze tortuur, die reeds daags nadien tot heel uitvoerige bekentenissen leidde. Na een onderbreking van 24 uur werd haar confesie haar opnieuw voorgelezen op zondagmorgen 23 september. Janne Callens bevestigde haar verklaringen.

Zij stierf op de brandstapel op dinsdag 2 oktober 1607, tegelijkertijd met Willemyne sVeermans.

⁷⁷

Ontsnappen uit het slot van Laarne was in die jaren blijkbaar een koud kunstje. Het lukte Willem Van Oisele al in 1596 (Beveren, Rijksarchief, Oud Archief Laarne, nr. 451: procesbundel W. Van Oisele, 1605).

Bijlage II: de procesgang van Josyne Luyckx⁷⁸

Josyne Luyckx werd beticht door Janne Callens, Josyne Celis, Pascheyne Neyts, Vennemans uit Kalken en Lieven Lammens (die zijn beschuldigingen evenwel herriep). Zij werd aangehouden op 1 oktober 1607. Op 26 oktober attesteerde de Gentse stadsbeul dat Josyne duivelsmerken droeg.

Een hele tijd later, op 23 en 28 november 1607, werden verschillende getuigen gehoord over de verdachte.

Josyne Luyckx zelf werd ondervraagd op 3 december 1607. Hierbij was de Gentse advocaat Musaert aanwezig. Die werd enkele weken later aangeduid als één van de specialisten inzake heksenprocessen van de Raad van Vlaanderen.

Op 10 dec 1607 diende de baljuw zijn *Poincten en articlen criminele* in bij de leenmannen.

Op 21 december overhandigde de man van Josyne Luyckx aan de griffier een antwoord (in 31 punten) op de aanklacht van de baljuw. Er wordt onder meer verwezen naar de demonologische werken van del Rio en Bodin.

1608

Op donderdag 3 januari 1608 heeft De Schaepmeestere zich bovendien tot de Geheime Kamer van de Raad van Vlaanderen gewend om te verkrijgen dat zijn vrouw niet zou worden gefolterd; een verzoek dat echter werd afgewezen⁷⁹.

5 januari: De Schaepmeestere *employeert zynen heesch voor Replycque* in Laarne

19 januari: Mannen en schepenen van Laarne wijzen het verzoek tot vrijlating af. Baljuw Schepens vraagt de tortuur. De rechtbank draagt de baljuw op om aan de beklaagde of haar man de ten laste gelegde feiten mee te delen. Zij krijgen 8 dagen tijd om te weerleggen.

26 januari: Antwoord (in 38 punten) van De Schaepmeestere na lezing van de beschuldigingen van de heksen in buitengewone vierschaar.

13 februari: Baljuw Schepens heeft zijn repliek tegen De Schaepmeestere klaar. Deze tekst bevat 53 punten. De baljuw baseert zich onder meer op het werk van Binsfeld.

14 februari: Replik van De Schaepmeestere tegen de baljuw (14 punten)

18 februari: Na advies van de Raad van Vlaanderen nodigen de leenmannen en schepenen van Laarne beide partijen uit tot verificatie van de feiten.

⁷⁸ In dit overzicht wordt veel nieuw bronnenmateriaal voorgesteld. Het werd ontdekt in de bundels Rijksarchief Beveren, fonds Oud Archief Laarne, nrs. 451 en 452, maar die archivalia zijn ondertussen overgebracht naar het nummer 486 van hetzelfde fonds. Veel stukken in dit dossier werden nog niet ten gronde bestudeerd.

⁷⁹ Gent, Rijksarchief, fonds Raad van Vlaanderen, nr. 7626, *Chambre secrète du conseil 1606-1609*, s.f. De nota stelt dat Jan De Schaepmeestere de aanvraag deed voor zijn huisvrouw. Wellicht werden hier de voornamen van de vader (Adriaan) en de zoon (Jan) door elkaar gehaald.

27 februari: *Ordinaire beleet ende oorconschap*. Na advies van de specialisten van de Raad van Vlaanderen worden dezelfde getuigen als in november 1607 opgeroepen; zij bevestigen hun eerdere getuigenis.

3 en 6 maart: Nieuwe getuigenissen ten voordele van Josyne worden opgetekend. Hieronder ook een gunstig attest van pastoor Schatteman.

12 maart: *Reprochen* (schriftelijke bezwaren tegen de bewijzen van de tegenpartij) door Jan Schepens. De tekst is opgesteld in 25 punten. De baljuw voert onder meer aan dat de beklaagde groot ongelijk heeft dat zij zich wil behelpen met Martin del Rio en Jean Bodin.

18 maart: In Laarne wil men een laatste maal advies inwinnen bij de Raad van Vlaanderen. Vijf specialisten gaven als advies om de gevangene te slaken. De zesde (Canin) wou haar onderwerpen aan een scherp examen.

20 maart 1608: De Laarnse rechters ontslaan Josyne Luyckx uit de gevangenis. Dit gebeurde op het neerhof van het kasteel. Josyne en haar man moesten de leenmannen en schepenen bedanken voor hun uitspraak en de proceskosten betalen. Voor dit laatste moesten zij een borg nemen.

Bijlage III: de procesgang van Lieven Lammens

Lieven Lammens droeg reeds jaren vóór zijn proces de reputatie een tovenaars te zijn. Hij nam dit overigens wel ernstig. Wij geven twee voorvallen om dit te illustreren.

Pieter Verlaere had eens aan de meid van Lieven Lammens gevraagd: “Woon jij bij zulke tovenaars?”. Het meisje had dit korte tijd later overgebrieft aan haar werkgever. Lieven Lammens stuurde toen de baljuw en Jacques Scheere naar Pieter Verlaere om te vragen of laatstgenoemde bij zijn uitspraak bleef. Maar Verlaere was toen niet thuis en de boodschap werd aan diens vrouw overgemaakt. Verder was er niets meer gebeurd. Jaren later had Verlaere wel vergiffenis gevraagd aan Lammens voor die uitspraak.

Jan De Brune had zich tijdens een ruzie laten ontvallen dat Lieven Lammens de schapen van Adriaen Schepens had *doot ghetovert*. Toen Lammens dit te weten kwam, riep hij Jan De Brune ter verantwoording. Maar die had hem geadviseerd om dit potje gedekt te houden: *want hoe ghy de zake meer roert, hoe dat ghy vuyl-der zult werden*.

In de zomer van 1607 werd Lieven Lammens door verschillende beklaagden beschuldigd. Volgens Josyne Vennemans was Lammens op de sabbat aanwezig als speelman, Josyne Van Kerckhove getuigde dat hij op een *fleytken* te dansen speelde.

Na de ondervraging van de beklaagde (10 september) en de getuigen (4 en 15 september) diende de baljuw zijn aanklacht in op zaterdag 22 september. Drie dagen later werd een schriftelijke reactie ingediend bij de rechtbank van Laarne. Hierin werd verwezen naar het evangelie van Mattheus, de levens van de H. Antonius en

de H. Martinus, de criminele ordonnantie van 1570 en de *Disquisitiones magicarum* van Martin del Rio. Men stelde de vrijlating voor onder *cautie iuratoire*.

In oktober 1607 werd Lieven Lammens tweemaal onderworpen aan de tortuur; tweemaal legde hij bekentenissen af, die hij na 24 uur rust herriep.

In Laarne zat men met de handen in het haar; opnieuw consulteerde men de specialisten van de Raad van Vlaanderen, maar die gaven tegenstrijdige adviezen:

- 1) nog enkele dagen vasthouden en afwachten of Lammens nog wordt aangeklaagd,
- 2) verbanning,
- 3) vrijlaten mits betaling van de gerechtsonkosten.

De impasse bleef. Na een maandenlang verblijf in de kerker zonder enige vooruitgang, richtte Lieven Lammens in maart 1608 een klacht aan de Raad van Vlaanderen tegen de persoon van baljuw Schepens .

Op 29 maart schreef Lammens opnieuw een brief aan de Raad van Vlaanderen waarin hij onder meer verzocht om recht zonder uitstel.

Bijna één maand later, op 30 april adviseerden 7 raadsheren dat Lammens andermaal moest worden gepijnigd. Dit moest in het Gravenkasteel in Gent gebeuren.

Op 6 mei 1608 onderging hij aldaar zijn derde scherp examen. Raadsheer Coucke was daarbij aanwezig. Lieven Lammens doorstond de foltering op de pijnbank en aan de palei (ophanging aan de katrol). De raadsheren Canin, Van Hamme, Martins en Stalins adviseerden nog dezelfde dag om hem voor 10 jaar uit Vlaanderen te verbannen.

***Fortunekermis* in de Kalkense Zomerstraat: een terugblik¹**

André Van De Sompel

Inleiding

Voor de editie 2001 van *Fortunekermis*, die doorging in en rond herberg De Schorpioen, werd gewerkt rond een fragmentarische retrospectieve tentoonstelling van foto's, ter beschikking gesteld door bewoners en oud-bewoners van de Zomerstraat: *De Zomerstraat en haar bewoners*.

De hiernavolgende bijdrage is gebaseerd op een eerder beperkte bevraging van een aantal buurtbewoners en een nog niet afgerond archiefonderzoek. De gegevens hebben betrekking op de kermis voor de periode sinds haar ontstaan tot ongeveer 1970. *Fortunekermis* kwam uit de gesprekken naar voor als een van de succesrijkste wijk-kermissen van Kalken². Fortunekermis of de Kleine Sint-Denijs valt normaliter op de derde zondag van oktober, de week na de Grote Sint-Denijs, die de zondag volgend op 9 oktober doorgaat. Fortunekermis kan dus ook de vierde zondag van oktober plaatsvinden.

De organisatoren van de kermis werden regelmatig met minder prettige omstandigheden geconfronteerd: regelmatig was er aanzienlijke wateroverlast in de straat. Anderzijds was het de laatste kermis van het jaar. Al het werk op de boerderij was gedaan, het loof was gewied en men had wat geld opzij gelegd. Voldoende redenen om kermis te vieren...

1. Iets over het ontstaan van Fortunekermis

We zijn van mening dat Fortunekermis ontstaan is en uitgebouwd werd rond een jaarmarkt voor dieren, een initiatief dat in een wijk met veel landbouwers een ideale gelegenheid was om juist vóór de winterperiode samen te komen en zaken te doen. Mogelijk werd de kermis opgestart als een plaatselijke activiteit ter gelegenheid van de twee gemeentekermissen, namelijk Kalkenkermis (3de weekend van september) en Sint-Denijskermis (de zondag na 9 oktober). Ook op de andere wijken trok men ter gelegenheid van Kalkenkermis of Sint-Denijskermis niet per se naar het dorps-centrum.

¹ Bijgewerkte en gecorrigeerde versie van de tekst die ter gelegenheid van de kermis 2001 (20 tot 22 oktober) werd bedeed aan de bewoners van de Zomerstraat, Brugstraat, Hogendries, Apostelhuizen (deel), Nerenweg (deel) en Heirweg (deel).

² Maar dat waren volgens de informanten uit andere wijken meestal ook alle andere kermissen...



Fig. 1: De familie Lauwaet op de vlasschaard.

Alhoewel er voor de edities uit de 19de eeuw geen schriftelijke gegevens voorhanden zijn, durven we stellen dat de kermis wellicht pas na de hongerjaren 1840-1850 ingang gevonden heeft.

Voor de activiteiten uit het begin van de 20ste eeuw haalden we informatie uit het plaatselijke weekblad *De Scheldegalm*, dé bron bij uitstek voor informatie over onder andere de wijkkermissen in Kalken³.

De aanwezigheid van de landbouwbrouwerij van de familie Verstraeten⁴ en de herbergjes in de Brugstraat, de Eethoek, de Hogendries, de Zomerstraat en een deel van

³ Informatie over kermisactiviteiten op de wijken Het Kerrebroek, De Kruisen, De Meerschkant, Eesvelde, De Vaart, Het Cootveld, De Boombos en uiteraard De Zomerstraat werd in het weekblad aangetroffen.

⁴ De herberg-brouwerij Den Drol werd in 1827 en 1830 te koop aangeboden. Hoogstwaarschijnlijk kocht landbouwer Louis Verstraeten de brouwerij, want in het patentregister van 1830 stond hij voor het eerst vermeld als brouwer, *hebbende eenen moutoven op zijn eigen*. Den Drol: hier een verwijzing naar de werkschorten van de knechten die gemaakt waren met overschotten van garen en/of stof. Een kort overzicht van de opeenvolgende generaties brouwers van de familie Verstraeten: Louis Verstraeten († 1860) x Scholastica Matthijs († 1855), Henri Verstraeten (1830-1886) x Juliana Van Hauwermeiren (1838-1898), Cesar Verstraeten (1867-1943) x Marie Verbruggen (1875-1944) en Frederic Arthur Verstraeten (1874-1948) x Mathilde Van Der Sijpt (1880-1972), Henri Verstraeten (1908-1977) x Odila Claeys (1920-1990) en Cesar Verstraeten (° 1947).

de Apostelhuizen, die voor het merendeel eigendom waren van die brouwerij en door diezelfde brouwerij bevoorraad werden⁵, kon een kermissfeer creëren.

Een van de herbergen, gelegen aan het einde van de Brugstraat, links, bijna op de hoek met de veldweg die naar de Vijfhoek leidde (de huidige Heistraat), had als uithangbord *De Fortuin*. Of een eventueel in de volksmond bekende wijknaam haar naam gegeven heeft aan de herberg of het omgekeerde het geval was, konden we niet achterhalen. De benaming Fortune is als toponiem onbekend.

Fortunekermis was niet alleen een jaarlijkse weerkerende gebeurtenis voor de bewoners uit de reeds vernoemde straten, maar ook voor die uit de Rivierstraat, de Holeindestraat en het nabijgelegen Beervelde (dat voor een deel tot in 1921 tot Kalken behoorde). Ook vanuit de andere Kalkense wijken trok men er meestal in groepsverband naartoe. De Fortunekermis, die mogelijk ontstaan is in de Brugstraat, werd gaandeweg vooral en meer in de Zomerstraat gevierd.

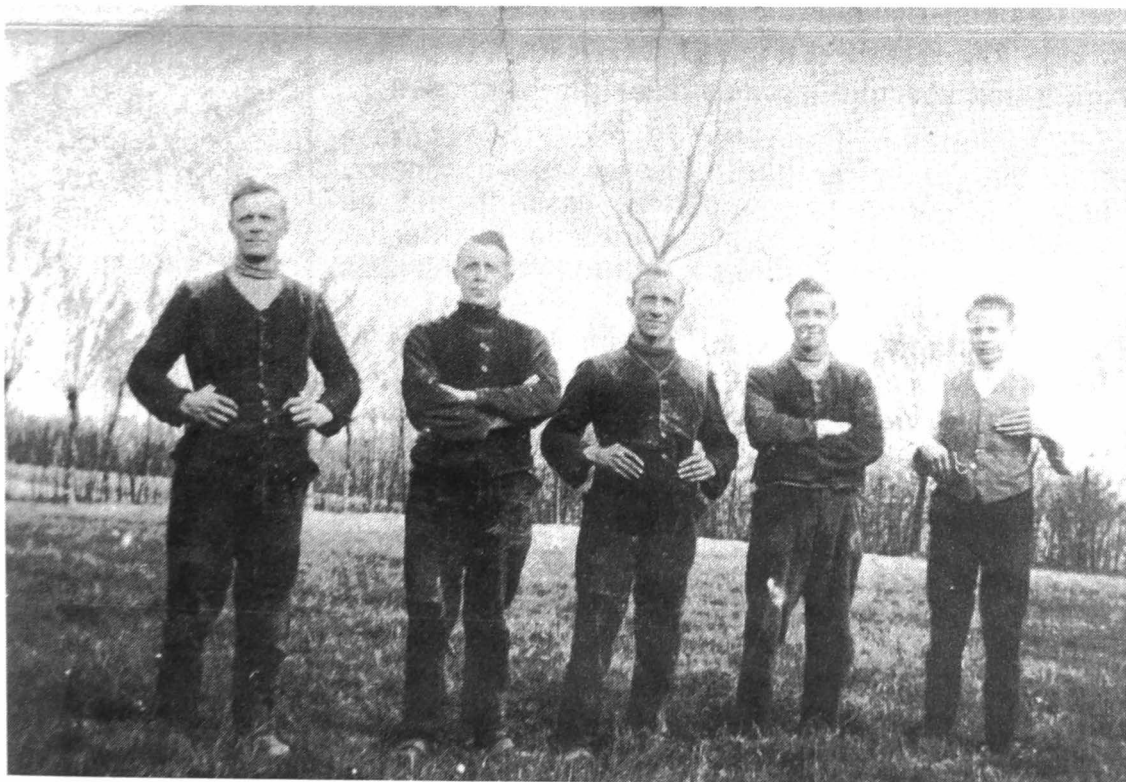


Fig. 2: De zonen uit het landbouwersgezin Lauwaet. V.l.n.r.: Remi (1908-1993), Adolf (1915-1972), Cyriel (1910-1987), Camiel (1917-1992) en Jozef (°1923).

⁵

Ook de brouwerijen van de families Cremers en Dauwe, in Kalkendorp, hadden heel wat huizen die door hun huurders als herberg werden gehouden.

Door uitscheiding van bedrijf.

V e n d i t i e

van

Huis- en Herberggerief,

Boerenalem, Herij

**Aardappels, Stroo, Mest en Beestialen
te Calcken-Brugstraat (Fortuin)**

De Notaris **Tibbaut**, te Calcken, zal ten huize en hove van de kinderen BRAECKMAN, te Calcken-Brugstraat, ter herberg „De Fortuin”,

op Donderdag 19 Maart 1908,

om 8 ure voormiddag, openbaarlijk verkoopen :

HUISGERIEF : Commode, 2 eiken kleerkassen, 2 bedstoelen, vleeschkuip, waschkuipen, vleeschblok, 3 ketels en ijzeren potten, bascuul met gewichten, kuip en kern, zaanpotten en melkteelen, koperen moor en koffiekan, quinquets, lantaarns, koffijmolen, enz.

HERBERGGERIEF : Toog, banken, stoelen, buffet, tafels, enz.

BOERENALEM : Drijwielkar, beirbak, karbak, 2 ploegen, slede, slepe, 2 ossenharnassuren, zwing met aanschijnen, egge, vlegels, spaden, rieken, vorken, nieuwen reep, beirpomp, wanmolen, trog, handwan, zifte, graanschup, 2 mijten rogge in de schachten, hooi, stroo, mest, schelfing, bijlen, houweelen, kordewagen, beirkuip, zwingelmolen, handmes, eenige koopen wortels, manden, meelkisten, zakken, deinkleeden, kopnet, dekkleeden, aardappels, 2 arduinen varkensbakken, zwingelberden, handzwingel, vlasreep met bank, slijpsteen rakken, enz. enz.

BEESTIALEN : een **rund** (vaars), 12 kiekens en haan,

N. B. De koopen tot 10 franken moeten comptant betaald worden, degene daarboven op 6 maanden tijd van betaling mits te stellen goede en aanwezige borg.

Fig. 3:
Aankondiging verkoop van huis- en herberggerief uit herberg In de Fortuin
(bron: De Scheldegalm, 23 februari 1908).

2. Veel herbergen

De wijkkermis werd uitgebouwd rond het groot aantal herbergen in de Zomerstraat, het noorden van de Brugstraat, de Hogendries en de Apostelhuizen. Voor de 20ste eeuw hebben we zoveel mogelijk gegevens rond die herbergen en hun uitbaters in onderstaande lijst opgenomen. De meeste van die herbergen werden gesloten kort voor, tijdens of kort na W.O. II.

In de Brugstraat (bijna aan het einde van de straat):

- * Café bij *Pee* Van De Velde x De Bruycker.
- * Café *De Fortuin*, bij Desiderius Braeckman (1829-1907) x Joanna Therese Van Damme (1828-1899), Remi De Vijlder (1873-1942) x Justine Van De Velde (1872-1949), Gustaaf Van Rijsselberghe (1906-1983) x Leontine Stevens (°1906).
Beide cafés bevonden zich bijna naast elkaar, nu ongeveer ter hoogte van het huis nr. 34.

In de Hogendries:

- * Café *In 't Lammeken*, bij Seraphien Piens (° 1866) x Elodie Van De Velde (° 1866), Leopold Lammens (1872-1945) x Emma Camilla Staelens (1876-1955), Theofiel Faas Lammens (1898-1971) x Maria Loufs (1896-1976) en Omer De Blicke x Bertha Apers. De herberg werd rond de tweede wereldoorlog omgedoopt tot *In d'Helle*, een drukbezochte herberg, uitgebaat door Frans Heirman (1903-1977) x Madeleine De Waele (1909-1977) en Marcel Stevens (1924-1993) x Clara De Bruycker (° 1928). Volgens Gustaaf Verschraegen lag er onder de notelaars voor de herberg de zoetste, de bestlopende baan of boltrog. (nu ter hoogte van huis nr. 7.)

In de Zomerstraat:

kant van de onpare nummers:

- * Café bij Jules Vion (1872-1964) x Barbara Victorina De Plus (1879-1955). (nu ter hoogte van huis nr. 7)
- * Café bij Ferdinand Baetens (1847-1938) x Marie De Plus (1854-1929). (nu ter hoogte van huis nr. 9)
- * Café bij Theofiel Faas Lammens (1898-1971) x Maria Loufs (1896-1976) (nu eveneens ter hoogte van huis nr. 9)
- * Café bij Basiel Hoogewijs (1856-1917) x Prudentia Van Acker (1863-1923). (nu ter hoogte van huis nr. 27)
- * Café *De Speleman*⁶, bij Jan Van Wesemael (1864-1936) x Prudence Schepens (1866-1936), Frans Van Wesemael (1906-1971) x Stefanie Claeys (1911-1996), Omer Bracke x Georgine Raman, Albert Rogiers (1919-1994) x Flora De Clercq (°1924).

(nu ter hoogte van huis nr. 35)

- * *Café In De Kilo*, bij Henri Verbeken (1878-1965) x Alida Troch (1885-1976), Theofiel Verschraegen (1894-1974) x Julienne Moeraert (1900-1992), August Bracke (1883-1941) x Rachel De Wilde (1889-1962).
- * *Café De Reisduif* (periode 1931-1936), bij Achiël Adolf Roels (1895-1987) x Marie Virginie Verdonck (1892-1975).
- * *Café Sport*, bij Eduard *Keulenaer* Hoogewijs (1904-1973) x Marguerite De Bruycker (1902-1960), Roger Claus (° 1933) x Madeleine Hoogewijs (° 1935), Walter Morozowski en levensgezellin Gabriëlle De Rauw (1914-1985).
(nu ter hoogte van huis nr. 43)
- * *Café In de Fontein*, bij bakker Petrus Roels (1861-1930) x H. Van Rijsselberghe xx Marie Thérèse Bauwens (1853-1918) xxx Stephanie Verbeken (1877-1927) en bakker Achiël Rogiers (1889-1967) x Alice Blancquaert (1895-1986).
In 1970 veranderde Arthur Poppe de stalling naast het vroegere café in een herberg met de naam '*t Schuurken*': de uitbaters ervan waren achtereenvolgens Arthur Poppe (° 1928) x Helena Van Den Broecke (° 1921), Eduard Van Kerckhove (° 1943) x Marie-Jose Puylaert (° 1953) en motorclub *De Ronkers*.
(nu ter hoogte van huis nr. 49)
- * *Café bij Henri Hoogewijs* (1866-1949) x Rosalie Troch (1873-1943), Maurice De Clercq (1989-1983) x Marie Hoogewijs (1903-1999), Theofiel Verschraegen (1894-1974) x Julienne Moeraert (1900-1992).
(nu ter hoogte van huis nr. 51)
- * *Café bij Jan Frans So Vanderlinden* (1868-1944) x Rosalie Van Wesemael (1864-1936) en Maurice Bracke (1900-1984) x Elza Van De Velde (1911-1993).
(nu ter hoogte van huis nr. 53)
- * *Café In den Bouw*, Zomerstraat 85, bij Basiel Van De Velde (1875-1949) x Seraphine Verbeken (1876-1942), Albert De Clercq (1915-1985) x Prudence Van de Velde (1914-1997), opgevolgd door onder andere Gilbert Antheunis x Lieve Boffé (° 1949) en Christine Van Der Heyden (° 1955).

kant van de pare nummers:

- * *Café bij Joseph Van De Velde* (1871-1960) x Pharaïlde Van Damme (1874-1945). Alhoewel die herberg langs de huidige Heirweg lag, stond ze lange tijd gekend als de woning Zomerstraat 2.
(nu ter hoogte van huis Heirweg nr. 8)
- * *Café bij Eduard Hoogewijs* (1904-1973) x Marguerite De Bruycker (1902-1960), daarna verhuis naar andere herberg in de straat.
(nu ter hoogte van huis nr. 22)

⁶ Of de herberg officieel dat uithangbord had, valt te betwijfelen.

- * Café bij Cyriel Joseph Haeghens (1892-1954) x Cordule Anna Verschraegen (1894-1984).
(nu ter hoogte van huis nr. 40)
- * Café bij Camiel *Kerel* Bracke (1874-1951) x Emelie Nathalie Van Mossevelde (1879-1957), Frans de Rijcke (1914-1975) x Paula Van De Velde (° 1913).
- * Café *In De Grenadier*, bij winkelier Charles Louis De Rijcke (1875-1949) x Elodie Roels (1878-1947), Kamiel De Rijcke (1908-1963) x Anna Bracke (°1912), Livinus De Meyer (1904-1965) x Anna De Bruycker (1908-1984).
(die laatste twee herbergen waren gelegen ter hoogte van huis nr. 56)

In de Apostelhuizen:

- * Café bij Jan Francies De Maesschalck (1840-1913) x Melanie Bracke (1838-1926).
(nu ter hoogte van nr. 9)
- * Café bij Remi Drieghe (1867-1952) x Leonie Rooms (1872-1960).
(nu ter hoogte van nr. 16)

We mogen de toenmalige herbergen niet vergelijken met die welke we nu kennen. Dikwijls hielden de mensen café in de keuken. Op kermisdagen breidde men de beschikbare plaats uit naar alle andere beschikbare ruimtes op het gelijkvloers. Zo kon het gebeuren dat het bed in de slaapkamer voor een aantal dagen werd uitgebrouwen...

De doorsnee-herbergjes waren enkel of vooral 's zondags open. Dan werd voor extra verlichting gezorgd in de vorm van lantaarnverlichting om het vloerbolspel mogelijk te maken.

Volgens een document van 3 oktober 1916, ondertekend door burgemeester Frans Luyckx (1852-1939), waren er toen in Kalken officieel 224 herbergen. Tweederde daarvan voldeden niet aan het gemeentelijke reglement op de cafés, bedoeld om, onder druk van de Duitse Bezetter, het aantal herbergen te doen verminderen. Die herbergen zouden moeten gesloten worden. Of dat ook werkelijk gebeurde, kon niet nagegaan worden. Indien dat wel het geval was, dan werden die herbergen wellicht na de wapenstilstand heropend.

Een register van opmeting, opgesteld door landmeter Emiel De Lausnay (1867-1933) op 26 september 1916, geeft de exacte oppervlakte van zowat de helft van de Kalkense herbergen weer. Daaruit blijkt dat voor de wijk Zomerstraat de herbergen van Frans Vanderlinden en Henri Hoogewijs zonder aanpassingen verder konden open blijven en enkel Basiel Van De Velde liet bijna onmiddellijk zijn herberg aanpassen. De minimumoppervlakte van de herbergkamer bedroeg namelijk 25 m², de hoogte ervan moest minimum 3 m bedragen, de kelderruimte moest minimum 1,80 m hoog zijn en ook de oppervlakte van de keuken had een minimumwaarde, waarschijnlijk lag die waarde rond de 10 m².

Naam eigenaar of uitbater	Oppervlakte herbergruimte	Hoogte herbergruimte	Oppervlakte kelder	Hoogte kelder	Oppervlakte keuken
Van De Velde Basiel	50,00m ²	3,00m	11,76m ²	1,70m	17,94m ²
Lammens Leo	26,52m ²	2,40m	6,00m ²	1,70m	16,00m ²
De Rijcke Louis	19,78m ²	2,20m	8,00m ²	1,80m	6,48m ²
Bracke Kamiel	30,64m ²	2,80m	6,67m ²	1,75m	10,26m ²
Vanderlinden Frans	36,12m ²	3,00m	9,88m ²	1,80m	12,00m ²
Hoogewijs Henri	37,80m ²	3,00m	11,70m ²	1,80m	12,00m ²
Roels Petrus	36,75m ²	2,60m	8,80m ²	1,60m	14,00m ²
Bracke Gustaaf	26,40m ²	2,90m	10,00m ²	1,80m	20,08m ²
Van Wesemael Jan	25,00m ²	2,40m	7,92m ²	1,70m	12,15m ²
Hoogewijs Basiel	43,20m ²	2,60m	10,08m ²	1,80m	23,96m ²
Baetens Ferdinand	23,00m ²	2,40m	6,00m ²	1,60m	23,00m ²
Vion Jules	31,00m ²	2,40m	4,18m ²	1,60m	11,40m ²
Remi De Vijlder	23,22m ²	2,60m	9,96m ²	1,70m	23,76m ²

Fig. 4: Tabel met de afmetingen van de herbergen in de Zomerstraat en van café De Fortuin in de Brugstraat.

Aan de herberg van Van Wesemael, door sommigen de belangrijkste herberg in de straat genoemd, stond langs de straatkant een cementen stal voor bollingen en schietingen. Trouwens in of rond bijna elke herberg kon het bolspel beoefend worden. Het gebouw dat we nu kennen als *Estaminet In Den Bouw*, werd pas in 1865-1866 gebouwd. De gemeente Kalken had het stuk grond korte tijd daarvoor te koop aangeboden. De brouwerij Verstraeten kwam in 1885 in het bezit van die eigendom. Enkele tappers of tapsters hielden tevens een klein winkeltje. De gegevens in de geraadpleegde bevolkingstellingen waren ontoereikend om een volledig overzicht te geven. Wel weten we, dat Cordule Verschraegen en de echtgenotes van Jan en Frans Van Wesemael een winkeltje uitbaatten. Mathilde Van Der Sijpt had een kleding- en lingeriewinkeltje op de hoek van de Zomerstraat met de Hogendries. Herbergierster Madeleine Hoogewijs stond in de kiezerslijst van 1965 vermeld als rijwielmaakster. Ter hoogte van de huidige woning Zomerstraat 63 had Maria Oosterlinck (1903-1985, x Maurice Van De Vyver 1902-1984) een winkeltje (zie figuur 5).

De wijk Zomerstraat telde naast heel wat landbouwers, landbouwer^s-herbergiers(ers) en landbouwers-winkeliers(ers) ook een minderheid van (landbouwer^s-ambachtslieden. De voornaamste onder hen waren de families De Landt^sheer en Van Nevele die op de molen in de Zomerstraat (zie figuur 6) werkten en de blokmakersfamilie Jan Van Wesemael (zie figuur 7).



Fig. 5: Het winkeltje van Maria Oosterlinck.



Figuur 6: De molen in de Zomerstraat (1804-1942).



Fig. 7: *De Lustige Blokmakers*, de familie Jan Van Wesemael met een aantal knechten in 1917. We herkennen Elvira Van Wesemael (uiterst links, 1899-1981), Cesar Van Wesemael (geknield, 1895-1931), Frans Van Wesemael (met accordeon, 1906-1971), Leon Van Wesemael (met sigaret of aan het bord, 1898-1938) en vader Jan van Wesemael (uiterst rechts, 1864-1936).

3. De organisatoren van de kermisactiviteiten

Uit de aankondigingen van de jaarmarkten van 1901 en 1909 blijkt, dat de Verenigde Herbergiers van de Zomerstraat de organisatoren van de kermis waren. Zij zorgden voor het inrichten van de kermisactiviteiten: schietingen, kaartingen, bollingen en andere volksspelen. Zo ging het er ook bij de andere wijkkermissen aan toe. Dat zou gans de 20ste eeuw zo blijven, al kregen de herbergiers ook hulp van burenen. Vader en zoon Adolf (1875-1959) en Michel (1910-1992) Vergaelen werden aangeduid als schrijvers. Michel Vergaelen was gemeenteraadslid en kon zo gemakkelijker voor de organisatie zorgen. Het lijkt geen twijfel dat ook de brouwersfamilie Verstraeten bijdroeg tot de organisatie. Ook die familie was meermaals in de gemeenteraad vertegenwoordigd. De opeenvolgende generaties brouwers van de familie Verstraeten zorgden voor de toelevering van drank. Zo was die aanvoer door de Lamotvrachtwagen(s) na de tweede wereldoorlog en van het koelijs in de koelwagen van de IJsfabriek van Strombeek hét voorteken van het naderende kermisweekend. Op de grote ijsblokken (ca. 1m lang en 20 cm dik) werd het bier in de herbergkelders fris gehouden.

Cesar Verstraeten (° 1947) nam de fakkel van Michel Vergaelen over en zorgde jarenlang voor de coördinatie van het kermisgebeuren. Met een bescheiden, maar realistisch kermisprogramma werd de traditie van Fortunekermis in leven gehouden met wielervedstrijden, kaartingen en schietingen. Cesar herinnerde zich dat hij tweemaal de leden van de Koninklijke Harmonie Ste.-Cecilia Kalken, die op uitstap waren ter gelegenheid van de kermis, met de vrachtwagen van plaats A naar plaats B moest brengen. Die verplaatsing kon omwille van de wateroverlast onmogelijk te voet gebeuren.

4. De kermisactiviteiten

Een jaarmarkt van dieren op maandag stond tijdens het eerste decennium van de 20ste eeuw reeds op het programma. Waar de jaarmarkt plaatshad, werd niet vermeld. De aankondiging van de jaarmarkt van 1909 verschilde in niets van die van 1901. Wat er de dagen voor en na de jaarmarkt gepland was - als er al iets georganiseerd was - werd niet aangekondigd.

Voor de periode van het interbellum en de periode kort na W.O. II beschikken we over meer gegevens. Herbergier Frans Van Wesemael en diens zoon Achiël waren plaatselijke muzikanten. Achiël speelde onder andere harmonica en accordeon. Hun herberg was de thuishaven voor hun orkest, *De Zonnekloppers* genaamd⁷. Tijdens de kermis zorgden ze in hun café drie dagen voor muziek: op zondag, maandag en dinsdag. Op zondagmiddag was er bolling, daarna bal. De zaterdag gebeurde er

⁷

Frans en later Achiël zorgden niet alleen voor muziek tijdens de kermissen, ze werden ook gevraagd om op bruiloftsfeesten van burenen voor de muziek te zorgen.

Calcken, wijk Zomerstraat.

J A A R L I J K S C H E

J a a r m a r k t

op Maandag 18 October 1909

Er zullen prijzen gegeven worden als volgt :

Prijzen voor het meeste getal Drijvers en Viggens

» » de schoonste Drijvers en Viggens

» » het meeste getal en verstkommende

Hoornvee.

Prijzen voor de schoonste Koeien

» » » » Runders

» » » » Vaarzen

» » » » Stieren

» » » » Ossen

» » » » Kalkoenen

De beesten moeten om 9 ure des morgens op hunne aangewezen plaats zijn om in de prijzen te kunnen deelnemen.

De vereenigde herbergiers der Zomerstraat

Fig. 8: Aankondiging van de jaarmarkt in De Scheldegalm van 10 oktober 1909.
Met drijvers werden halfwas varkens bedoeld.

blijkbaar niet zoveel, wel was er zoiets als een vergadering of samenkomst van de organiserende cafébazen.

Vóór en na de tweede wereldoorlog was Gustaaf Verschraegen (° 1914) jarenlang een graag geziene gast op de kermis. Hij gaf in zowat elke herberg liederen ten beste.

Bijna iedereen in de straat hield reisduiven. Wedstrijden voor duiven mochten dus evenmin op het kermisprogramma ontbreken: op zondag bij Kerel Bracke en op maandag bij Achiel Rogiers. De achtste dag was er een duivenvlucht bij August Bracke.

Op kermisdinsdag was er een bolling voor mannen én vrouwen bij Maurice Bracke. *Velokoersen* waren in het midden van de jaren 1930 een vaste waarde in het kermisgebeuren geworden. Dat was niet verwonderlijk, in elke straat waren er wel coureurs. Zo ook in de Zomerstraat: Eduard Hoogewijs en zijn broer, *den Witten Keulenaer*, de broers Romain en Leon Verschraegen (1925-1988) en Jozef De Coster blijken regelmatig aan wielervedstrijden deelgenomen te hebben.

Kermissen waren dé plek bij uitstek waar jonge mensen elkaar konden ontmoeten. Over het aantal danstenten dat ooit opgesteld stond in de onmiddellijke omgeving van de herbergen, kon de rondvraag geen uitsluitsel geven. De bewering dat er ooit drie stonden, lijkt aannemelijker dan de bewering dat het er zes tot zeven zouden zijn geweest. Twee van die danstenten werden uitgebaat door Laarnenaars: een door de familie Drieghe⁸ en een kleinere door de familie Christiaens.

Die danstenten waren echter een doorn in het oog van de parochiale geestelijkheid. Vanop de preekstoel werden de ouders opgeroepen hun dochters die dansgelegenheden niet te laten bezoeken.

De periode na de Tweede Wereldoorlog wordt gekenmerkt door het wegvallen van de herbergen: het aantal herbergen slonk tot drie of vier in de jaren 1960. Daar tegenover staat dat de gegevens over de kermis iets nauwkeuriger zijn. Op vrijdag werd de kermis ingezet met de lichting van de spaarkas, kaartspel en vogelpik. Wat er 's zaterdags op het programma stond, kwamen we niet te weten. 's Zondags na de mis werd er vooral met de kaarten gespeeld, tot 's avonds laat. Het bollen verloor aantrekkingskracht, terwijl de mechanische muziek terrein won. Zo werden bijvoorbeeld aan de notelaars van café In d'Helle luidsprekers gehangen ter gelegenheid van de kermis.

Ook na W.O. II werden regelmatig wielervedstrijden ingericht. Informatie over het verloop van die activiteiten bleek echter nog te vaag om in deze bijdrage opgenomen te worden.

⁸ Uitbater was Franciscus Ernest Drieghe (1881-1961) x Elza Maria Seghers (1881-1919) xx Elvira Van Puyenbroeck (° 1884).



Fig 9: Leden van de muzikale familie Van Wesemael in 1946: vader Frans en zonen Achiël (links, °1930) en Remi (rechts, °1937).

In de jaren 1950 werd de jaarmarkt gesplitst: er was een markt voor biggen en een voor runderen. Ze werden afwisselend gehouden aan *Estaminet In Den Bouw* en ter hoogte van de herberg van Albert Rogiers. De *viggens* (biggen) werden tentoongesteld in grote manden. Kleine boerkes vetten tijdens de winter een varkentje en vooral Valère en Marcel Stevens⁹ boden hun koopwaar van varkens aan. Wanneer de grote jaarmarkt te Dendermonde gelijktijdig met de jaarmarkt in de Zomerstraat viel, was de opkomst van veehandelaars in de Zomerstraat beduidend lager.

Op een klein akkertje met een smalle ingang, eigendom van De Coster (nu ongeveer ter hoogte van huis nr. 48A), naast een bosje, stond mogelijk reeds vanaf 1935 eerst een zwiermolen met stoeltjes aan lange kettingen. Die kermisattractie werd later vervangen door een draaimolen met wilde beesten). Een *bijze* (schommel) stond er ook; ze stond soms voor een deel op openbaar domein. Rechtover de herberg van Jan Van Wesemael stond een of ander kermiskraam. Op een weide naast de herberg van Frans Vanderlinden moet ook eens een molentje gestaan hebben.

Voor de huisvrouwen was de kermis een drukke periode. Voor de naar de kermis gevraagde familieleden werd een kermismaaltijd bereid: hier en daar was naar jaar-

⁹ Valère Stevens (1911-1997) x Madeleine Van De Velde (°1917) en Marcel Stevens (1907-1962) x Leontine Fiers (1904-2001).

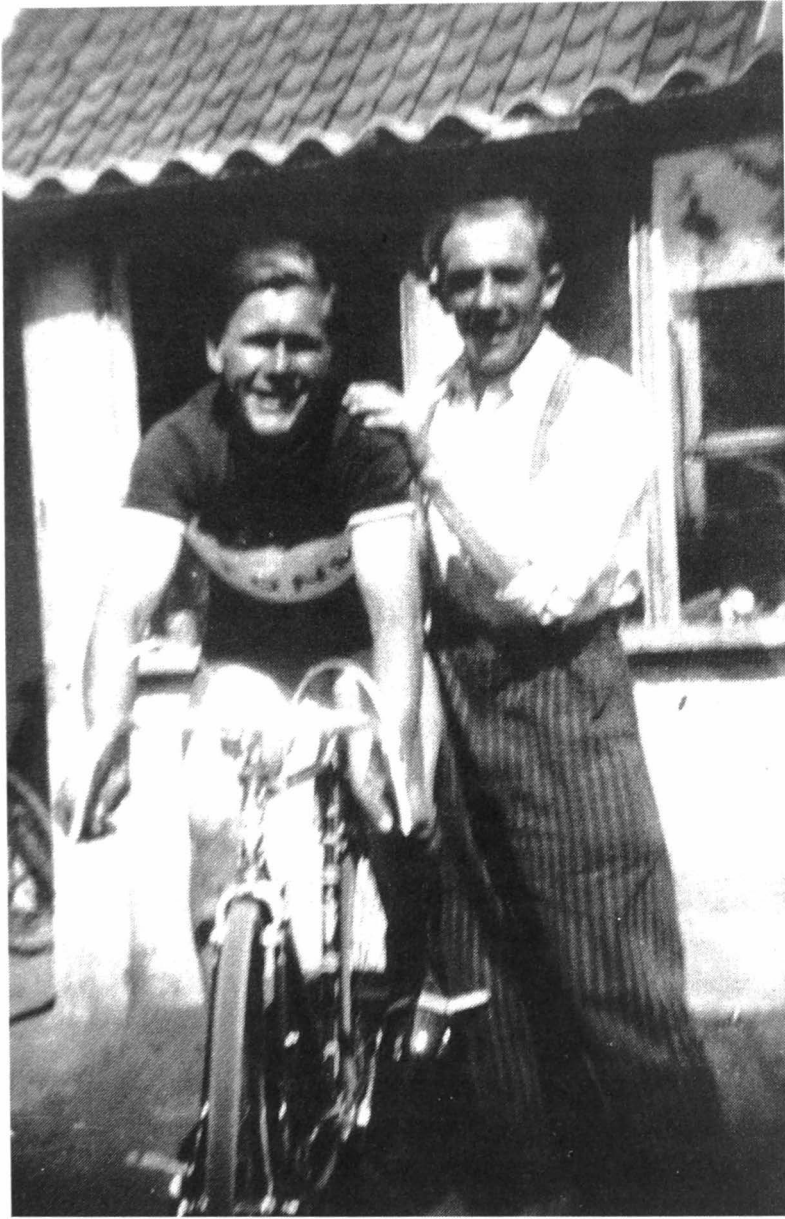


Fig. 10: Coureur Basiel Vervaeke (° 1930) en herbergier Eduard Hoogewijs.

lijkse traditie kort vóór de kermis een konijn geslacht, elders een varken of een rund. Rozijnenbrood of vlaaien mochten niet ontbreken. De vlaaien werden naar een of andere landbouwer gebracht om ze te bakken in de oven. Later werd voor die taak nogal eens een beroep gedaan op de bakkers Roels en Rogiers. De gewoonte familie naar de kermistafel te vragen, bleek langer opgewassen tegen de toenemende modernisering dan de openbare kermisactiviteiten. Die openbare kermisactiviteiten waren naar het eind van de jaren 1960 bij gebrek aan herbergen tot een minimum herleid.



Fig. 11: Bakker-herbergier Achiel Rogiers met de koningsvogel.

5. Een speciale editie van Fortunekermis op 17 oktober 1965: viering van eeuweling Marie-Elodie Everaert (1865-1967)

De viering van de eeuweling Marie-Elodie Everaert (x Joseph Roels, 1863-1931), die in een eenvoudig huisje woonde tussen de herbergen van Albert Rogiers en Eduard Hoogewijs, kan als de laatste grote herneming van de eens zo succesvolle kermis beschouwd worden. Dat feest en de erbij behorende kermis werden aangekondigd met een grote affiche. Jammer genoeg werd een exemplaar ervan nog niet opgediept. Correspondent Cyriel Seghers uit Laarne bracht in *Het Volk* van maandag 18 oktober 1965 een uitvoerig verslag:

In de Zomerstraat van Kalken was het reeds van 's morgens een drukte van belang, want zag men in alle straten vlaggen en versieringen, dan zou deze straat waar Elodie Everaert woont, zeker de kroon spannen. Alle bewoners wensten het mooiste en origineelste te vertonen ter ere van hun eeuweling. Op de triomfboog bij de ingang van de prachtig versierde woonst der gevierde, kon men volgende passende spreuk lezen. "Dat, eeuweling, het u goed ga. In 't vredig huis hier in de straat. Neem enkele jaartjes nog te baat, nu, dat er, honderd achter staat". Ook de burens hadden passende spreuken: "Als goede burens wille we niet ten achter blijven, om onze hulde op papier te schrijven. We wensen Elodie nog veel gelukkige jaren en vragen God haar nog lang te bewaren.... 1865-1965".

Omstreeks 8 u 30 kwam het schepencollege, onder leiding van burgemeester Tibbaut, zich aanmelden bij de honderdjarige welke druk omringd door familie, zich in een beste feeststemming bevond. Steeds maar lachend begroette zij alle hartelijk en sprak de hoop uit dat het toch maar goed weer mocht zijn. En zij kreeg hare wens, want het was 's morgens wat killig, dan zou het weder gaandeweg verbeteren en 's middags scheen reeds de zon.

In een mooie zwarte koets, getrokken door twee even zwarte paarden, werd Elodie voorafgegaan door vele ruiters, naar de Kruisenstraat gebracht, alwaar de koninklijke harmonie de opwachting maakte om onder het spelen van dreunende feestmarsen, de eeuweling naar het dorp te brengen, want te 9 u 30 werd een jubelmis opgedragen door E.H. pastoor De Boe, bijgestaan door E.H. Rogiers. De mis werd opgeluisterd door de plaatselijke jeugdmuziekschool onder leiding van meester P. Hanselaer Na deze plechtigheid was er een ontvangst op het gemeentehuis, ...

...

Intussen was het middag geworden en diende men zich naar de feestzaal in het dorp te begeven. De koninklijke harmonie zorgde ervoor dat dit in de beste stemming verliep. 's Namiddags werd het een overrompelende publieke belangstelling in het dorp, waar vanop een ere-tribune, de intussen gevormde stoet door de eeuweling in ogenschouw werd genomen.

De ruiters openden, gevolgd door de vlaggen van alle groeperingen en bonden, de koninklijke harmonie, wagens met de uitbeelding van doopsel en van plechtige communie, van huwelijk der gevierde, uitbeelding honderdjarige, alsook beroep van haar echtgenoot, soldaten der jaren 1885, groep zigeuners uit Berlare, fanfare van Uitbergen, de reuzen van Kalken, dansgroep Lente-groet, in totaal een dertigtal, welke alle bijdroegen tot een prachtig geheel de gevierde ten volle waardig. De eeuweling, samen met familie, gemeentebe-stuur, notabelen en genodigden, sloten zich aan om langs de Koffiestraat, Kruisenstraat en Dendermondsesteenweg terug de Zomerstraat te bereiken. Overal heerste een drukte van belang en vele geschenken werden aangebo-den. De eeuweling dankte ontroerd voor deze vele blijken van genegenheid. In de Zomerstraat echter hadden de burens voor een overgetelijke ontvangst gezorgd en boden waardevolle geschenken aan.

Ter gelegenheid van het feest stond een danstent naast de herberg van Eduard Hoogewijs. Het feest werd afgesloten met een vuurwerk ter hoogte van de woning van de gevierde.



Fig. 12: Marie Elodie Everaert, foto genomen in 1963.



Fig. 13: Deelnemers aan de stoet ter ere van de eeuweling: v.l.n.r. Aimé Roels (°1943), Jozef Lauwaet (°1923) en Eduard Van Kerckhove (°1943).

6. Een vergeten kermis

Enkele informanten hadden het ook nog over een andere kermis, begin mei. Jozef Bracke had over die gebeurtenis een en ander genoteerd¹⁰.

Vroeger verbleven op de hoeven veel knechten en meiden, die er meer of minder gaarne werden gezien. De termijn van tewerkstelling van een jaar vers-treek op 3 mei. De knechten en meiden die op de hoeve mochten blijven wer-

¹⁰ Die tekst is een samenvatting van wat zijn grootmoeder, Marie Elodie Everaert, hem in 1951 verteld had.

ken waren al terug gevraagd voor of rond kerstmis. Voor wie met stilzwijgen werd bejegend, was dit een zeker teken, dat men voor het volgende jaar niet meer gegeerd was en ... de knecht of meid zocht zich een andere meester. De verhuis greep plaats op 3 mei. Dan richtte de nieuwe baas voor de knecht/meid en zijn/haar ouders een feestmaal in. Dit werd de fameuze "derde meidag" (rond 1880 tot +- 1905).

Er werden ook volksspelen als "hanekap" gehouden. Een mand zonder bodem werd aan een koord boven de straat gehangen. Daarin hing een haan met zijn kop uit de mand. Wie met een sabel de kop kon afhakken, kreeg de haan. Zo'n spelen werden ingericht door de "bazen". Er was ook nog het "afteerlingen" van een "korentenbrood" en ... veel pinten drinken.

Een poging tot herinvoering van die kermis na de tweede wereldoorlog mislukte.

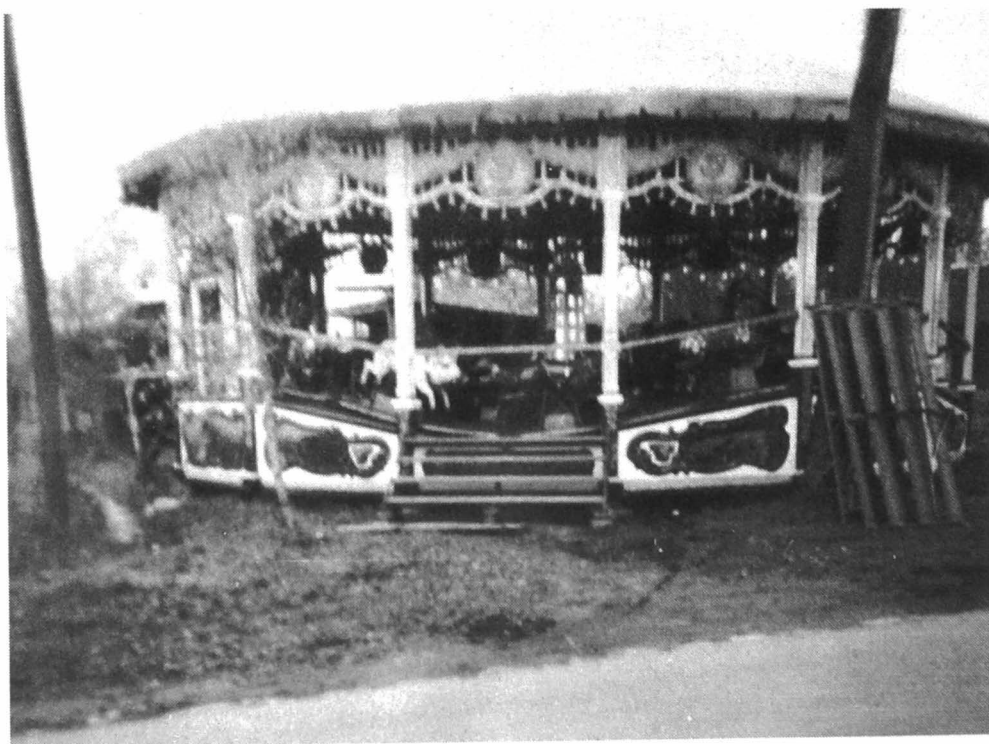


Fig. 14: Het kermismolentje dat tot in de periode 1975-1980 in de Zomerstraat opgesteld stond ter gelegenheid van Fortunekermis.

Slotbedenkingen

Deze nostalgische terugblik behandelde vooral het kermisgebeuren in de Zomerstraat zelf. We hebben nog niet onderzocht of de kermis in de Brugstraat, waar de benaming *Fortunekermis* vandaan lijkt te komen, gevierd werd en hoe. Vooral tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw ondergingen de Zomerstraat en de aanpalende straten een metamorfose: zoals elders verdwenen steeds meer herbergen en buurtwinkeltjes en ook het aantal landbouwers slonk danig. De personen die het succes van de kermis meegemaakt hadden, verdwenen een voor een en de kermistraditie dreigde verloren te gaan. Vanaf omstreeks 1970 zouden enkele nieuwe herbergiers, samen met bieruitzetter Cesar Verstraeten, pogingen ondernemen om het weekend waarin de vermaarde *Fortuinkermis* ooit plaatshad, niet ongemerkt voorbij te laten gaan. Die periode maakte tot op heden nog geen deel uit van het opzoekingswerk.

Bronnen:

Onuitgegeven

- Gent
 - Ministerie van Financiën, Administratie van het kadaster, Provincie Oost-Vlaanderen, Kalken, kadastrale schetsen 1864/8 en 1865/40.
- Kalken
 - Verzameling Marcel Meys
 - *De Scheldegalm*, Aankondigingsblad voor Calcken en omliggende Gemeenten, jaargangen 1901, 1908 en 1909.
 - Overzichtstaten sitatie van de Kalkense herbergen anno 1916.
 - Verzameling Jozef Bracke: geschriften en documenten rond de viering van zijn honderdjarige grootmoeder Marie Elodie Everaert.
 - Verzameling Petrus De Wilde: geïnventariseerde verzameling bidprentjes.
- Laarne, archief gemeentehuis, Tienjaarlijkse bevolkingsregisters Kalken, 1901-1947.

Uitgegeven

- A. Van De Sompel, *Het Sint-Pietersfeest op de wijk De Kruisen te Kalken tijdens de twintigste eeuw: van verguisd en geprezen volksfeest naar een feest voor iedereen!*, Kalken, 1999.

Mondelinge bronnen

Gesprekken en interviews met Agnes De Groote (°1937, 28 augustus 99), Alfons Vervaeke (°1925, 30 augustus 99), Marc Van De Velde (°1944, 29 juli 01), Aimé Roels (°1943, 27 augustus 01), Gustaaf Roels (°1928, 20 augustus 01 en 30 september 01), Gustaaf Verschraegen (°1914, 22 september 01), Cesar Verstraeten

(°1947, 25 september 01), Daniël Leroy (°1952, 30 september 01), Jozef Bracke (°1932, 3 oktober 01), Anna De Coene (°1915, 4 oktober 01), Julien Van De Vyver (°1933, 7 oktober 01), Emiel Bracke (°1917, 10 oktober 01), Eddy Poppe (°1957, 11 oktober 01), Christine Van Der Heyden (°1955, 12 oktober 01), Achiël Van Wesemael (°1930, 14 oktober 01), Adolf Roels (°1930, 21 oktober 01), Simonne Van Mossevelde (°1935, 31 oktober 01), Julia Bogaert (°1930, 4 november 01), André Heirman (°1943, 7 november 01), Alice Van Nevel (°1932, 7 november 01) en Rachel Van De Velde (°1919, 8 november 01).

Fotografische bronnen

Fotomateriaal werd ter beschikking gesteld door Flora De Clercq, familie Jozef Bracke, familie Aimé Roels, familie Julien Van De Vijver-Vergaelen, familie Auguste Impens - De Groote, familie René Van Eeckhout-Van Driessche Yvonne, familie Hubert Stevens, Jozef Lauwaet, familie Henri Haeghens, familie Roger Claus- Madeleine Hoogewijs, familie Daniël Van De Velde - Van Nevele, Emiel Bracke en Achiël Van Wesemael. Uit hun verzameling werd het fotomateriaal uit deze bijdrage geput.

Een dankwoord is verschuldigd aan Pascal Lachaert voor de fotografie en aan Romain Lemaire voor de tekstcorrectie.

Bij de opening van de verenigingsbibliotheek

André Van De Sompel

Tijdens het weekend van 6 en 7 oktober 2001 werd onze bibliotheek feestelijk geopend. Darmee werd een relatief lange periode van voorbereidingen afgesloten. Na verkennende gesprekken begin 1997 met een privaat persoon, de Kerkraad van de Sint-Denijsparochie Kalken en het College van burgemeester en schepenen, bleek de beste oplossing ons boekenpatrimonium onder te brengen in of dichtbij de hoofdzetel van de plaatselijke openbare bibliotheek. Die besprekingen resulteerden in de toestemming van het college van burgemeester en schepenen om vanaf 1 februari 1999 het boekenpatrimonium onder te brengen in de kasten van het lokaal B in de Keistraat.

Met de inventarisatie van de boeken, de tijdschriften en ander didactisch materiaal werd definitief gestart op 6 mei 2000 en drie extra kasten werden aangekocht. Een eerste openstelling in december 2000 werd uitgesteld, maar tijdens het kermisweekend van 6 en 7 oktober 2001 konden we de genodigden welkom heten in de bibliotheek- en de tentoonstellingsruimte (zie illustraties 1 en 2).



Ill. 1: V. l. n. r.: Schepen dr. Piet Baetens, ere-voorzitter jkr. Paul de Pessemier 's Gravendries, burgemeester Ignace De Baerdemaeker, schepen Dirk Clerick, schepen Steven De Wolf.



Ill. 2: V. l. n. r.: schepen Dirk Clerick, bestuurslid Lieven Hanselaer, burgemeester Ignace De Baerdemaeker, voorzitter Marcel Meys.

De opening van de bibliotheek werd gekoppeld aan drie tentoonstellingen. Een eerste deel bevatte enkele archiefstukken uit het archief van het kasteel van Laarne. Het deel van het archief van het kasteel dat betrekking had op de heerlijkheid Laarne vóór 1795 werd in 1887 gedeponneerd bij het Rijksarchief te Gent. Een klein deel van het archief werd door de familie de Ribaucourt meegenomen naar het kasteel van Perk (Brabant) bij de verhuis rond het midden van de 19de eeuw. Het deel van het archief dat betrekking had op de familie van Vilsteren en aanverwante families bleef tot vandaag bewaard in het kasteel van Laarne. Naast archiefstukken met betrekking tot de privé-aangelegenheden van de familie van Vilsteren, bevat het archief ook belangrijke stukken over het goederenbeheer van de heren van Laarne. De inventarisatie van dat archief is lopend en het geïnteriseerde deel van het archief kan geraadpleegd worden na afspraak met de directie van het kasteel van Laarne.

Uit de rijke verzameling archiefdocumenten van Marcel Meys werden gedrukte archiefstukken en aankondigingen uit het Kalken van de periode rond de eeuwwisseling 19de - 20ste eeuw geselecteerd.

Enerzijds bevatte die selectie verkoopsaffiches van onder andere de herberg *Mexico* in 1876, gelegen op de hoek van de Pennemansbaan met de Dendermondsesteenweg (zie illustratie 3), de herberg *Den Gouden Appel* in 1871, gelegen ten noorden van de Dendermondsesteenweg, op de kruising met de Schriekstraat, richting Gent (zie illustratie 4) en de herberg *In Congo* in 1887, gelegen ten noorden van de Koffiestraat, op de kruising met de Kouterstraat, palende aan de Steenbeek (zie illustratie 5) en de heerlijke staakgraanwindmolen, in de Kalkense Molenstraat, nu Nerenweg, in 1893 (zie illustratie 6). Aanplakbrieven belichtten anderzijds aspecten uit het openbaar leven tijdens de eerste wereldoorlog (zie illustraties 7 en 8). Verder trokken programmablaadjes de aandacht op de sociale en culturele rol van de zuilgebonden muziekmataatschappijen.

Als derde luik van de tentoonstelling werd geopteerd voor een gedeeltelijke herenening van de fototentoonstelling die ter gelegenheid van Openmonumentendag 2001 werd gemaakt door leden van onze vereniging, in samenwerking met de werkgroep Openmonumentendag 2001 en het gemeentebestuur van Laarne. Het thema van die dag was Grondstof - stof tot nadenken: metaal. Vooral het gebruik van ijzer als uitwendige constructieonderdelen, nuttige toepassingen en versieringselementen in en rond gebouwen over het ganse gebied van de gemeente werd vastgelegd.

De bibliotheekruimte bevindt zich in de Keistraat 5 te Laarne. De bibliotheek is open iedere tweede zaterdag van de maand (tenzij dat een feestdag is) van 10 tot 12 uur.

De bibliotheek zelf is toegankelijk voor alle belangstellenden: leden en niet-leden. Zij kunnen niet alleen alle werken raadplegen, maar ook belangrijke en interessante informatie uitwisselen met de aanwezige bestuursleden. Zeshonderd boeken, honderden tijdschriften en jaarboeken (80 verschillende titels), rouwbrieven met vermelding van Laarne of Kalken, bidprentjes met vermelding van Laarne of Kalken, een collectie foto's over Laarne en Kalken, persberichten over Laarne en Kalken, parochiebladen van de St.-

OPENBARE VERKOOPING VANEEN

HUIS EN ERF te Calcken aan Mexico.



De Notaris **TIBBAUT** te Calcken, daartoe in rechte benoemd, zal, ten overstaan van d'heer Vrederechter des kantons Wetteren, openbaarlijk verkoopen :

EENIGE KOOP.

Een HUIS met STALLING en ERF, zezende herberg, gestaan en gelegen te Calcken, van d'herberg Mexico, bekend op het plan kadastraal Sectie II, n° 882b°, en 882c°, groot 6 aren 30 centiares, palende oost met Maria Hoegheba, zuid d'heer Dauwe, west den Steenweg van Gent op Dendermonde, en noord d'heer De Keyser.

Bewoond door de mede eigenares weduwe JAN VAN WAGENNOTEL.

ZITDAGEN :

INSTEL DINSDAG 28 MAART 1876,
VERBLIJF " 11 APRIL)
telkens om 4 ure namiddag, ter herberg *Mexico*, bewoond
bij *Fr. Van der Stycke*, te Calcken.

BIJ LICITATIE.

VERKOOPING
VAN

TWEEHUIZEN,

zijnde het een de vermaarde **Afspanning**
DEN GOUDEN APPEL,
TE CALCKEN WIJK KRUISSSEN.

De Notarissen **LEIRENS** te Wetteren en **TIBBAUT** te Calcken zullen ten overstaan van den heer **Vrederechter** des Kantons Wetteren, openbaarlijk verkoopen :

Eersten koop.

EEN GROOT HUIS, met SCHOEN STALLINGEN en andere Akkerland, sitende te vermaarde afspanning **DEN GOUDEN APPEL**, grante van grante te Calcken Kruissen, groot is of 27 are 50 centiares, inhoud op kadastrale kaart N. 1. 2 en 3, pakhuis, wijk de Scherpestraat, rond den steenweg van Groot op Bunderwende, west des veldgaten kops en noord Bunderwende.

De koper zal er van in het gebruik komen den 1^o Mei 1872.

Tweeden koop.

EEN HUIS en LIFT, grante en grante te Calcken Kruissen, kadastrale kaart wijk N. 1. 2 en 3, groot 15 are 50 centiares, pakhuis, wijk de Scherpestraat, rond den steenweg van Groot op Bunderwende, west des veldgaten kops en noord Bunderwende, west des veldgaten kops en noord Bunderwende.

De koper zal er ook van in het gebruik komen met 1^o Mei 1872.

ZITTIDAGEN.

INSTEEL 12 SEPTEMBER) 1871, telkens eenen **DINSDAG** om 4 uren
VERBLIJF 26 dita namiddag, ter te verkoopen afspanning, te Calcken Kruissen.

Voor alle inlichtingen zich versoegen ter studien van voornoemde Notarissen.

WETTEREN. — Drukkerij van A. VAN CUYCK en ZONN, Litteers van de SCHEPPELLE.

III. 4

Machariusparochie en de St.-Denijsparochie en talrijke stafkaarten en plans van Oost-Vlaanderen zijn te consulteren.

Bedankingen:

Voor de verkregen faciliteiten:

het College van burgemeester en schepenen van de legislatuur 1995-2000,
het College van burgemeester en schepenen van de legislatuur vanaf 2001,
de leden van de adviesraad van de plaatselijke openbare bibliotheek,
het personeel van de Openbare Bibliotheek Laarne.

Ill. 5

Openbare Verkoop
DER HERBERG
IN CONGO,
TE CALCKEN-KOFFIJSTRAAT.

De Notaris **TIBBAUT** te Calcken,
zal, ten verzoeken van wie het behoort, openbaarlijk ver-
kopen :

EENIGE KOOP.

Een HUIS, wezende een herberg „In Congo,» met schuurken en stallen, alles onlangs nieuw gebouwen, gestaan en gelegen te Calcutta, nabij het dorp, aan de Koffijstraat, bekend op het van kadastraal sectie C, N^o 1087k, groot van gronde 2 aren 40 centiaars; palende oost de Bech, zuid de Koffijstraat, en west Ad. Eeckman.

Bewoond door Th. Colman, zonder voorwaarde.

ZITDAGEN :

INSEL DIJNSDAG 24 MEI) 1887, telkens
VERBLIJF ID. 7 JUNI)
 om 3 ure namiddag, ter te verkoopen herberg.

1 o/o Instelpenning te winnen.

Wethers, drukk. CH. VAN CUYCK-MATTHYS

Om uit onverdeeldheid te treden.

OPENBARE VERKOOPING

STAALGRAANWINDMOLEN

Stoomgraan- en Bloemmolen
WOONHUIZEN & MEERSCH
TE CALKEN.

DE WILDE TIBBAUT

te Laerte zal ten vermake van den Notaris
de gevolmachtigden der Kinderen Van Themasche.

BEKETE KIMR

[illegible]

mit den folgenden Kump, weil die strahl. Querschnitt nicht an ein Gesetz der Mechanik.

ДРДРДР КСНП

[illegible]

VIPRE.cn Institute, KTH/P

Enz bewaaiten WERBACH gingen alomten in Maastricht, bekend op het plein bekendst met E. Spoorweg 411, 4100 1 4100
W. metingen, bekende met Lavin Gans, met 6 hoer Constant in Gans
met bewaait Dringhe Van den Eynde, en bewaait de politie
In de

ZITTENDAGEN. INSTEL: Dinsdag 27 Juni/
VERBLIJF: id. 11 Juli 1893.
Inzake aan 3 ure vóór middag, ter herberg „St-Elois“ bij Pater Bernard De Noze, te Colkehe, nabij het Dorp, aan de Muelstrat.
Instepning te winnen.

Weigert, G. *Isopodrus* A. DE HARVE in ZOO. Mediol. 1895.

BERICHT.

Het College van Burgemeester en Schepenen van Calcken, maakt bekend, dat de gemeenteraad in zitting van 13 Mei 1913, beslist heeft eene nieuwe leening aan te gaan van 25000 fr. ten einde te voorzien in de buitengewone noodwendigheden der gemeente, ten gevolge van den staat van oorlog.

Het doet eenen oproep aan de belanghebbende ingezetenen van deze gunstige gelegenheid gebruik te maken, om hunne gelden waar zij voor het oogenblik geene opbrengst van hebben, aan de gemeente in leening te geven. De gemeente zal eenen jaarlijkschen interest betalen van 5 12 00 en het geld zal terug keerbaar zijn, ten laatste zes maanden na het sluiten van den vrede. De gemeente aanvaardt sommen van 200 fr. en meer. Men zal inschrijven tot dat de noodige som van 25000 fr. zal bereikt zijn.

Calcken 13 Mei 1913.

Op Bevel : **BURGEMEESTER EN SCHEPENEN.**
FR. LUYCKX.
 DE SECRETARIS.
E. De Wilde. A. Roels. F. Verstraeten

Calcken, drukk. Pr. en E. Van de Velde.

III. 7

MOBILE ETAPPEN-KOMMANDANTUR
DENDERMONDE.

E. V. den 17 April 1917.

*Aan den heer Burgemeester,
van Calcken.*

De politieuer voor herbergen wordt in verandering der verordening van den 24 Nov. 1916 op Zon- en Maandagen voor civielpersonen op 11 uur en op de andere dagen der week op 10 uur bepaald.

O. R.

DOEHL,

ONDERLEUTNANT EN ADJUTANT.

Voor gelijkvormige kopij :

Calcken den 18 April 1917.
DE D. D. BURGEMEESTER.
H. DE LAUSNAY.

Calcken, drukk. Pr. en E. Van de Velde.

III. 8

**AFGEVAARDIGDE bij het Verbond van de Kringen voor
Heemkunde in Oost-Vlaanderen:**

Marcel Meys, Kruisenstraat 31, 9270 Kalken

CONTACTADRES en RUILEXEMPLAREN:

André Van De Sompel, Kruisenstraat 70, 9270 Kalken

**ADRESWIJZIGINGEN, NIEUWE ABONNEMENTEN en
LIDMAATSCHAP CASTELLUM**

Gewoon lid: 10 €

Steunend lid: 16 €

Erelid: 25 €

Beschermend lid: 50 €

Rekening: 393-0430850-65 Castellum:

Lieven Hanselaer, Koffiestraat 61, 9270 Kalken

De lijst van de beschermheren of -vrouwen, van de ereleden en de steunende leden zal jaarlijks in het laatste Castellumnummer verschijnen.

ERRATUM

De laatste pagina van Castellum XVIII nr. 3 verwees ten onrechte naar de Bautsmolen.

In feite toonde de omslag een zicht op de toegang van het kasteel van Laarne, vanuit de kasteeldreef, in het begin van de 20ste eeuw.

Castellum

Driemaandelijks tijdschrift van de VERENIGING VOOR
LOKALE GESCHIEDENIS VAN KALKEN EN LAARNE

Dienst wettelijk Depot nr. B.D. 40.652

Oplage: 300 exemplaren

Omslagillustratie: Affiche van de tentoonstelling "Heksen in de Zuidelijke Nederlanden", gehouden in het slot van Laarne in 1989.

INHOUD

Editoriaal	2
<i>Het faict van tooverie in Laarne (1607-1608): enkele feiten en bedenkingen</i> <i>Johan R.J. De Wilde</i>	3
<i>Fortunekermis in de Kalkense Zomerstraat: een terugblik</i> <i>André Van De Sompel</i>	33
Bij de opening van de verenigingsbibliotheek <i>André Van De Sompel</i>	55
Lijst van de beschermende leden, ereleden en steunende leden 2001	61
Inhoudstafel	64

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdrage.
Teksten mogen worden overgenomen mits vermelding van de bron en de auteur,
en het toezenden van een exemplaar.
